

ΕΚΠ

2081

ΕΚΠ

2081

ΣΥΣΤΗΜΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ—ΚΥΚΛΟΣ Α'

ΑΔ. Ι. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΝΕΩΤΕΡΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ

1204—1924

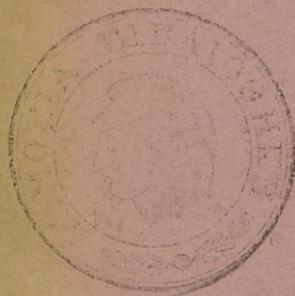
ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ

ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΑΣ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΥΣ

Με 100 χάρτας και εικόνες

ΕΚΔΟΣΙΣ Γ'

Ἀριθμὸς ἀδείας κυκλοφορίας	2	
	10-11-26	
Τιμῆται μετὰ τοῦ βιβλιοσήμου φόρου Ἀναγκαστικ. Δανείου	Δρ.	30.60
Τιμὴ βιβλιοσήμου.....	"	11.30
Πρόσθετος φόρος Ἀναγκ. Δαν.	"	2.30

Ζητώ
ποιος

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΟΛΕΙΟΝ ΙΩΑΝ. Ν. ΣΙΔΕΡΗ

46 ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 46 (ΜΕΓΑΡΟΝ ΑΡΣΑΚΕΪΟΥ)

1926

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΙΤΥΕ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ "ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ"

ΠΡΟΤΥΠΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΧΟΛΙΑΣΤΙΚΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ

ΑΔ. Ι. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΝΕΩΤΕΡΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ

ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Με 100 χάρτες καὶ εἰκόνες

ΕΚΔΟΣΙΣ Γ'.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΙΔΕΡΗ

46 Ὁδὸς Σταδίου 46 (Μέγαρον Ἀρσακείου)

1926

Πάν αντίτυπον φέρει τὴν μονογραφὴν τοῦ συγγραφέως
καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκδότου.

A

κ.α.β. 784/1927.

Με την μικράν ταύτην Ἱστορίαν τῶν *Νεωτέρων χρόνων*, Ἑλληνικὴν καὶ Εὐρωπαϊκὴν, διὰ τὴν γ' τάξιν παρέχω εἰς τοὺς κ. κ. συναδέλφους καὶ τοὺς μαθητὰς πλήρες σύστημα διδασκαλίας τοῦ *α' κύκλου*, δηλαδὴ καὶ τῶν τριῶν τάξεων τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου.

Ἡ ἀπὸ τὸ 1204 περίοδος τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀρχίζει τὸ βιβλίον, εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς διαμορφώσεως τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Ἀπὸ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἀρχίζουν νὰ διαμορφώνωνται εἰς τὴν Εὐρώπῃν τὰ νεώτερα κράτη. Ἴδου αἱ δύο μεγάλαι ἰδέαι, τὰς ὁποίας ἐθεώρησα ὡς θεμέλιον τῆς ἱστορικῆς μου ἀναπτύξεως. Ἐπάνω εἰς αὐτὰς με εὐληπτον καὶ ἐναργὴ ἀφήγησιν ἐπροσπάθησα νὰ ὑφάνω τὴν ἱστορικὴν ἔκθεσιν τῶν μεγάλων γεγονότων.

Τὴν προσπάθειάν μου αὐτὴν ἱναγνωρίζουν καὶ οἱ κ. κ. κριταὶ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου. Με ἱκανοποίησιν δὲ ἀναφέρω μερικὰς περικοπὰς ἀπὸ τὴν κρίσιν τοῦ πρώτου εἰσηγητοῦ, τοῦ κ. Καψάλη.

« Ἐν τῇ ἐκλογῇ τῆς ὕλης ὁ συγγραφεὺς παρουσιάζει καινοτομίας, ἀφ' ἑνὸς διότι περιλαμβάνει ἐν τῷ ἐγχειριδίῳ νέον ὕλικόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἐξετάζει τὰ γεγονότα καὶ μετ' ἄλλας παρὰ τὰς συνήθεις ἀπόψεις.

» Ὁ συγγραφεὺς ἀναπαριστᾷ μετ' ἀκριβείας τὸν βίον τῶν ἱστορομένων ἐθνῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας. — Τὸ βιβλίον τοῦτο πλεονεκτεῖ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐκλογῆς, διορθώσεως καὶ κατανομῆς τῆς ὕλης.

» Καὶ ἀπλῆ ἀνάγνωσις τῶν τίτλων τῶν κεφαλαίων ἀποδεικνύει πόσον ἐπιτυχῶς κατένειμε καὶ συστηματικῶς διήρθρωσε καὶ δεξιῶς ἐξέλεξε τὸ ὕλικόν.

» Ἐκαστον τῶν μερῶν καὶ ἕκαστον τῶν κεφαλαίων ἀποτελεῖ κατὰ πάντα ἐνόητα εὐκόλυναν τὸς μαθητὰς εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῶν γνώσεών των.

» Πολλαχοῦ ἡ ζωηρότης τῆς περιγραφῆς, ἡ ἐνάργεια, μετ' ὅποιαν ἐμφανίζει τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν μιᾶς ἐποχῆς, ὡς καὶ ἡ δραματικὴ ἀφήγησις τῶν γεγονότων, εἶναι ἀναμφισβήτητοι ἀρεταὶ τοῦ βιβλίου.

» Τὸ ξηρὸν διδακτικὸν βιβλίον μεταβάλλεται εἰς λογοτεχνικὸν βιβλίον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ οὐσιώδης σκοπὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι ἡ ἐθνικὴ ἀγωγή τοῦ μαθητοῦ, διὰ τοῦτο ἀποδίδω μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ αἴσθημα, μετ' ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς γράφει τὰ βιβλία του.»

ΑΔ. ΑΔ.

ΜΕΡΟΣ Α'.—Οἱ τελευταῖοι χρόνοι τῆς Ἑλληνικῆς
Αὐτοκρατορίας. 1204—1453

» Β'.—Ἡ Νεωτέρα Εὐρωπαϊκὴ ἱστορία
1453—1830

» Γ'.—Οἱ χρόνοι τῆς δουλείας τοῦ Ἔθνους
1453—1821

» Δ'.—Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις
1821—1830

» Ε'.—Ἡ τελευταία ἑκατονταετηρὶς
1830—1924

Ἐκαστον μέρος ὑποδιαιρεῖται εἰς ὀλίγα κεφάλαια καὶ ἕκαστον κεφάλαιον εἰς μαθήματα.

Μετὰ τὴν ἀφήγησιν ἑκάστου μέρους ἀκολουθεῖ περίληψις, καὶ ταύτην *Γενικαὶ σκέψεις*, εἰς τὰς ὁποίας ἐξαιρεται ἡ σημασία ἑκάστης περιόδου.

Καὶ ἕκαστον τῶν μερῶν καὶ ἕκαστον τῶν κεφαλαίων ἀποτελεῖ *ἐνότητα* εὐκόλυνουσαν τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῶν γνώσεόν των.

Ἡ πλουσιωιάτη *εἰκονογράφους* συμπληρῶνει τὸ κείμενον. Αἱ εἰκόνες εἶναι ἀπὸ αὐθεντικά μνημεῖα, ἔορμηθεύουσαι τὸν βίον καὶ τὸν πολιτισμόν.

Βυζαντινή διακόσμησης.

Α΄.—ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΧΡΟΝΟΙ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ
(1204—1453)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ

- α΄.—Τὰ Φραγκικὰ κράτη. — Ἡ Λατινικὴ Αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως. — Τὸ Δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν. — Τὸ Πριγκιπάτον τῆς Πελοποννήσου.
- β΄.—Τὰ Ἑλληνικὰ κράτη. — Οἱ ἀνεξάρτητοι τοπάρχαι. — Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντος. — Τὰ δύο μεγάλα κράτη : Τὸ Δεσποτᾶσον τῆς Ἡπείρου. — Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας.

α. — Τὰ Φραγκικὰ κράτη

Ἡ βασίλισσα τῶν πόλεων, ὅπως ὠνομάζετο ἡ Κωνσταντινούπολις, εἶχε καταστραφῆ ἀπὸ τοὺς πολεμιστὰς τῆς Δ' Σταυροφορίας. Τὸ μέγα ἐκεῖνο κατόρθωμα διήγειρε κατάπληξιν εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν. Τὸ δὲ ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι μετὰ τὴν νίκην οἱ Σταυροφόροι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ Ἑλληνικὰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ἰδρύθησαν τότε πολλὰ κράτη Φραγκικὰ καὶ Ἑλληνικὰ.

Ἡ διανομὴ τῆς Αὐτοκρατορίας. — Μετὰ τὴν νίκην οἱ Φράγκοι ἤρχισαν τὴν διανομὴν τοῦ Κράτους. Ὁ κόμισ τῆς Φλάνδρας (τοῦ Βελγίου) Βαλδουῖνος ἐστέφθη Αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, οἱ δὲ Ἑνετοὶ ἐξέλεξαν ἰδικόν των πατριάρχην. Εἰς

τὴν Θεσσαλονίκην ἔγινεν ἄλλος βασιλεὺς, ὁ Βοικιφάτιος ὁ Μόμφερ-
ρατικός.

Τὰ Φραγκικὰ κράτη. — Τὰ δύο λοιπὸν μεγάλα Φραγκικὰ κράτη ἦσαν ἡ *Λατινικὴ* (δηλαδή Φραγκικὴ) *Αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως* καὶ τὸ *Βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης*. Ἄλλ' ἐκτὸς αὐτῶν ἰδρῦθησαν καὶ ἄλλα Φραγκικὰ κρατίδια, διότι αἱ χώραι τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ἐμοιράσθησαν εἰς τοὺς εὐγενεῖς πολεμιστὰς ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ αὐτῶν. Ἰδρῦσθησαν λοιπὸν ἐν *Πριγκιπᾶτον* εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐν *Δουκάτον* εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ πλεῖστα ἄλλα κρατίδια, *κομιτεῖαι, βαρωνίαι* κλ.

Ἡ δὲ Ἐνετία ἔλαβε τὴν μερίδα τοῦ λέοντος. Διότι αἱ σπουδαιότεραι κτήσεις αὐτῆς υπῆρξαν ἡ Εὐβοία καὶ ἡ Κρήτη, αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους, καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἰσχυρὰ παραθαλάσσια κάστρα (ὅπως ἡ Μεθώνη καὶ ἡ Κορώνη). Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον ἡ Ἐνετία ἀπέκτησεν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς ἐν θαυμάσιον ἀποικιακὸν κράτος.

Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Ρωμανίας. — Ἡ Λατινικὴ Αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1) ὠνομάσθη *Ρωμανία*, εἶχε λοιπὸν τὸ ὄνομα τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, πραγματικῶς ὅμως ἦτο μία σικὰ κράτος. Ὁ Αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος δὲν κατεῖχε παρὰ μόνον τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐν μέρος τῆς Θράκης, οὔτε χρήματα, οὔτε στρατὸν εἶχε, καὶ ὁ βίος τῆς Φραγκικῆς Αὐτοκρατορίας διήρκεσε μόλις ἡμίσειον αἰῶνα (1204 — 1261).

Οἱ Φράγκοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιήλθον ἀμέσως, μόλις ἰδρῦθη ἡ Αὐτοκρατορία των, εἰς πόλεμον μὲ τὸν βασιλέα τῆς Θεσσαλονίκης. Φοβερὸν δ' ἐχθρὸν εἶχον τὸν σκληρὸν τσάρον τῶν Βουλγάρων Ἰωαννίτσην. Ἐπιτεθεὶς οὗτος ἐναντίον τοῦ Βαλδουῖνου ἐπέφερεν ὀλοσχερῆ καταστροφὴν εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ (1205). Καὶ τότε ἐπὶ δύο ἔτη ὁ αἰμρδιψῆς οὗτος τσάρος, ὁ *Σκυλογιάννης*, ὅπως τὸν ὠνόμαζαν οἱ Ἕλληνες, εὗρεν ἀφορμὴν καὶ ἔκαμε φρικιαστικὰς καταστροφὰς εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας.

(1) *Οἱ Φράγκοι*, δηλαδή οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, ἐλέγοντο καὶ *Λατίνοι*, διότι οἱ περισσότεροί εἶχον σχέσιν μὲ τοὺς ἀρχαίους Ῥωμαίους τοὺς Λατίνους.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ Φραγκικὰ κράτη τῆς Βορείας Ἑλλάδος, δηλαδή ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Ῥωμανίας καὶ τὸ Βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης, ἤρχισαν νὰ παρακμάζουσιν πολὺ ταχέως, μόλις ἐπέ-
 ρασαν δέκα ἔτη ἀπὸ τὴν ἔδρυσίν των. Διότι, ἐκτὸς τῶν ἐχθρῶν
 των Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων, εἶχον ἀναμεταξὺ των φοβεράς δι-
 χονοίας.

Φράγκος πολεμιστής.

Σταυροφόρος πάνοπλος.
 Ἐσωτερικῶς φορεῖ φολιδωτὸν ἔν-
 δυμα μέχρι γονάτων.

Βυζαντινὸς πολεμιστής.

Πεζὸς τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ.
 Εἶναι ὀπλισμένος ὅπως οἱ ἀρχαῖοι-
 οὶ Ῥωμαῖοι.

Τὸ Δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν.—Σπουδαιότερα ἡμῶς
 ἀπῆρξαν τὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ἔδρυσαν οἱ Σταυροφόροι πρὸς Νότον
 τῶν Θερμοπυλῶν, εἰς τὰς ἐνδότερας χῶρας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.
 Περίφημα ἔγιναν τὸ Δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸ Πριγκι-
 πᾶτον τῆς Πελοποννήσου.

Εἰς Γάλλος εὐπατρίδης, ὁ Ὄθων Δελαρώς, ἔλαβεν ὡς φέ-
 ουδον τὴν χώραν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν. Τὸ Γαλλικὸν τοῦτο
 Δουκάτον ἐφθασεν εἰς ἀκμὴν καὶ οἱ Δελαρώς κατῴρθωσαν νὰ ἔχουν
 στρατὸν 30.000 πεζῶν καὶ 1.500 ἵππέων.

Τὸ Πριγκιπᾶτον τοῦ Μορέως — Τὸ λαμπρότερον δὲ Φραγκικὸν κράτος ὑπῆρξε τὸ **Πριγκιπᾶτον τῆς Ἀχαΐας** ἢ τοῦ **Μορέως**, ὡς ἐκαλεῖτο τότε ἡ Πελοπόννησος. Οἱ ἱδρυταὶ τοῦ Πριγκιπᾶτου τούτου ἦσαν οἱ Γάλλοι πρίγκιπες Βιλλαρδουῖνοι, οἱ ὅποιοι ἐσυνθηκολόγησαν μὲ τοὺς ἰθαγενεῖς καὶ ἄφησαν εἰς τὰς πόλεις τὰ προνόμια καὶ τὰς ἐλευθερίας των. Διὰ τοῦτο τὸ Γαλλικὸν τοῦτο κράτος τῆς Πελοποννήσου ἔγινεν ἰσχυρότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα Φραγκικὰ κράτη.

Πὸ **Πριγκιπᾶτον τοῦ Μορέως** εἶχε λαμπρὰν διοργάνωσιν. Ἐπὶ κεφαλῆς ἦτο ὁ **πρίγκιψ**, μετ' αὐτὸν ἤρχοντο οἱ **βαρῶνοι**, Ἐπίσης οἱ ἐγχώριοι Ἕλληνες **ἄρχοντες** εἶχον καὶ αὐτοὶ δύναμιν. Ἡ κατακτηθεῖσα χώρα διηρέθη εἰς δώδεκα **βαρωνίας**, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ σπουδαιότεραι ἦσαν αἱ βαρωνίαι τῆς **Πάτρας**, τῆς **Καρυταίνης** καὶ τῆς **Καλαμάτας**. Ὁ πρίγκιψ ἦτο ὅμως ὑποχρεωμένος ν' ἀκολουθῆ ἔχι μόνον τοὺς Φραγκικοὺς νόμους, ἀλλὰ καὶ νὰ σέβεται «τὰ **συνήθεια τοῦ τόπου**».

Ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς πρίγκιπας τοῦ Μορέως ὑπῆρξεν ὁ **Γουλιέλμος Βιλλαρδουῖνος**, ὁ ὅποιος ἐγεννήθη εἰς τὴν Καλαμάταν. Ἦτο πολὺ ἀγαπητὸς εἰς τοὺς ὑπηκόους του, ὠμίλει δὲ καλῶς τὰ **Ῥωμαϊκά** καὶ οἱ Ἕλληνες τὸν ἠγάπων. Ἡ πριγκιπικὴ αὐτοῦ αὐτὴ ὁμοίαζε «μὲ τὴν αὐτὴν ἐνὸς μεγάλου βασιλέως». Κατ' ἐκεῖνον λοιπὸν τὸν χρόνον ἡ Πελοπόννησος ἀπέκτησεν ἡσυχίαν καὶ ἀξιόλογον πρὸσδον.

β'. — Τὰ Ἑλληνικὰ κράτη.

Φράγκοι καὶ Ἕλληνες. — Ἡ ἐγκατάστασις τῶν Φράγκων εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας καὶ αἱ καταστροφαί, τὰς ὁποίας ἐπέφεραν, ἐγέννησαν σφοδρὸν μῖσος ἐναντίον τῶν ἐπιδρομέων καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸ ἠρξήθη καὶ ἡ φιλοπατρία τῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ τότε ὄλοι οἱ ξένοι ἀπὸ τὴν Δύσειν ὠνομάζοντο μὲ κάποιαν περιφρόνησιν, ὅπως καὶ σήμερον, **Φράγκοι**. Προσέτι αἱ θρησκευτικαὶ διαφοραὶ ἤνοιξαν βαθύτατον χάσμα μεταξὺ τῶν δύο κόσμων, τοῦ Ἑλληνικοῦ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τοῦ Φραγκικοῦ τῆς Δύσεως.

Οἱ βάρβαροι ἐπιδρομεῖς τῆς Δύσεως δὲν εἶχον κατακτήσει ἔνα

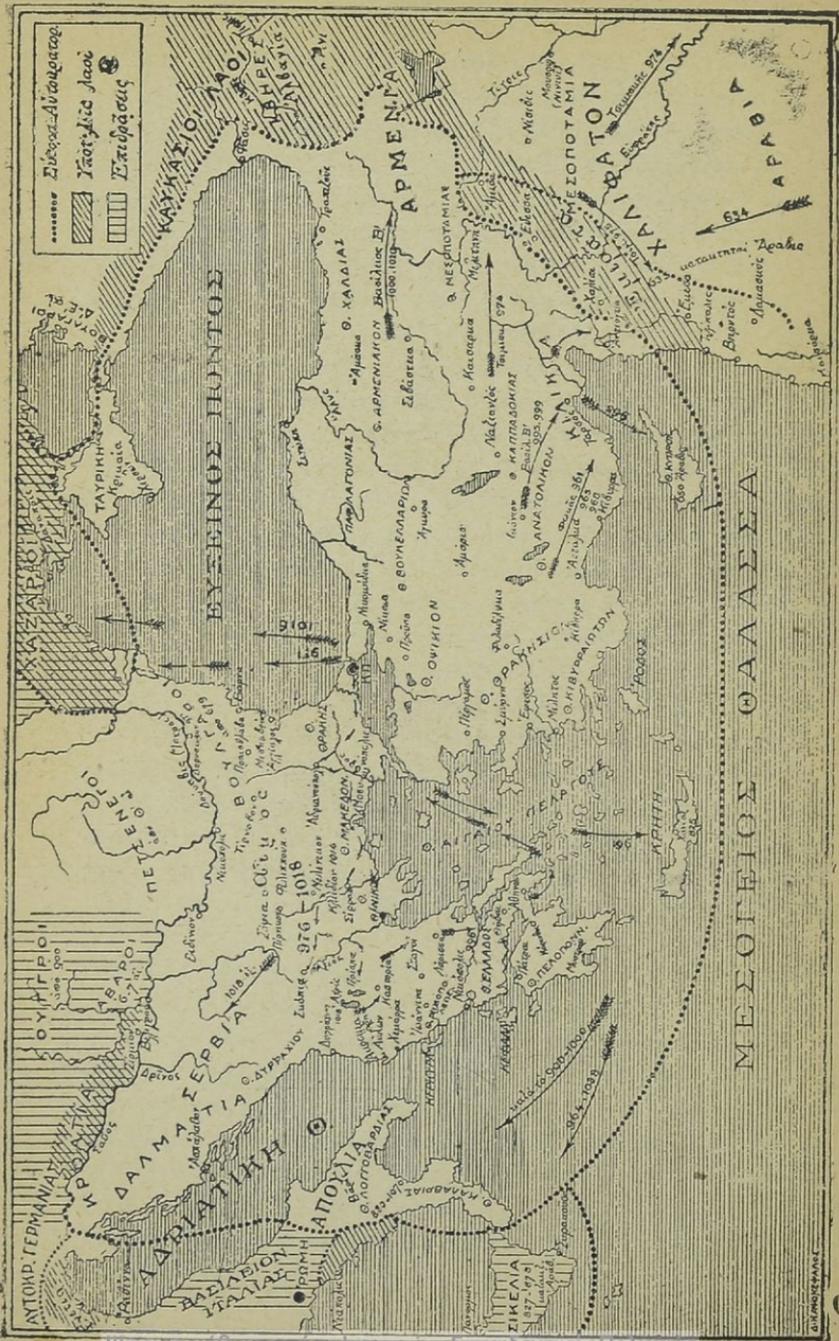
λαδὸν ἀπαλίτιστον, ἀλλ' εἶχον ἔλθει νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς ἓν παλαιὸν Ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἦτο ὑπερήφανον διὰ τὸν πολιτισμὸν του. Οἱ δὲ ἡττημένοι δὲν ἔμειναν εἰς τὴν κατάπτωσιν, ἕνεκα τῆς ὁποίας εὐκόλως κατεκτήθησαν. Ἐπιφανεῖς Ἕλληνες ἄρχοντες ἴδρυσαν ἰσχυρὰ Ἑλληνικὰ κράτη καὶ συνεκέντρωσαν τὰς δυνάμεις τοῦ Ἔθνους. Καθ' ὃν δὲ χρόνον τὰ Φραγκικὰ κράτη κατέπιπτον, τὰ Ἑλληνικὰ ἐλάμβανον δύναμιν. Οἱ ἡγεμόνες τῶν Ἑλληνικῶν κρατῶν εἶχον μίαν μεγάλην φιλοδοξίαν, ν' ἀνακτήσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ ἐπανιδρύσουν τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν.

Τὰ μεγάλα κράτη, τὰ ὁποῖα ἴδρυσαν τότε ἐπιφανεῖς Ἕλληνες ἄρχοντες, ἦσαν αἱ Αὐτοκρατορίαι τῆς **Νικαίας** καὶ τῆς **Τραπεζοῦντος**, καὶ τὸ Δεσποτᾶτον τῆς **Ἡπείρου**.

Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος.— Ἡ μακρινὴ ἐκείνη Αὐτοκρατορία ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴν παραλιαὴν τοῦ Εὐξείνου ἕως τὸν Καύκασον, ἡ ὁποία ἐλέγετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα **Πόντος**. Εἰς ἀπὸ τοὺς Κομνηνοὺς ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν Αὐτοκράτορα εἰς τὴν Τραπεζοῦντα (1204). Πολὺ ταχέως ἐμεγάλωσε τὸ νέον κράτος, ἔγινε δὲ τόσον πλούσιον καὶ ἰσχυρόν, ὥστε οἱ Αὐτοκράτορες ὠνομάσθησαν **μεγάλοι Κομνηνοί**. Τὸν ἱδρυτὴν, τὸν Α' Κομνηνόν, διεδέχθησαν ἕως τὴν καταστροφὴν τοῦ κράτους εἰκοσιν Αὐτοκράτορες (1222 - 1461).

Τὰ μεγάλα πλούτη τῆς Ἑλληνικῆς ἐκείνης Αὐτοκρατορίας προήρχοντο ἀπὸ τὸ ζωηρότατον ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον διενήργει ἡ Τραπεζοῦς μὲ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους **Τραπεζοῦς** ἦτο ὠραιότατη πόλις καὶ ἡ φήμη αὐτῆς εἶχε διαδοθῆ εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν κόσμον. Ἡ Τραπεζοῦς ἔγινε πολὺ λαμπρὸν κέντρον Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τέχνης, ἀπὸ τότε δὲ διτηρήθη εἰς τὸν Πόντον ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἀχμαιοῦτατος ὁ Ἑλληνισμὸς.

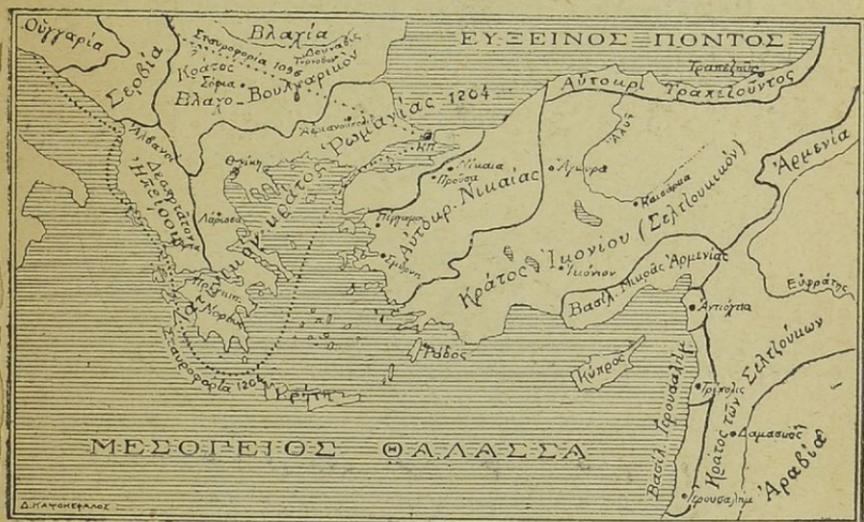
Τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου.— Ἄλλο σπουδαῖοτατον Ἑλληνικὸν κράτος ἔγινεν εἰς τὴν Ἡπείρου ἀπὸ τὸν **Μιχαὴλ Ἄγγελον**, ἐκ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῶν Ἀγγέλων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Μιχαὴλ ἐκάλεσεν εἰς τὰ ὄπλα τοὺς ὄρεινοὺς καὶ ἐδημιούργησεν ἰσχυρότατον στρατόν. Δὲν ἦτο δὲ ματαιόδοξος καὶ διὰ τοῦτο δὲν ὠνόμασεν ἑαυτὸν Αὐτοκράτορα, ἀλλ' ἠρέεσθη εἰς τὸν τίτλον **Δεσπότης**. Τὸ κράτος του λοιπὸν ὠνομά-

Ἡ Βυζαντινὴ Ἀσσοκρατορία, ὅπως ἦτο ἄλλοτε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δυνάμεώς της (τοῦ I—IB' αἰῶνα).

στη Δεσποτάτον (ήγεμονία) τῆς Ἠπείρου καὶ εἶχε πρωτεύουσαν τὴν Ἄρταν, ἀργότερα δὲ τὰ Ἰωάννινα.

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Μιχαὴλ ἀδελφὸς τοῦ Θεόδωρος ἐμεγάλωσε τὸ Δεσποτάτον. Ἀνέκτησεν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Φράγκους τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, καὶ ἐπὶ τέλους εἰσήλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (1222). Κατ

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἀνατολὴ τὸν ΙΓ' αἰῶνα.

Κατόπιν τοῦ διαμελισμοῦ μετὰ τὴν Δ' Σταυροφορίαν (1204).

αὐτὸν τὸν τρόπον συνεκροτήθη ἐν μέγα Ἑλληνικὸν κράτος ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν ἕως τὸν Εὐξείνιον Πόντον, καὶ πρὸς Νότον ἕως τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Ὁ δὲ ὁ Θεόδωρος ἐστέφθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην «*Βασιλεὺς καὶ Αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων*».

Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας.—Ὅταν οἱ Σταυροφόροι ἔκαμον τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ Αὐτοκράτωρ Θεόδωρος Λάσκαρις ἐπήγεον εἰς τὴν Νίκαιαν, ὅπου συνηθροίσθησαν ὁ Πατριάρχης καὶ ἄλλοι Βυζαντινοὶ μεγιστᾶνες. Ἐκεῖ ἀνεκηρύχθη καὶ αὐτὸς «*Αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων*».

Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατεῖχον τότε οἱ Τούρκοι **Σελτζούκοι**, ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι εἶχον κατακτήσει τοὺς

Ἅγιους Τόπους. Ὁ Λασκάρις ἐνίκησεν εἰς πολλές μάχας καὶ τοὺς Σελτζούκους καὶ τοὺς Φράγκους, καὶ ἐπεξέτεινε τὸ Κράτος αὐτοῦ εἰς ὀλόκληρον τὸ Δυτικὸν μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Τὸν Λάσκαριν διεδέχθη ὁ γαμβρὸς του Ἰωάννης Βατάτσης (1222—1254). Ἐνίκησε καὶ αὐτὸς τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Φράγκους, ἐπέρασε μάλιστα εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ κατέλαβεν ἕλην σχεδὸν τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἡ Ἑλληνικὴ Μικρὰ Ἀσία εἶδε τὰς τελευταίας καλὰς ἡμέρας.

Ψηφιδωτὸν

Ἀπὸ τὸν Ὅσιον Λουκᾶν τῆς Λεβαδείας (ΙΑ' αἰ.)

Βυζαντινὸν κόσμημα

Ἀπὸ τοιχογραφίαν εἰς ἐκκλησίαν τοῦ Μυστρῶ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ Ἐπιανίδρυσις τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας

- α'. — *Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας*. — Ἡ ἀνάκησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. — Ἡ δυναστεία τῶν Παλαιολόγων (1261—1453).
β'. — *Ἡ Ἑλληνικὴ Ἀνατολὴ τὸν 14' αἰῶνα*. — Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἴταλοί.
Ἡ Ἐνετοκρατία. — Τὰ ἔγνη τῆς Φραγκικῆς ἐπιδράσεως.

α'. — Ἡ ἀνάκησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ ἔρις τῶν δύο Ἑλληνικῶν κρατῶν. — Τὰ δύο μεγάλα Ἑλληνικὰ κράτη ἦσαν τὸ Ἀνατολικὸν τῆς Νικαίας καὶ τὸ Δυτικὸν τῆς Ἡπείρου. Τόσῃν δὲ δύναμιν εἶχον καὶ τὰ δύο, ὥστε, ἂν ἦσαν ἡνωμένα, θὰ ἠδύναντο νὰ κυριεύσουν ἀμέσως τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἔνεκα τῶν ἐρίδων αὐτῶν δὲν τὸ κατώρθωσαν.

Εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας ἔγινεν Αὐτοκράτωρ ὁ **Μιχαὴλ Παλαιολόγος**, ὁ ὁποῖος, μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, παρήγγειλεν εἰς τοὺς Γάλλους, ὅτι «ἂν θέλουν νὰ μείνουν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὀφείλουν νὰ πληρώουν φόρον».

Ἡ ἀνάκησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1261). — Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἦτο ἀνὴρ μεγάλης ἰκανότητος καὶ πολὺ γενναῖος στρατηγός. Διὰ πολλῶν ἀγῶνων ἔστερέωσε τὴν δυνάμιν του καὶ ἐμεγάλωσε τὸ κράτος του εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἐπειτα ἐπέρασαν εἰς τὴν Εὐρώπῃν καὶ ἀφῆρσεν ἀπὸ τοὺς Λατίνους ὅλας τὰς κτήσεις αὐτῶν. Ὡστε περιεκύκλωσεν ἀπὸ παντοῦ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἡ Λατινικὴ Αὐτοκρατορία περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Μετ' ὀλίγον δὲ ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν Μιχαὴλ εὐ-

νοϊκή περίστασις διὰ τὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Φράγκους. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐν θριαμβῷ ἀνακρά-
ζων : « *Νίκη εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Μιχαὴλ !* »

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Κωνσταντινούπολις ἔγινε πάλιν πρω-
τεύουσα Ἑλληνικοῦ κράτους. Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος εἰσῆλθε
θριαμβευτικῶς εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐστέφθη δευτέραν φορὰν Αὐτο-
κράτωρ εἰς Ἁγίαν Σοφίαν.

Οἱ Παλαιολόγοι.—Ἀπὸ τὸν Μιχαὴλ λοιπὸν ἤρχισε μία
νέα δυναστεία, ἡ *δυναστεία τῶν Παλαιολόγων*. Οἱ Παλαιολό-
γοι ἐκράτησαν τὰ σκήπτρα τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ
Μεσαιῶνος ἐπὶ δύο ἀκόμη αἰῶνας (1261—1453).

Ἡ ἐποχὴ τῶν Παλαιολόγων εἶναι ἡ τελευταία περίσδος τῆς
Βυζαντινῆς ἱστορίας. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι Χριστιανοὶ βασιλεῖς ἐπά-
λαισαν ἐπὶ δύο αἰῶνας διὰ δὲ σώσουν τὸ Κράτος. Ἄλλ' ἡ σωτη-
ρία ἦτο ἀδύνατος, διότι οἱ ἐχθροὶ ἦσαν πολυάριθμοι καὶ ὁ Μεσαι-
ωνικὸς Ἑλληνισμὸς εἶχε χάσει τὰς μεγάλας χώρας καὶ δυνάμεις,
τὰς ὁποίας εἶχεν ἄλλοτε.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος.—Ὁ ἰκανώτερος ἀπὸ τοῦς
Παλαιολόγους ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος. Δὲν
ἦτο μόνον ἀνδρεῖος στρατηλάτης, ἀλλ' ἦτο καὶ σπουδαῖος πολιτι-
κός. Μόλις ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου, ἀμέσως ἤρχισε
ν' ἀνακτᾷ τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Ἄλλοτε μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ξί-
φους, ἄλλοτε μὲ τὴν διπλωματίαν τοῦ πάντοτε ἐπροχώρει καὶ ἐμε-
γάλωνε τὸ νέον Ἑλληνικὸν κράτος.

Ἄλλ' ὁ Μιχαὴλ εἶχε τὰ παλαιῶν μὲ φοβεράς δυσκολίας καὶ μὲ
ἀπειραριθμοὺς ἐχθροὺς. Καὶ ὅμως ἐνίκησε τοὺς Βουλγάρους, τοὺς
Σέρβους, τὸ πρίγκιπα τοῦ Μορέως, τὸν δεσπότην τῆς Ἡπείρου καὶ
ἀνέκτησε πολλὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Εἶχε δὲ ν' ἀντιμετωπίσῃ
ἀκόμη καὶ τὴν Δύσιν, ἰδίως τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως καὶ Σικε-
λίας Κάρολον τὸν Ἀνδεγαυϊκόν, ὁ ὅποιος ἐσχεδιάζεε νὰ κάμῃ ἰδι-
κὴν του Αὐτοκρατορίαν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὁ Κάρολος Ἀνδε-
γαυϊκὸς κατώρθωσε νὰ συνενώσῃ τοὺς ἰσχυροτέρους λαοὺς τῆς
Δύσεως καὶ ἐξεστράτευσε μάλιστα ἐναντίον του. Ὁ Μιχαὴλ κατε-
τρόπωσε τὸν στρατὸν τοῦ Καρόλου εἰς τὴν Ἡπειρον. Ἀλλὰ διὰ νὰ
ἐννοήσωμεν τὴν φοβερὰν θέσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πρέπει νὰ γνωρί-
σωμεν ποία ἦτο ἡ κατάστασις τότε εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολήν.

β'.—Ἡ Ἑλληνικὴ Ἀνατολὴ τὸν ΙΔ' αἰῶνα.

Εἰς τὴν ἄλλοτε ἀπέραντον ἑκτασιν τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας εἶχον ἤδη γίνεαι σχεδὸν εἴκοσι κράτη ξένα καὶ ἐγχώρια, πολυάριθμοι δὲ ἦσαν οἱ λαοί, οἱ ὅποιοι εἶχον καταλάβει τὰς χώρας αὐτῆς.

Γάλλοι καὶ Ἴταλοί.—Κατὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα τῆς Φραγκοκρατίας ἐκυριάρχει εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὸ Γαλλικὸν ἔθνος, οἱ σπουδαιότεροι βαρῶνοι ἦσαν Γάλλοι. Κατὰ τὸν ἐπόμενον ἕμως αἰῶνα, τὸν ΙΔ' αἰῶνα, οἱ Γάλλοι ἔχασαν τὰ πρωτεῖα καὶ ἔλαβον δύναμιν σχεδὸν εἰς ἕλας τὰς χώρας οἱ Ἴταλοί.

Τὸ παλαιὸν Γαλλικὸν Δουκάτον εἶχε καταστραφῆ ἀπὸ Καταλανοὺς πολεμιστάς, οἱ ὅποιοι διέτρεχον τὰς Ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἐλεηλάτουν αὐτάς. Κατόπιν ἰδρύθη εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τοῦ Ἰταλοῦς ἐν ἄλλο σπουδαῖον Δουκάτον, τοῦ ὁποίου δοῦκες ἦσαν οἱ Ἀτσαγιόλοι.

Ἡ Ἑνετοκρατία.—Ἡ δὲ ξενικὴ κυριαρχία, ἡ ὁποία ὑπῆρξε περισσότερον διαρκῆς, ἦτο ἡ κυριαρχία τῶν Ἑνετῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον πολλὰς κτήσεις εἰς τὰ Ἑλληνικὰ παράλια καὶ τὰς νήσους. Οἱ Ἑνετοὶ ἔμειναν πολὺν καιρὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀφῆκαν ἕως σήμερον πολλὰ ἴχνη τῆς διαμονῆς αὐτῶν.

Εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἰδρύθη τὸ Δουκάτον τοῦ Ἀρχιπελάγους, τὸ ὅποῖον περιλάμβανε δώδεκα νήσους. Ἡ σπουδαιότερα δὲ κτῆσις τῶν Ἑνετῶν ἦτο ἡ Κρήτη. Εἰς τὴν μεγάλωνσον ἕμως ἡ κυριαρχίαν τῶν Ἑνετῶν δὲν ὑπῆρξε πολὺ εὐκλος. Ἐπτὰ φορές κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἐπανεστάτησαν οἱ Ἕλληνες ἄρχοντες, ἔγιναν δὲ ὀνομαστοὶ οἱ Καλλέργαι, οἱ ὅποιοι ὑπερασπίσθησαν γενναίως τὴν πατρίδα των.

Τὰ ἴχνη τῆς Φραγκικῆς ἐπιδράσεως.—Ἡ ἐποχὴ ἐν γένει αὕτη τῆς Φραγκοκρατίας ἀφῆκε πολλὰ ἴχνη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διότι σώζονται ἀκόμη τὰ ἰσχυρὰ κάστρα, τὰ ὅποια ἤγειραν οἱ Φράγκοι βαρῶνοι καὶ ἔπειτα οἱ Ἑνετοὶ. Εἰς ἐν μακρὸν δὲ ποίημα τῶν χρόνων ἐκεῖνων, τὰ Χρονικὰ τοῦ Μωρέως, ἐξιστοροῦνται εἰς δημῶδη γλῶσσαν οἱ πόλεμοι τῶν Φράγκων πρὸς κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου.

Κατὰ τὴν περιπετειώδη ἐκείνην ἐποχὴν ἠδ' ἡχαριστοῦντο οἱ ἄνθρωποι νὰ διαβάξουν φανταστικὰς διηγήσεις ἡρωϊκῶν καὶ ἱπποτικῶν κατορθωμάτων. Τοιαῦτα Γαλλικὰ καὶ Ἰταλικὰ ποιήματα ἐμμήθησαν καὶ οἱ Ἕλληνες, καὶ ἔγραψαν μὲ στίχους, ὠραιότατα μυθιστορήματα. Τὸ ἀγαπητότερον ἀπὸ τὰ ποιήματα αὐτὰ ἔγινεν ἀργότερα ὁ Ἐρωτόκριτος.

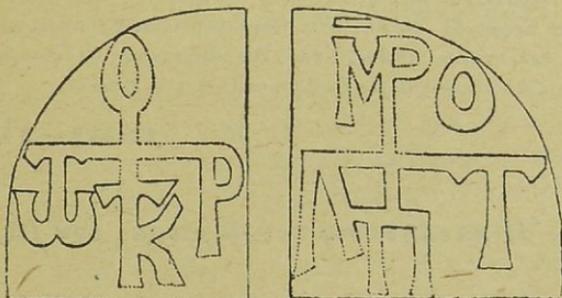
Οἱ Σέρβοι.—Κατὰ τοὺς χρόνους δ' ἐκείνους ἔλαβον δύναμιν εἰς τὴν Χερσονήσον καὶ οἱ ἐγγύωροι λαοί. Τότε ἐφάνησαν οἱ Βλάχοι (οἱ σημερινοὶ Ρουμάνοι), καὶ ἰδρύθη τὸ Βλαχοβουλγαρικὸν κράτος, τὸ ὅποιον ἔκαμε πολλὰς καταστροφὰς εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν. Κατὰ δὲ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἔφθασαν εἰς μεγάλην δύναμιν οἱ Σέρβοι, τῶν ὁποίων τὸ κράτος, ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, διαρκῶς ἐμεγάλωνεν εἰς βᾶρος τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βουλγάρων.

Οἱ Ἄλβανοί.—Κατ' ἐκείνην δὲ τὴν ἐποχὴν ἀνεφάνησαν καὶ οἱ Ἄλβανοί, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἔλαβον πολὺ σπουδαίαν θέσιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Οἱ Ἄλβανοὶ ἤρχισαν ἀπὸ τὸν ΙΔ' αἰῶνα νὰ κατέρχωνται ἀπὸ τὴν χώραν τῶν, ἀπὸ τὰ ΒΔ. τῆς Χερσονήσου, εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἔπειτα εἰς τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα καὶ εἰς μερικὰς νήσους. Ἡ συγγενὴς αὕτη φυλὴ δὲν ἤρρηξε νὰ συγχωνευθῇ μὲ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ ὅσοι Ἄλβανοὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἑλληνικὰς χώρας ἔγιναν Ἕλλητες.

Οἱ Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι.—Ἄλλ' ὁ φοβερὸς ἐχθρὸς, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ τέλος κατέστρεψε τὴν Ἑλληνικὴν Ἀυτοκρατορίαν, ἦσαν οἱ Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι. Ἦσαν δὲ οὗτοι συγγενεῖς μὲ τοὺς Τοῦρκους Σελτζούκους, οἱ ὁποῖοι εἶχον κατακτήσει τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἡ νέα αὕτη φυλὴ τῶν Τοῦρκων ἤρχετο ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ἀσίας, ἀπὸ τὸ σημερινὸν Τουρκεστάν, καὶ ἐνεφνίσθη αἰφνιδίως εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μὲ τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ὀθμάν, ἀπὸ τὸν ὅποιον ὠνομάσθησαν Ὀθωμανοί.

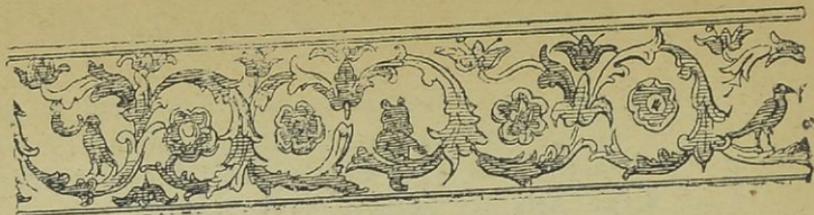
Καὶ οἱ Τοῦρκοι οὗτοι παρεδέχθησαν τὴν θρησκείαν τοῦ Μωάμεθ καὶ ἔγιναν Μουσουλμάνοι. Ὅπως δὲ ἄλλοτε οἱ Ἀραβες καὶ ἔπειτα οἱ Σελτζούκοι, ἤρχισαν καὶ αὐτοὶ μὲ φανατισμὸν τὰς κατακτήσεις. Ὁ Ὀθμάν ἐπροχώρησε μὲ μεγάλην ὁρμὴν, κατέκτησε διαφόρους χώρας, ἐκυρίευσεν τὴν Προῦσαν, καὶ οὕτως ἐπλησίασεν εἰς τὸν Βόσπορον.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ὀθμᾶν ἐξηκολούθησαν νὰ προχωροῦν. Κατέκτησαν ἔλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐπὶ τέλους τὴν Νίκαιαν. Ὄττω κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος (1350) Ἑλληνικὴ Μικρὰ Ἀσία δὲν ὑπῆρχεν. Ὁ Ἑλληνισμὸς εἶχε χάσει ὀριστικῶς πλέον τὰς πλουσίας ἐκεῖνας χώρας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἦντλει μεγάλας δυνάμεις, οἱ δὲ Τούρκοι ἦσαν πλησίον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Μονόγραμμα

Σύμπλεκμα γραμμάτων : «Ὁ κτίτωρ—Μητροπολίτης».

Βυζαντινή διακόσμησης

Ες τὰ φυλλώματα εικονίζονται πτηνά καὶ ζῷα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΙ - ΑΠΗΛΤΙΣΜΕΝΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

- α. — Τὸ Βυζαντινὸν κράτος κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα. — Εμφύλιοι πόλεμοι. — Τὸ μέγα Σερβικὸν κράτος. — Αἱ κατακτήσεις τῶν Τούρκων.
β. — Οἱ τελευταῖοι ἀγῶνες τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. — Ὁ Μαυουήλ Παλαιολόγος. — Τὸ Δεσποτῆτον τοῦ Μορέως.

1361—1433.

α. — Ἡ κατάσταση τοῦ Κράτους, τὸν ΙΔ' αἰῶνα.

Ἐλπίδας μεγάλας διήγειρεν ἡ ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ Ἑλληνικὸν ἔμως Κράτος, τὸ ὅποσον ἀνιδρύθη, δὲν ἦτο ἡ ἄλλοτε ἰσχυρὰ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία. Δὲν εἶχε παρὰ μόνον τὴν Θράκην, μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἦτο δὲ περικυκλωμένον ἀπὸ ἰσχυροὺς καὶ πολυαριθμοὺς ἐχθροὺς, πρὸς τοῦτοις δὲ ἦτο ἐξηντηγμένον οἰκονομικῶς καὶ στρατιωτικῶς.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. — Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος υπῆρξεν ὁ τελευταῖος μέγας στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς τοῦ Βυζαντίου. Μετ' αὐτὸν ἤρχισεν ἡ κατάπτωσις. Οἱ πρῶτοι διάδοχοι τοῦ Μιχαὴλ, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο καὶ οἱ δύο Ἄνδροῦνικοι, πάππος καὶ ἐγγονος (περὶ τὸ 1300), ἐπολέμησαν μὲ ἀρκετὴν γενναίότητα ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ ἄλλων ἐχθρῶν. Οἱ ἀγῶνες τῶν ἔμως ἦσαν ἀπηλτισμένοι ἀγῶνες. Ἀλλὰ δὲν ἔφθανε τοῦτο. Περιήλθον εἰς μεγάλας ἐριδας ἀναμεταξύ των, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐπωφελήθη ὁ μέγας ἄρχων Ἰωάννης Καντακουζηνὸς καὶ

ἐπανεστάτησε ἐναντίον τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων. Τότε ἔγιναν μεγάλοι ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξύ τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Καντακουζηνὸς κατώρθωσε νὰ στεφθῆ καὶ αὐτὸς Ἀυτοκράτωρ. Ἦτο ἀνὴρ μεγάλης παιδείας, ἀλλ' ἀπὸ φιλοδοξίαν ἐπροξένησε πολλὰ κακὰ εἰς τὴν πατρίδα του. Κατόπιν μετενόησεν, ἀφῆκε τὸν θρόνον του καὶ ἔλαβε τὸ «μοναχικὸν σχῆμα». Εἰς τὸ μοναστήριόν του διήλθε τὸν ὑπόλοιπον βίον ἀσχολούμενος εἰς θρησκευτικὰς μελέτας καὶ εἰς τὸ νὰ συγγράφῃ τὴν πολυτάραχον ἱστορίαν τῶν χρόνων αὐτοῦ.

Ἡ νύξις τῶν Τούρκων καὶ τῶν Σέρβων. —

Μὲ τοὺς μακροχρόνιους ἐκείνους ἐμφυλίους πολέμους καὶ ὅσαι Ἑλληνικαὶ δυνάμεις εἶχον μείνει κατεστρέφοντο καὶ αὐταί. Οἱ δὲ πολυάριθμοι ἔχθροί, οἱ διάφοροι Φράγκοι, οἱ Βούλγαροι, Σέρβοι, Τούρκοι καὶ ἄλλοι, κατεκερμάτιζον καὶ τὰ ὑπολειπόμενα λείψανα τῆς Ἑλληνικῆς Ἀυτοκρατορίας.

Οἱ Ἕλληνες ἐξηκολούθουν τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, καὶ κατὰ τὸ 1350 οἱ μὲν Τούρκοι ἦσαν πλησίον εἰς τὸν Βόσπορον, οἱ δὲ Σέρβοι εἶχον ἰδρύσει ἐν μέγα κράτος. Ὁ βασιλεὺς τῶν Σέρβων Στέφανος Δουσάν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν Μακεδονίαν, ἔπειτα τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἔφθασεν ἕως τὰ Τρίκκηλα. Ὁ Δουσάν ἐγένεν ὁ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν τῆς Χερσονήσου καὶ ὠνεύρετο ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Ἀυτοκρατορίαν δι' ἐνὸς μεγάλου Σερβικοῦ κράτους.

Αἱ κατακτήσεις τῶν Τούρκων εἰς τὴν Εὐρώπην. — Οἱ δὲ Ὀθωμανοί, ἀφοῦ ἐκυρίευσαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἐπέβησαν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ ἀνδρείος ἡγεμὼν αὐτῶν Μουράτ Α' κατέκτησε τὴν Θράκην, ἐκυρίευσεν τὴν Ἀνδριανούπολιν καὶ μετέφερον εἰς αὐτὴν τὴν πρωτεύουσάν του (1360).

Ὁ δὲ τελευταῖος ἰσχυρὸς ἡγεμὼν τῆς Χερσονήσου, ὁ Στέφανος Δουσάν, εἶχεν ἀποθάνει, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ τὰ μεγάλα σχέδιά του. Εἰς μίαν δὲ περίφημον μάχην, ἣ ὁποία συνήφθη εἰς τὸ Κοσσυφοπέδιον (πέδιον τῶν κοσσούφων) τῆς Σερβίας, κατεστράφη ὑπὸ τῶν Τούρκων ἡ δύναμις τοῦ Σερβικοῦ κράτους (1389). Κατόπιν οἱ Ὀθωμανοὶ καθυπέταξαν τοὺς Βουλγάρους καὶ ἔφθασαν νικηταί ἕως τὸν Δούναβιν. Ταιουτατρόπως ἡ Κωνσταντινούπολις ἔμεινε πλέον ἀπομονωμένη καὶ τριγυρισμένη ἀπὸ τοὺς στρατοὺς τῶν Ὀθωμανῶν.

Ἦτο ἀποχωρισμένη καὶ ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπον Ἑλληνικὸν κράτος καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα Χριστιανικὰ κράτη.

Οἱ Τούρκοι καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις.— Ὁ μέγας σκοπὸς τῶν Τούρκων ἦτο νὰ κυριεύσουν τὴν μεγάλην Χρι-

Αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι τὸν 14. αἰ.

Εἰς τὸν χάρτην σημειώνεται ἡ ὀθμητικὴ προέλασις τῶν Τούρκων.

στιανικὴν πρωτεύουσαν, τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εἶχον διαρκῶς ἐστραμμένα τὰ βλέμματα πρὸς τὴν μεγάλην πόλιν, ἣ ὅποια, ὡς ἔλεγον, «ἔκειτο εἰς τὸ μέρος, ὅπου συναντιῶνται δύο ἡπειροὶ καὶ δύο θάλασσαι, καὶ ἐφαίνετο ὡς εἰς δακτύλιος σιο-

λισμένος με δύο σαπφείρους και δύο σμαράγδους». Ὁ ἴδιος πόθος ἔκαμνε καὶ τοὺς Ἄραβας πρὸ ἕξ αἰώνων νὰ ἐφορμοῦν μετὰ μανίαν διὰ νὰ κυριεύσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διότι ὁ προφήτης των Μωάμεθ εἶπεν, ὅτι εἰς αὐτοὺς ἀνῆκεν «*ἡ μεγάλη πόλις, ἡ ὁποία περιβάλλεται ἐκ δύο μερῶν ὑπὸ θαλάσσης; καὶ ἐξ ἑνὸς μέρους ὑπὸ ξηρᾶς*».

Ὁ στρατὸς τῶν Τούρκων.—Ἡ ἀκατάσχετος ὁρμὴ τῶν Τούρκων ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴν ἐλεεινὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκοντο οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ ἄλλοι Χριστιανικοὶ λαοὶ τῆς Χερσονήσου. Εἶχον ὅμως καὶ οἱ Τούρκοι μεγάλην δύναμιν, διότι ἦσαν πολεμικὸς λαός, μετὰ γενναίους ἀρχηγούς καὶ στρατὸν λαμπρὰ διοργανωμένον.

Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς εἶχε γίνεαι ἀπὸ τότε ὁ φοβερώτερος στρατὸς τοῦ κόσμου, διότι ἦτο ὁ μόνος τακτικὸς στρατὸς, ὁ ὁποῖος ὑπῆρχε, καὶ οἱ Τούρκοι πολεμισταὶ ἐμάχοντο μετὰ μεγάλην ὁρμὴν καὶ φανατισμὸν.

Τὸ ἰσχυρότατον μέρος τοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ ἀπετέλουσαν κυρίως οἱ **Γενίτσαροι**. Σύνεκροτοῦντο δὲ οὗτοι ἀπὸ τοὺς εὐρώστους Χριστιανοὺς παῖδας, τοὺς ὁποίους ἤρπαζον ἀπὸ τοὺς γονεῖς των οἱ Τούρκοι. Ἡ ἀνατροφή των ἀνετίθετο εἰς Μουσουλμάνους ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι τοὺς ἐνέπνεον τὸν ἄγριον φανατισμὸν τοῦ Ἰσλάμ. Εἶχον αὐτοὺς συγκεντρωμένους εἰς ἓνα στρατῶνα καὶ ἡ διαρκὴς ἀσχολία των ἦτο ὁ χειρισμὸς τῶν ὕπλων. Μετὰ Χριστιανικὰς λοιπὸν δυνάμεις οἱ Τούρκοι κατέστρεφον τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὸν Ἕλλητισμὸν.

Ἡ περιουλογοὺν αὕτη τῶν Χριστιανῶν παίδων, ἡ ὁποία ἐξηκολούθησε καὶ κατόπι ἐπὶ τῆς δουλείας, ἀφῆκε φοβεράν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Χερσονήσου. Οἱ Ἕλληνες ὠνόμαζον αὐτὴν **παιδομάζωμα**, καὶ ἐπὶ πολλὰς γενεὰς ἀνετρίχιαζον ἐνθυμούμενοι τὸν ἀπαίσιον αὐτὸν **φόρον τοῦ αἵματος**.

**β. — Αἱ τελευταῖαι προσπάθειαι
τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.**

Ὁ τελευταῖος αἰὼν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας διήλθεν εἰς ἀπελπιστικὰς προσπάθειας τῶν Αὐτοκρατόρων διὰ νὰ σώσουν τὸ Κράτος. Ἀφ' ὅτου ὅμως οἱ Τούρκοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἡ σωτηρία ἦτο πλέον ἀδύνατος.

Ἡ ἐξάντλησις τοῦ Κράτους. — Ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία εὐρίσκετο εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν. Τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἓν μικρὸν μέρος τῆς Θράκης, ἀπὸ μερικὰς νήσους καὶ ἀπὸ ἓν μέρος τῆς Πελοποννήσου. Οὐτε στόλον εἶχε, οὔτε ἔθνικὸν στρατόν, καὶ οἱ Αὐτοκράτορες ἠναγκάζοντο νὰ στρατολογήσῃν μισθοφόρους Φράγκους, ἀκόμη καὶ Τούρκους. Αἱ δὲ χῶραι αὐτοῦ κατεστρέφοντο ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς μισθοφόρους, οἱ ὅποιοι ἐπεδίδοντο εἰς λεηλασίας. Καὶ τὸ χειρότερον ἦτο ὅτι οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ αἱ ἔριδες μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἔπαυσαν. Ἀπὸ τὸ 1355 λοιπὸν ἡ ἱστορία τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶναι πολὺ θλιβερά, ὡς εἰς βίος γεμάτος ἀγωνίαν, ἡ ὁποία διήρκεσεν 1100 ἔτη, ἕως τὴν ὀριστικὴν καταστροφὴν.

Ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος (κατὰ τὸ 1400). — Μετὰ τὸν Αὐτοκράτορα Καντακουζηνὸν ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον οἱ νόμιμοι βασιλεῖς, οἱ Παλαιολόγοι. Εἰς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους ὑπῆρξεν ὁ **Μανουὴλ Παλαιολόγος**, ὁ ὅποιος εἶχε μεγάλην μορφωσιν καὶ εὐγένειαν ψυχῆς. Ἄν ἦσαν ἄλλοι χρόνοι, θὰ ἠδύνατο αὐτὸς νὰ σώσῃ τὸ κράτος, ἀλλὰ ἰώρα πλέον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κατορθώσῃ τίποτε.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ ὁ γενναῖος ἀρχηγὸς τῶν Τούρκων Βαγιαζίτ καθυπέταξεν ἕλως τοὺς Χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Χερσονήσου. Ὀλόκληρος λοιπὸν ἡ Ἑλληνικὴ Ἀνατολὴ ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν ἕως τὸν Εὐφράτην ποταμὸν ἦτο ὑπόδουλος εἰς τὸν Βαγιαζίτ. Τὸ δὲ Ἑλληνικὸν κράτος περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἐπέκειτο ἡ ὀριστικὴ καταστροφὴ αὐτοῦ.

Πρόσκιερος διάσωσις. — Τότε ὁ Μανουὴλ ἀπεφάσισε νὰ υπάγῃ εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν. Εἰς τοὺς Παρισί-

ους και τὸ Λονδινὸν ἔγινεν εἰς αὐτὸν μεγαλοπρεπεστάτη ὑποδοχή.

Ἡ πρόσκαιρος ὄμως σωτηρία τοῦ Κράτους δὲν ἦλθεν ἀπὸ τὴν Δύσει, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν. Εἰς τὰς κεντρικὰς χώρας τῆς Ἀσίας ὁ Μογγόλος κατακτητὴς **Ταμερλᾶνος** εἶχε σχηματίσει ἓν φοβερὸν βαρβαρικὸν κράτος. Οἱ Ὀθωμανοὶ λοιπὸν εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀγωνισθοῦν διὰ τὴν ὑπαρξίν των. Ὁ Ταμερλᾶνος καὶ ὁ Βαγιαζίτ, αἱ δύο μάλιστα τοῦ Θεοῦ, ὅπως ὠνομάσθησαν, συνητηθήθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἀγκύρας. Ὁ φοβερὸς Μαγγόλος κατακτητὴς ἐνίκησε καὶ ἔκαμεν αἰχμάλωτον τὸν Βαγιαζίτ (1402). Ἡ μάχη αὕτη τῆς Ἀγκύρας ἔδωκε 50 ἐτῶν ἀκόμη ζωὴν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος.

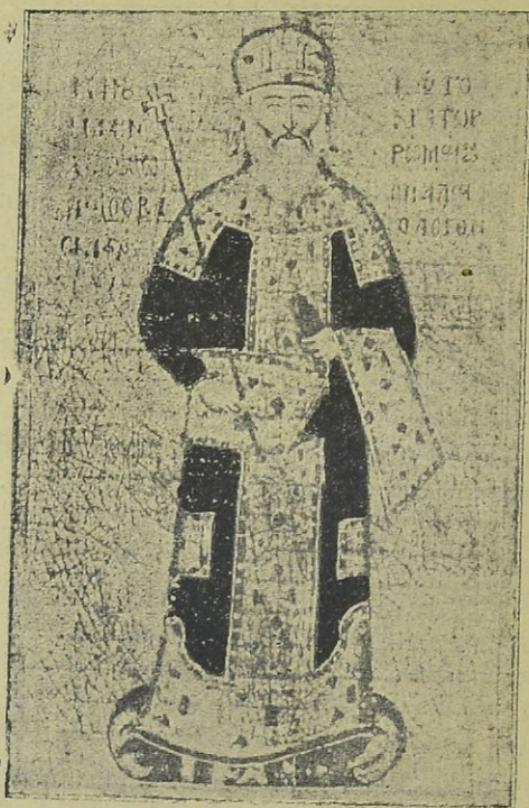
*Μία πόλις τῆς Ἀνατολῆς.
Ἴταλοὶ ἔμποροὶ εἰς τὴν παραλίαν.*

Τὸ Δεσποτῆτον τοῦ Μωρέως.—Κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου (κατὰ τὸ 1400) ἤχημαζεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ἓν νέον Ἑλληνικὸν κράτος. Πρωτεύουσα τοῦ νέου κράτους, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο Δεσποτῆτον, ἦτο ὁ **Μυστράς** πλησίον τῆς Σπάρτης. Ὁ Μυστράς ἔγινε σπουδαῖον κέντρον γραμμάτων καὶ τέχνης, καὶ τὸ **Δεσποτῆτον** τοῦ Μωρέως ὑπῆρξε κατὰ τοὺς ζοφεροὺς ἐκείνους χρόνους τὸ ὑστάτον καταφύγιον τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος Μανουὴλ ὁ **Ἰωάννης Η΄ Παλαιολόγος** διεμοιράσθη μὲ τοὺς ἀδελφούς του τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Αὐτὸς ἔμεινεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς Αὐτοκράτωρ, εἰς δὲ τοὺς ἀδελφούς του ἔδωκε τὴν Πελοπόννησον. Οἱ τελευταῖοι δεσπότες, Θωμᾶς, Δημήτριος καὶ Κωνσταντῖνος, ἐργάσθησαν δραστηρίως διὰ νὰ μεγαλώσουν τὸ Πελοποννησιακὸν κράτος. Ἐξεδίωξαν τοὺς Φράγκους καὶ ἔκαμαν πάλιν Ἑλληνικὴν δόλκληρον τὴν Πελοπόννησον.

Πολιορκίαι τῆς Πόλεως. Καταστροφὴ τοῦ Μωρέως.—Αἱ προσπάθειαι αὗται τῶν Παλαιολόγων εἰς τὴν Πελοπόννησον προσεῖλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων. Ὁ Βαγια

καὶ κατόπιν οἱ διάδοχοί του ἐπρόσπαθον πολλάκις νὰ καταλάβουν ἐξ ἐφόδου τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν, διότι οἱ Ἕλληνες ὑπερησπίζοντο μὲ γενναιότητα τὴν πρωτεύουσάν των. Τότε ἐστρέφοντο μὲ μανίαν ἐναντίον τῆς Πελοποννήσου. Πολ-

Ὁ Ἀυτοκράτωρ Μανουὴλ Παλαιολόγος.

Ἡ ἐνδυμασία τῶν Βυζαντινῶν Ἀυτοκρατόρων ὁμοιάζει μὲ τὰ ἀρχαϊκὰ ἄμφια.

λὰς φορές ἔστειλαν τοὺς ἀγρίους στρατοὺς των νὰ ἐρημώσουν τὸν Μορέαν, ὁ ὁποῖος τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπέστη φειδερὰς καταστροφάς.

Ἡ ἔνωσις τῶν δύο Ἑκκλησιῶν.—Οἱ τελευταῖοι Παλαιολόγοι ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ των ἐκολάκευον τὸν Πάπαν, τοῦ ὁποῖου,

ὡς γνωρίζομεν, παντοτεινὸν ὄνειρον ἦτο ἡ ἔνωσις τῶν δύο ἐκκλησιῶν, τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς. Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Η΄ Παλαιολόγος βλέπων ἔτι τὸ κράτος του ἦτο μόνον ἡ πρωτεύουσα, μετέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου καὶ πολυαριθμοῦ ἀνωτέρου κλήρου. Μεγάλῃ σύνοδος συνεκροτήθη τότε εἰς τὴν **Φλωρεντίαν** ἀπὸ ἱεράρχας τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἡ ὁποία ἀπεφάσισε τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν (1439).

Εἰς μάτην ὅμως οἱ Παλαιολόγοι ἐπροσπάθησαν νὰ ἐπιβάλουν τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὁ κλῆρος καὶ ὁ λαὸς ἔκαμαν ἐπανάστασιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, διότι ἤθελον νὰ εἶναι ἐντελῶς ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὴν Δύσιν.

Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Η΄

Μετάλλιον.—Γύρω ἐπιγραφή: «Ἰωάννης βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων ὁ Παλαιολόγος».

Βυζαντινή διακόσμησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΠΤΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

- α.—Οἱ τελευταῖοι ἀγῶνες τοῦ Χριστιανισμοῦ.—Οἱ Χριστιανοὶ ἥρωες:
Οὐνυάδης, Σκεντέρμπεης. Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος.
β.—Ἡ πολιορκία καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
γ.—Ὁ Βυζαντινὸς πολιτισμὸς.—Ἡ ἀναγέννησις ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων.

α'.—Οἱ τελευταῖοι ἀγῶνες τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τρεῖς Χριστιανοὶ ἥρωες ἔδωσαν ἀθάνατον λάμπην εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς. Εἶναι δὲ οὗτοι ὁ Οὐγγρος Ἰωάννης Οὐνυάδης, ὁ Ἑλληνοαλβανὸς Καστριώτης ἢ Σκερτέμπεης καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος.

Τοὺς ἡρωϊκωτάτους ἀγῶνας ἤρχισεν ὁ Οὐνυάδης πρὸς σωτηρίαν τῆς Οὐγγαρίας. Ὁ Οὐνυάδης κατέστρεψε πολλοὺς στρατοὺς τῶν Τούρκων. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ὁ Χριστιανικὸς στρατὸς ἔπαθε πανωλεθρίαν (1444). Τὸν ἀγῶνα ἐξηκολούθησεν ἐνδόξως εἰς τὴν Ἀλβανίαν ὁ ἥρωας Σκερτέμπεης (ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος). Ἄλλ' οἱ Τούρκοι κατώρθωσαν καὶ ἀνέκυψαν πάλιν.

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος.—Εἰς τὸ μεταξὺ οἱ Τούρκοι ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν πρὸς Νότον διὰ νὰ καθυποτάξουν τὰς χώρας τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος καὶ νὰ καταστρέψουν τὸ Ἑλληνικὸν κράτος τῆς Πελοποννήσου. Εἰς τὸν Μυστράν ἦτο Δεσπό-

της, δηλαδή ἡγεμόν, ὁ **Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος**. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐξηκολούθησε ν' ἀπελευθερώσῃ Ἑλληνικὰς χώρας. Ἐξῆλθε μάλιστα ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ καθυπέταξε τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα. Εἶχε μεγάλα σχέδια καὶ ἐπροσπάθει νὰ συνενωθῇ μὲ τὸν Σκεντέρμπεην. Ἀλλὰ τότε πολυάριθμος Τουρκικὸς στρατὸς εἰσώρμησεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Κωνσταντῖνος ἠναγκάσθη νὰ υποχωρήσῃ καὶ ὁ Μορέας ἐπλημμύρισεν ἀπὸ τὰ στίφη τῶν βαρβάρων καὶ ὑπέστη φοβεράς καταστροφάς (1446).

Ὅταν δὲ ἀπέθανεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Η' χωρὶς υἱόν, διάδοχος αὐτοῦ ἔγινεν ὁ ἀδελφὸς του Κωνσταντῖνος. Μὲ θάρρος ἐπῆγεν ὁ εὐγενὴς ἐκεῖνος ἥρωα ἀπὸ τὸν Μυστράν εἰς τὴν Πόλιν διὰ νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸν μαρτυρικὸν θρόνον (1449—1453).

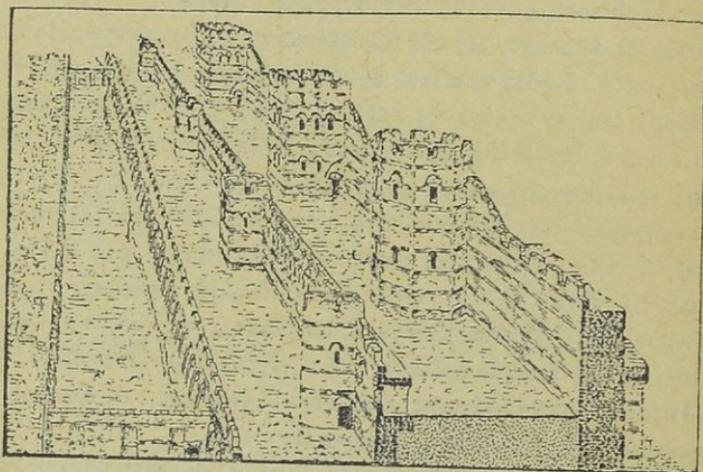
Αἱ προετοιμασίαι τοῦ Μωάμεθ.— Κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἡγεμόν τῶν Τούρκων ἦτο ὁ νεαρὸς Μωάμεθ Β', γενναῖος στρατηγὸς ἀλλ' αἰμοδόρος, χωρὶς καμμίαν πίστιν καὶ τιμὴν. Ὁ Μωάμεθ δὲν εἶχεν ἄλλην σκέψιν παρὰ πῶς νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἄυπνος διήρχετο τὰς νύκτας τοῦ κάμνων σχέδια τῆς πόλεως καὶ ἐπαναλαμβάνων τοὺς λόγους τοῦ Προφήτου: «Ὁ μεγαλύτερος στρατηλάτης θὰ εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ κατακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν».

Μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἤρχισεν ὁ Μωάμεθ νὰ κάμνῃ μεγάλης προετοιμασίας διὰ νὰ πολιορκήσῃ τὴν Πόλιν. Ἐπίσης καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἠτοιμάζετο μὲ θάρρος διὰ νὰ σώσῃ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἀπὸ τὸ 1452 ὁ Μωάμεθ ἀπέκλεισε κάθε συγκοινωνίαν τῆς Πόλεως μὲ τὴν Δύσιν καὶ μὲ ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἔκλεισεν ἀμέσως τὰς πύλας, συνέλαθεν ὅλους τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι εὗρίσκοντο εἰς τὴν Πόλιν, καὶ ἐμήνυσεν εἰς τὸν Μωάμεθ, ὅτι «ἔχει καταφύγιον τὸν Θεόν». Τότε ὁ Μωάμεθ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. Εἰς τεχνίτης Οὐγγρος ἀνέλαθε νὰ τοῦ κατασκευάσῃ μεγάλα τηλεβόλα, τὰ ὁποῖα θὰ συνέτριβον τὰ ἰσχυρὰ τεῖχη. Ἐν κολοσσαίῳ δὲ τηλεβόλῳ ἐχύθη εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ἐχρειάσθησαν 100 βόες 2000 ἄνδρες διὰ νὰ τὸ σύρουν ἕως τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Αἱ προετοιμασίαι τῶν Ἑλλήνων.— Μόλις ἔκλεισε τὰς πύλας τῆς πόλεως ὁ Κωνσταντῖνος εἶδε τριγύρω του τὴν

έρήμωσιν. Ούτε στρατόν, ούτε πόρους εἶχεν. Οἱ Ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ τῆς Χερσονήσου ἦσαν ὑπόδουλοι, οἱ δὲ βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης εἶχον ὑποσχεθῆ βοήθειαν, ἀλλ' εἰς μάτην ἀνέμενον ὁ Αὐτοκράτωρ. Πρὸ καιροῦ εἶχεν ἀρχίσει νὰ συναθροίξῃ εἰς τὴν πόλιν τρόφιμα καὶ σίτον. Ἐπειτα ἐβελτίωσεν ἕσον ἡδύνατο τὴν κατάστασιν τῶν ὀχυρωμάτων.

Τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τοιαῦτα ἦσαν ἐπὶ 1000 ἔτη. Συνίσταντο ἀπὸ τρεῖς σειρὰς ὀχυρωμάτων. Πρὸς τὰ ἔξω ἦτο μία μεγάλη τάφρος, καὶ μετ' αὐτὴν δύο σειραὶ τειχῶν με πύργους.

Αἱ δυνάμεις τῶν ἀντιπάλων.—'Απὸ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου 1453 ὁ Μωάμεθ περιεκύκλωσε τὴν Πόλιν με 250.000 ἀνδρας. «Ὡς ἄμμον τῆς θαλάσσης» διεσκόρπισε τὸν στρατόν του καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ τείχους ἀπὸ τὰς Βλαχέρνας πρὸς Βορρᾶν ἕως τὴν Χρυσὴν πύλην πρὸς Νότον. Ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν περιεκύκλωνε τὴν πόλιν Τουρκικὸς στόλος 400 πλοίων. Ὁ Αὐτοκράτωρ δὲν εἶχε παρὰ μόνον 7.000 περίπου ἀνδρας διὰ νὰ ὑπερασπισθοῦν τὴν Πόλιν.

β.—*Ἡ πολιορκία καὶ ἡ ἄλωσις.*

Αἱ πρῶται ἡμέραι τῆς πολιορκίας.—Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦσαν βέβαιοι ὅτι ὁ ἐχθρικός στόλος δὲν ἠδύνατο νὰ πλησιάσῃ εἰς τὰ τείχη, διότι ὁ Κεράτιος κόλπος εἶχε κλεισθῆ με βαρεῖαν σιδηρᾶν ἄλυσον. Ἄλλ' ὁ Μωάμεθ κατεσκεύασεν ἐντὸς μιᾶς νυκτὸς ξυλίνην ὁδὸν με σανίδας ὑπεράνω τῶν ὑψωμάτων τοῦ Γαλατᾶ, καὶ οὕτως ἔρριψεν εἰς τὸν Κεράτιον πολλὰ πλοῖα. Κατάπληξις καὶ φόβος κατέλαβε τότε τοὺς πολιορκουμένους.

Ἡ ἀπελπιστικὴ ἀντίστασις.—Ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἡ πολιορκία περιωρίζετο εἰς μικροσυμπλοκάς περὶ τὰ τείχη. Ἄλλ' ἐπὶ τέλος ἤρχισεν ἡ κόπωσις τῶν πολιορκουμένων. Ὁ στρατὸς τῶν πολιορκητῶν αὐξάνει ἀδιακόπως ἀπὸ τοὺς προστρέχοντας πολεμιστὰς τοῦ Ἰσλάμ, ἐνῶ ὁ στρατός τῶν πολιορκουμένων «ὀλιγοστεύει διὰ τὸν καθημερινὸν θάνατον».

Οἱ πολιορκηταὶ δὲν παύουν νὰ κτυποῦν τὰ τείχη με πυροβόλα καὶ με διαφόρους πολιορκητικὰς μηχανάς. Οἱ πολιορκούμενοι ἀγωνίζονται ἀκούραστοι καὶ με ἡρωϊσμόν, ἀλλὰ καθημερινῶς καταπονοῦνται. Τὰ τείχη κρημνίζονται ἀπὸ τὸν ἀκατάπαυστον βομβαρδισμόν. Κατόπιν ἀρχίζουν μεγαλαὶ ἐπιθέσεις καὶ ἔφοδοὶ τῶν Τούρκων. «Τὰ βέλη καὶ αἱ πέτραι πίπτουν ὡς βροχή. Καὶ ἡ μάχη καὶ ὁ πόλεμος καὶ ἡ συμπλοκή εἶναι φρικαλέα», λέγει ὁ ἱστορικός καὶ φίλος τοῦ Αὐτοκράτορος Φραντζῆς, ὁ ὁποῖος καὶ αὐτὸς ἐμάχετο. Ὅλαι αἱ ἔφοδοι ἀποκρούονται γενναίως. Ἀκούραστοι καὶ αὔπνοι οἱ κάτοικοι ἡμέραν καὶ νύκτα, γυναῖκες, γέροντες καὶ παιδιά, βοηθοῦν εἰς τὸ νὰ ἐπισκευάζωνται τὰ τείχη.

Αἱ παραμοναὶ τῆς μεγάλης ἐφόδου.—Ὁ Μωάμεθ παραγγέλλει εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ὅτι τὸν ἀφίνει ἐλεύθερον νὰ ὑπάγῃ, ἔπου θέλει, με τοὺς ἄρχοντας καὶ τὰ ἀγαθὰ του, ἀρκεῖ νὰ τοῦ παραδώσῃ τὴν πόλιν. Με ὑπερηφάνειαν ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπαντᾷ: «Ὅυτε ἐγὼ, οὔτε ἄλλος κανεὶς ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἤμπορεῖ νὰ σοῦ παραδώσῃ τὴν πόλιν. Διότι ὅλοι σύμφωνοι, με τὴν θέλησίν μας, θ' ἀποθάνωμεν καὶ δὲν θὰ λυπηθῶμεν τὴν ζωὴν μας». Τότε ὁ Μωάμεθ ὤρισε τὴν ἡμέραν τῆς μεγάλης ἐφόδου.

Ὅταν δὲ ἐτελειώσεν ἡ λιτανεία, ὁ βασιλεὺς ἐξεφώνησε πρὸς τοὺς ἄρχοντας ὑπέροχον δημηγορίαν. Τοῦς προτρέπει «ν' ἀποθά-
νουν ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος καὶ ν' ἀγωνισθοῦν διὰ
νὰ σώσουν τὴν πόλιν, ἢ ὅποια εἶναι ἡ χαρὰ πάντων τῶν Ἑλλή-
νων». Καὶ τότε ὄλοι τίποτε πλέον δὲν ἐσκέποντο «οὔτε τὰ τέκνα,
οὔτε τὰς γυναῖκας, οὔτε τὸν πλοῦτον, εἰμὴ μόνον νὰ ἀπο-
θάθουν διὰ νὰ σώσουν τὴν πατρίδα των». Ἐπειτα ὁ βασιλεὺς
πηγαίνει εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ἔπου ἐν μέσῳ ἀπέιρου λαοῦ λαμ-
βάνει τὴν θεῖαν μετάληψιν. Καὶ κατόπιν μεταβαίνει διὰ τελευταίαν
φορὰν εἰς τὸ Παλάτιόν του, τὸ ὅποιον ἦτο εἰς τὰς Βλαχέρνας, καὶ
ζητεῖ συγγνώμην ἀ ὁ ὄλους: «Καὶ ἀπὸ πέτραν ἔαν ἦτο κα-
νεῖς, δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ θρηνησῇ». Ὅταν δὲ ἤλθον τὰ μεσά-
νυχτα, περιήλθεν ἐπιππος τὰ τεῖχη καὶ τοὺς πύργους διὰ νὰ ἐπι-
τηρήσῃ τὴν φρούρησιν.

■ Ἄλωσις.— Πρὸς τὰ ἐξημερώματα τῆς 29 Μαΐου 1453
μὲ κρότους τῶν τυμπάνων καὶ μὲ ἀλαλαγμοὺς ἐφορμοῦν οἱ ἐχθροὶ
ὄλοι μάζι, συγχρόνως καὶ ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν.
Ἡ μᾶλλον λυσσώδης προσβολὴ γίνεται εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἁγίου
Ῥωμανοῦ, ἔπου εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Μωάμεθ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Αὐτοκράτωρ.
Τρεῖς σώματα στρατοῦ ἐφορμοῦν, καὶ τὰ τρία ἀποκρούονται γεν-
ναίως. Αἱ φωναὶ καὶ ὁ κρότος ἀναβάνουν ἕως τὸν οὐρανόν.

Ἐἶχεν ἤδη ἀνατελεῖ ὁ ἥλιος, καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ ἀνακράζει μὲ
ἀγαλλίασιν: «Συστρατιῶται καὶ ἀδελφοί, ἰδικὴ μας εἶναι ἡ νίκη». Ἐπὶ
ἄλφινιδίως βλέπει νὰ περικυκλώνεται. Μία μικρὰ πύλη εἶχε
λησμονηθῆ ἀνοικτὴ καὶ οἱ Τοῦρκοι εἶχον εἰσελθεῖ δι' αὐτῆς. Ὁ
Αὐτοκράτωρ ὄρμη καὶ ἀγωνίζεται ὡς ὁ τελευταῖος τῶν στρατιωτῶν.
Ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ πίπτουν ἀγωνιζόμενοι ὡς λέοντες. «Ἡ πόλις
κυριεύεται καὶ ἐγὼ ζῶ ἔτι»; ἀνακράζει ὁ Αὐτοκράτωρ. Ἀλλὰ
τὴν ἰδίαν στιγμὴν τὸν κτυποῦν, πίπτει νεκρός, καὶ ἐξαφανίζεται
εἰς τὸν σφρόν τῶν πτωμάτων.

Λεηλασία καὶ κτεροστροφή.— Ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη εἰσορ-
μοῦν οἱ Τοῦρκοι καὶ βίπτονται ἀμέσως εἰς τὴν ἀρπαγὴν καὶ τὴν
λεηλασίαν. Οἱ κάτοικοι τρέχουν εἰς τὸν μέγαν ναὸν τῆς Ἁγίας
Σοφίας, εἰσορμοῦν ἐπισθὲν των οἱ Τοῦρκοι καὶ ὁ καθεὶς ἀρχίζει νὰ
θεσμεύῃ καὶ νὰ σύρῃ ἕσους αἰχμαλώτους ἠδύνατο. Ἄλλοι ἀρπά-
ζουν καὶ σπάζουν τὰ πολυτιμα σκεύη, τὰ κειμήλια, τὰς ἀγίας

εικόνας. Εἰς μίαν στιγμήν ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς ἔμεινε γυμνὸς ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς του. Ἡ λεηλασία καὶ ἡ καταστροφή ἐξηκολούθησεν. Εἰς τρεῖς ἡμέρας ἡ μεγάλη καὶ πλουσία πόλις εἶχε γίνεи μία φρικτὴ ἐρημία.

Τὴν μεσημβρίαν τῆς πρώτης ἡμέρας εἰσῆλθεν ὁ Μωάμεθ ἔφιππος παρακολουθούμενος ἀπὸ τοὺς μεγιστάνας αὐτοῦ. Μόλις ἔφθασεν εἰς τὰς πύλας τῆς Ἁγίας Σοφίας, καταβαίνει ἀπὸ τὸν ἵππον καὶ πίπτει εἰς τὸ ἔδαφος διὰ νὰ προσκυνήσῃ. Τὸ ἐξάίσιον θέαμα τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τὸν καταπλήττει. Ἀναβαίνει εἰς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν καὶ κάμνει τὴν προσευχὴν του. Ἡ μεγάλη ἐκκλησία τῶν Χριστιανῶν γίνεται τέμενος τοῦ Ἰσλάμ, καὶ ἡ Πόλις γίνεται πρωτεύουσα τῶν Ὀθωμανῶν (29 Μαΐου 1453).

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκυριεύθη ἡ μεγάλη Χριστιανικὴ πρωτεύουσα, 1123 ἔτη ἀφ' οὗ ἔδρυσεν αὐτὴν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος (330—1453). Εἶχε πολιορκηθῆ εἴκοσι φορὰς ἀπὸ παντοίους ἐχθροὺς, ἀλλ' ἦτο πάντοτε τὸ προπύργιον τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ βασίλισσα τῶν πόλεων, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τὸ φῶς τοῦ πολιτισμοῦ διεδίδετο εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν.

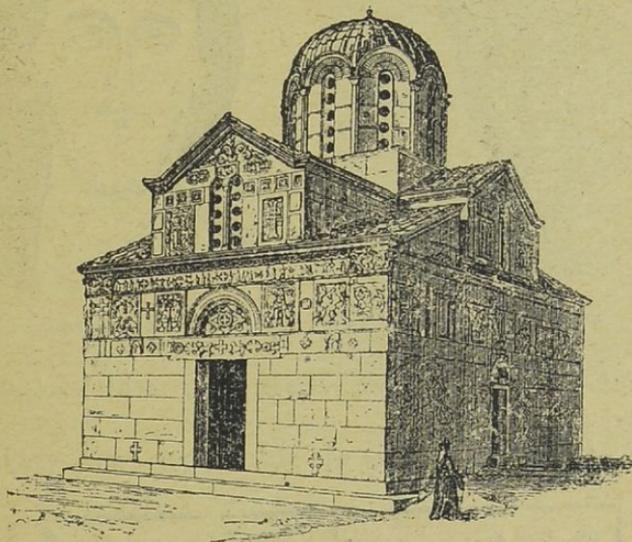
Ἡ κατάλυσις τῶν Ἑλληνικῶν Κρατῶν.—Ἀφοῦ ἐκυρίευσεν ὁ Μωάμεθ τὴν κατ' ἐξοχὴν Πόλιν, συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου ἀπὸ τὸν Δούναδιν ἕως τὸ Ταίναρον. Εἰς τὸν Μορέαν ἐκυρίευσεν τὰς πόλεις καὶ τὰ κάστρα, ἐπλημμύρισε μὲ αἷμα τὸν τόπον. Ἐπειτα ἐξεθρόνισε τοὺς Δεσπότης τοῦ Μορέως, τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ τελευταίου Αὐτοκράτορος, καὶ τοιοῦτοτρόπως κατέλυσε τὸ Ἑλληνικὸν κράτος τῆς Πελοποννήσου (1460). Μετὰ ἓν ἔτος κατέστρεψε καὶ τὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος (1461). Ἐλευθερά γωνία Ἑλληνικῆς γῆς δὲν ὑπῆρχε πλέον.

γ'.—**Ὁ Βυζαντινὸς πολιτισμὸς.**

Ἡ Ἀναγέννησις ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων.

Ὁ πολιτισμὸς ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων.—Τόση μεγάλη ἦτο ἡ ζωτικότης τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὥστε καὶ ἡ ἐποχὴ ἀκόμη αὕτη τῶν Παλαιολόγων, ἐποχὴ πολιτικῆς παρακμῆς, ἐδοξάσθη ἀπὸ μίαν τελευταίαν, ἀλλὰ δυνατὴν λάμψιν πολιτισμοῦ.

Εἰς ἕλον τὸν κόσμον κατὰ τὸν ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνα ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο πάντοτε ὁ «ὄφθαλμὸς τῆς οἰκουμένης», ἦτο ἡ μεγαλυτέρα καὶ ἡ ὠραιότερα πόλις τοῦ κόσμου, τὸ κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ πρὸ πάντων ἡ πόλις τῶν γραμμάτων καὶ τῆς τέχνης. Εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ

Βυζαντινὴ ἐκκλησία

Ὁ Ἅγιος Ἐλευθέριος τῶν Ἀθηνῶν. Ἔχει σχῆμα σταυροῦ, ὅπως ἐκτίζοντο πάντοτε αἱ ἐκκλησίαι, καὶ εἶναι κομψότατον δεῖγμα τοῦ Βυζαντινοῦ ἑθιμοῦ.

φρονηταὶ συνέρρου διὰ ν' ἀκούσουν ἐπιφανεῖς καθηγητάς. Μοναδικὸν δὲ εἶναι εἰς τὴν ἱστορίαν τὸ παράδειγμα ἑνὸς Κράτους, τὸ ὁποῖον ἀκόμη καὶ εἰς κατὰπτωσίν του ἤχημαζε πάντοτε μὲ λαμπρότατον πολιτισμόν.

Τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι.—Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Παλαιολόγων μεγάλη λάμψις παιδείας καὶ σοφίας ἐφώτιζεν ὀλόκληρον τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον. Πολυάριθμοι λόγιοι ἐγράψαν τότε σωρεῖαν συγγραμμάτων. Τότε ἤχημασαν σπουδαῖοι θεολόγοι, ἱστορικοὶ καὶ φιλόσοφοι. Πολλοὶ ἐκ τῶν συγγραφέων τούτων διέλαμψαν εἰς ἅλα τὰ εἶδη τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἀκόμη, Ἄδ. Ἀδαμαντίου, Ἱστορίας Γ' Ἑλλην. ἐκδ. 2α 12—1—1926. 3

καὶ δύο Ἀυτοκράτορες ἦσαν ἐξάριτοι συγγραφεῖς, ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς καὶ ὁ Μονουῆλ ὁ Β΄. Ἡ παιδεία ἦτο εἰς πάντας

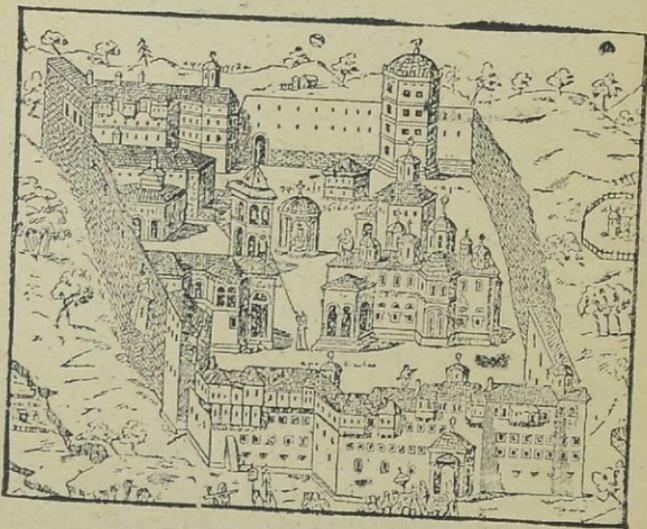
Ψηφιδωτὸν

Τοιχογραφία

διαδομένη, καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ὠμιλεῖτο μὲ κομψότητα, ἢ ὅποια ἐκίνει τὸν θαυμασμόν.

Ἡ τέχνη.— Συγχρόνως μὲ τὴν ἀνθισιν τῶν γραμμάτων

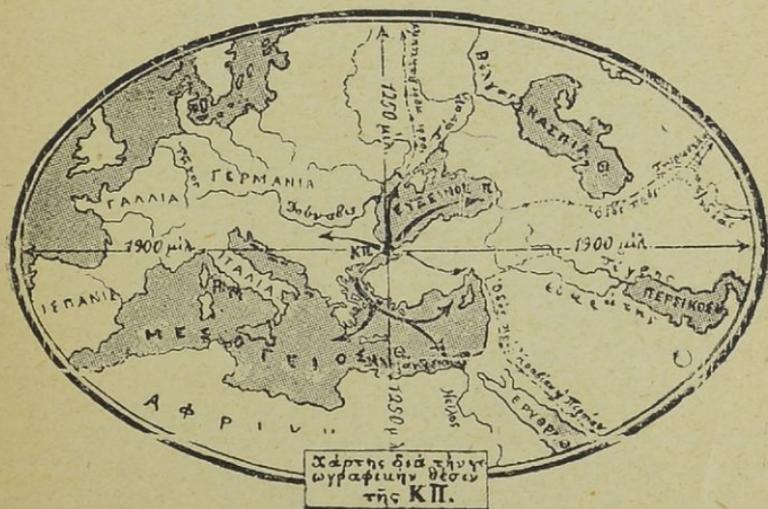
Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ὀρους

ἤχμαζεν καὶ εἰς μέγαν βαθμὸν καὶ ἡ τέχνη. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Παλαιολόγων αἱ ἐκκλησίαι ἐκτίζοντο μὲ μεγαλυτέραν κομψότητα, εἶχον περισσοτέρους τρούλλους, εἶχον στοὰς καὶ ἄλλας ἐξωτερικὰς διακοσμήσεις. Ἐσωτερικῶς δὲ ἐστολιζόντο μὲ τοιχογραφίας, δηλαδὴ μὲ ζωγραφίας ἐπάνω εἰς τοὺς τοίχους. Αἱ τοιχογραφίαι αὗται ἦσαν ὠραιόταται ζωγραφισμέναι μὲ λαμπρὰ χρώματα καὶ μὲ μεγάλην τέχνην.

Στοὰ ἐκκλησίας.

Τὸ σπουδαῖον εἶναι ἔτι καὶ τὰ γράμματα καὶ ἡ τέχνη δὲν ἔλαμψαν μόνον εἰς τὴν μεγάλην πρωτεύουσαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν κρατῶν, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Ἄρταν, εἰς τὴν Νίκαιαν, τὴν Τραπεζοῦντα, τὸν Μυστράν, καὶ εἰς ὅλας ἐν γένει τὰς Ἑλληνικὰς χώρας.

Τὰ Βυζαντινὰ μνημεῖα.—Εἰς τὰς πρωτεύουσας ταύτας διεσώθησαν ἕως σήμερον πολλὰ ὠραιότατα Βυζαντινὰ μνημεῖα.

Πολλὰς δὲ ἐκκλησίας μὲ τοιχογραφίας ἔχομεν εἰς τὰ **Μετέωρα**, κυρίως εἰς τὸ "**Ἅγιον Ὄρος**", ὅπου ἤκμασεν ἐπὶ αἰῶνας ὁ μοναχικὸς βίος.

Τὰ λαμπρότερα δὲ μνημεῖα διεσώθησαν εἰς τὰ ἑρείπια τοῦ Μυστρᾶ. Εἰς τὸ βουνὸν τοῦ Ταυγέτου, ὅπου οἱ Δεσπῶται Παλιολόγοι εἶχον τὴν πρωτεύουσάν των, σώζεται μίᾳ ὀλόκληρος Βυζαντινὴ πόλις. Δὲν ἀναπλάττομεν δὲ μόνον μὲ τὴν φαντασίαν μας τὴν λαμπρότητα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλ' εἰς τὸν Μυστρᾶν ἔχομεν ἅπτᾳ τὰ πολύτιμα λείψανα τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ. Ἐκεῖ βλέπομεν μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς μας ὠραιότατας ἐκκλησίας μὲ τὰς τοιχογραφίας των, ἀρχοντικὰ οἰκήματα, μεγάλα τείχη καὶ τὰ παλάτια τῶν Δεσποτῶν, οἱ ὅποιοι ἐπροσπάθησαν ἢ ἀναδημιουργήσουν τὸν Ἑλληνισμόν.

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ

Εἰς τὸ Α' μέρος : *Οἱ τελευταῖοι χρόνοι τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας.*

Κεφ. Α'. — *Ἡ Φραγκοκρατία.* — Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1201, οἱ Φράγκοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Τότε ἡ Ἑλληνικὴ Ἀνατολὴ ἐμοιράσθη εἰς πολυάριθμα κράτη, εἰς Φραγκικὰ πριγκιπάτα, βαρωνίας κλπ. Ἡ δὲ Κωνσταντινουπόλις ἐγένετο πρωτεύουσα μιᾶς *Λατινικῆς Αὐτοκρατορίας* καὶ ἡ Θεσσαλονίκη ἐνὸς *Φραγκικοῦ Βασιλείου.*

Συγχρόνως ὅμως ἰδρύθησαν καὶ Ἑλληνικὰ κράτη. Τὰ σπουδαιότερα ἦσαν ἡ *Αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας*, ἡ *Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος* καὶ τὸ *Δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου.* Τὰ Ἑλληνικὰ κράτη ἦσαν γεμᾶτα ζωῆν, ἐνῶ τὰ Φραγκικὰ ὄλοεν κατέπιπτον.

Κεφ. Β'. — *Ἡ ἀνάκησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.* — Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας καὶ τὸ Δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου, μόλις ἰδρύθησαν, ἤρχισαν νὰ ἀγωνίζονται διὰ νὰ ἐπανιδρῦσουν τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἐπὶ τέλους ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας *Μιχαὴλ Παλαιολόγος* ἀνέκτησε τὴν Κωνσταντινούπολιν (1261). Το ἐπανιδρυσθὲν ὅμως Ἑλληνικὸν κράτος ἦτο πολὺ μικρὸν καὶ ἀσθενές. Διότι εἰς τὴν εὐρείαν περιοχὴν τῆς ἄλλοτε μεγάλης Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας εἶχον γίνεαι σχεδὸν 20 κράτη ξένα καὶ ἐγγύρια. Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἤρχισεν ἀμέσως νὰ ἀπελευθερώη τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, εἶχεν ὅμως νὰ παλαίσῃ ἐναντίον πολυαριθμῶν ἐχθρῶν.

Κεφ. Γ'. — *Οἱ Παλαιολόγοι.* — Ἀπὸ τότε ἤρχισε μιὰ νέα δυναστεία, ἡ δυναστεία τῶν Παλαιολόγων, ἡ ὁποία ἐκράτησε τὸν θρόνον ἕως τὸ τέλος, σχεδὸν 200 ἔτη (126-11453). Μερικοὶ ὅπῳ τοὺς Παλαιολόγους ἀνεδείχθησαν ἱκανοὶ Αὐτοκράτορες. Ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ κατορθώσουν τίποτε, διότι φοβεροὶ ἦσαν τότε οἱ κίνδυνοι, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ παντοῦ περιέκυλλαν τὸ Κράτος.

Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οἱ Σέρβοι ἴδρυσαν μέγα Κράτος (1350). Ἄλλ' οἱ φοβεροὶ ἐχθροὶ ἦσαν οἱ *Ὄθωμανοὶ Τοῦρκοι*, οἱ ὁποῖοι εἰς ὀλίγα ἔτη ἐκυρίευσαν ὁλόκληρον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἔφθασαν ἕως τὸν Βόσπορον. Εἶχον πολὺ ἀνδρείους ἡγεμόνας, ἰσχυρότατον στρατὸν καὶ ἐπροχώρουν μὲ μεγάλην ὀρμὴν.

Κεφ. Δ'. — *Ἡ πτώσις τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.* — Οἱ Παλαιολόγοι κατέβαλον μεγάλας προσπάθειάς διὰ νὰ σώσουν τὸ Κράτος καὶ νὰ εὕρουν βοήθειαν ἀπὸ τὴν Δύσιν. Ἄλλ' ἔμειναν ἐντελῶς ἐγκαταλελειμμένοι. Ἰδίως ἐπροσπάθησαν νὰ συγκεντρώσουν

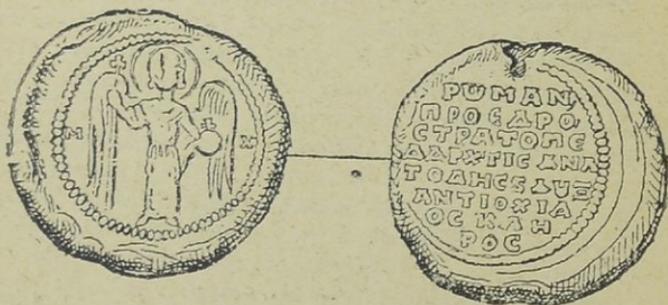
τὰς Ἑλληνικὰς δυνάμεις εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἴδρυσαν τὸ *Δεσποτάτον* τοῦ *Μυστρά*, τὸ ὁποῖον ταχέως ἤγμασεν.

Οἱ τελευταῖοι πρόμαχοι τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς ἦσαν οἱ τρεῖς Χριστιανοὶ ἥρωες, ὁ *Ἰωάννης Οὐνυάδης*, ὁ *Σκενιέρμπεης* καὶ ὁ *Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος*, ὁ ὁποῖος ἦτο Δεσπότης, δηλαδὴ ἡγεμὸν τοῦ Μυστρά.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀνέκτησεν ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἀπὸ τοὺς Φράγκους. Εἶχε μεγάλα σχέδια, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ τὰ ἐκτελέσῃ. Διότι τὰ ἄγρια στίφη τῶν Τούρκων εἰσώρμησαν πολλὰς φορὰς εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ κατέστρεψαν τὴν χώραν.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔγινεν Αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος. Ἡγεμὸν τῶν Τούρκων ἦτο ὁ *Μωάμεθ Β'*, ὁ ὁποῖος περιεκύκλωσε τὴν πόλιν μὲ πολυάριθμον στρατὸν καὶ στόλιν. Ἡ πολιορκία διήρκεσε 58 ἡμέρας. Οἱ ὀλίγοι ὑπερασπισταὶ καὶ οἱ κάτοικοι ἠγωνίσθησαν μὲ ἥρωισμόν. Ἐπὶ τέλους ἔγινεν ἡ μεγάλη ἔφοδος. Ὡς λέων ἠγωνίσθη ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος καὶ οἱ συστρατιῶται αὐτοῦ. Ἐπεσεν ὡς μάρτυς, καὶ οἱ Τούρκοι εἰσώρμησαν εἰς τὴν Πόλιν (*29 Μαΐου 1453*). Οὕτω κατεστράφη ὀριστικῶς ἡ *Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία*.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πτώσεως ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία τοῦ Μεσαίωνος ἔλαμψε μὲ μεγάλην ἀνθῆσιν τῆς παιδείας καὶ τῆς τέχνης. Εἰς μέγαν δὲ βαθμὸν ἀνεπτύχθη τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα μὲ τὴν ἀνάμνησιν τῶν κατορθωμάτων, τὰ ὁποῖα εἶχον διαπράξει ὑπὲρ τῆς πατρίδος οἱ μεγάλοι πρόγονοι, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες.

Μολυβδόβουλλον.

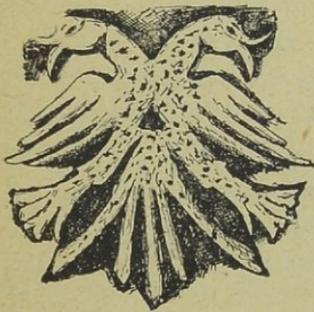
Σφραγίς τῶν δημοσίων ἐγράφων.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ

Μετά την άλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων (1204) ἰδρύθησαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν ἀπμπολλα κράτη Ἑλληνικὰ καὶ Φραγκικά. Τὰ Φραγκικά κράτη διήρκεσαν πολὺ ὀλίγον, διότι οἱ κατακτηταὶ δὲν εἶχον ὁμόνοιαν. Ἰδίως ὁμοῦ οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν δυστυχίαν ἀνέκτησαν τὸς παλαιὰς ἀρετὰς των. Ἡ Ἑλληνικὴ ζωὴ, ἡ ὁποία ἐφυγεν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινουπόλιν, ἐσκορπίσθη εἰς ὄλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας μὲ κέντρα τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Ἄρτιαν, τὴν Τραπεζοῦντα, τὴν Νίκαιαν, τὸν Μυστράν.

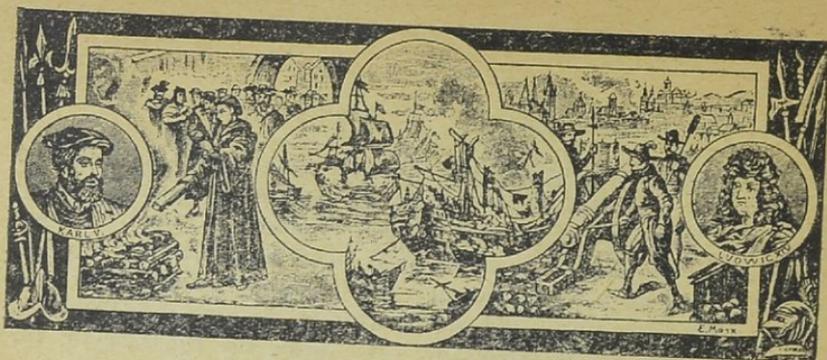
Ἡ Ἑλληνικὴ Ἀυτοκρατορία, τὴν ὁποίαν ἀνίδρυσαν οἱ Παλαιολόγοι, δὲν ἦτο ἰσχυρὸν κράτος, ὅπως ἄλλοτε. Ἀλλὰ κατὰ τὰ 200 ἐκεῖνα ἔτη ἡ Ἑλλάς ἐσκορπίσε μεγάλην λάμψιν γραμμάτων καὶ τέχνης. Ἀκριβῶς κατὰ τοὺς τελευταίους ἐκείνους χρόνους τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἀνυψώθη εἰς μίαν λαμπροτάτην ἀναγέννησιν.

Ἀλλὰ δὲν ἀνεγεννήθη τότε μόνον τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα, ἀκόμη καὶ τὸ Ἑλληνικὸν αἶσθημα. Διότι τότε ἀκριβῶς εἰς τὴν δυστυχίαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἠσθάνθησαν, ὅτι ἀνήκουν εἰς ἓνα λαὸν καὶ ὅτι ἀπετέλουν μίαν πατρίδα. Τότε ἤρχισαν νὰ διαδίδονται τὰ ὄραια ὀνόματα Ἑλλην καὶ Γένος. Δὲ τούτο αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι τόσοσ πολὺ συγκινητικαί. Ὅλῃσι γενναῖοι ὑπερησπίσθησαν τὴν μεγάλην μας Πόλιν ἐναντίον ἑκατοντάδων χιλιάδων. Ἐνίκηθησαν, ἀλλ' ἐπολέμησαν ὡς ἥρωες, ἔπεσαν ὡς μάρτυρες καὶ ἐθυσίασαν μὲ προθυμίαν τὴν ζωὴν των ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος. Ἡ ἡρωϊκὴ δὲ ἐκείνη θυσία ἔδωκε δυνάμιν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν γένος 400 ἔτη διὰ νὰ ἔχη ἐλπίδας καὶ καρτερίαν εἰς τὴν σκληρὰν δουλείαν ἕως τὴν ἡμέραν τῆς Ἑλευθερίας.

Ἡ Δικέφαλος αἰετός.

Ἦτο τὸ ἔμβλημα τῶν τῶν Παλαιολόγων καὶ ἔμενεν ὡς τὸ σύμβολον τῶν ἐθνικῶν ἐλπίδων.

Β'. ΟΙ ΝΕΩΤΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΕΥΡΩΠΗ ΕΩΣ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

1453—1700.

- α.—*Ἡ Ἀναγέννησις.*—Οἱ Ἕλληγες εἰς τὴν Ἰταλίαν.
 β.—*Αἱ ἐφευρέσεις καὶ αἱ ἀνακαλύψεις.*—Οἱ νέοι κόσμοι. Αἱ ἀποικίαι τῶν Εὐρωπαϊῶν.
 γ.—*Ἡ Μεταρρύθμισις.*—Οἱ Θρησκευτικοὶ πόλεμοι.—Τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης ἕως τὸν ΙΗ' αἰῶνα.

α'.—Ἡ Ἀναγέννησις.

Ἀπὸ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἀρχίζει μία νέα περίοδος τῆς ἱστορίας, ἡ ὅποια εἶναι ἕλως διόλου διαφορετικὴ ἀπὸ τὸν Μεσαιῶνα καὶ ἀνομάζεται **Ἀναγέννησις**. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, τὸ ὅποιον ἦτο πολὺ ζωηρὸν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, εἶχε πέσει δὲ εἰς λήθηαργον κατὰ τοὺς Μεσαιωνικοὺς χρόνους, ἤρχισε τώρα καὶ πάλιν νὰ ἐξυπνᾷ, ἤρχισε ν' ἀναγεννᾶται. Ἡ ἀφύπνισις δὲ αὕτη τοῦ πνεύματος τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν Δύσιν προῆλθεν ἰδίως ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Οἱ Ἕλληγες σοφοὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν.—Ἡ πρώτη χώρα, τὴν ὅποιαν ἐφώτισαν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, ὑπῆρξεν ἡ Ἰταλία, διότι μετ' αὐτῆς οἱ Βυζαντινοὶ εὕρισκοντο εἰς συχνὰς σχέ-

σεις ἀπὸ παλαιὸν καιρὸν. Ἐκτὸς τούτου ἡ Ἰταλία ἦτο χώρα πλουσία καὶ ὠραία, κατάλληλος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος καὶ τῶν τεχνῶν.

Καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολλοὶ Ἕλληνες καὶ καλλιτέχναι ἐπήγαγον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Μετὰ τὴν ἄλωσιν ἔμωσ πληθεὺς Ἑλλήνων λογίων ἐπήγαν νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴν δουλείαν τῶν Τούρκων. Ἐπήγαν εἰς τὴν Φλωρεντίαν, τὴν Ρώμην, τὴν Βενετίαν καὶ εἰς παλλὰς ἄλλας πόλεις. Οἱ δύο ἐπιφανέστατοι ἀπὸ τούσ σοφοὺς ἐκείνους ἦσαν ὁ Γεμιστὸς καὶ ὁ Βησσαρίων. Ἄλλοι διάσημοι λόγιοι ἦσαν ὁ Χρυσολωρᾶς, ὁ Γαζής, οἱ δύο ἀδελφοὶ Κωνσταντίνος καὶ Ἰωάννης Λάσκαρης, καὶ πλείστοι ἄλλοι, οἱ ὅποιοι ἐδίδαξαν καὶ διέδωκαν τότε τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Τὰ ἀρχαῖα χειρόγραφα.—Οἱ Ἕλληνες λόγιοι ἔφερον μαζί τιν ἀρχαῖα χειρόγραφα, ὡς πολύτιμον κληρονομίαν τῶν πατέρων τῶν. Οἱ δὲ Ἴταλοὶ ἄρχοντες ἐδίδον δόλοκληρον περιουσίαν διὰ νὰ ἀποκτήσουν χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Οἱ Βυζαντινοὶ λόγιοι, οἱ ὅποιοι ἐφιλοξενουῦντο εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἴδρυσαν Ἀκαδημίας, Πανεπιστήμια, Γυμνάσια, εἰς τὰ ὅποια ἔτρεχον φοιτηταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης διὰ νὰ διδαχθοῦν τὴν Ἑλληνικὴν σοφίαν.

Οἱ Ἕλληνες διδάσκαλοι ἐλάμβανον εἰς τὴν Ἰταλίαν μεγάλας τιμάς. Ὁ Βησσαρίων μάλιστα ἀπέκτησε δύναμιν καὶ δόξαν. Ὁ ἐπιφανὴς οὗτος σοφὸς ἦτο ὁ πρῶτος, ὁ ὅποιος μὲ μεγάλας δαπάνης καὶ κόπους κατήρτισε πλουσίαν βιβλιοθήκην, τὴν ὁποίαν ἐχάρισεν εἰς τὴν Βενετίαν. Συνώδευσε δὲ τὴν δωρεάν του μὲ μίαν θαυμασίαν ἐπιστολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδίδασκε πόσον μέγα ἀγαθὸν εἶναι ἡ μελέτη τῶν βιβλίων καὶ ἰδίως τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων (1).

(1) Ὁ Βησσαρίων καὶ τὰ βιβλία.—«Ἀπὸ τρυφεροῦς ἡλικίας, γράφει ὁ Βησσαρίων, κατέβαλα πᾶσαν προσπάθειαν καὶ φροντίδα, ὅπως ἀποκτήσω ὅσα βιβλία (Ἑλληνικά, ἐννοεῖ) ἠδυνάμην. Πρὸς τοῦτο οὐ μόνον πολλὰ ἰδιοχειρῶς ἀντέγραψα, ἀλλὰ καὶ τὰ γλιόσκρα ποσά, τὰ ὅποια κατώρθωσα νὰ οἰκονομήσω ἐκ τοῦ λιτοῦ μου βίου, ὅλα ἐχρησιμοποίησα πρὸς ἀγορὰν βιβλίων· διότι ἐφρόνουν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ προμηθευθῶ ἄλλα στολίδια λαμπρότερα, ἄλλον θησαυρὸν ὠφελιμώτερον. Τὰ βιβλία εἶναι πηγὴ καὶ ταμεῖον τῶν χρηστῶν ἠθῶν, τῶν καλῶν νόμων καὶ τῆς εὐσεβείας. Τὰ βιβλία ζῶσι, συναναστρέφονται καὶ ὁμιλοῦν μὲ ἡμᾶς,

Ἡ Ἀναγέννησις τῆς τέχνης.—Ἡ ἀρχαία σοφία ἦτο πλουσία τροφή διὰ τὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων. Ἡ δὲ διάδοσις αὐτῆς ἔφερε τὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν πρότερον βάρβαρον Εὐρώπην.

Λαμπροτάτη δὲ κυρίως ὑπῆρξεν ἡ Ἀναγέννησις τῆς τέχνης εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀρχιτέκτονες, γλύπται, ζωγράφοι εἰργάζοντο τότε μὲ ἀξιοθαύμαστον δραστηριότητα. Ἡ μεγάλη ἐκείνη καλλιτεχ-

Ὁ ζωγράφος Ῥαφαήλ.
Περίφημος καλλιτέχνης τῆς
Ἰταλικῆς Ἀναγεννήσεως
(κατὰ τὸ 1500).

νικῇ ἀνθῆσις ἐνθυμίζει τὴν ὑψηλὴν ἀκμὴν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπὶ Περικλέους καὶ ἀργότερον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων.

Πρῶτη ἡ Ἰταλία ἐφωτίσθη ἀπὸ τὴν λάμψιν τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἀργότερα δὲ ἡ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ αὐτῆς κίνησις μετεδόθη ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὰς ἄλλας χώρας. Σπουδαῖοι συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχναι ἤκμασαν εἰς ἕλας σχεδὸν τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης (τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Ἰσπανίαν κλπ.).

β'.—Αἱ ἐφευρέσεις καὶ αἱ ἀνακαλύψεις.

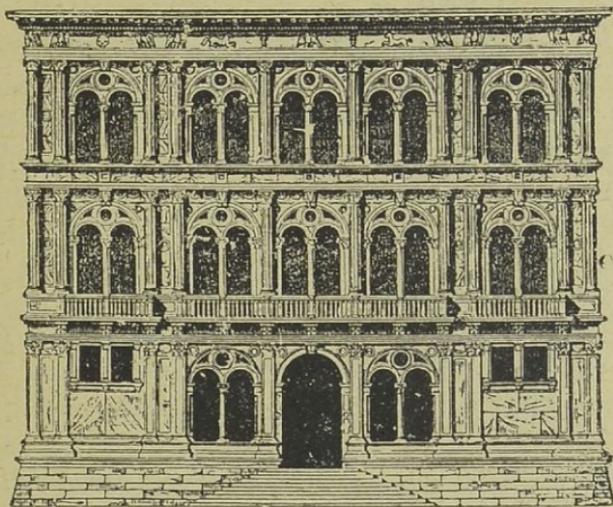
Καθ' ἕλην τὴν διάρκειαν τοῦ Μεσαιῶνος ὁ κόσμος δὲν ἔλαθε περισσότερα πράγματα ἀπὸ ὅσα ἐγνώριζεν ἡ ἀρχαιότης. Μόνον κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἔγιναν εἰς τὴν Εὐρώπην διάφοροι σπουδαῖαι ἐφευρέσεις. Ἐπίσης τότε ἀνεκαλύφθησαν νέοι κόσμοι. Αἱ ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις αὗται ἔφερον μεγάλας μεταβολὰς εἰς τὸν βίον, καὶ αὗται βεῖως συνετέλεσαν εἰς τὴν πρόοδον τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ χάρτης καὶ ἡ τοπογραφία.—Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα

μᾶς διδάσκουν, μορφώνουν καὶ παρηγοροῦν. Τόση δὲ μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις καὶ ἡ ὄξια αὐτῶν, ὥστε, ἐάν δὲν ὑπῆρχον τὰ βιβλία, ἄπαντες ἡμεῖς θὰ εἴμεθα ἄξεστοι καὶ ἀπολίτιστοι, οὔτε ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος θὰ ὑπῆρχον, οὔτε ἀξιόμιμητα πρότυπα ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς».

καὶ κατὰ τὸν Μεσαιῶνα ἔγραφον ἐπὶ παπύρου καὶ μεμβράνης διὰ τῆς χειρός. Διὰ τοῦτο τὰ παλαιὰ βιβλία λέγονται χειρόγραφα. Μόνον δὲ κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα κατασκευάσθη χάρτης ἀπὸ ῥάκη υφασμάτων. Τὸν ἴδιον δὲ καιρὸν ὁ Γουτεμβέργιος εἰς τὴν Γερμανίαν ἀνεκάλυψε τὴν **τυπογραφίαν**. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπὸ ἓν χειρόγραφον γίνονται εὐκόλως πολλαπλάσια ἀντίτυπα.

Ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας ὑπῆρξε πολὺ εὐεργετικὴ εἰς τὴν

Μέγαρον τῆς ἀναγεννήσεως εἰς τὴν Ἑνετίαν.

Ἡ Ἑνετία ἦτο πόλις σχεδὸν Βυζαντινὴ, καὶ τὸ μέγαρον τοῦτο ὁμοιάζει μὲ Βυζαντινὸν Παλάτιον.

ἀνθρωπότητα. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ ἔγιναν γνωστότεροι. Ἡ παιδεία λοιπὸν διεδόθη καὶ τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς ἔγινον κοινὰ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

Ἡ πυρῆτις. Τὰ νέα ὄπλα — Ἀκόμη καὶ κατὰ τὸν Μεσαιῶνα, ὅπως καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους, οἱ πολεμισταὶ εἶχον ὡς ἀμυντικὰ ὄπλα τὴν ἀσπίδα καὶ τὸν θώρακα, ὡς ἐπιθετικὰ τὴν λόγχην καὶ τὸ τόξον. Οἱ Βυζαντινοὶ μόνον ἐγνώριζον διαφόρους ἐκρηκτικὰς βλασ καὶ κατεσκεύαζον ἀπὸ αὐτὰς τὸ **ὕγρον** λεγόμενον **πῦρ**. Ἄλλ' ἢ πυρῆτις, μὲ τὴν ὅποιαν γεμίζονται τὰ πυροβόλα ὄπλα, δὲν ἔγινε γνωστὴ εἰς τὴν Εὐρώπην παρὰ μόνον κατὰ τὸ ΙΕ' αἰῶνα. Τὰ παλαιὰ ὄπλα ἀντικατεστάθησαν μὲ νέα τρομερώτερα. Κατ' ἀρ-

χὰς κατεσκευάσθησαν τὰ τουφέκια, κατόπιν δὲ τὰ μεγάλα πυροβόλα ἢ τηλεβόλα (τὰ κανόνια). Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔλαβον τὰ ὅπλα ταῦτα διαφόρους τελειοποιήσεις.

Ἡ πυξίς.—Οἱ παλαιοὶ ναυτικοὶ δὲν ἐτόλμων ν' ἀνοίγωνται εἰς τὸ πέλαγος, διότι ἐφοβοῦντο μήπως χαθοῦν. Τώρα ἀνεκαλύφθη ἡ πυξίς, ἡ ὁποία εἶναι μία μαγνητισμένη βελόνη εἰς ἓν κιβώτιδιον καὶ δεικνύει πάντοτε τὸν Βαρρᾶν. Οἱ ναυτικοὶ εὐρίσκουν μὲ τὴν πυξίδα ποῦ διευθύνονται καὶ πλέουν ἀφρότως εἰς τὸ πέλαγος. Τότε ἔγιναν αἱ ἀνακαλύψεις νέων καὶ ἀγνώστων χωρῶν. Ἔως τότε ὁ κόσμος ἦτο πολὺ ὀλίγον γνωστός, δὲν ἦσαν γνωσταὶ παρὰ μόνον αἱ χῶραι, αἱ ὁποῖαι εἶναι γύρω ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν.

Ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς (1492).—Οἱ πρῶτοι θαλασσοπόροι ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴν Πορτογαλίαν. Διηυθύνθησαν κατὰ μῆκος τῆς Δυτικῆς Ἀφρικῆς διὰ νὰ εὑρουν πρὸς Νότον τῆς ἠπείρου ταύτης ὁδὸν πρὸς τὴν Ἀνατολήν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρῶ-ἔφθασαν διὰ θαλάσσης εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰνδίας.

Ἀπὸ δὲ τὴν Ἰσπανίαν ἀνεχώρησεν ὁ **Χριστόφορος Κολόμβος**. Μὲ τρία μικρὰ πλοῖα ὤρμησεν εἰς τὸν ὠκεανὸν πρὸς Δυσμᾶς. Ἐπὶ τριάντα πέντε ἡμέρας οἱ ναῦται δὲν ἔβλεπον τίποτε, παντοῦ

ἦτο ἐρημία καὶ τὸ ἄπειρον. Ἐπὶ τέλους ἔφθασαν εἰς μίαν νέαν ἠπείρον, ἡ ὁποία εἶναι ἡ **Ἀμερικῆ**, ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα ἀπὸ ἓνα ἄλλον ἐρευνητὴν ὀνομαζόμενον Ἀμέρικον.

Αἱ ἀποικίαι τῶν Εὐρωπαϊῶν.—Οἱ Ἰσπανοὶ ὠνόμασαν τοὺς παλαιοὺς κατοίκους τῆς Ἀμερικῆς **Ἰνδοὺς**, διότι εἶχον νομίσει, ὅτι ἔφθασαν εἰς τὰς Ἰνδίας τῆς Ἀνατολῆς.

Οἱ Ἰσπανοὶ εὗρον εἰς τὴν Ἀμερικῆν μεγάλα ἐγχώρια βασιλεία, τὸ σπουδαιότερον ἦτο τὸ **Μεξικόν**. Εἰς τὰς χώρας

Πλοῖον
τῆς ἐποχῆς τοῦ Κολόμβου.

δὲ ἐκείνας ὑπῆρχον ἄφθονα μεταλλεῖα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Οἱ Ἴσπανοὶ κατώρθωσαν νὰ κατακτήσουν τὰ πλοῦσια ἐκεῖνα βασίλεια μὲ πολὺ μικροὺς στρατοὺς, διότι εἶχον μεγάλην δύναμιν μὲ τὰ πυροβόλα ὄπλα.

Τοιοιουτρόπως οἱ Πορτογάλοι καὶ οἱ Ἴσπανοὶ ἀπέκτησαν ἀπεράντους χώρας μακρὰν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην. Οἱ Πορτογάλοι ἐκυρίαρχουν πρὸς Ἀνατολάς, εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν. Οἱ δὲ Ἴσπανοὶ ἐκυρίαρχουν πρὸς Δυσμὰς εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ὅπου εἶχον πλουσιωτάτας χώρας. Ἡ Ἰσπανία ἔγινε τότε ἰσχυρότατον κράτος.

Τὰ μεγάλα ἀποτελέσματα.—Αἱ ἐφευρέσεις, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν τὸν ΙΕ' αἰῶνα εἰς τὴν Εὐρώπην, ὡς καὶ αἱ ἀνακαλύψεις νέων χωρῶν, ἔφεραν σπουδαιστάτας μεταβολὰς εἰς τὸν βίον. Ἀπὸ τότε ἤλλαξεν ἡ ὄψις τοῦ κόσμου. Τὸ ἐμπόριον ἔλαβε τεραστίαν ἀνάπτυξιν. Τὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα, ἦσαν ἄλλοτε πολὺ σπάνια καὶ πολὺ ἀκριθὰ, ὅπως ὁ καφές, ἡ ζάχαρις, ἡ μέταξα, ἐκομίζοντο τώρα διὰ πλοίων μὲ εὐκολίαν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ κόσμος ἐμεγάλωσε καὶ ὁ πλοῦτος τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἠῤῥησεν εἰς μέγιστον βαθμόν.

Ἰδίως δὲ αἱ *ἀστικάι*, δηλαδὴ αἱ μεσαῖαι τάξεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν παρημελημέναι, ἐπλούτησαν πολὺ μὲ τὴν ἐργασίαν τῶν καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἡ ἀνάπτυξις μὲ τὰ γράμματα καὶ ἡ εὐμάρεια τοῦ βίου τῶν ἀστικῶν τέξεων, ἐπέφεραν πολὺ μεγάλην μεταβολὴν εἰς ὅλην τὴν κοιτωνικὴν κατάστασιν.

γ'.—Ἡ Μεταρροῦθμισις.—Τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία.—Οἱ Χριστιανοὶ ὅλου τοῦ κόσμου ἀπετέλουν κατ' ἀρχὰς μίαν Ἐκκλησίαν. Ἐπειτα διηρέθησαν εἰς Ἀνατολικὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν Δυτικὴν ἢ Καθολικὴν. Ὅλοι δὲ οἱ Χριστιανοὶ τῆς Δύσεως ἦσαν ἡνωμένοι καὶ εἶχον ἀρχηγὸν τὸν πάπαν.

Ἄλλ' ἡ Ἀναγέννησις ἔκαμεν, ὥστε οἱ φωτισμένοι ἄνθρωποι νὰ μὴ πιστεύουν τυφλῶς, ὅ,τι ἐδίδασκον οἱ ἱερεῖς καὶ ὁ πάπας, καὶ διὰ τοῦτο ἐζήτησαν νὰ ἀναμορφώσουν τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ ἐπανάστασις αὐτὴ, ἡ ὁποῖα ἔγινεν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, λέγεται *Μεταρροῦθμισις*.

Ὁ μεγαλύτερος μεταρρυθμιστὴς ἦτο ὁ **Λούθηρος**, Γερμανὸς μοναχὸς, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξεν ὅτι μόνον ἡ **Βίβλος** περιέχει τὴν ἀλήθειαν. Ὁ πάπας ἀφώρισε τὸν Λούθηρον, ἀλλ' αἱ νέαι ἰδέαι ἔκαμαν μεγάλας προόδους, κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Γερμανίαν. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Λουθήρου ὠνομάσθησαν **Διαμαρτυρούμενοι** (Προτεστάνται), διότι **διεμαρτυρήθησαν** ἐναντίον τοῦ πάπα.

Ἡ θρησκευτικὴ διαιρέσις.—Ἡ Μεταρρυθμισίς διεδόθη ταχέως καὶ εἰς τὰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης. Τοιοῦτοτρόπως κατὰ τὸ 1550 εἶχε διασπασθῆ ἡ Χριστιανικὴ ἐνότης τῆς Δύσεως. Τὴν Μεταρρυθμίσειν ἠκολούθησαν αἱ Βόρειαι χώραι (ἡ **Γερμανία**, αἱ **Σκανδιναυϊκαὶ** χώραι, ἡ **Ὀλλανδία** καὶ ἡ **Ἀγγλία**). Αἱ δὲ Λατινικαὶ χώραι, αἱ ὁποῖαι συνδέοντο μὲ τὴν ἀρχαίαν Ρώμην (ἡ **Ἰταλία**, ἡ **Γαλλία** ἢ ἡ **Ἰσπανία**, ἡ **Πορτογαλία**), ἔμειναν Καθολικαί.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ Χριστιανοὶ τῆς Εὐρώπης ἐχωρίσθησαν εἰς δύο μέρη, τὰ ὅποια ἦσαν ὡς δύο ἐχθρικὰ στρατόπεδα. Ἡ κατάστασις αὐτὴ ἐπέφερε πολλοὺς καὶ μεγάλους πολέμους, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται εἰς τὴν ἱστορίαν **Θρησκευτικοὶ πόλεμοι**. Ἡ ἐποχὴ δὲ ἐκείνη εἶναι ἀπὸ τὰς μᾶλλον αἰματηρὰς ἐποχὰς τῆς ἱστορίας καὶ διήρκεσε περίπου 100 ἔτη (1550—1650).

Οἱ φανατικώτεροι ὑποστηρικταὶ τῆς Καθολικῆς θρησκείας ἦσαν αἱ ἰσχυρότεροι βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης, οἱ βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας. Οὗτοι ἔστειλλον τοὺς στρατοὺς των εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς Διαμαρτυρομένους. Ὁ σπουδαιότερος δὲ υπερασπιστὴς τῶν Διαμαρτυρομένων ὑπῆρξεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας **Γουσταῦος Ἀδόλφος**, εἰς ἀπὸ τοὺς μεγαλειτέρους πολεμιστὰς τῶν χρόνων ἐκείνων.

Ἡ Μεταρρυθμισίς ἐπροξένησεν εἰς ἕλην τὴν Δύσιν πολλὰς καταστροφὰς ἕνεκα τῶν μεγάλων καὶ σκληρῶν πολέμων. Ἄλλ' ἔφερε καὶ ἕν μέγα καλόν. Διότι ἐπὶ τέλους ἐνόησαν αἱ ἄνθρωποι, ὅτι ἦτο ὀλέθριον νὰ σφάζονται διὰ τὰς θρησκευτικὰς των ἰδέας. Ὁ καθεὶς δύναται νὰ πιστεύῃ ἐλευθέρως τὴν θρησκείαν ποῦ θέλει, καὶ οὕτω παρήχθη ἡ **ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως**, ἡ ὁποία εἶναι μέγα ἀγαθὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους.

Τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης ἕως τὸν ΙΗ' αἰῶνα.— Κατὰ τὸν Μεσαιῶνα ἕλην τὴν δύναμιν εἶχον αἱ εὐγενεῖς καὶ αἱ

ἰππόται, οἱ ὅποιοι ἐκυριάρχουν μὲ τὰ ἰσχυρὰ κάστρα των. Ἀλλὰ μὲ τὰ πυροβόλα οἱ βασιλεῖς κατέστρεφον εὐκόλως τὰ κάστρα καὶ καθυπέτασσαν τοὺς εὐγενεῖς. Ἐπὶ τέλους δὲ κατώρθωσαν νὰ συγκεντρώσουσιν αὐτοὶ ὅλην τὴν δύναμιν. Τότε ἀντὶ νὰ ὑπάρχουν πολλοὶ αὐθένται ὑπῆρχεν εἰς ἄρχων, ὁ βασιλεὺς, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὑπαλλήλους διὰ νὰ διοικῆ τὴν χώραν του, εἶχε στρατὸν διὰ νὰ φυλάττῃ αὐτήν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσχηματίσθησαν τὰ κράτη εἰς τὴν Εὐρώπῃν. Ὁμοίωσαν δηλαδὴ μὲ τὴν **Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν**, ἡ ὁποία κατὰ τὸν Μεσαιῶνα ἦτο τὸ μόνον ἰσχυρὸν κράτος.

Τὰ πρῶτα μεγάλα βασίλεια, τὰ ὅποια ἐγιναν εἰς τὴν Εὐρώπῃν, ἦσαν ἡ Ἰσπανία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία. Εἰς δὲ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν ἡ χώρα ἔμεινε διηρημένῃ εἰς πολλὰς ἡγεμονίας καὶ μικρὰς δημοκρατίας.

Ἡ Ἰσπανία καὶ ἡ Γαλλία.—Ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ βασιλεὺς ἐγίνε πανίσχυρος, ἦτο ὁ μόνος κύριος, ὅπως καὶ ὁ Βυζαντινὸς Αὐτοκράτωρ. Ἡ τοιαύτη βασιλεία λέγεται **ἀπόλυτος μοναρχία**. Ὁ ἰσχυρότερος μονάρχης τῆς Γαλλίας καὶ εἰς ἀπὸ τοὺς λαμπροτέρους βασιλεῖς τοῦ κόσμου, ὑπῆρξεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ'. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (1650—1700) ἡ Γαλλία ὑπῆρξε τὸ πλέον πολιτισμένον καὶ τὸ ἰσχυρότερον κράτος τῆς Εὐρώπης.

Αἱ ἐλευθερίαι εἰς τὴν Ἀγγλίαν.—Κατὰ τὸν ἴδιον καιρὸν, κατὰ τὸν ὅποιον εἰς τὴν Γαλλίαν ἦτο ἀπολυταρχία, εἰς τὴν Ἀγγλίαν οἱ ὑπήκοοι τοῦ βασιλέως ἔκαμαν ἐπαναστάσεις καὶ ἀπέκτησαν πολλὰ δικαιώματα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ἠναγκάσθη ἀπὸ τότε νὰ σέβεται τὰς ἐλευθερίας τῶν Ἀγγλῶν καὶ νὰ ὑπακούῃ εἰς τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ. Οἱ Ἀγγλοὶ ὑπῆρξαν ὁ πρῶτος λαὸς τῆς Εὐρώπης, ὁ ὁποῖος ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχε τὰς ἐλευθερίας του. Προητοίμασαν λοιπὸν μίαν μεγάλην ἀλλαγὴν τῆς κοινωνίας, τὴν ὁποίαν ἐτελείωσε κατόπιν, ὡς θὰ ἴδωμεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπαναστάσις.

Φραγκικὸν κόσμημα

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ο ΔΕΚΑΤΟΣ ΟΓΔΟΣ ΑΙΩΝ.—Η ΕΥΡΩΠΗ

ἕως τὸ 1830

- α.—Τὰ μεγάλα κράτη τοῦ 1Η' αἰῶνος.—Ἡ Ἀγγλικὴ Αὐτοκρατορία.
Ἡ Ρωσία. Ἡ Πρωσσία. Αἱ Ἠνωμένα Πολιτεῖαι.
- β.—Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις.—Αἱ μεγάλαί ἀρχαὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος.—Ἡ Δημοκρατία.
- γ.—Ὁ μέγας Ναπολέων.—Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος.—Αἱ ἐλευθερίαι τῶν λαῶν.

α'.—Τὰ μεγάλα κράτη τοῦ 1Η' αἰῶνος.

Ἀπὸ τὰς σπουδαιότερας ἐποχὰς τῆς ἱστορίας εἶναι ὁ Δέκατος ὀγδοὸς αἰὼν. Διότι κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἐσχηματίσθησαν μεγάλα κράτη, κατὰ τὰ τέλη δὲ αὐτοῦ ἐγένετο ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, ἡ ὁποία ἔφερε μεγάλην ἀλλαγὴν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ἡ Ἀγγλικὴ Αὐτοκρατορία.—Κατὰ τὸν 1Ζ' αἰῶνα οἱ Ἄγγλοι εἶχον ἀποικίας εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Κατὰ τὸν 1Η' ὅμως αἰῶνα κατώρθωσαν οἱ Ἄγγλοι νὰ ἀφαιρέσουσιν ἀπὸ τοῦς Γάλλους ἕλας τὰς ἀποικίας τῶν καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἱδρυσαν τὸ μεγαλύτερον κράτος τοῦ κόσμου.

Ἡ Ρωσία καὶ ὁ μέγας Πέτρος.—Ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἡ Ρωσία ἔμεινεν ἕλως διόλου χωρισμένη ἀπὸ τὴν Εὐρώπην καὶ σχεδὸν ἄγνωστος. Οἱ Ρῶσοι εἶχον παραλάβει τὸν Χριστιανισμόν ἀπὸ τοῦς Βυζαντινοῦς, καὶ οἱ Αὐτοκράτορες τῶν,

οί ὅποιοι ἐλέγοντο *τσάροι*, ἐμιμοῦντο τοὺς Ἑλληνας Αὐτοκράτορας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἶχον ἑκατεμύρια ὑπηκόους καὶ ἀπέραντον κράτος. Δὲν εἶχον ὅμως οὔτε στρατὸν, οὔτε βιομηχανίαν.

Πρῶτος ὁ τσάρος μέγας Πέτρος (κατὰ τὸ 1700) ἠθέλησε νὰ κάμῃ τοὺς Ρώσους ὁμοίους μετὰ τοὺς Εὐρωπαίους. Διὰ νὰ εἶναι δὲ πλησιέστερον εἰς τὴν Εὐρώπην, ἔκτισε πλησίον εἰς τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν νέαν πρωτεύουσαν, ἣ ὁποία ὀνομάζεται μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ *Πετρούπολις*. Ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ μεγάλου Πέτρου ἡ Ρωσία ἤρχισε νὰ γίνεται μεγάλη καὶ ἰσχυρά.

Τσάρος τῆς Ρωσίας.

Ἡ Πρωσσία καὶ ὁ μέγας Φρειδερίκος. — Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον ἐμεγάλωσε καὶ ἡ *Πρωσσία*, ἣ ὁποία ἔκειτο εἰς

Οἱ παλαιοὶ τσάροι ἐμιμοῦντο τὴν ἐνδυμασίαν τῶν Ἑλλήνων Αὐτοκρατόρων.

τὰ Βόρεια μέρη τῆς Γερμανίας καὶ ἦτο πρωτύτερα πολὺ μικρὰ χώρα. Ὁ μεγαλύτερος βασιλεὺς τῆς Πρωσίας ἀνεδείχθη ὁ Φρειδερίκος Β' (κατὰ τὸ 1750), ὁ ὁποῖος ἔζη βίον λιτώτατον, ὡς εἰς ἀπλοῦς ἀξιωματικός. Ὁ Φρειδερίκος ἐμεγάλωσε τὸ κράτος του καὶ ἔκαμε τὸν Πρωσικὸν στρατὸν τὸν πρῶτον στρατὸν τῆς Εὐρώπης.

Αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι. — Εἰς τὴν Βορείαν Ἀμερικὴν εἶχον οἱ Ἄγγλοι πολλὰς ἀποικίας. Οἱ ἀποικοὶ ἤθελον νὰ εἶναι ἐντελῶς ἀνεξάρτητοι, καὶ διὰ τοῦτο ἐπανεστάτησαν ἐναντίον τῶν Ἀγγλων, ἐνίκησαν αὐτοὺς καὶ ἱδρυσαν μίαν μεγάλην δημοκρατίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ νέον κράτος ἀπετελεῖτο ἀπὸ πολλὰ μικρότερα ἔλαβε τὸ ὄνομα *Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι* (τῆς Ἀμερικῆς).

β'. — Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις.

Ὁ λαὸς ζητεῖ μεταρρυθμίσεις. — Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας, ἰδίως ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἐξώδευον περισσότερο ἀπὸ ὅσα εἰσέπραττον. Διὰ τὰ ἐξοικονομήσουσιν χρήματα ἐπέβαλλον πολὺ βαρεῖς φόρους εἰς τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος ἔπεσεν εἰς δυστυχίαν. Ὅλοι παρεπονοῦντο διὰ τὴν κατάστασιν. Κατὰ δὲ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἤχημασαν εἰς τὴν Γαλλίαν μεγάλοι συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι μὲ τὰ βιβλία των ἐκήρυξαν τὰς ἰδέας τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας. Τοιαυτατρόπως ὁ λαὸς ἐφωτίσθη καὶ ἐζήτησε μεταρρυθμίσεις διὰ τὰ ἀποκτήσῃ τὰ δικαιώματά του.

Ἡ Ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Γάλλων. Ἡ Ἐπανάστασις (1789). — Ὁ Λουδοβίκος ΙΣ' διὰ τὰ εὔρη χρήματα ἠναγκάσθη νὰ καλέσῃ τὸ 1789 συνέλευσιν ἀπὸ τὰς τρεῖς τάξεις τῆς κοινωνίας, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν κληρὸν, τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς ἀστούς. Ἡ συνέλευσις ἐκείνη ἐγένετο **Ἐθνικὴ συνέλευσις** (Ἐθνοσυνέλευσις). Τοῦτο ἐσήμαινεν, ὅτι οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους, χωρὶς διάκρισιν τάξεων, ἦσαν ἴσοι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἦσαν κοῖνοι ἀντιπρόσωποι τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους.

Ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς ἐζήτησε νὰ φέρῃ ἐμπόδια εἰς τὴν ἐθνοσυνέλευσιν, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐξηρεθίσθη, ὤρμησεν καὶ ἐκυρίευσεν ἐν φρούριον, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς φυλακὴ καὶ ἐλέγετο **Βασίλλη**. Ἡ ἄλωσις τῆς Βασίλλης ἦτο ἡ νίκη τῆς ἐλευθερίας. Διὰ τοῦτο οἱ Γάλλοι ἐορτάζουσι τὴν ἡμέραν ἐκείνην (14 Ἰουλίου) ὡς ἐθνικὴν ἐορτὴν των

Ἡ διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. — Ἡ Ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Γάλλων ἠθέλησε νὰ διακηρύξῃ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ἔχει δικαιώματα, τὰ ὁποῖα αἱ κυβερνήσεις ὀφείλουσι νὰ σέβωνται. Ἐψήφισε λοιπὸν τὴν **Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου**. Ἴδου ἡ περίληψις:

Οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐλεύθεροι, καὶ ἔχουσι ὅλοι τὰ ἴδια δικαιώματα.

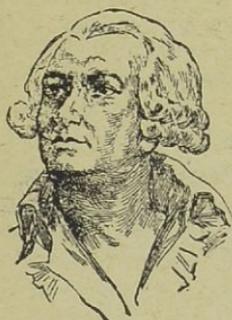
Οὐδεὶς δύναται νὰ φυλακισθῇ χωρὶς διαταγὴν τοῦ δικαστοῦ, φυλακίζεται δὲ μόνον, διότι παρήκουσεν εἰς τὸν νόμον.

Πᾶς πολίτης ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ πιστεύῃ, νὰ λέγῃ καὶ νὰ γράφῃ ὅ,τι θέλει Ἄρκεῖ νὰ μὴ βλάπτῃ τὸν ἄλλον.

Ὁ νόμος πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἴδιος δι' ὅλους. Κάθε πολίτης δύναται ν' ἀνυψωθῇ μὲ τὴν ἀξίαν του, ὄχι διότι εἶναι εὐγενῆς ἢ πλούσιος. Ὅλοι εἶναι ἴσοι ἀπέναντι τοῦ νόμου.

Τὸ ἔθνος εἶναι ὁ κυρίαρχος. Πᾶσα ἐξουσία προέρχεται ἀπὸ τὸ ἔθνος (δηλαδή ἀπὸ τὸν λαόν).

Αἱ μεγάλοι αὐταὶ ἀρχαί, αἱ ὁποῖαι ἤλλαξαν ὅλως διόλου τὴν

Ὁ Δάντων.

Ὁ Ροβεσπιέρως.

Δύο ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους ἄνδρας τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως.

παλαιὰν κοινωνίαν, συνοψίζονται εἰς τὰς τρεῖς πολυτίμους λέξεις: Ἐλευθερία, Ἰσότης, Ἀδελφότης.

Ἡ ἀνακήρυξις τῆς Δημοκρατίας.— Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις ἐπροκάλυπεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον μεγάλην ἐντύπωσιν. Οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἐχάρησαν, διότι ἡ Ἐπανάστασις ἐγένετο διὰ τὰς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ. Ἄλλ' οἱ βασιλεῖς ἐφοβήθησαν, διότι ἔχαναν τὰ δικαιώματα καὶ τὴν δυνάμιν των. Διὰ τοῦτο ἠθέλησαν νὰ βοηθήσουν τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας. Ἄλλ' ὁ λαὸς ἠγανάκτησε καὶ ὁ βασιλεὺς κατηγορήθη, ὅτι συνωμότηι μὲ τοὺς ξένους ἐναντίον τῆς πατρίδος του. Τότε ἀνεκηρύχθη ἡ **Δημοκρατία**, ὁ δὲ βασιλεὺς κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἀπεκεφαλίσθη. Ἐγέναν ἔπειτα φοβεραὶ καταδιώξεις καὶ φόνοι. Κάθε ἡμέραν οἱ εὐγενεῖς ἐσύροντο εἰς τὴν λαιμητόμον, καὶ ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ὠνομάσθη **Τρομοκρατία**.

Ὅταν ἐκατατομήθη ὁ Λουδοβίκος ΙΣ΄, τὰ Ἑυρωπαϊκὰ κράτη συνεμάχησαν ἐναντίον τῶν Γάλλων. Ὅλοι οἱ σύμμαχοι εἰσέβησαν εἰς τὴν Γαλλίαν ἄλλ' οἱ δημοκρατικοὶ ἐδείξαν ἀξιοθαύμαστον ἥρωισμόν καὶ ἐνίκησαν ἐλευσ τοὺς ἐχθρούς.

Ἡ Μασσαλιώτις.

Σύμπλεγμα ἀγαλμάτων εἰς τοὺς Παρισίους. — Παριστάνει στρατιώτας, οἱ ὅποιοι πηγαίνουν εἰς τὸν πόλεμον. Ἄνω εἶναι μία γυνή, ἡ *Πατρις*, ἡ ὅποια τραγουδεῖ τὴν *Μασσαλιώτιδα* καὶ ὀδηγεῖ τὰ τέκνα τῆς Γαλλίας εἰς τὴν νίκην.

γ' — Ὁ μέγας Ναπολέον. — Ἡ Εὐρώπη ἕως τὸ 1830

Ὁ Βοναπάρτης Ἀυτοκράτωρ. — Εἰς τοὺς πολέμους ἐκείνους εἶχε διακριθῆ εἰς νεαρώτατος ἀξιοματικός, ὁ ὅποιος κατήγετο ἀπὸ τὴν Κορσικὴν καὶ ὠνομάζετο *Ναπολέον Βοναπάρτης*. Ὁ Βοναπάρτης ἐγινε τεχέως στρατηγὸς καὶ ὤδηγει τοὺς Γάλλους πάντοτε εἰς τὴν νίκην. Τόσον δὲ μεγάλην δόξαν καὶ δημοτικότητα ἀπέκτησεν, ὥστε κατώρθωσε ν' ἀνακηρυχθῆ *Ἀυτοκράτωρ τῶν Γάλλων* μετὰ τὸ ὄνομα *Ναπολέον δ' Α'* (1804).

Τότε ἡ Ἀγγλία, ἡ Αὐστρία, ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Ρωσία, δηλαδὴ αἱ μεγαλύτεραι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ἐκίνησαν πόλεμον ἐναν-

τιόν τῶν Γάλλων. Ὁ Ναπολέων εἰσέρχεται θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Βιέννην καὶ ἔπειτα εἰς τὸ Βερολίον.

Ἐν μόνον κράτος εἰς τὴν Εὐρώπην, ἡ Ἀγγλία, ἐξηκολούθει ν' ἀνθίσταται μ' ἐπιμονὴν εἰς τὸν Ναπολέοντα. Διότι μὲ τὸν στόλον τῆς ἡτο ἡ κυρία τῶν θαλασσῶν, οἱ δὲ στρατοὶ τοῦ Ναπολέοντος δὲν ἠδύναντο νὰ προσβάλλουν τοὺς Ἀγγλοὺς, προσφυλαγμένους εἰς τὴν μεγάλην νῆσον των.

Ἡ μεγάλη δύναμις τοῦ Ναπολέοντος. — Ὁ Αὐτοκράτωρ εἶχε κατισυντριφεί ἔλους ἔσοι ἀνθίσταντο εἰς τὴν δυνάμιν του καὶ ἦτο κύριος τῆς Εὐρώπης.

Ἡ μεγάλη ἀνύψωσις τοῦ Ναπολέοντος ἐγύρισε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἠθέλησε νὰ ἔχη αὐτὴν τὴν λαμπράν, ὅπως ἦτο ἡ αὐτὴ τῶν βασιλέων, καὶ ἠδύναται μὲ τὰς τελετὰς καὶ μὲ τὰς αὐλοκολακίαις. Ἐνόμισεν, ὅτι ἦτο ὁ μόνος κύριος, καὶ ἐκυβέρνησεν ἀπολυταρχικῶς, ὅπως οἱ παλαιοὶ βασιλεῖς.

Ἡ καταστροφὴ τοῦ Ναπολέοντος. — Ὁ Ναπολέων ἔκαμε μίαν παράτολμον ἐκστρατείαν ἐναντίον τῆς Ρωσίας. Ἄλλ' ὁ χειμὼν ἦτο φοβερὸς καὶ ὁ μέγας στρατὸς του ἀπὸ 500 χιλ. ἀνδρας κατεστράφη σχεδὸν ὀλόκληρος.

Τότε ἔλοι οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἐπετέθησαν ἐναντίον τῆς Γαλλίας. Ὁ Ναπολέων ἐπάλαισεν ἐναντίον ἔλων γιγάντιον ἀγῶνα. Ἄλλ' εἰς τὸ Βασιελώ, χωρίον τοῦ Βελγίου, κατεστράφη ὁ Γαλλικὸς στρατὸς (1815), καὶ ὁ Ναπολέων ἠναγκάσθη νὰ παρατηθῇ ἀπὸ τὸν θρόνον. Οἱ Ἀγγλοὶ τὸν συνέλαβον καὶ τὸν ἔστειλαν εἰς μίαν νησίδα τοῦ ὠκεανοῦ, τὴν Ἀγίαν Ἑλένην, ἔπου μετ' ὀλίγα ἔτη ἀπέθανεν.

Τὸ Συνέδριον τῆς Βιέννης. — Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος ἔλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Βιέννην. Ἐκεῖ ἔγινε μία μεγάλη συνδιάσκεψις, ἡ ὁποία

Ὁ Ναπολέων.

ὠνομάσθη *Συνέδριον τῆς Βιέννης*, διὰ νὰ κανονίσῃ τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης (τὸ 1815).

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅπως καὶ κατόπιν κατὰ τὸν 10^ο αἰῶνα, αἱ πρῶται δυνάμεις, δηλαδή τὰ ἰσχυρότερα κράτη τῆς Εὐρώπης ἦσαν ἡ Ἀγγλία, Αὐστρία, Πρωσσία, Ῥωσία καὶ Γαλλία. Αὐτὰ ἐκανόνιζον, ὅπως ἤθελον, τὰ Εὐρωπαϊκὰ ζητήματα. Διὰ τοῦτο τὰ πέντε αὐτὰ κράτη ὠνομάσθησαν *μεγάλαι Δυνάμεις*.

Αἱ πρόοδοι τοῦ πολιτισμοῦ.— Εἰς ὅλην ἓν γένει τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 10^ο αἰῶνος ἤρχισαν νὰ νικοῦν αἱ ἰδέαι τῆς ἐλευθερίας. Ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ ὑπουργοὶ ὀφείλου νὰ *ὑπακούουν εἰς τὸ Σύνταγμα*. Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους συνέρχονται κάθε ἔτος καὶ ἀποτελοῦν μίαν συνέλευσιν, ἡ ὁποία ὀνομάζεται *Βουλὴ* ἢ *Κοινοβούλιον*, ψηφίζουν τοὺς νόμους καὶ ἐπιβλέπουν τοὺς ὑπουργούς. Ὁ τοιοῦτος τρόπος τῆς κυβερνήσεως ἐνὸς κράτους λέγεται *Συνταγματικὸν πολίτευμα*.

Αἱ ἐλευθερίαι αὗται συνετέλεσαν, ὥστε οἱ λαοὶ νὰ ἐργασθοῦν περισσότερο διὰ τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ. Πανταχοῦ ἤρχισαν νὰ ἰδρύνονται Πανεπιστήμια, Γυμνάσια καὶ δημοτικὰ σχολεῖα. Τὸ ἐμπόριον, ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομηχανία ἔλαβον μεγάλην ἀνάπτυξιν. Συγχρόνως οἱ σοφοὶ ἤρχισαν νὰ κάμνουν σπουδαίας ἀνακαλύψεις, αἱ ὁποῖαι ἐτελειοποίησαν τὸν πολιτισμόν.

Αἱ ἐθνικότητες.— Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς ἐπίσης τοῦ 10^ο αἰῶνος οἱ λαοὶ, οἱ ὁποῖαι εἶχαν τὴν ἰδίαν γλῶσσαν καὶ τὰ ἴδια αἰσθήματα, ἐζήτησαν νὰ εἶναι ἡνωμένοι καὶ ν' ἀποτελοῦν *ἔθνη*. Ἦρχισαν δὲ τὰ ὑπόδουλα ἔθνη ν' ἀγωνίζονται διὰ νὰ γίνουν ἐλεύθερα καὶ ν' ἀποτελέσουν *κράτη*. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσχηματίσθησαν πολλὰ νέα κράτη εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν.

Κατὰ τὸν μακρὸν ἐκεῖνον χρόνον, κατὰ τὸν ὅποιον ἡ Εὐρώπη ἔφθανεν εἰς τόσον μεγάλην πρόοδον, οἱ πατέρες μας εὗρισκοντο ὑπὸ τὴν δουλείαν τῶν Τούρκων. Ἄλλ' ὅταν διεδόθησαν αἱ ἀρχαὶ τῆς ἐλευθερίας, ἔκαμε καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος μίαν μεγάλην Ἐπανάστασιν διὰ νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητον κράτος.

Π Ε Ρ Ι Λ Η Ψ Ι Σ

Εἰς τὸ Β' μέρος : *Οἱ Νεώτεροι χρόνοι.*

Κεφ. Α' — *Ἡ Εὐρώπη ἕως τὸν ΙΗ' αἰῶνα.* — Οἱ Νεώτεροι χρόνοι ἀρχίζουσι εἰς τὴν Εὐρώπην μὲ πολὺ μεγάλα γεγονότα. Εἶναι δὲ ταῦτα :

1ον) Ἡ *Ἀναγέννησις*. Νεαὶ ἰδέαι διαδίδονται εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοῦς Ἑλληνας λογίους, οἱ ὅποιοι ἔκαμαν γνωστὴν τὴν σοφίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν προγόνων των. Οὗτο παρήχθη ἡ μεγάλη *Ἀναγέννησις* τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν.
2ον) *Μεγάλαι ἐφευρέσεις* ἠνύκλυναν τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ χρησιμοποίησις τῆς *πυρίτιδος* ἔδωκε δύναμιν εἰς τοὺς βασιλεῖς. Ἡ *τυπογραφία* ἐβοήθησε τοὺς σοφοὺς διὰ τὴν διαδῶσιν τὴν παιδείαν εἰς τὸν κόσμον. Ἡ *πυξίς* ὠδήγησε τοὺς θαλασσοπόρους διὰ τὴν ἀνακαλύψιν νέων κόσμων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἠῤῥησε τὸ ἐμπόριον καὶ ὁ πλοῦτος τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

3ον) Ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἀνθρώπων ἔκαμε πολλοὺς νὰ ζητοῦν τὴν βελτίωσιν τῆς ἐκκλησίας. Τοῦτο ὀνομάσθη *Μεταρρύθμισις*, καὶ πρῶτος ἐκήρυξεν αὐτὴν εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ μοναχὸς *Λούθηρος*. Οἱ Χριστιανοὶ τῆς Εὐρώπης ἐχωρίσθησιν εἰς Καθολικοὺς καὶ Διαμαρτυρομένους, μεγάλοι δὲ πόλεμοι προσέκυψαν εἰς ὅλας τὰς χώρας λεγόμενοι *Θρησκευτικοὶ πόλεμοι*.

Τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως τὰ ἰσχυρότερα κράτη ἦσαν ἡ *Ἰσπανία* καὶ ἡ *Γαλλία*. Ἀλλὰ μετὰ τοὺς Θρησκευτικοὺς πολέμους ἡ Γαλλία ἔλαβε τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν Εὐρώπην (τὸν ΙΖ' αἰῶνα).

Κατὰ δὲ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἡ Ἀγγλία ἔγινε πολὺ ἰσχυρὰ ἑξοχράτορία μὲ μέγα ἀποικιακὸν κράτος. Κατὰ τὸν ἴδιον αἰῶνα δύο νέα κράτη ἐμφανίζονται εἰς τὴν Εὐρώπην, ἡ *Ρωσία* καὶ ἡ *Πρωσσία*. Εἰς δὲ τὴν Βορείαν Ἀμερικὴν ἰδρύεται ἡ *Δημοκρατία τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν*.

Κεφ. Β'. — *Ὁ ΙΗ' αἰὼν.* Ἡ Εὐρώπη ἕως τὸ 1830. — Ἀπὸ τὰ σφάλματα καὶ τὰς μεγάλας δαπάνας τῶν βασιλέων τῆς ἡ Γαλλία εἶχε καταπέσει. Διὰ τὴν διορθωθῆ ἡ κατάστασις συνήλθεν *Ἐθνικὴ Συνέλευσις*, ἡ ὅποια διεκήρυξε τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἰσότητά αὐτῶν (1789). Τότε ἔγινεν ἡ Γαλ-

λική Ἐπανάστασις, ἡ ὁποία ἀνεμόρφωσε τὴν κοινωνίαν τῆς Εὐρώπης.

Οἱ βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης ἐπετέθησαν ἐναντίον τῆς Γαλλίας, ἀλλ' ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία ἐθριάμβευσεν. Ὁ στρατηγὸς Βοναπάρτης εὗρεν εὐκαιρίαν καὶ ἔγινεν Αὐτοκράτωρ μετὸ ὄνομα *Ναπολέον ὁ Α΄*. Ὁ Ναπολέον ἐνίκησεν ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Ἡ φιλοδοξία του ὅμως κατέστρεψε καὶ αὐτὸν καὶ τὴν Γαλλίαν.

Αἱ πρόοδοι τοῦ πολιτισμοῦ ἔξαμαν τοὺς λαοὺς νὰ ζητοῦν τὴν ἐνώσιν αὐτῶν εἰς *ἔθνη* καὶ τὴν ἐλευθερίαν των, ὥστε νὰ ἀποτελέσουν ἀνεξάρτητα *κράτη*. Κατὰ τὰς ἀρχὰς λοιπὸν τοῦ 19 αἰῶνος ἔγιναν πολλοὶ *ἔθνικοὶ πόλεμοι*, καὶ νέα κράτη ἐδημιουργήθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους ἤρχισε καὶ ἡ μεγάλη *Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις (1821)*.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ

Ἡ δύναμις τῶν Τούρκων κατέστρεψε τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἀλλὰ τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα διετηρήθη. Οἱ Ἕλληνες σοφοὶ ἔφυγαν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ διέδωκαν τὸν πολιτισμὸν εἰς τὰ ἔθνη τῆς Δύσεως. Ἡ Ἀναγέννησις λοιπὸν τῆς Εὐρώπης δεικνύει πόσον ἀνωτέρα εἶναι ἡ δύναμις τοῦ πνεύματος ἀπὸ τὴν βίαν. Τὸ ἴδιον δεικνύουν καὶ αἱ μεγάλαί ἐφευρέσεις, αἱ ὁποῖαι συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ προοδεύσῃ ὁ πολιτισμὸς.

Μὲ τὰς μεγάλας δὲ ἀνακαλύψεις ὁ κόσμος ἔγινεν εὐρύτερος καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι ἀπέκτησαν μεγάλας ἀποικίας. Ἀλλ' ἀντὶ ἡ Εὐρώπη νὰ καταγίνη εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, ἐταράχθη ἐπὶ αἰῶνας ἀπὸ μεγάλους πολέμους. Ἡ Γαλλία, ἡ ὁποία ἦτο ἰσχυρά, ἔχασε τὴν δυνάμιν της, ἀνεδείχθη ὅμως μετὰ μίαν μεγάλην ἐπανάστασιν,

Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Ναπολέοντος διδάσκουν πολλὰ χρήσιμα εἰς τὰ κράτη καὶ εἰς τοὺς λαοὺς. Οἱ στρατοὶ τῆς Εὐρώπης ὄρμησαν ἐναντίον τῆς Γαλλίας διὰ νὰ καταπνέξουν τὴν Ἐπανάστασιν. Ἀλλ' ἡ ἀγάπη τῶν Γάλλων εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὰς ἐλευθερίας των ἔφερε τὴν νίκην. Ὁ Ναπολέον, ἂν καὶ ἦτο μέγας ἀνὴρ, ὅμως κατεγράσθη τὴν δυνάμιν του, καὶ ἔκαμε μεγάλα σφάλματα, τὰ ὁποῖα ἔφεραν τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του. Ὁ μεγαλύτερος λοιπὸν κίνδυνος διὰ τοὺς λαοὺς εἶναι νὰ κυβερνῶνται ἀπὸ ἓνα ἀπόλυτον κύριον.

Γ. ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

1453 1770

- α.— *Ἡ ἕδρα τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.*—Αἱ κατακτήσεις τῶν Σουλτάνων.
β.— *Ἡ Χριστιανικὴ Εὐρώπη καὶ οἱ Τοῦρκοι.*—Ἡ Ἐνετοκρατία. Οἱ πόλεμοι τῶν Ἐνετῶν καὶ Τοῦρκων.
γ.— *Ἡ διοργάνωσις τῆς κατακλιήσεως.*—Ἡ διοικήσις τῶν Τοῦρκων. Οἱ ῥαγιαδες. Ἡ βαρβαρότης εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολήν.

α'.— *Ἡ ἕδρα τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.*

Αἱ κατακτήσεις τοῦ Μωάμεθ τοῦ Β'.—Μετὰ τὴν μεγάλην νίκην τοῦ Μωάμεθ ὁ Β', νεαρώτατος, εἰς ἡλικίαν 24 ἐτῶν, ἦτο πανίσχυρος. Ἀφοῦ ἐτακτοποίησε τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπανελάθε ταχέως τὰς ἐκστρατείας του. Ἐκ τῶν τριῶν Χριστιανῶν ἡρώων, οἱ ὅποιοι ὑπερησπίζοντο τὴν Χερσόνησον τοῦ Αἴμου, ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε φανευθῆ ἡρωϊκῶς ὑπερασπιζόμενος τὴν πόλιν του. Ἀργότερα δὲ ἐξέλιπον καὶ οἱ δύο ἄλλοι, ὁ Οὐνούδης καὶ ἔπειτα ὁ Σκεντέρμπεης.

Ὁ Μωάμεθ ἀρχίζει πάλιν μὲ ὀρμὴν τὰς ἐκστρατείας του, καθυποτάσσει τὴν Βλαχίαν (Ρουμανίαν), τὴν Σερβίαν καὶ Ἐρζεγοβίνην, τὴν Ἀλβανίαν. Συγχρόνως κατακτᾷ τὴν Ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς νήσους. Κάνει κατακτήσεις εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ καταστρέφει τὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος (1461).

Όταν απέθανεν ὁ Μωάμεθ (1481), εἶχε κατακτήσει δώδεκα βλοκίλια καὶ εἶχε κυριεύσει διακοσίας Χριστιανικὰς πόλεις. Εἰς τὴν Ἀσίαν εἶχε φθάσει ἕως τὸν Εὐφράτην ποταμὸν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην ἕως τὸν Δούναβιν. Αὐτὸς ἔγινεν ὁ Ἰδρυτὴς τοῦ Τουρκικοῦ κράτους ἐν Εὐρώπῃ.

Αἱ κατακτήσεις τῶν Σουλτάνων.— Οἱ διάδοχοι τοῦ Μωάμεθ δὲν ἔφθασαν τὴν πολεμικὴν ἑρμὴν τοῦ Κατακτητοῦ. Ἐξηκολούθησαν ἕμως καὶ αὐτοὶ τὰς κατακτήσεις καὶ ἐμεγάλωσαν τὸ Τουρκικὸν κράτος.

Ὁ σπουδαιότερος Σουλτάνος, ἔπως λέγονται οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, ὑπῆρξεν ὁ Σολεῖμάν ὁ Μεγαλοπρεπὴς (κατὰ τὸ 1550). Ὁ Σολεῖμάν κατώρθωσε νὰ κάμῃ κατακτήσεις, εἰς τὰς ὁποίας εἶχεν ἀποτύχει καὶ αὐτὸς ὁ Μωάμεθ. Κατέκτησε τὸ Βελιγράδιον πρὸς Βορρᾶν καὶ οὕτως αἱ Τούρκοι ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν Εὐρώπην. Κατέκτησε τὴν **Ρόδον** πρὸς Νότον, ἡ ὁποία ἀνήκεν ἀπὸ τὰς Σταυροφορίας εἰς τοὺς Ἰωαννίτας ἱππότεας.

Ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία.— Μὲ πολλοὺς ἀγῶνας καὶ νίκας 40 ἐτῶν ὁ Σολεῖμάν ἑστερέωσε τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν. Ἡ ἐποχὴ αὕτη, ὁ 15^{ος} αἰὼν, εἶναι ἡ ἐνδοξοτέρα περίοδος τῶν Τούρκων. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἦτο ὁ τελειότερος ἀπὸ ἄλλους τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς καὶ ἡ Εὐρώπῃ ἐφοβεῖτο τὴν Τουρκίαν, μεγάλοι δὲ βασιλεῖς ἐζήτουν τὴν φιλίαν της. Ἔως τὸ 1700 δὲν ἔπαυσαν νὰ πολεμοῦν οἱ Σουλτάνοι διὰ νὰ μεγαλώσουν τὰς κατακτήσεις των.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἰδρύθη ἡ **Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία**, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Ὄθωμανικὴ ἀπὸ τὸν ἀρχηγέτην τῶν Τούρκων **Ὄθμάν**. Τὸ μέγα τοῦτο βαρβαρικὸν κράτος κατεῖχεν ἀπεράντους χώρας. Εἰς μὲν τὴν Ἀνατολὴν εἶχε τὴν μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Περσίαν, τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Συρίαν. Εἰς τὴν Ἀφρικὴν εἶχε τὴν Αἴγυπτον, τὴν Τύνιδα καὶ τὸ Ἀλγέριον. Εἰς δὲ τὴν Εὐρώπην ἐλόκληρον τὴν χερσόνησον τοῦ Αἴμου καὶ τὰς νήσους. Αἱ χώραι τῆς Ἀσίας ἀπετέλουν τὴν **Ἀσιατικὴν Τουρκίαν**, αἱ δὲ χώραι τῆς Εὐρώπης τὴν **Εὐρωπαϊκὴν**.

Σουλεϊμάν ὁ μεγαλοπρεπής.

Εἰς τὸ πλαίσιον καθέτως Τουρκικὴ σημαία καὶ ἡ ἵππουρίς, τὴν ὁποίαν ἐκράτουν οἱ Ὄθωμανοὶ ὡς σημαίαν εἰς τὰς μάχας. Ὅριζοντίως δὲ τὰ διάφορα ὄπλα των (ἐπάνω εἰς τὸ μέσον τὸ *τουρβάνιον*), τὰ παλαιά, λόγχοι, πελέκεις, περικεφαλαῖαι, κεφαλοθροῦσται, κάτω τὰ ὄπλα τῆς ἐποχῆς τῆς προόδου, διάφοροι σπάθαι μὲ διακοσμήσεις.

Ὁ Τουργᾶς.

Τὸ ἐπίσημον μονόγραμμα τῶν Σουλτάνων.

β'. — Ἡ Χριστιανικὴ Εὐρώπη καὶ οἱ Τοῦρκοι.

Σχέδια Σταυροφορίας. — Ἡ Χριστιανικὴ Εὐρώπη, ἣ ὅποια ἄφησεν ἀβοήθητον τὴν Κωνσταντινούπολιν, πολλὰς φορές ἐτρόμαξεν ἀπὸ τοῦς Τοῦρκοις. Μὲ τοῦς ἰσχυροῦς των στρατοῦς ἐπανειλημμένως ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Δύσιν καὶ ἔφθασαν ἕως τὴν Βιέννην, εἰς τὸ κέντρον τῆς Εὐρώπης. Οἱ Χριστιανοὶ ἠγεμόνες ἔκαμαν πολλὰ σχέδια Σταυροφοριῶν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλ' οἱ δυστυχεῖς δοῦλοι ἐπερίμεναν εἰς μάτην βοήθειαν ἀπὸ τὴν Δύσιν.

Ἡ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (1371). — Μόνον ἡ Ἑνετία κατώρθωσε νὰ σταλῇ ἰσχυρὸς στόλος Χριστιανικῶν δυνάμεων εἰς τὰ Ἑλληνικὰ παράλια. Ὁ Τουρκικὸς στόλος, ἐπίσης ἰσχυρὸς, συνηγήθη μὲ τὸ Χριστιανικὸν εἰς τὸν κόλπον τῆς Ναυπάκτου, ὅπου ἔγινε μίᾳ περίφημος ναυμαχία. Οἱ Τοῦρκοι ἐπολέμησαν μὲ γενναϊότητα, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος ὁ στόλος των κατεστράφη. Ἡ νίκη τῶν Χριστιανῶν ἀφείλεται εἰς τὴν ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων ναυτικῶν, οἱ ὅποιοι ἐμάχοντο ἐπὶ τῶν συμμαχικῶν πλοίων.

Οἱ πόλεμοι τῶν Ἑνετῶν καὶ τῶν Τοῦρκων. — Οἱ Ἑνετοὶ κατεῖχον εἰς τὰ Ἑλληνικὰς χώρας πολλὰς νήσους καὶ παραλίας πόλεις, αἱ ὅποια ἦσαν χρησιμώταται διὰ τὸ ἐμπόριόν των. Διὰ τοῦτο ὑπερηζήθησαν μὲ πείσμα τὰς κτήσεις αὐτῶν

ἐναντίον τῶν Τούρκων, καὶ τὸ κατώρθωσαν ἕως τὸ 1700. Ἔως τότε λοιπὸν διήρκεσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ **Ἐνετοκρατία**.

Μεταξὺ τῶν Ἐνετῶν καὶ τῶν Τούρκων ἔγιναν ἕως τὸ 1700 τέσσαρες μεγάλοι πόλεμοι εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς. Κάθε εἰς ἀπὸ τοὺς πολέμους αὐτοὺς εἶχε πολλὰς περιπετείας καὶ διήρκεσε πολλὰ ἔτη. Ἦσαν σκληροὶ καὶ ἀγριοὶ πόλεμοι. Ἡ θέσις δὲ τῶν Ἑλλήνων ἦτο φοβερωτάτη, διότι ἠγωνίζοντο μὲ ἡρωϊσμὸν εἰς τὸ πλευρὸν τῶν Ἐνετῶν, καὶ ὅμως ἡ χώρα αὐτῶν ὑπέφερε φρικαλέας καταστροφὰς ἐκ τοῦ πολέμου.

Οἱ δύο πρώτοι πόλεμοι. — Οἱ πόλεμοι ἤρχισαν ἀπὸ τὸν Μωάμεθ. Οἱ Ἐνετοὶ ἐνίκηθησαν καὶ ἔχασαν πολλὰς κτήσεις.

Ἄλλος μέγας πόλεμος ἔγινεν ἐπὶ Σολεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς. Οἱ Ἐνετοὶ ἔχασαν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, ὁλόκληρος δὲ ἡ Πελοπόννησος ἔγινε Τουρκικὴ κατὰ τὸ 1550. Μικρὸν κατὰ μικρὸν ἡ κυριαρχία τῶν Τούρκων ἐξηπλώνατο εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Εἰς δὲ τοὺς Ἐνετοὺς ἔμειναν μόνον μερικαὶ ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους καὶ ἡ Κρήτη, ἡ σπουδαιότερα κτῆσις αὐτῶν.

Ὁ πόλεμος διὰ τὴν Κρήτην. — Μακροχρόνιος ἴδιως ὑπῆρξεν ὁ πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἔγινε (περὶ τὸ 1650) διὰ τὴν Κρήτην. Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐπῆγεν αἰφνιδίως καὶ ἐπετέθη κατὰ τῆς Κρήτης. Τότε ἡ Ἐνετικὴ διοίκησις, διὰ νὰ περιποιηθῇ τοὺς Ἕλληνας, ἐξέδωκε προκήρυξιν, ἡ ὁποία ἔλεγεν: «**Μεταξὺ τῶν ὑπηκόων λαῶν τὸ ἔνδοξον Ἑλληνικὸν γένος πρέπει νὰ προτιμᾶται, διότι ἐκυριόρχησε πολὺν χρόνον**». Οἱ Ἐνετοὶ ὑπερησπίσθησαν μὲ γενναϊότητα τὴν νῆσον, περίφημος δ' ἔγινεν ἡ πολιορκία τοῦ Ἡρακλείου. Τέλος μετὰ 2ῶ ἐτῶν ἡρωϊκοῦς ἀγῶνας οἱ Ἐνετοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Κρήτην (1669).

Ὁ πόλεμος διὰ τὴν Πελοπόννησον. — Μετ' ὀλίγα ἔτη οἱ Ἐνετοὶ ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον διηύθυνεν εἰς ἔξοχος πολεμιστῆς, ὁ **Φραγκίσκος Μοροζίνης**. Ἐφερε δὲ ὁ πόλεμος οὗτος μεγάλην δόξαν εἰς τὴν Ἐνετίαν. Κατ' ἀρχὰς ὁ Μοροζίνης ἐκυριεύσεν ὁλόκληρον τὴν Πελοπόννησον (1687) καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἐχάρησαν, διότι ἐνόμισαν ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς ἐλευθερίας των.

Τὸ ἴδιον ἔτος ὁ Μοροζίνης ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν συνέβη ἓν μέγα δυστύχημα διὰ τὸν

πολιτισμόν. Ὁ Μοροζίνης ἐσομβάρδιζε τὴν Ἀκρόπολιν, ὅπου εἶχον ὀχυρωθῆ οἱ Τούρκοι. μίᾳ δὲ βόμβᾳ ἔπεσεν εἰς τὸν Παρθενῶνα, ὁ ὅποιος ἐχρησίμευεν ὡς πυριδαποθήκη, καὶ τὸν ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα. Καὶ οὕτως ὑπέστη ἀνεπανάρθωτον καταστροφὴν τὸ ἀνυπέρβλητον ἐκεῖνο μνημεῖον τῆς τέχνης.

Ἀργότερα ἔμως ἡ Τουρκία ἐκυρίευσεν πάλιν τὴν Πελοπόννησον (1715). Τὰς ἀρχὰς λοιπὸν τοῦ 17^{ου} αἰῶνος ἔλαι αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι ἦσαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων. Ἀκριβῶς ἔμως ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἤρχισεν ἡ κατὰ πτωσις τῶν Τούρκων καὶ ἡ ἀναγέννησις τοῦ δούλου Ἑλληνισμοῦ.

γ.—Ἡ διοργάνωσις τῆς κατακτήσεως.

Ἀφοῦ οἱ Τούρκοι κατέκτησαν τὰς Χριστιανικὰς χῶρας, διωργάνωσαν τὸ κράτος τῶν καὶ ἐκυβέρων ὡς σκληροὶ κατακτηταὶ τοὺς υποδούλους λαοὺς.

Οἱ ὑπόδουλοι λαοί.—Ἡ κυριαρχία τῶν Τούρκων ἐπεξετείνεται εἰς ἄλλην τὴν Χερσονήσον τοῦ Αἴμου, καὶ οἱ Χριστιανικοὶ λαοὶ τῆς Χερσονήσου ἔγιναν ὑπόδουλοι εἰς αὐτοὺς. Ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ **Ρουμᾶνοι, οἱ Βούλγαροι, οἱ Σέρβοι** καὶ οἱ **Ἕλληνες**. Ὅλαι αἱ χῶραι καὶ οἱ λαοὶ οὗτοι ἀπετέλουν ἄλλοτε μέρος τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Εἶχον δὲ λάθει ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τὴν Ὁρθόδοξον θρησκείαν καὶ τὸν πολιτισμόν.

Ἡ διοίκησις τῶν Τούρκων.—Ὁ ἀπόλυτος κύριος τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκυριεύθησαν, ἐλέγετο **Σουλτᾶνος** (μέγας αὐθέντης). Εἶχε κατοικίαν τὸ **Σεράγιον**, τὸ ὅποιον, ὅπως καὶ τὸ Βυζαντινὸν παλάτιον, συνίστατο ἀπὸ πολλὰ παλάτια, κήπους, οἰκήματα.

Ὁ ἀρχηγὸς δὲ τῆς κυβερνήσεως ἦτο ὁ μέγας **Βεζύρης**, πρωθυπουργός, ὡς εἴπωμεν. Μετὰ τοὺς ἄλλους ὑπουργοὺς ἀπετελεῖτο τὸ **Διβάνιον** (Συμβούλιον), καὶ ἄλλη ἡ κυβερνήσις ἐλέγετο **Ἐψηλὴ Πύλη**.

Αἱ κατακτηθεῖσαι χῶραι διηρέθησαν εἰς μεγάλας περιφερείας. Ὁ διοικητὴς ἐλέγετο **πασσᾶς**, εἰς δὲ τὰς μικροτέρας περιφερείας βέης καὶ εἰς τὰς μικρὰς πόλεις **ἀγάς**. Μεγάλην δὲ δύναμιν εἶχον

εις τὸ Τουρκικὸν κράτος οἱ ἱερωμένοι (*ιμάμαι* καὶ *δεσβίσαι*). Προσέτι οἱ δικασταί, διαιρούμενοι εἰς πολλὰς τάξεις, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ γνωστότερος ἦτο ὁ *κατῆς*. Ἐδίκαζον δὲ οὗτοι σμφώνως μὲ τὸ *Κουράνιον*, τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Τούρκων.

Οἱ ῥαγιαῖδες.—Ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία δὲν ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἓνα λαόν, ἀλλ' ἀπὸ πολλοὺς λαούς, ἐκείνους, τοὺς ὁποίους εἶχον κατακτήσει οἱ νικηταί. Οἱ νικηταί ἦσαν οἱ *Μουσουλμᾶνοι*, οἱ πιστοί, αὐτοὶ εἶχον ὅλα τὰ δικαιώματα. Οἱ νικημένοι ἦσαν οἱ Χριστιανοί, οἱ *γκιαούρηδες*, ἄπιστοι, οἱ ὅποιοι ἔζων ὡς δούλοι. Δὲν ἐθεωροῦντο οὗτοι ὡς ἄνθρωποι, ἀλλ' ὡς ποίμνιον, ἦσαν οἱ *θραγιαῖδες*, περιφρονημένοι καὶ χωρὶς καμμίαν ἀξίαν. Οἱ κατακτηταὶ ὅμως ἀφῆκαν τοὺς ῥαγιαῖδες νὰ ἔχουν τὴν θρησκείαν καὶ τὴν γλῶσσαν των, κατέστρεψαν τὰ κράτη, δὲν ἤθελον ὅμως νὰ ἐξολοθρεύσουν τοὺς λαούς. Δὲν ὑπῆρχεν Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία, οὔτε Βασιλεῖον Σερβικὸν ἢ Βουλγαρικόν, ὑπῆρχεν ὅμως λαὸς Ἑλληνικός, ἐπίσης καὶ Σερβικός καὶ Βουλγαρικός. Διότι οἱ ῥαγιαῖδες ἐχρειάζοντο εἰς τοὺς Τούρκους διὰ νὰ πληρώνουν τοὺς φόρους.

Ἦσαν δὲ πολλῶν εἰδῶν οἱ φόροι (*χαράτσι*). Ἀκόμη καὶ διὰ τὴν κεφαλὴν των, διὰ νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ζοῦν, ἐπλήρωνον οἱ ῥαγιαῖδες. Ὁ φοβερώτερος δὲ φόρος ἦτο τὸ γνωστὸν εἰς ἡμᾶς *παιδομάζωμα*, ἀπὸ τὸ ἑποῖον κατηρτίζοντο τὰ ἰσχυρὰ τάγματα τῶν Γενιτάρων.

Ἡ βρβαρότης εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολήν.—Τὸ ἰσχυρὸν κράτος τῶν Ὀθωμανῶν δὲν ἐστηρίζετο παρὰ μόνον εἰς τὴν δύναμιν τῶν ὄπλων. Διὰ τοῦτο ἔφερε παντοῦ τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν βρβαρότητα.

Αἱ σπουδαῖαι χῶραι, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν, ἦσαν αἱ ἄλλοτε ἐνδοξαὶ Ἑλληνικαὶ χῶραι, ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἑλλάς, ἡ Μικρὰ Ἀσία, ἡ Συρία, ἡ Αἴγυπτος. Ἦσαν δηλαδὴ αἱ χῶραι ἐκεῖναι, εἰς τὰς ὁποίας εἶχε διαμορφωθῆ ὁ πολιτισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀπὸ τοὺς παναρχαίους χρόνους ἕως τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως, 3000 ἔτη καὶ περισσότερα, ἡ Ἀνατολικὴ Μεσόγειος ἦτο Ἑλληνικὴ θάλασσα, κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ πολιτισμοῦ. Τώρα ἡ Ἑλληνικὴ Ἀνατολή, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τὸ φῶς εἶχε σκορπισθῆ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἐκλείσθη πολλοὺς αἰῶνας διὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἡ πτώσις καὶ ἡ ἀναγέννησις τοῦ Ἑλληνισμοῦ.
 — Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐπὶ τέσσαρας σχεδὸν αἰῶνας ἔζησε βίον βασι-
 νισμένον. Ἐξαφνα ἀνέκτισε πάλιν ζωὴν. Αἱ τρεῖς μεγάλαι δυνά-
 μεις, αἱ ὁποῖαι ἀνεξωγογήσαν τὸ δοῦλον ἔθνος ὑπῆρξαν: 1) ἡ
 Ἐκκλησία, 2) ἡ αὐτοδιοίκησις, καὶ 3) αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις.

Παναγία ἡ Πλατυτέρα.

Ἡ Παναγία μὲ τὰς χεῖρας ἠπλωμένας εἰς προσευχὴν ἐξωγραφίζετο πάντοτε εἰς τὴν κόγχην τοῦ ἱεροῦ. Ἡ ἐπιγραφή λέγει: «Μήτηρ Θεοῦ — ἡ τῶν οὐρανῶν πλατυτέρα».

Ἄγιοι ἐντὸς φυλλώματος. — Τοιχογραφία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

- α. — Ἡ θρησκεία. — Ὁ Πατριάρχης καὶ ὁ κληρὸς.
β. — Οἱ Ἕλληνες ἄρχοντες. — Οἱ Φαναριῶται. Οἱ μεγάλοι διεσπληνεῖς. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαβίας.
γ. — Οἱ Ἕλληνες εἰς τὰς ἐπαρχίας. — Ἡ αὐτοδιοίκησις. Αἱ κοινότητες.

α'. — Ἡ θρησκεία. — Ὁ Πατριάρχης καὶ ὁ κληρὸς.

Ἡ μεγαλύτερα δύναμις, ἡ ὁποία συνεκράτησε τὸν Ἕλληνισμόν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, ὑπῆρξεν ἡ διατήρησις τῆς θρησκείας, ὅπως ἐπίσης καὶ τῆς γλώσσης. Ὁ Πατριάρχης ἔγινεν ὁ ἐθνάρχης τοῦ ἔθνους, καὶ οἱ ἱερωμένοι ἦσαν οἱ καλύτεροι ὁδηγοὶ καὶ προστάται τῶν δούλων.

Ἁ Πατριάρχης. — Ὁ Μωάμεθ ἔδωκε μερικὰς θρησκευτικὰς ἐλευθερίας εἰς τοὺς ῥοχιάδες. Ὁ ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Πατριάρχης τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Μωάμεθ διέταξε νὰ ἐκλεγῆ Πατριάρχης ὁ Γεώργιος Σχολάριος μετὰ τὸ ὄνομα **Γεννάδιος**. Ὁ κατακτητὴς ἔκαμεν εἰς αὐτὸν μεγάλας τιμὰς καὶ τοῦ ἔδωκεν ἐγγράφως τὰ προνόμια τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους. Ὁ Πατριάρχης εἶχε τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας, οἱ ἐπίσκοποι, τὰ μοναστήρια, ἐξηρτώτο ἀπὸ αὐτόν.

Διὰ τοὺς Τούρκους ὁ Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ὁ ὑπόλογος διὰ τὸ ἔθνος του, ἦτο λοιπὸν καὶ αὐτὸς δούλος τοῦ Διθανίου Πολλοῦ ἐκ τῶν πατριαρχῶν ὑπερησπίσθησαν γενναϊότατα τὰ δικαίωματα τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι τοῦ κατακτητοῦ, ἀνεδείχθησαν ἀληθινοὶ ἥρωες. Ὅλοι σχεδὸν ὑπέστησαν καταδιώξεις, ἐξώ-
Ἄδ. Ἀδαμαντίου, Ἱστορίας Γ' Ἑλλην. ἐκδ. 2α 12—1—1925.

ρίσθησαν, ἐμαρτύρησαν, ἄλλοι ἐφονεύθησαν, ἀλλ' ἔμενον ἀκλόνητοι εἰς τὴν φύλαξιν τῶν δικαιοματίων τοῦ Ἔθνους. Ἰδιαιτέρως δὲ ἐφρόντισαν διὰ νὰ διαδώσουν τὴν παιδείαν.

Ὁ Πατριάρχης ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ δούλου Γένους. Οἱ Χριστιανοὶ τὸν ἐπροσκύνουν ὡς *αὐθέντην καὶ βασιλέα*. Διὰ τὸ ὑπόδουλον Ἑλληνικὸν γένος ἦτο ὁ *ἐθνάρχης*, ὅπως τὸν ἔλεγαν καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ Τούρκοι. Εἶχε τριγύρω του ἀληθινὴν αὐλὴν, ὅπως ὁ Αὐτοκράτωρ, τὴν *Ἱερὰν Σύνοδον*, καὶ πλῆθος ἱερωμένων ὑπαλλήλων. Ἦτο ὡς εἰς Χριστιανὸς Αὐτοκράτωρ τῶν δούλων.

Ἰησοῦς Χριστὸς — Νικᾶ.

Χῶς — Χριστοῦ.

Φαίνει — πᾶσιν.

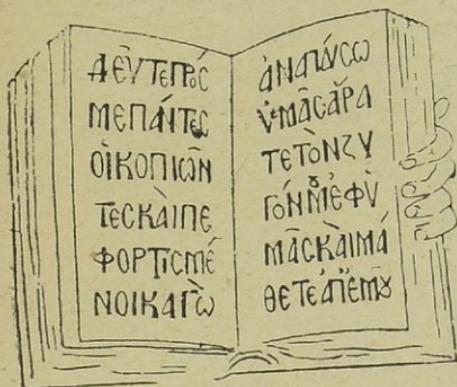
Ἰησοῦ — σῶσον με.

Σταυρὸς ζωγραφισμένος.

Ὁ κλήρος. Τὰ μοναστήρια.—Ὁ Πατριάρχης ἐξέλεγε τοὺς *μητροπολίτας* καὶ τοὺς *ἐπισκόπους*, οὗτοι δὲ πάλιν τοὺς κατωτέρους κληρικούς. Αἱ μητροπόλεις ἐπροσπάθουν νὰ διατηροῦν σχολεῖα καὶ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα. Καὶ οἱ Μητροπολίται μὲ τὴν παιδείαν καὶ οἱ ἱερεῖς μὲ τὰς ἀρετὰς τῶν ἦσαν πολὺ σεβαστοὶ εἰς τὸν λαόν. Ὁ σύνδεσμος δὲ οὗτος τοῦ κλήρου καὶ τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας δυνάμεις τοῦ ἔθνους.

Πολὺ δὲ μεγάλην ἐπίδρασιν εἶχον εἰς τὸν λαόν καὶ οἱ μοναχοί, οἱ *καλόγηροι*. Πολυάριθμα ἦσαν τὰ μοναστήρια, εἰς τὰ ὅποια κατέφευγον οἱ ἄνθρωποι διὰ νὰ εὔρουν κατὰ τοὺς δυστυχεῖς ἐκεῖνους χρόνους τὴν ἡσυχίαν των. Τὰ σπουδαιότερα ἦσαν ἡ *Ἁγία Λαύρα* πλησίον εἰς τὰ Καλάβρυτα, τὰ *Μετέωρα* πλησίον εἰς τὰ

Τρίκκαλα. Όιομαστόν δὲ ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους τὸ ὄρος Ἄθως, τὸ Ἅγιον Ὄρος εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἔγιναν κέντρον παιδείας καὶ παρέσχον πολὺ μεγάλην εὐεργεσίαν εἰς τὸ δούλον ἔθνος.

«Δεῦτε πρὸς ἀναπαύσω
 με πάντες ὑμᾶς. Ἄρα-
 οἱ κοπιῶν- τε τὸν ζυ-
 τες καὶ πε- γόν μου ἐφ' ὅ-
 φορτισμέ- μᾶς καὶ μά-
 νοι καγὼ θετε ἀπ' ἐμοῦ».

Δεῖγμα γραφῆς.

Ἀπὸ Εὐαγγέλιον ζωγραφισμένον εἰς τοιχογραφίαν.

β'. — Οἱ Ἕλληγες ἄρχοντες.

Οἱ Φαναριῶται. — Περὶ τὸν Πατριάρχην συνηθροίσθησαν τὰ λείψανα μεγάλων Βυζαντινῶν οικογενειῶν, αἱ ὁποῖαι ἔσχημάτισαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν σπουδαίαν Ἑλληνικὴν ἀριστοκρατίαν. Οἱ εὐγενεῖς οὗτοι Ἕλληγες κατόικουν εἰς τὴν συνοικίαν Φανάριον, ἔπου εἶναι καὶ σήμερον τὰ Πατριαρχεῖα, καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν Φαναριῶται.

Οἱ Ἕλληγες τοῦ Φαναρίου εἶχον γίνεαι πλοῦσοι ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ ἦσαν πολυμαθέστατοι. Μὲ τὴν εὐφυίαν καὶ τὰς γνώσεις των ἀπέκτησαν μεγάλην ἐπίδρασιν. Διότι ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, ἐπειδὴ οἱ Τούρκοι εἶναι λαὸς ἀμαθῆς καὶ ἀκατάλληλος διὰ τὴν διοίκησιν, ἠναγκάσθη νὰ ἐκλέγη ὡς πολιτικούς ὑπαλλήλους Ἕλληγες Φαναριώτας.

Οἱ μεγάλοι διερμηνεῖς. — Ἰδίως ἠναγκάσθησαν νὰ μεταχειρισθοῦν Φαναριώτας διὰ τὰς σχέσεις των μὲ τοὺς λαοὺς τῆς

Δύσεως: Διότι μόνοι ο Φαναριώται ηξέυραν νά συντάσσουν έγγραφα και νά έμιλοῦν ξένας γλώσσας. Ἕλληνες λοιπὸν κατείχον τὰς ὑψηλὰς θέσεις τῆς διπλωματίας.

Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἕλληνες ὑπάλληλοι τῆς Πύλης ἐλέγοντο **γραμματικοί**. Διότι συνέτασσον τὰ έγγραφα καὶ ἐκράτουν τοὺς λογαριασμοὺς. Ἀργότερα μερικεὶ Ἕλληνες ἔλαβον πολὺ ὑψηλὴν θέσιν

Εἰς Φαναριώτης ἡγεμόν.

Ἀπὸ παλαιῶν ξυλογραφίαν.

καὶ εἶχον τὸν τίτλον **μεγάλοι διερμηνεῖς**. Οἱ Ἕλληνες οὗτοι ὑπάλληλοι ἦσαν σχεδὸν ὑπουργοὶ τῶν ἐξωτερικῶν εἰς τὸ Τουρκικὸν κράτος.

Αἱ Ἡγεμονίαι.—Ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν τὴν σημερινὴν Ρουμανίαν, ἀνήκον εἰς τὸ Τουρκικὸν κράτος καὶ ἐλέγοντο ἡγεμονίαι. Ἡ Πύλη ἀπὸ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἔστειλεν εἰς τὰς χώρας ταύτας Φαναριώτας ὡς ἡγεμόνας. Οἱ Ἕλληνες οὗτοι αὐθένται ἦσαν ὡς πραγματικοὶ βασιλεῖς εἰς τὰς μεγάλας καὶ πλουσίας ἐκεῖνας χώρας παρὰ τὸν Δούναβιν. Ἀνήκον δὲ εἰς τοὺς μεγαλυτέρους οἴκους, τῶν ὁποίων οἱ ἀπόγονοι σώζονται ἔως σήμερον (Μαυροκορδάτοι, Ὑψηλάνται, Σουτσοὶ κτλ.).

Ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς τὴν Ρουμανίαν.—Τόσον μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὰς χώρας ἐκεῖνας, ὥστε ἡ ἐποχὴ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, ἰδίως ὁ ΙΗ' αἰὼν, ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ρουμανίας **Ἑλληνικὴ περίοδος**. Οἱ Φαναριώται ἡγεμόνες διέδωκαν τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ εἰσήγαγον εἰς τοὺς ἀξέστους χωρικοὺς τῆς Βλαχίας τὴν Ἑλληνικὴν ἐξημέρωσιν καὶ τὸν πολιτισμόν. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτο ἡ γλῶσσα τῆς ἀριστοκρατίας, πολλὰ δὲ εὐγενεῖς Ρουμανικὰ οἰκογένεια ἐξελληνίσθησαν. Ἡ Μολδοβλαχία ἔγινε τότε ὡς μία μεγάλη Ἑλληνικὴ ἀποικία, ἦτο ὡς μιὰ μεγάλη Ἑλλάς.

Ἡ προστασίς τοῦ ἔθνους.—Οἱ δὲ μεγάλοι διερμηνεῖς,

οἱ ὅποιοι διέμενον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐφάνησαν ὠφέλιμοι εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν. Παρέσχον ὅμως καὶ πολὺ μεγάλας ὑπερσείας εἰς τὸ δούλον ἔθνος.

Ἐν γένει οἱ Φαναριῶται ἀπετέλεσαν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τὴν ἀνωτάτην τάξιν τοῦ ἔθνους. Ἀπὸ ἄλλην τὴν Ἑλλάδα ἤρχοντο οἱ δούλοι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ ζητήσουν τὴν προστασίαν των. Μὲ τὴν μεγάλην δύναμιν των ἐπροστάτευσον τοὺς ἀδελφοὺς των. Μὲ τὴν μεγάλην δὲ παιδείαν καὶ τὸν πολιτισμὸν των ἐδείκνυον πόσον μεγάλην ὑπεροχὴν εἶχεν ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ἀπέναντι τοῦ βαρβάρου λαοῦ, ὃ ὅποιος τὴν εἶχε κατακτήσει.

γ'. — Οἱ Ἑλληνες εἰς τὰς ἐπαρχίας.

Ἡ διοικήσις τῆς χώρας. — Αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι διηρέθησαν ὑπὸ τῶν κατακτητῶν εἰς τέσσαρας μεγάλας διοικήσεις, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Εὐβοίαν μὲ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ἐκάστην διοίκησιν ἐκυβέρνηα εἰς ἀνώτατος διοικητῆς, ὃ ὅποιος ἐλέγετο *πασῶς*.

Ἡ δὲ γῆ, ἣ ὅποια ἀνήκεν εἰς τοὺς Ἑλληνας κατοίκους, περιήλθε, κατὰ τὸ δικαίωμα τῆς κατακτήσεως, εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Σουλτάνου. Μερικοὶ ὅμως ἀπὸ τοὺς δούλους διετήρησαν μικρὰ κτήματα, τὰ ὅποια ἐκαλλιέργουν πληρώνοντες βαρὺν φόρον ἀπὸ τὰ προϊόντα αὐτῶν.

Αἱ κοινότητες. — Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἦτο τόσο πολὺ ἐρριζωμένη εἰς τοὺς Ἑλληνας, ὥστε ἀκόμη καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἀνεπτύχθη ἡ αὐτοδιοίκησις.

Τὰ χωρία μιᾶς περιφερείας μὲ τοὺς κατοίκους των ἀπετέλουσαν μίαν κοινότητα. Ἐκυβερνῶντο δὲ αἱ κοινότητες ἀπὸ Ἑλληνας ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι εἶχον διάφορα ὀνόματα, ἐλέγοντο συνήθως δημογέροντες, εἰς ἄλλα μέρη προεστοὶ ἢ ἐπίτροποι. Γενικῶς δὲ ἐλέγοντο ἄρχοντες ἢ προὔχοντες.

Τοὺς ἄρχοντας αὐτοὺς ἐξέλεγεν ἑκάστη κοινότης, δηλαδὴ οἱ κάτοικοι τῆς περιφερείας. Αὐτοὶ εἰσέπραττον, ἐπλήρωνον τοὺς φόρους καὶ ἐν γένει διεχειρίζοντο τὴν περιουσίαν τῆς κοινότητος. Τὰ δὲ περισσεύοντα χρήματα τὰ μεταχειρίζοντο διὰ νὰ βοηθοῦν

τοὺς δυστυχεῖς συγχωριανοὺς των καὶ νὰ προστατεύουν τοὺς καταδιωκομένους συμπατριώτας των.

Ἡ εἰσπραξις τῶν φόρων.—Ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν οἱ Τούρκοι ἄφησαν ὀλίγας ἐλευθερίας εἰς μερικὰ μέρη, ἦτο νὰ εὐκολύνωνται εἰς τὴν εἰσπραξίν των φόρων. Οἱ Τούρκοι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν νωθοὶ καὶ ἀμελεῖς, ἔβλεπον, ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον τὴν ἱκανότητα νὰ κανονίζουσι μόνοι τὰς ὑποθέσεις των. Διὰ νὰ μὴ ἐνοχλοῦνται αὐτοὶ, διὰ τοῦτο ἄφιναν τοὺς κατοίκους νὰ συλλέγουσι μόνοι των καὶ νὰ πληρώνουσι τοὺς φόρους.

Τὰ κεφαλοχώρια.—Εἰς τὰ ὄρεινὰ μάλιστα, μέρη, ὅπου οἱ Τούρκοι ἐβαρύνοντο νὰ ὑπάγουσι, ἄφιναν ὅλως διόλου ἐλεύθερα τὰ χωρία. Πολλὰ μαζὶ ἀπετέλουσι μίαν ἔνωσιν καὶ ἐλέγοντο κεφαλοχώρια. Ὁ διοικητὴς, ὁ ὁποῖος ἦτο Ἕλληγ, εἶχε τὸ ὄνομα κοτζαμπασῆς. Ἐνίοτε οἱ κοτζαμπάσηδες ἐπέεζον τοὺς κατοίκους καὶ ἐθεωροῦντο ὡς τύρανοι.

Αἱ νῆσοι.—Τὸ ἴδιον ἐγένετο καὶ εἰς τὰς πολυαριθμοὺς Ἑλληνικὰς νήσους. Οἱ Τούρκοι ἐβαρύνοντο νὰ στέλλουσι διοικητὰς εἰς τοὺς γυμνοὺς ἐκεῖνους βράχους. Διὰ τοῦτο ἄφησαν εἰς τοὺς νησιώτας τὰς ἐλευθερίας καὶ τὰς συνηθείας των. Πολλὰ νῆσοι ἐκυβερνῶντο μόνοι ἀπὸ διοικητὰς, τοὺς ὁποῖους ἐξέλεγεν ὁ λαὸς καὶ οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο ἐπίτροποι. Κάθε ἔτος ὁ Τούρκος ναύαρχος ἔκαμνε τὸν γύρον του εἰς τὰς νήσους, οἱ ἐπίτροποι ἀνῆρχοντο εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἐπλήρωνον τοὺς φόρους.

Μὲ τὰς ὀλίγας αὐτὰς ἐλευθερίας, τὰς ὁποίας ἀπέκτησαν οἱ Ἕλληνες διὰ τῆς ἱκανότητός των, ἀνεπτύχθη ὁ κοινωνικὸς βίος τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δουλείας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ δοῦλοι ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἠγείροντο ἀπὸ τὴν κατάπτωσιν, ἐλάμβανον δυνάμεις καὶ ἠτοιμάζοντο διὰ τὸν μέγαν Ἀγῶνα πρὸς ἀπελευθέρωσιν των.

Βυζαντινὸν κόσμημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΑΙ ΠΟΛΕΜΙΚΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

- α.— *Αἱ ἐλεύθεραι ὄρειναι χῶραι.* — Οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ Μανιάται.
β.— *Οἱ ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται.* — Ὁ βίος καὶ οἱ ἀγῶνες των.
γ.— *Ἡ ναυτικὴ δύναμις.* — Ἡ Ὑδρα, αἱ Σπέτσαι, τὰ Ψαρά.

α.— *Αἱ ἐλεύθεραι ὄρειναι χῶραι.*

εἰς τὰς ὄρεινὰς χῶρας οἱ Ἕλληνες διετήρησαν τὸ ἀρχαῖον φιλοπόλεμον πνεῦμα καὶ συγχρόνως ἀρκετὴν ἐλευθερίαν.

Αἱ κυριώτεραι χῶραι. εἰς τὰς ὁποίας διετηρήθη ἡ ἐλευθερία, ἦσαν τὰ ὄρεινὰ μέρη τῆς Βορείας Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου, καὶ τῆς Κρήτης. Εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου, εἰς τὸν Ὀλυμπον, τὴν Πίνδον, τὸν Ταῦγετον, εἰς τὰ Σφακιά τῆς Κρήτης, ἔζησαν οἱ Ἕλληνες σχεδὸν ἐλεύθεροι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. Οἱ Ἡπειρώται, οἱ Μανιάται, οἱ Σφακτιανοὶ διετήρησαν τὰ ἀρχαῖα πολεμικὰ τὸν ἔθιμα καὶ τὸν ἡρωϊσμὸν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς

Τὸ Σοῦλι καὶ οἱ Σουλιῶται. — Εἰς τὰ ἄγρια βουνὰ τῆς ἀρχαίας Θεσπρωτίας, εἰς τὴν Ἡπειρον, εἶχον καταφύγει κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα μερικαὶ Ἡπειρωτικαὶ οἰκογένειαι διὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἐκτισαν εἰς πολὺ ἀποκρήμινους θράχους χωρία, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερον, ἢ πρωτεύουσα, ἄς εἴπωμεν, ἦτο τὸ **Σοῦλι**. Εἰς τὴν πεδιάδα ὑπῆρχον πολλὰ ἄλλα χωρία, τὰ ὁποῖα ἦσαν ὡς σύμμαχοι. Οἱ γέροντες τῶν χωρίων ἀπετέλουν ἓν συμβούλιον, τὸ ὁποῖον διεύθυνε τὰς σπουδαίας ὑποθέσεις.

Οἱ Σουλιῶται ἔζων ὡς στρατιῶται καὶ μὲ τὴν ἰδίαν πτωχείαν, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Σπαρτιάται. Οὐτε ἐμπόριον, οὔτε γράμματα ἤξευρον. Τὸ μόνον πρᾶγμα τοῦ ἐγνώριζον ἦτο νὰ μεταχειρίζονται τὰ ὅπλα. Ἦσαν δὲ ἄνδρες εὐσωμοὶ καὶ ῥωμαλέοι. Εἶχον μακρὰν κόμην καὶ μύστακα, ἦσαν ὑψηλοὶ καὶ εὐκίνητοι. Ἀκόμη δὲ καὶ αἱ γυναῖκες ἦσαν ἀνδρεῖαι, ὡς αἱ ἀρχαῖαι Σπαρτιάτισσαι, καὶ πολλὰς φορὰς ἐκράτουσιν καὶ αὐταὶ τὰ ὅπλα μαζί με τοὺς ἄνδρας. «Κανέναν καμμίαν τέχνην ἢ πραγματείαν δὲν μετεχειρίζοντο, παρά ὅλη τους ἢ γύμνασις παιδιόθεν εἶναι εἰς τὰ ἄρματα. Μὲ αὐτὰ τρώγουν, μὲ αὐτὰ κοιμοῦνται καὶ μὲ αὐτὰ ἐξυπνοῦν» (Περραιβός).

Ἡ Μάνη καὶ οἱ Μανιάται.— Εἰς δὲ τὴν ἄγονον χώραν τοῦ Ταυγέτου πρὸς τὸ Ταίναρον, ἣ ὅποια λέγεται Μάνη, κατόφκει ἀνέκαθεν φιλοπόλεμος λαός, οἱ *Μανιάται*.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δουλείας οἱ Μανιάται ἔμειναν ἀνεξάρτητοι καὶ εἶχον ἰδικὴν τῶν διοικήσιν. Ὅπως οἱ Σουλιῶται, εἶχον κάμει καὶ οὗτοι ἓν εἶδος ὀμοσπονδίας. Κάθε χωρίον εἶχε τὸν ἰδικόν του ἀρχηγόν, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο *καπετᾶνος*. Ὅλοι δὲ μαζί οἱ καπετᾶνοι τῆς Μάνης ἀπετέλουν τὸ Συμβούλιον τῆς ὀμοσπονδίας, τῆς ὅποιας ὁ ἀρχηγός, ὁ πρῶτος καπετᾶνος, ἐξελέγετο ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ὁ Σουλτᾶνος τὸν ἀνεγνώριζεν ὡς ἀρχηγόν καὶ τοῦ ἔδιδε τὸν τίτλον *μπέης*.

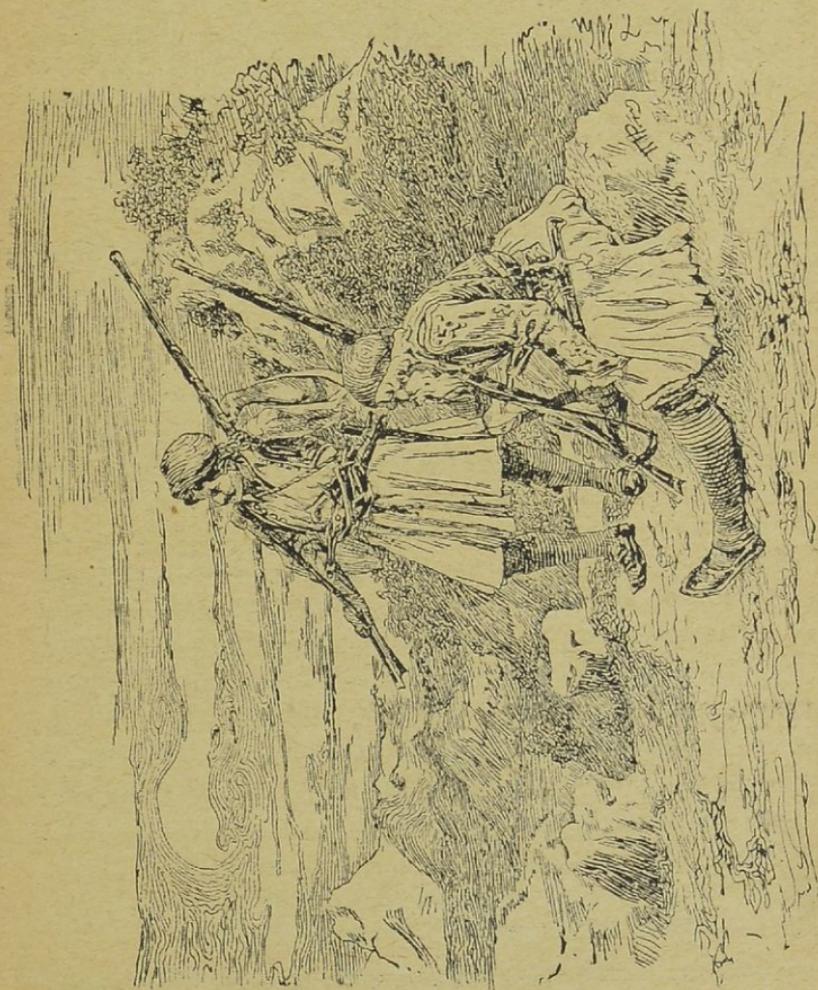
Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἐλευθερία διτηρήθη εἰς τὰ δύο ἄκρα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ εἰς τὴν Μάνην. Εἰς τὰς χώρας δὲ αὐτὰς ἰδίως διωργανώθησαν καὶ ἐξησχάθησαν αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις, αἱ ὅποια ἐχρησίμευσαν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ Ἔθνους.

β.—Οἱ ἄρματολοι καὶ κλέφται.

Ἀκόμη σπουδαιότερος περὶ τὸν στρατὸς τῆς Ἐπανάστασεως συνεκροτήθη ἀπὸ τοὺς ἐνόπλους Ἑλληνας, οἱ ὅποιοι εἶχον καταφύγει εἰς τὰ ὄρη. Οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ περίφημοι *κλέφται καὶ ἄρματολοι*, οἱ ὅποιοι ἐδόξασαν τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ κλέφται.— Εἰς ὅλας ἐν γένει τὰς ὄρεινὰς χώρας τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπον ἕως τὸ Ταίναρον, εἶχον καταφύγει φρι-

λοπόλεμοι άνδρες, οι οποίοι δέν ήδύναντο νά ζήσουν εις τήν δουλειάν. Αί δέ καταπίσεις τών Τούρκων ηδύσανον τόν αριθμόν αυτών. Κατέφευγον λοιπόν εις τα όρη, διότι δέν ήδύναντο νά κύ-

Κλέφται καί άρματωλοί.

Από παλαιάν εικόνα. — Ήσαν καθ' όμοιον τρόπον ένδεδιμένοι καί όπλισμένοι.

ψουν τόν τράχηλόν των εις τόν ζυγόν τών Τούρκων. Από τά βουνά των κατέβαινον εις τας πεδιάδας και ελήστευον τούς Τούρκους, διά τούτο ώνομάθησαν κλέφται. Ίδού πως παριστάνεται εις έν ποίημα τού λαού ό πόθος τής έλευθερίας :

«Μάνα, σοῦ λέω δὲν μπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω,
Θὰ πάρω τὸ ντουφέκι μου νὰ πάω νὰ γίνω κλέφτης.
Νὰ κατοικήσω στὰ βουνά καὶ στὲς ψηλὲς ραχοῦλες».

Οἱ ἀρματωλοί.— Οἱ κλέφται τόσο πολὺ ἠνάγχλουν τοὺς Τούρκους, ὥστε ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ πολλοὺς. Τοὺς προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτοὺς τὴν καταδίωξιν τῶν ληστῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συνεχροτήθησαν εἰς διάφορα μέρη ἐξωπλισμένα σώματα, καὶ οἱ ἄνδρες, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν αὐτά, ὠνομάσθησαν **ἀρματωλοί**, διότι ἔφεραν ἄρματα, δηλαδὴ ὅπλα.

Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀρματωλικῶν σωμάτων ἐλέγετο **καπετάνος**, καὶ οἱ στρατιῶται **παλληκάρια**. Ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ καπετάνου ἦτο τὸ **πρωτοπαλλήκαρον** αὐτοῦ Ἐκαστον δὲ σῶμα εἶχε τὴν σημαίαν του μὲ τὸν σταυρὸν τὸ **φλάμπουρο** εἰς τὸ ὅποιον ἦτο ζωγραφισμένη ἡ Παναγία, εἴτε οἱ μεγαλομάρτυρες καὶ στρατηλάται Ἅγιος Γεώργιος καὶ Ἅγιος Δημήτριος.

Οἱ ἀγῶνες τῶν ἀρματωλῶν.— Ἄν καὶ ἦσαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Πύλης οἱ ἀρματωλοί, ὅμως δὲν ἐλησφόγουν, ὅτι οἱ Τούρκοι ἦσαν οἱ κατακτηταὶ τῶν. Ὅταν μάλιστα οἱ Τούρκοι πασάδες ἐζήτησαν ν' ἀπογομνώνουν τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τὰ κτήματά των, τὸ ὅποιον συχνὰ ἐγίνετο, οἱ ἀρματωλοὶ ὑπερησπίζοντο τοὺς ἀδικουμένους, καὶ τότε εἶχον φυσικοὺς συμμάχους τῶν τοὺς κλέφτας.

Οἱ ἀρματωλοὶ λοιπὸν καὶ οἱ κλέφται εὐρίσκοντο πολὺ συχνὰ εἰς πόλεμον μὲ τοὺς πασάδες. Κατεδίωκον, κατέσφραζον τοὺς Τούρκους καὶ ἔκαμναν ἐλεύθερα τὰ χωρία τῆς περιφερείας των. Εἰς τὰ τραγοῦδια τῶν κλεφτῶν βλέπομεν τὴν **μανίαν** τῶν ἐναντίων τῶν Τούρκων. Ὁ κλέφτης **καυχάται** καὶ λέγει:

«Ἐξήντα ἀγάδες σκότωσα κι' ἔκαψα τὰ χωριά τους,
Κι' ὄσους στὸν τόπο ἄφησα, καὶ Τούρκους κι' Ἀρβανίτες,
Εἶναι πολλοί, πουλάκι μου, καὶ μετρημὸ δὲν ἔχουν».

Οἱ κλέφται λοιπὸν καὶ οἱ ἀρματωλοὶ δὲν διέφερον πολὺ, κατήγησαν νὰ εἶναι οἱ ἴδιοι. Τὰ στρατόπεδά των, εὐρίσκοντο ὑψηλὰ εἰς τὰ ὄρη, καὶ ἐλέγοντο **λημέρια**. Τὰ σπουδαιότερα ἦσαν ἐπάνω εἰς τὰ μεγαλύτερα ὄρη τῆς Βορείας Ἑλλάδος, εἰς τὰ **Ἄγραφα**, εἰς τὴν **Πίνδον**, τὸν **Ὀλυμπον**. Ἀπὸ ἐκεῖ ὑψηλὰ εἶχον εἰς τὴν

δικαιοδοσίαν των μίαν ὀρισμένην περιφέρειαν, ἣ ὁποία ἐλέγετο *ἀρματωλίκι* ἢ *καπετανᾶτον*.

Ὁ βίος τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματωλῶν.— Τὸ κυριώτερον ἔνδυμα τῶν κλεφτῶν, ὅπως καὶ τῶν ἀρματωλῶν, ἦτο ἡ *φουσιανέλα*. Ἐνωθεν τοῦ ἐσωτερικοῦ ὑποκαμίσου ἐφόρουσαν γιλέκιον, καὶ εἰς τοὺς πόδας κάλτσας ἐν εἴδει περικημηίδων ὡς ὑπόδεσιν δὲ εἶχον τὰ *σαρούχια*. Ὁ ἐπενδύτης των ἦτο ἡ *κάπα*.

Ἡ μόνη ἐνασχόλησις τῶν ἀνδρείων ἐκείνων ἦσαν τὰ ὄπλα, τὰ *ἄρματα*, αἱ ἀσκήσεις δὲ ἦσαν ἡ διασκέδασις καὶ ἡ ἀνάπαυσις των. Ἐγυμνάζοντο, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι, εἰς τὸ νὰ ρίπτουν λιθάρι. νὰ πηδοῦν καὶ νὰ τρέχουν. Ἦσαν δὲ ἀξιοθαύμαστοι εἰς ὅλα τὰ ἀγωνίσματα αὐτά. Ἰδίως ἔρριπτον *σιτὸ σημάδι* μὲ καταπληκτικὴν ἀκρίθειαν.

Ἄν καὶ ἔζων τόσον σκληρὸν βίον, εἶχον ὅμως γενναῖα αἰσθήματα, καὶ ἰδίως τὸ αἰσθημα τῆς τιμῆς. Ἐκράτουν τὸν λόγον των, καὶ ἐσέβοντο τοὺς ξένους, πρὸ πάντος δὲ τὴν θρησκείαν. Τὰ Χριστούγεννα καὶ τὸ Πάσχα τὰ ἐώρταζον μὲ μεγαλοπρέπειαν, ὅπου καὶ ἂν εὕρισκοντο.

Ἡ ἀνδρεία των.— Ἡ χαρὰ των ἦτο νὰ κηρυγοῦν τοὺς Τούρκους, ἣ δὲ ἀνδρεία καὶ ἡ ἀντοχὴ των ἦσαν μοναδικαί. Τὰ ἡρωϊκὰ των κατορθώματα προξενοῦν τὸν θαυμασμόν. Πολλὰς φορὰς ἔμενον τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας χωρὶς νὰ φάγουν καὶ νὰ πίνουν, χωρὶς νὰ κοιμηθοῦν. Οἱ Τούρκοι ἐνόμιζον, ὅτι ἐπὶ τέλους θὰ παρεδίδοντο. Ἄλλ' ἐκεῖνοι ἀνελάμβανον δυνάμεις, ἐφόρων ἐναντίον των καὶ διήρχοντο τὰ χαρακώματα οἷοι καὶ ἀβλαβεῖς.

Ὅταν ὅμως τοὺς συνελάμβανον οἱ Τούρκοι, τοὺς ὑπέβαλον εἰς φοβερὰ βασανιστήρια. Τοὺς ἔσπαζον τὰ ὀστέα μὲ μεγάλα σφυριά, τοὺς ἐσοῦβλιζον, τοὺς ἐγδερναν ζωντανούς. Ὑφίσταντο δὲ τὰ μαρτύρια χωρὶς νὰ δακρύζουν ἢ ν' ἀναστενάξουν. Ἡ καλύτερα των εὐχὴ εἰς τὰ συμπόσια ἦτο «*καλὸ μολύβι*», διότι ἠθελον νὰ εὗρουν τὸν θάνατον ἀπὸ μίαν σφαῖραν εἰς τὴν ὥραν τῆς μάχης.

γ. — Ἡ δημιουργία τῆς ναυτικῆς δυνάμεως.

Οἱ Ἑλληνες ναυτικοί.—Τὰ Ἑλληνικά παράλια καὶ αἱ νῆσοι ποτὲ δὲν ἔπαυσαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα νὰ παράγουν ἀνδρείους ναυτικούς. Ἀκόμη καὶ εἰς τὰ Ἑνετικά καὶ εἰς τὰ Τουρκικὰ πλοῖα οἱ Ἑλληνες ἦσαν οἱ σπουδαιότεροι ναῦται ἀπὸ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς δουλείας.

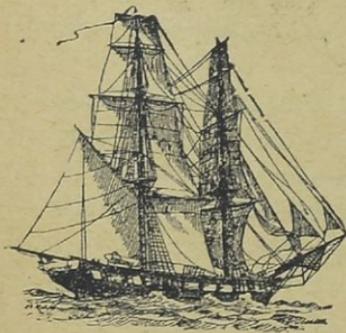
Ὅλοι σχεδὸν αἱ Ἑλληνικαὶ νῆσοι εἶχον πλοῖα. Μικρὸν δὲ κατὰ μικρὸν ἡ Ἑλληνικὴ ναυτιλία ηὔξηθη καὶ ἰδίως κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα προώδευσε πολὺ ταχέως. Τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα ἤρχισαν νὰ ταξιδεύουν μακρὰν καὶ νὰ ἐξάμουν σπουδαιότατον ἐμπόριον. Ἄφρῳ ἐπλούτησαν αἱ Ἑλληνικαὶ νῆσοι, κατεσκεύασαν περισσότερα καὶ μεγαλύτερα πλοῖα.

Ἡ Ὑδρα, αἱ Σπέτσαι, τὰ Ψαρά.—Τὰ σπουδαιότερα κέντρα τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἔγιναν αἱ τρεῖς μικραὶ νῆσοι Ὑδρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρά. Καὶ αἱ τρεῖς ἤρχισαν νὰ ἀκμάζουν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος (ἀπὸ τὸ 1750). Πολὺ δὲ ταχέως ἔκαμαν σπουδαίους στόλους καὶ συνήθρισαν μὲ τὸ ἐμπόριον μεγάλη πλούτη. Οἱ Ὑδραῖοι, οἱ Σπετσιῶται καὶ οἱ Ψαριανοὶ ἔγιναν ἐνδοξότατοι ναυτικοί, ἐφημίστησαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἐδόξασαν μὲ τὰ κατορθώματά των τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν.

Τὰ πλοῖα καὶ οἱ ναυτικοί μας.—Τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα

ἦσαν μικρὰ ἱστιοφόρα, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο βράκια. Κάθε πλοῖον εἶχε 100 περίπου ἄνδρας καὶ 10 καυόνια.

Οἱ ναυτικοί μας ἦσαν μεγαλόσωμοι καὶ εἶχον ἥρωϊκὰ αἰσθητά. Ἐθαύμαζον τὰ κατορθώματα τῶν προγόνων καὶ εἰδιδον εἰς τὰ πλοῖα των ἐνδοξα ὀνόματα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, Ἡρακλῆς, Ἀχιλλεὺς, Λεωνίδας, Θεμιστοκλῆς. Τὰ ἐστόλιζον εἰς τὴν πρῆφραν μὲ ἀνάγλυφα (φιγούρες) τῶν

Ἐν Βρακίον.

Τὰ μικρὰ Ἑλληνικὰ ἱστιοφόρα ἦσαν δικάταρα.

Ἕλληνες ναυτικοί.

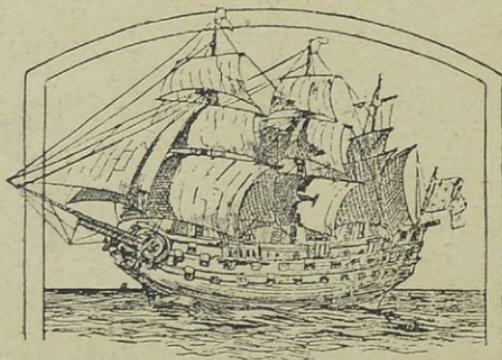
Ἐμπρὸς εἶναι ὁ Ἀντώνιος Οἰκονόμου, ὁ ὁποῖος ἔκαμε τὴν ἐπανά-
στασιεὶς τὴν Ὑδραν. Ἡ ἐνδυμασία τῶν ναυτικῶν τοῦ Ἀγῶνος διεσώθη ἕως
σήμερον.

παλαιῶν ἡρώων. Ἦθελον νὰ μιμηθοῦν τὰ παλαιὰ κατορθώματα, καί, ὅπως θὰ ἴδωμεν, τὰ ἔφθασαν.

Τὰ ταξίδια καὶ ἡ ἀνδρεία των.—Τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα διέτρεχον τὴν Μεσόγειον ἀπὸ τὸ ἓν ἄκρον εἰς τὸ ἄλλο. Εἰς ξένος ἱστορικός μὲ θαυμασμὸν λέγει τὰ ἐξῆς διὰ τοὺς θαλασσινοὺς μας :

«Τίποτε δὲν ἦτο μᾶλλον εὐκίνητον, τολμηρὸν καὶ ἀκούραστον ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν ἐκεῖνο ναυτικόν. Οἱ πατέρες ἔπαιρναν μαζί τὰ παιδιά των ἀπὸ τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν καὶ τὰ ἐδίδασκον νὰ συνηθίζουσι μὲ τὴν θάλασσαν, νὰ γνωρίζουσι τὰ ἄστρα, τὰς ἀκτὰς. Μὲ τοιαῦτα μαθήματα ὁ μικρὸς Ἑλληγν ἐμάνθανε νὰ παίζῃ μὲ τὴν θάλασσαν».

Ὁ ἱερὸς στόλος τοῦ 1821.—Οἱ Ἑλληνες ναῦται ἦσαν ὄχι μόνον ἀξιοθαύμαστοι ὡς θαλασσινοί, ἀλλὰ καὶ ἔμπειροι πολεμισταὶ εἰς τὰς ναυμαχίας. Τὸν καιρὸν ἐκεῖνον οἱ Ἀλγερινοὶ πειραταὶ ἦσαν ὁ τρόμος τῆς Μεσογείου. Διὰ τοῦτο οἱ Ἑλληνες ναυτικοὶ ἐξώπλισαν τὰ πλοῖα των μὲ κανόνια, καὶ ἀτρόμητοι συνῆπτον ἀληθινὰς ναυμαχίας μὲ τὰ πειρατικὰ πλεῖα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον προητοιμάσθη μικρὸς μὲν, ἀλλ' ἰσχυρὸς στόλος, ὃ ὁποῖος ἐγένετο ὁ ἱερὸς στόλος τοῦ μεγάλου Ἀγῶνος.

Εὐρωπαϊκὸν ἰστιοφόρον τοῦ 18' αἰῶνος.

Ἡ Παναγία ἢ Βρεφοκρατοῦσα.—Τοιχογραφία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ο ΒΙΟΣ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

- α'.—Τὰ δεινοπαθήματα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.
β'.—Ὁ βίος τῶν ὑποδούλων.—Αἱ πόλεις καὶ τὰ χωρία. Ἡ ἐκκλησία.
γ'.—Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία. Ἡ παιδεία.

α'.—Τὰ δεινοπαθήματα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ἡ ἐλάττωσις τοῦ πληθυσμοῦ.—Ἡ πρώτη καταστροφή, ἣ ὅποια ἐπῆλθεν ἀμέσως μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν, ἦτο ὅτι ὀλιγόστευσεν εἰς ἐπίφοβον βαθμὸν ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν. Γνωρίζομεν πόση σφαγὴ ἐγένεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, πόσος ἐξολοθρευμὸς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς χώρας.

Καθ' ἕλγην δὲ τὴν διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας, δὲν ἔπαυσεν νὰ σφάζουν οἱ Τοῦρκοι. Ἰδίως, ὁσάκις ἐγένετο καμμία ἐπανάστασις, ἐσφάζοντο ἀδιακρίτως ἄνδρες, γέροντες καὶ γυναικόπαιδα. Αἱ δὲ πλουσιώτεραι οἰκογένειαι, διὰ νὰ σωθοῦν, κατέφευγον εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ῥωσίαν.

Αἱ καθημερινὰ συμφοραί.—Οἱ Τούρκοι ὄχι μόνον τοὺς τακτικοὺς φόρους εἰσέπραττον μὲ ἀπλησίαν, ἀλλ' ἐπέβαλλον εἰς τοὺς Χριστιανοὺς χιλίων εἰδῶν ἐκτάκτους εἰσφορὰς καὶ ἀγγραρείας, δηλαδὴ καταναγκαστικὰς ἐργασίας. Μὲ πόσῃ δὲ φρίκῃ ἐνθουμοῦντο οἱ πατέρες μὲς τὸν φοβερὸν φόρον τοῦ αἵματος, τὸ παιδομάζωμα! Διότι ὄχι μόνον ἔλασον τὰ παιδιά τωι, ἀλλ' ἴσως

Τούρκοι πυροβολοῦντες εἰκόνα.

Ἀπὸ ἀπεικόνισιν παλαιοῦ περιηγητοῦ.— Εἰς τὴν στίβιν τῶν Ἑλλήνων βλέομεν τὴν φρίκην, τὴν ὀλεϊὰν προκολεῖ ἡ βεβήλασις.

αὐτὰ τὰ ἴδια ἐγένοντο κατόπιν, ὡς Γενίτσαροι, σφαγεῖς τῶν γογγέων τωι!

Ἐν γένει δὲ οἱ δυστυχεῖς δοῦλοι δὲν εἶχον καμμίαν ἀσφάλειαν αὐτὴ ζωῆς, οὔτε τῆς ἰδιοκτησίας των. Δικαιοσύνη διὰ τὸν βραχίον δὲν υπῆρχεν. Ὁ Τούρκος κατῆς ἦτο ἀπληροτος, καὶ μόνον ὅστις ἔδιδε χρήματα εὕρισκε κάποιον δίκαιον. Οἱ πασάδες, οἱ βέηδες, οἱ ἀγῆδες ἤρπαζον ὅ,τι ἤθελον αὐθαιρέτως ἀπὸ τὸν δοῦλον.

Ἄλλ' οὔτε καὶ εἰς τὸν βίον των δὲν ἦσαν ἐλεύθεροι οἱ δοῦλοι, δὲν ἠδύναντο νὰ ἐργάζωνται καὶ νὰ ζοῦν ὅπως ἤθελον, ἀλλ' ὅπως τοὺς ἐπέβαλλον οἱ αὐθένται των. Κατὰ τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἡ μόνη των παρηγορία, δὲν ἀφίνοντο νὰ τὰ ἐξασκήσουν ἡσυχῶν. Καὶ σήμερον ἀκόμη βλέπομεν εἰς τὰς παλαιὰς ἐκκλησίας ζωγραφισμένους ἀγίους νὰ ἔχουν ἐξωρυγμένους τοὺς ὀφθαλμούς μετὴν λόγχην τοῦ Τούρκου στρατιώτου.

III ἀμάθεια καὶ ἡ βραδυρότης.—Μὲ πολὺ δὲ κακὸν ὄμμα ἔβλεπον οἱ Τούρκοι κάθε πρόσδον. Δὲν ἀφίαν τοὺς Χριστιανούς νὰ ἔχουν σχολεῖα οὔτε γὰ ἐργάζωνται εἰς τὰς τέχνας. Αἱ τέχναι εἶχον σταματήσει, οἱ ἀγροὶ ἔμεναν ἀκαλλιέργητοι. Μεγάλῃ δὲ καταστροφῇ ἐγινε τότε εἰς τὰ ἔργα τῆς τέχνης. Κατεστρέφοντο ὄχι μόνον αἱ τοιχογραφίαι τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ναοί, τὰ ἀγάλματα καὶ κάθε ἐνδοξον μνημεῖον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Αἱ δυστυχίαι αὐταὶ ἔκαμναν πολλούς, ὅπως εἶδομεν νὰ γίνωνται κλέφται Ἄλλὰ καὶ ἡ καρτερία ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἔμενον εἰς τὰς πόλεις, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἀξιθαύμαστος ἀπὸ τὴν ἀνδρεία των κλεφτῶν. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀγνωστοὶ ἥρωες, εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλομεν τὸ ὅτι σήμερον ὀμιλοῦμεν τὴν γλῶσσαν μας καὶ λατρεύομεν τὸν Θεὸν τῶν πατέρων μας.

β.—Ὁ βίος τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Οἱ κάτοικοι.—Εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας οἱ κάτοικοι ἦσαν γνήσιοι Ἕλληνας, ἀπόγονοι τῶν Βυζαντινῶν, οἱ ὁποῖοι πάλιν ἦσαν ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Εἶναι ἀληθές ὅτι πολλοὶ ξένοι λαοὶ ἐπέρασαν καὶ διέμειναν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, Σλάβοι, Φράγχοι, Βλάχοι, Ἀλβανοί. Ἄλλ' ὅλοι οὗτοι ἐξελληνίσθησαν, ἐγιναν δηλαδὴ Ἕλληνας. Ἐν γένει Ἄδ. Ἀδαμαντίου, Ἱστορίας Γ' Ἑλλήν. ἔκδ. 2α 12—1—1926. 6

κανέν άλλο ἔθνος εἰς τὸν κόσμον δὲν διειρηθήη τόσον ἀναλ-
λοῖωτον, ὅσον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἀπὸ παναρχαίαν ἐπο-
χὴν ἕως σήμερον, 3300 ἔτ. .

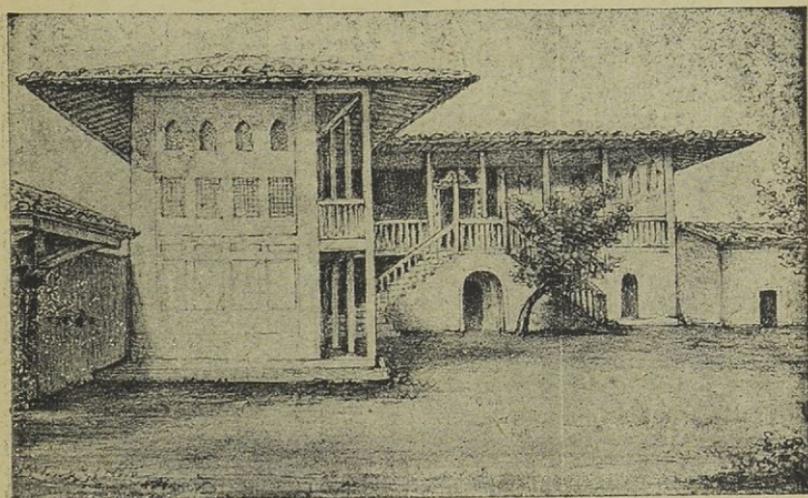
Μία Ἑλληνικὴ πόλις ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Ἀπὸ εἰκόνα παλαιοῦ περιηγητοῦ. — Τὸ Ναύπλιον. Καὶ εἰς τὰ οἰκήματα
καὶ εἰς τοὺς κατοικοὺς βλέπομεν τὴν ἀθλιότητα τῆς ἐποχῆς
τῆς δουλείας.

Αἱ Ἑλληνικὲς γῶραι καὶ πόλεις. — Αἱ σπουδαῖαι
γῶραι τῆς Ἑλλάδος ἦσαν ἡ **Μορῆας**, ὅπως ἐλέγετο ἡ Πελοπόννη-
σος, καὶ ἡ **Ροῦμελη**, ἡ Στερεὰ Ἑλλάς. Αἱ ἄλλαι γῶραι εἶχον τὰ
παλαιὰ τῶν ὀνόματα, Ἡπειρος, Μακεδονία, Θεσσαλία. Οἱ **Μο-
ραῖται**, **Ροιμελιῶται**, **Ἡπειρῶται**, **Μακεδόνες** ἦσαν ὀνομα-
στοὶ διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν φιλοπατρίαν των.

Εἰς τὴν Ρούμελην, ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν, δὲν ὑπῆρχεν ἄλλη πόλις ἀξία λόγου. Εἰς δὲ τὴν Ἠπειρον καὶ τὴν Μακεδονίαν ἔλαβον μεγάλην ἀνάπτυξιν τὰ Ἰωάννινα καὶ ἡ Θεσσαλονίκη. Εἰς δὲ τὸν Μορέαν ἤχημαζον ὁ Μυστράς καὶ ἡ πρωτεύουσα Τρίπολις, ὅπου διέμεναν ὁ πασᾶς.

Διὰ τὴν ἐννοήσωμεν δὲ εἰς ποίαν κατάστασιν κατήντησαν αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν, ὅτι αἱ

Πλούσιον Ἑλληνικὸν οἶκημα.

Ἀπὸ εἰκόνα παλαιοῦ περιηγητοῦ. — Τὸ οἶκημα ἦτο εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ὅπου εἰς μερικὰ μέρη ὑπῆρχε κάποια εὐμάρεια.

ἐνδοξαὶ Ἀθηναίαι δὲν ἦσαν τότε παρὰ ἓν πτωχικὸν χωρίον. Ἔτις ἓν μικρὸν σχολεῖον ἐπήγαγαν 30 σχεδὸν μόνον μαθηταί. Διεκρίναντο ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι πάντοτε διὰ τὴν φιλομάθειαν καὶ τὴν φιλοπατρίαν των.

Οἱ περιηγηταί. — Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας ἤρχοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα λόγιοι Εὐρωπαῖοι, διὰ νὰ γνωρίσουν τὴν χώραν, ἢ ὅποια ἐδοξάσθη εἰς τὸν κόσμον μὲ τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Μέγαν ἰδίως πάθον εἶχον νὰ θαυμάσουν τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα. Οἱ ταξιδιωταὶ οὗτοι ἐλέγοντο **περιηγηταί**. Τὰ δὲ βιβλία, εἰς τὰ ὅποια ἔγραφαν τὴν περιήγησίν των, εἶναι πολὺ σπουδαῖα, διότι

μᾶς μανθάνουν ὄχι μόνον πῶς ἦσαν τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, ἀλλὰ καὶ πῶς ἔζων τότε οἱ Ἕλληνες.

Οἱ περιηγηταὶ θαυμάζουν τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν εὐφυῖαν τῶν Ἑλλήνων. Κάθε ξένος εὕρισκε φίλοξενίαν εἰς τὰς ἀρχοντικὰς οἰκίας. Διότι μερικοὶ Ἕλληνες μὲ τὴν φιλεργίαν των εἶχον γίνεαι πλοῦσοι. Οἱ **προὔχοντες**, ὅπως ἐλέγοντο οἱ σπουδαιότεροι, καὶ αἱ γυναῖκες των, αἱ **ἀρχόντισαι**, ἐνέπνεον σεβασμὸν ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς βέηδες καὶ εἰς τοὺς ἀγάδες.

Τὰ ἐνδύματα.—Τὰ συνηθέστερον ἔνδυμα ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἦτο ἡ **φουσιανέλλα**, τὸ ἐνδύμα τῶν κλεφτῶν καὶ ἐν γένει τῶν ὀρειῶν. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ προὔχοντες καὶ οἱ καπεταναῖοι εἶχον χρυσοκέντητον στολήν, καὶ ἦσαν μεγαλοπρεπεῖς ἰδίως ὡς καθαλλάρηδες. Κίς δὲ τὰς νήσους οἱ ναυτικοὶ μᾶς ἐφόρουσαν τὴν βράκην, ὅπως καὶ σήμερον οἱ Κρήτες καὶ ἄλλοι νησιῶται.

Ὁ κοινωνικὸς βίος.—Ἡ Ἱερὰ Μητροπολις καὶ ἡ Ἐπισκοπὴ ἦσαν ἡ σκέπη τῆς δούλης ἐκείνης κοινωνίας. Οἱ μητροπολίται καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἐφρόντιζον διὰ τὰ σχολεῖα, διὰ τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀσθενεῖς. Ἐν γένει δὲ ὁ **κλήρος** εἶχε μεγίστην ἐπίδρασιν εἰς τὴν κοινωνίαν. Οἱ παπᾶδες, οἱ κηλόγηροι ἦσαν οἱ προστάται τοῦ πτωχοῦ λαοῦ.

Ἡ μόνη λοιπὸν ἀνακούφισις τῶν δούλων ἦτο ἡ ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἔγινε τὸ κέντρον τῆς ζωῆς τοῦ χωρίου. Εἰς τὴν μνήμην δὲ τῶν ἁγίων ἐτελοῦντο τὰ **πανηγύρια**, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον καὶ ὡς μία κοινωνικὴ διασκέδασις. Μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν συνέτρωγον, διασκέδαζον, ἔκαμνον μάλιστα καὶ ἀγῶνας, ἰδίως εἰς τὸ πανηγύρι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἀληθινὴ δὲ εὐφροσύνη ἦταν διὰ τὰς οἰκογενεῖας αἱ μεγάλαι ἑρταί, τὰ **Χριστουγεννα** καὶ ἰδίως τὸ Πάσχα, τὸ ὁποῖον τοὺς ἔκαμνε νὰ ἐλπίζουσαν εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Ἐθνους.

Αἱ συντεχνίαι.—Ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον οἱ δούλοι ἤρχισαν νὰ ζοῦν καλύτερα. Οἱ μικροὶ ἐπαγγελματῖαι, ἔμποροι, μπακάληδες, ψωμάδες, εἶχον καταρτίσει σωματεῖα, σινάφια, δι' ἕκαστον ἐπάγγελμα. Ἦτο δὲ τοῦτο σπουδαία πρόοδος εἰς τὴν κοινωνίαν.

Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπῆρχον πενήντα σχεδὸν σινάφια. Ἐβοήθουν τοὺς πτωχοὺς συντεχνίτας των καὶ διεμοίραζον τὰ ἐλέη

εἰς τοὺς γέροντας καὶ τὰς χήρας, καὶ ἰδίως τὰ Χριστοῦγεννα καὶ τὸ Πάσχα.

Αἱ ἐλπίδες καὶ οἱ πόθοι τῶν δούλων.— Εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν εἶχε μείνει ἀνεξάλειπτος ἡ ἥρωϊκὴ θυσία τοῦ τελευταίου Αὐτοκράτορος, τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, καὶ ἡ ἀπώλεια τῆς μεγάλης ἐκκλησίας του, τῆς Ἁγίας Σοφίας. Μίαν ἡμέραν θὰ ἐξύπνα ὁ **Μαωμαρωμένος Βασιλεὺς**, καὶ τότε ὁ ἱερεὺς, ὁ ὅποιος εἶχε χαθῆ τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως, θὰ ἤρχετο πάλιν νὰ ἐξακολουθήσῃ εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν τὴν λειτουργίαν, τὴν ὅποιαν εἶχε διακόψει. Ἡ Κωνσταντινούπολις θὰ ἐγίνετο πάλιν ἡ μεγάλη πρωτεύουσα τῆς Ἑλληνικῆς Χριστιανικῆς Αὐτοκρατορίας. Οἱ δούλοι συνήρχοντο κρυφίως τὴν νύκτα καὶ ἤχουον ἀπὸ τοὺς γέροντας τὰς συγκινητικὰς ἐκεῖνας προφητείας. Κάθε γενεὰ μετέδιδε τὰς ἐλπίδας εἰς τὰς ἐπομένους γενεάς. Μὲ τὴν ἱεράν δὲ καὶ ἰκράνδαντον αὐτὴν πεποίθησιν ἔζησαν οἱ πατέρες μας τοὺς κακοὺς χρόνους τῆς δουλείας, καὶ ἔλεγον εἰς τὴν Παναγίαν :

«Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα μὴ κλαῖς καὶ μὴ δακρῶξῃς.

Πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς, πάλι δικὰ μας εἶναι».

γ'.—Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία. Ἡ παιδεία.

Διὰ νὰ κατορθώσουν οἱ δούλοι ν' ἀναπτύξουν τὸν βίον καὶ νὰ ἐπιτύχουν τοὺς πόθους των, ἐνόησαν, ὅτι εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ χρήματα. Διὰ τοῦτο ἐπεδόθησαν μὲ ζῆλον εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἀνεδείχθησαν οἱ μεγαλύτεροι ἔμποροι τῆς Μεσογείου. Μὲ τὸν πλοῦτον δέ, τὸν ὅποιον συνήθροισαν, εὐηργέτησαν τὸ ἔθνος των.

Τὸ καθημερινὸν ἐμπόριον.— Τὸ μικροεμπόριον διὰ τὰς καθημερινὰς ἀνάγκας φυσικὰ ἦτο πολὺ πτωχὸν τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τῶν στερήσεων καὶ τῆς δυστυχίας. Περιωρίζετο, ὅπως καὶ ἡ γεωργία, εἰς τὰ ἀπολύτως χρήσιμα διὰ νὰ ζήσουν οἱ κάτοικοι.

Τὸ μικροεμπόριον αὐτὸ ἠυκολύνετο ἀπὸ τὰς **συντεχνίας** καὶ τὰ **πανηγύρια**. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πανηγύρεως τοῦ προστάτου Ἁγίου ἐγίνετο εἰς μερικὰ μέρη καὶ ἐμπορικὴ πανήγυρις. Ἐμποροὶ μὲ τὰς πραγματείας των καὶ ἀγορασταὶ ἤρχοντο

ἀπὸ ἑλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Τοιοῦτοτρόπως τὰ πανηγύρια ἀνεπλήρωνον ἐν μέρει τὴν συγκοινωνίαν.

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου.— Τὸν μέγαν ὄμως πλοῦτον ἔφερε τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον. Προϊόντα τοῦ τόπου, ὡς ὁ σίτος, τὸ ἔλαιον, μετεφέροντο εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς ἀγοράς. Ἐπίσης καὶ προϊόντα τῆς μιᾶς χώρας εἰς τὴν ἄλλην, ὅπως ὁ σίτος ἀπὸ τὴν Νοτίαν Ρωσίαν εἰς τὰς πόλεις τῆς Μεσογείου. Ἄλλὰ καὶ βιομηχανικὰ προϊόντα κατασκευάζοντο εἰς Ἑλληνικὰς χώρας. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἔκαμναν μάλλινα εἶδη, εἰς δὲ τὴν Πελοπόννησον μέταξαν. Ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον ἔφεραν μὲ τὸν καιρὸν σημαντικὰ κέρδη καὶ ἔδωκαν ζωὴν εἰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἔως τότε πτωχαὶ καὶ παρημελημένα.

Οἱ συνεταιρισμοί.— Τὸ σπουδαιότατον ὄργανον τοῦ ἐμπορίου εἶναι τὰ πλοῖα. Οἱ κάταικοι τῶν κατ' ἐξοχὴν ναυτικῶν νήσων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἡ Ἰῶδρα, αἱ Σπέτσαι καὶ τὰ Ψαρά, εἶχον ἐφαρμοσθεῖ ἐν θαυμάσιον σύστημα κοινῆς ἐργασίας καὶ κέρδους. Ὅσοι ἤθελον συνήρχοντο, κατέθετον χρήματα καὶ ἐσχηματίζετο ἐν ποσόν, τὸ ὅποιον λέγεται *κεφάλαιον*, καὶ μὲ τὸ ὅποιον *ἀρμάτωναν* ἐν πλοῖον. Τὰ ἐμπορεύματα μετεφέροντο ἀπὸ τὴν μίαν χώραν εἰς τὴν ἄλλην καὶ ἐπωλοῦντο. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν δὲ ἀπὸ τὸ ταξίδι τὸ κέρδος ἐμοιράζετο κατ' ἀναλογίαν.

Ἡ βιομηχανία τῶν Ἀμπελακίων.— Πολὺ δὲ ἀξιόλογος βιομηχανία εἶχεν ἀναπτυχθῆ εἰς τὸ χωρίον Ἀμπελάκια πλησίον τῆς Λαρίσσης. Ἐκεῖ κατασκευάζοντο βαμβακερὰ νήματα διαφόρων χρωμάτων. Ὅλοι οἱ κάταικοι ἐργάζοντο, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Τὰ προϊόντα δὲ τῆς βιομηχανίας τῶν τὰ ἔστελλον εἰς τὰς ἀγοράς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Κατὰ τὸ 1800 τὸ μικρὸν ἐκεῖνο χωρίον εἶχε φθάσει εἰς πολὺ μεγάλην εὐμάρειαν.

Οἱ ἐμπορικοὶ συνεταιρισμοί.— Ἠκμασαν δὲ τόσον πολὺ τὰ Ἀμπελάκια, διότι καὶ ἐκεῖ, ὅπως εἰς τὰς τρεῖς νήσους, εἶχεν ἐφαρμοσθῆ τὸ σύστημα τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ἦτο δὲ τὸ σύστημα τοῦτο μία μεγάλη πρόοδος τῆς κοινωνίας. Πάντοτε ἐζήτησαν οἱ ἄνθρωποι νὰ κανονίσουν, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχουν μεγάλαι διαφοραὶ εἰς τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας, νὰ μὴ ὑπάρχουν πάρα πολὺ πλοῦσοι καὶ πάρα πολὺ πτωχοί. Τὸ δύσκολον τοῦτο ζήτημα εἶναι ἡ μεγάλη πληγὴ τῆς κοινωνίας, καὶ προσπαθοῦν μὲ κάθε τρόπον

ἕως σήμερον εἰς τὴν Εὐρώπην νὰ τὸ κανονίσουν. Οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ καὶ οἱ Ἀμπελακιῶται εἶχον λύσει εἰς τὴν μικρὰν κοινωνίαν των τὸ ζήτημα πρὸ ἑνὸς αἰῶνος. Οἱ πατέρες μας ἔδωκαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἓν μέγα παράδειγμα κατὰ τὸν καιρὸν μάλιστα τῆς φοβερᾶς δουλείας των.

δ. — Ἡ παιδεία καὶ τὰ γράμματα.

Τὰ σχολεῖα. — Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς δουλείας οἱ μόνοι διδάσκαλοι ἦσαν οἱ παπάδες καὶ οἱ ψάλται, οἱ ὅποιοι ἐδίδασκον εἰς τὰ παιδιά τὸ Ἀλφάβητον, ἔπειτα τὸ Ψαλτήρι καὶ τὸν Ἀπόστολον. Ὁ παπᾶς διηγείτο ἐπίσης εἰς αὐτὰ τὴν δόξαν τῶν προγόνων καὶ τὰ παθήματα τοῦ ἔθνους. Μὲ πόσῃν χαρὰν καὶ προθυμίᾳ ἔτρεχον τὰ τέκνα τῶν δούλων διὰ νὰ μάθουν ὀλίγα γράμματα, μᾶς λέγει τὸ παλαιὸν ποίημα: *Φεγγαράκι μου λαμπρὸ κλπ.*

Ἀπὸ δὲ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἀρχίζουσι νὰ ἰδρύνωνται καὶ σχολεῖα. Τὰ πρῶτα ἐγίναν εἰς τὴν *Κωνσταντινούπολιν* καὶ εἰς τὰ *Ἰωάννινα*, ἔπειτα καὶ εἰς ἄλλας πόλεις. Ἐφ' ὅσον δὲ ἐπροχώρει ὁ καιρὸς, δὲν ἔπαυσαν νὰ γίνωνται πολυπληθέστερα σχολεῖα καὶ νὰ ἀναπτύσσεται περισσότερον ἡ παιδεία.

Ὁ δὲ τόπος, εἰς τὸν ὅποιον εὖρον θερμὴν καλλιέργειαν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, ἦσαν, ὅπως καὶ κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν, τὰ μοναστήρια. Ἄλλοι ἀπὸ τοὺς καλογήρους ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματα, ἄλλοι κατεγίνοντο εἰς τὸ σχολεῖον των. Πολὸ φημισμένα μοναστήρια ἦσαν τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἡ τέχνη. — Εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐπίσης διетηρήθη κατ' ἐξοχὴν καὶ ἡ Βυζαντινὴ τέχνη. Αἱ ἐκκλησίαι τῆς ἐποχῆς τῆς δουλείας ἦσαν μικραὶ καὶ πτωχικαί. Ἄλλ' οἱ τοῖχοι ἐζωγραφίζοντο πάντοτε μὲ ζωηρὰς τοιχογραφίας, αἱ ὅποιοι ἐνουμιζοῦν τὰς παλαιὰς Βυζαντινάς. Ἐζωγραφίζοντο ἐπίσης τότε καὶ πολλαὶ ἅγιοι εἰκόνες, μερικαὶ καλλιτεχνικώταται. Κατασκευάζοντο δὲ, ἰδίως εἰς τὴν Ἠπειρον, θαυμάσια ἐκκλησιαστικὰ κειμήλια, σταυροί, ἐγκόλπια, ἱερὰ ἄμφια καὶ πολλὰ ἄλλα μικροτεχνήματα.

Αἱ χῶραι, αἱ ὁποῖαι διεκρίθησαν εἰς τὴν καλλιτεχνίαν, ἦσαν ἡ Κρήτη καὶ ἡ Ἑπτάνησος. Ἐπίσης εἰς τὰς χώρας αὐτὰς ἤχημασε καὶ ἡ ποίησις, πολὺ δὲ ἀγαπητὸν ἦτο εἰς τοὺς πατέρας μας τὸ μακρὸν μυθιστόρημα εἰς στίχους Ἑρωτόκριτος.

Τὰ κλέφτικα τραγούδια.—Τὸ ζωντανώτερον ὅμως πνευματικὸν δημιούργημα κατὰ τὴν δουλείαν τὸ ἐδημιούργησεν ὁ λαός. Εἶναι τὰ περίφημα δημῶδη ᾄσματα, καὶ πρῶτα τὰ κλέφτικα τραγούδια. Ἐπάνω εἰς τὰ βουνὰ οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀρματωλοὶ ἔψαλον τὸν πόνον των διὰ τὴν δουλείαν, τὸ μίσος ἐναντίον τῶν τυράννων καὶ τὸν πόθον διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Οὕτως ἐδημιουργήθησαν ὑπέροχα ᾄσματα, τὰ ὁποῖα ἐψάλλοντο ἀπὸ στόμα εἰς στόμα καὶ ἔφθασαν ἕως τὴν ἰδικὴν μας γενεάν.

Πλουσία Γιαννιώτισσα.

Ἡ ἀρχόντισσα κάθεται εἰς τὸ ντιβάνι τοῦ γυναικωνίτου.

Βυζαντινὸν κόσμημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΑΙ ΠΑΡΑΜΟΝΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1770 - 1821.

- α. — *Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1770.* — Ἡ ἐκστρατεία τῶν Ρώσων εἰς τὴν Πελοπόννησον. — Ὁ Λάμπρος Κατσώνης.
β. — *Οἱ Σουλιῶται καὶ ὁ Ἀλῆ πασᾶς.* — Ἀθάνατοι ἡρωῖσμοί.
γ. — *Ἡ ἀναγέννησις τοῦ 18^{ου} αἰῶνος.*
δ. — *Οἱ πρόδρομοὶ τῆς Ἐπαναστάσεως.*

α. — Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1770.

ατὰ τὰ τελευταῖα 50 ἔτη, πρὶν ἀρχίσῃ ἡ Ἐπανάστασις, ἐκέκληρον τὸ δουλοπᾶ ἔθνος εὐρίσκειτο εἰς ἐξέγερσιν. Ὅλοσ εἰργάζοντο ἀόκνως διὰ τοῦ μέγαν Ἀγῶνα.

Ἡ Ὀρθόδοξος Ρωσία. — Ὅταν ἐπεσεν ἡ Κωνσταντινούπολις, τὸ μέγα ἐκεῖνο κέντρον τῆς Ὀρθοδοξίας, τότε οἱ τσάροι τῆς Ρωσσίας ἔγιναν οἱ προστάται τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν. Ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ μεγάλου Πέτρου οἱ τσάροι εἶχον τὴν φιλοδοξίαν νὰ ἐπανιδρύσουν τὴν Χριστιανικὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἦσαν εὐκολόπιστοι εἰς τὰς δυστυχίας των, καὶ ἤλπιζον, ὅτι τὸ ξανθὸν γένος τοῦ Βορρᾶ, ὅπως ὠνόμαζον τοὺς Ρώσους, θὰ κατέβαινε νὰ τοὺς ἀπελευθερώσῃ.

Με μεγάλην δὲ δραστηριότητα εὐργάσθη ἡ Αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνα ἡ Β', διὰ τὴν ἰδρύσῃ καὶ πάλιν τὴν Χριστιανικὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ φιλόδοξος αὕτη τσαρίνα ἐκίνησε πόλεμον ἐναντίον τῆς Τουρκίας καὶ ἔστειλεν ἀπεσταλμένους διὰ τὴν ὑποκινήσουν τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐξέγερσιν.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ὀρλώφ.—Εἰς τὴν Πελοπόννησον οἱ ἀπεσταλμένοι εὗρον προθύμους τοὺς κατοίκους διὰ τὴν Ἐπανάστασιν. Τοὺς ὑπεσχέθησαν ὅτι θὰ ἤρχοντο οἱ Ρῶσοι μὲ πλοῖα, μὲ ὅπλα, καὶ μὲ στρατόν. Ἐπὶ τέλους ἐφάνησαν μερικὰ Ρωσικὰ πολεμικὰ μὲ τὸν ναύαρχον Ὀρλώφ, τὰ ὅποια ἐπήγγαν εἰς τὸν Μεσσηνιακὸν κόλπον. Πρῶτοι οἱ Μεσσήνιοι καὶ οἱ Μανιάται, μόλις εἶδον τὰ Ρωσικὰ πλοῖα, ἐσηκώθησαν ἀμέσως εἰς τὰ ὅπλα.

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες εἰς μάτην ἐπερίμενον Ρωσικὸν στρατόν, εἰς τὸ τέλος δὲ ἀνεχώρησαν καὶ τὰ πλοῖα, οἱ δὲ δυστυχεῖς Πελοποννήσιοι ἔμειναν ἐγκαταλελειμμένοι. Οἱ πασάδες ἐξαπέλυσαν εἰς τὴν Πελοπόννησον ἄγρια στίφη Ἀλβανῶν, οἱ ὅποιοι ἐσφαζαν τοὺς κατοίκους, ἐλεηλάτησαν τὴν χώραν, κατέστρεψαν καὶ ἔκαυσαν τὰ χωρία. Ἡ Πελοπόννησος ἐκολύμβησεν εἰς τὸ αἷμα καὶ μετεβλήθη εἰς μίαν φρικτὴν ἐρημίαν (1770).

Ἐπὶ τέλους ἐγίνε συνθήκη μεταξὺ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Τουρκίας (1770). Διὰ τῆς συνθήκης ἐκείνης ἡ μεγάλη Ὀρθόδοξος **Ρωσία** ἀνελάμβανε τὴν προστασίαν ἕλων τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Νέοι ἀγῶνες.—**Ὁ Λάμπρος Κατσώνης.**—Μετ' ὀλίγα ἔτη ἡ Ρωσία ἤρχισε καὶ πάλιν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Μεγάλα δὲ κατορθώματα διέπραξαν τότε οἱ ναυτικοὶ μας εἰς τὴν θάλασσαν καὶ οἱ ἀρματωλοὶ εἰς τὴν ξηράν.

Τότε ἀνεφάνη εἰς ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους θαλασσινοὺς τοῦ κόσμου, ὁ **Λάμπρος Κατσώνης**, ὁ ὅποιος ἦτο ἀξίωματικὸς εἰς τὸν Ρωσικὸν στρατόν. Πλούσιοι Ἕλληνες ἔμποροι τὸν ἐδοθήθησαν, καὶ κατὰ τὸ 1788 ἐξώπλισε ἓνα μικρὸν στόλον, μὲ τὸν ὅποιον ἐπὶ πέντε ἔτη διέπλεε νικηφόρος τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας. Μετὰ τὰ μικρὰ πλοῖα του ὁ Κατσώνης συνεκρότησεν ἐνδόξους ναυμαχίας ἐναντίον τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου, ἐξηφάνισε δὲ ἐντελῶς τὸ ναυτικὸν ἐμπόριον τῶν Τούρκων. Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἐφοβήθη καὶ ἐπρότεινε εἰς τὸν **ἀνδρειότατον ἥρωα**, ὅπως τὸν ὠνόμασε, νὰ

τὸν κάμη ἡγεμόνα εἰς μίαν νῆσον, ἀλλ' ὁ Κατσώνης δὲν ἐδέχθη. Ὅταν ἡ Αἰκατερίνα ἔκαμε τὴν εἰρήνην μετὰ τὴν Τουρκίαν, ὁ Λάμπρος ἠγανάχτησε καὶ εἶπεν: «*Ἐὰν ἡ Αὐτοκράτειρα συνωμολόγησε τὴν εἰρήνην αὐτῆς, ὁ Κατσώνης ἀκόμη δὲν ὑπέγραψε τὴν ἰδικὴν του.*»

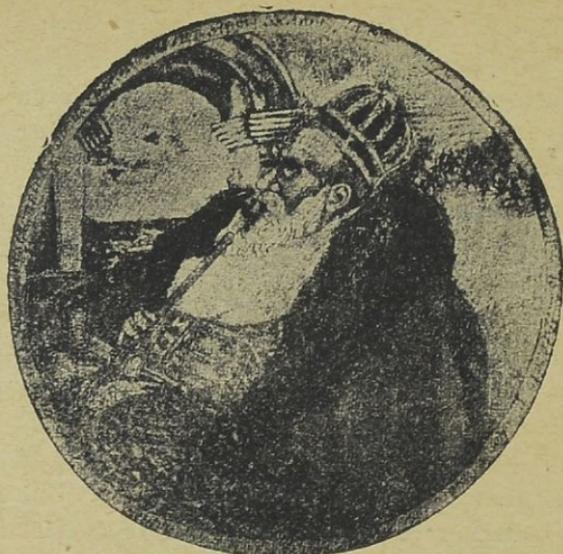
Οἱ ἥρωῆσμοὶ τῶν κλεφτῶν.— Τὸν ἴδιον καιρὸν ἤρχισαν καὶ οἱ κλέφται εἰς τὴν ξηρὰν τὸν πόλεμον. Ἡρωϊκὸς συναγωνιστὴς μετὰ τὸν Λάμπρον Κατσώνην ἦτο ὁ ἀρματωλὸς Ἀνδρουτσος. Εἶχον ὑπάγει καὶ οἱ δύο εἰς τὴν Μάνην μετὰ τὴν ἐλπίδα νὰ κινήσουν ἐκεῖ ἐπανάστασιν. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι τοὺς κατεδίωξαν. Ἐπολέμησαν μετὰ γενναϊότητα, κατέστρεψαν πολλοὺς ἐχθροὺς. Δὲν ἦτο ὅμως δυνατόν νὰ σωθοῦν. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Λάμπρος ἔφυγε μετὰ πλοῖον εἰς τὴν Ρωσίαν. Ὁ δὲ Ἀνδρουτσος μετὰ τοὺς ὀλίγους κλέφτας του διέσχισεν ὀλόκληρον τὴν Πελοπόννησον. Ἐπὶ 40 ἡμέρας καὶ νύκτας κατεδίωκετο ἀπὸ χιλιάδας Τούρκους. Καὶ κατῴρθωσε μὲν νὰ διαφύγῃ, ἀλλ' οἱ Ἐνετοὶ τὸν συνέλαβον καὶ τὸν παρέδωκαν εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι τὸν ἔρριψαν εἰς τὰς φυλακάς, ἔπου εὗρεν οἰκτρὸν θάνατον.

β'.—Οἱ Σουλιῶται καὶ ὁ Ἀλῆ πασᾶς.

Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν οἱ ἀνδρεῖοι Σουλιῶται ἀντεστάθησαν ἠρωϊκώτατα ἐναντίον ἐνὸς πανισχύρου πασᾶ. Οἱ ἀγῶνες τῶν ρίπτουν μεγάλην λάμψιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν, καὶ εἶναι ἀπὸ τοὺς ἀληθομνήτους ἠρωῆσμοὺς τῶν λαῶν.

Ὁ Ἀλῆ πασᾶς.— Εἰς τὴν Ἠπειραν εἶχε λάβει πολὺ μεγάλην δύναμιν ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ὁ ὅποτος κατήγετο ἀπὸ ἐν χωρίον τῆς Ἀλβανίας. Ὁ Ἀλῆς εἶχε τὴν φήμην γενναίου ἀρχηγοῦ, μετὰ τὴν φιλοδοξίαν δὲ καὶ τὴν σκληρότητά του ἔγινε ταχέως πανίσχυρος.

Ἀφοῦ ἐδολοφόνησε τοὺς κατοίκους καὶ τοὺς ἄρχοντας τῶν χωρίων τῆς Ἠπείρου, ἔπειτα ἐκυρίευσεν αὐτά. Μερικοὶ ἦσαν καὶ στενώτατοι συγγενεῖς του, ἀλλ' ὁ Ἀλῆ-πασᾶς δὲν ἐλυπεῖτο κανένα. Ἐπὶ τέλους ἐκυρίευσεν τὰ Ἰωάννινα, τὰ περίφημα **Γιάννινα**, κατῴρθωσε δὲ μετὰ δῶρα νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ ὁ Σουλτάνος.

Ὁ Ἀλῆ-πασᾶς.

Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ Ἀλῆ-πασᾶς ἐξέτεινε τὴν ἐξουσίαν του καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἡπειρον. Κατέλαβε μέρη ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν τὴν Θεσσαλίαν. Μὲ τὰς ἀρπαγὰς συνέλεξεν ἄπειρα πλοῦτη, ἔκαμε δυνατὸν στρατὸν καὶ ἱδρυσεν ἐν ἀληθινὸν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὰ **Γιάννινα**.

Οἱ Σουλιῶται.—Ἡ μεγάλη ἔμως δύναμις τοῦ Ἀλῆ πασᾶ προσέκρουσεν εἰς τοὺς μικροὺς καὶ πτωχοὺς Σουλιώτας. Τέσσαρας μεγάλας ἐκστρατείας ἔκαμεν ὁ Ἀλῆς διὰ νὰ τοὺς καθυποτάξῃ. Ἀλλ' οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι ἥρωες κατετρόπωνον πάντοτε τοὺς ἰσχυροὺς στρατοὺς του. Μὲ τὴν θηριωδίαν ἔμως συνήγωνεν ὁ Ἀλῆς φοβερὰν δολιχίτητα καὶ πανουργίαν. Αἱ δύο πρῶται ἐκστρατεῖαι τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ εἶχον ἀποτύχει οὐκ ἔλαττον. Κατὰ τὴν τρίτην προσποιεῖται τὸν φίλον εἰς τοὺς Σουλιώτας καὶ μὲ δόλον συλλαμβάνει πολλοὺς αἰχμαλώτους. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ἦτο καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Σουλιωτῶν, ὁ **Λάμπρος Τζαβέλας**, ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε ν' ἀφεθῆ ἑλεύθερος διὰ νὰ παραδώσῃ δῆθεν τὸ Σούλι. Ὁ Τζαβέλλας εἶχε δώσει ὡς ἔμμηρον τὸν νεαρὸν υἱὸν του Φῶτον. Ἀφοῦ ἐπῆγγεν εἰς τὸ Σούλι, ἔγραψεν εἰς τὸν τύραννον :

«'Αλῆ-πασᾶ, χαίρομαι ποῦ ἐγέλασα ἓνα δόλιον. Ὁ υἱός μου θέλει ἀποθάνει, ἐγὼ ὅμως θέλω ἐκδικήσῃ αὐτὸν πρὶν νὰ ἀποθάνω. Ἐὰν σὺ πάρῃς τὸ βουνόν, θέλεις σκοτώσῃ καὶ τὸν υἱόν μου καὶ τὸ ἐπίλοιπον τῆς φαρμακείας μου καὶ τοὺς συμπατριώτας μου, τότε δὲν θὰ μπορέσω νὰ ἐκδικήσω τὸν θάνατόν του. Ἐὰν ὁ υἱός μου, νέος καθὼς εἶναι, δὲν μένη εὐχαριστημένος ν' ἀποθάνῃ διὰ τὴν πατρίδα του, αὐτὸς δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ζήσῃ».

Ἡ ἡρωϊκὴ ἄμυνα.—Ὁ Ἄλῆ-πασᾶ; ἔγινεν ἔξω φρενῶν. Ἐκραξέ τὰ σφρατεύματά του καὶ τοὺς εἶπεν: «Ἐγὼ μὲ τὴν ἰδικήν σας δύναμιν κατετρόπωσα ὅλους μου τοὺς ἐχθρούς, ὅπου ἦτον εἰς πλεόν μακρινούς τόπους. Καὶ τώρα δὲν εἶναι ἐντροπή μας μιὰ χουφτα γιδοκλέφτες νὰ μᾶς κρατοῦν ἔξω ἀπὸ τίς πόρτες μας μὲ τέτοιον φόβον καὶ τρόμον χωρὶς νὰ τολμῶμεν νὰ τοὺς ἐγγίξωμεν:

Ἐπειτα ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τοῦ Σουλιῶ μὲ 20.000 σχεδὸν ἄνδρας. Οἱ Σουλιῶται μόλις ἦσαν 1300. Ἦσαν ὅμως ἥρωες. Ἀφοῦ ἔσυραν τοὺς Ἀλβανούς εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ πυκνά των δάσχη, τοὺς κατέκοψαν. Κατὰ τὰς μάχας ἐκεῖνας ἀνεδείχθησαν ἥρωϊδες καὶ αἱ Σουλιώτισσαι. Τὰς ὠδήγει ἡ σύζυγος τοῦ Τζαβέλλα, ἡ ἄν-

Σουλιώτισσα.

Ἡ ἰδία ἐνδυμασία (Ἀλβανικὴ) ἦτο διαδεδομένη εἰς τὰ περισσότερα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως τῆς Ἡπειρωτικῆς

δρεία Μόσχω, "Όταν είδεν ὁ Ἄλῃς τὴν συμφορὰν, ἔφυγεν εἰς τὰ Γιάκνινα καὶ ἐκλείσθη εἰς τὸ παλάτιον ἀπὸ τὴν λύσαν του (1762).

Ἡ πολιορκία τοῦ Σουλίου.—Ἀπὸ τότε ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη ὁ Ἄλῃς δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλῃ τοὺς Σουλιώτας. Ἄλλ'

Σουλιώτης πολεμιστής.

Ὅμοίως ἦσαν ἐνδεδυμένοι καὶ οἱ Ἄλβανοί.

Τότε ὁ Ἄλῃς ἀπεφάσισε νὰ περικυκλώσῃ τὸ ὄρος καὶ νὰ κάμῃ τακτικὴν πολιορκίαν. Ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἐπολιόρχησε τὸ Σούλι. Κατέφυγεν εἰς πολλὰς πανουργίας, ἐπροσπάθησε νὰ δωροδοκῆσῃ μερικοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Σουλιωτῶν, ἀλλὰ μὲ κανὲν μέσον δὲν κατώρθωνε τίποτε. Εἰς ἀπὸ τοὺς ἀνδρείους ἐκείνους τοῦ ἀπήνητησεν: «Τιμὲς καὶ δόξες δὲν μοῦ χρειάζονται, γιατί πλοῦτος, δόξες καὶ

αὐτός, ὁ ὁποῖος εἶχε φθάσει εἰς τόσον μεγάλην δύναμιν, δὲν ἤδυνατο νὰ λησμονήσῃ ὅτι ἀπὸ μίαν φοῦχταν γιδοκλέφτας, ὅπως τοὺς ἔλεγεν, ὑπέστη τόσας ταπεινώσεις. Ἦρχισε λοιπὸν συστηματικὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος διήρκεσε τρία ὀλόκληρα ἔτη (1800—1803), καὶ εἶναι γεμάτος ἀπὸ ἀθανάτους ἡρωϊσμοὺς καὶ συγκινητικὰς περιπετείας. Μὲ στρατὸν 10 χιλιάδας ἐκλεκτοὺς καὶ φανατισμένους Ἄλβανούς ἐξεστράτευσε πάλιν διὰ τετάρτην φορὰν ἐναντίον τοῦ Σουλίου ἀπὸ διαφόρους διευθύνσεις. Μὲ λαμπρὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα οἱ ὀλίγοι Σουλιῶται διεσχόρπισαν τοὺς Ἄλβανικοὺς στρατοὺς.

τιμές εἶναι τὰ ἄρματά μου, ὅπου μὲ ἐκεῖνα φυλάω τὴν πατρίδα μου, τὴν ἐλευθερία μου καὶ τὰ παιδιὰ μου».

Ἀνεκδιήγητα εἶναι τὰ μαρτύρια, τὰ ὁποῖα ὑπέφερον οἱ Σουλιῶται ἀπὸ τὴν κόπωσιν, ἀπὸ τὴν πείναν καὶ τὴν δίψαν. Ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἔμειναν νηστικοὶ καὶ διψασμένοι. Μὲ ἀνήκουστον ἀνδρείαν ἔκαμναν ἥρωϊκᾶς ἐξόδους τὰς νύκτας διὰ νὰ εὔρουν τροφάς. Ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν εἰρήνην μὲ τὸν ὄρον νὰ ἀποχωρήσουν ἀνεπέχλητοι μὲ τὰ ὅπλα, μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιὰ των, ὅπου ἤθελον.

Ἡ ἔνδοξος καταστροφή.—Οἱ Σουλιῶται διηρέθησαν εἰς ἀποσπάσματα διὰ νὰ ἀπομακρυνθοῦν. Ὁ Ἄλῆς ἕμως παρεσπόνδησεν, ὡς συνήθως, καὶ τοὺς κατεδίωξε μὲ λύσσαν, ἀλλ' ἐκεῖνοι ὡς γίγαντες ἐμάχοντο καὶ ὑπεχώρουν. Ὅλοι σχεδὸν ἐξωλοθρεύθησαν, πολὺ ὀλίγοι κατώρθωσαν καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Πάργαν ἀφανισμένοι ἀπὸ τὴν κούρασιν καὶ τὴν κακοπάθειαν. Ἄλλοι πάλιν, ὅπως ὁ περιφήμος καλόγηρος **Σαμουήλ**, ἡ Σουλιώτισσα **Δέσπω** μὲ τὰς θυγατέρας καὶ τὰς ἐγγονάς της, ἔμειναν εἰς τοὺς πύργους των, καὶ ὅταν ἐπλησίασαν οἱ Τούρκοι, ἔδαλαν φωτιὰ εἰς τὰ βαρέλια τῆς πυρίτιδος καὶ ἀνετινάχθησαν μαζί μὲ αὐτοὺς εἰς τὸν ἀέρα.

Ὁ χορὸς τοῦ Ζαλόγγου.—Πολλοὶ δὲ γυναῖκες εἶχον ἀποσυρθῆ μὲ τὰ βρέφη των εἰς ἓνα ἀποκρημνότετον βράχον τοῦ ὄρους Ζαλόγγου. Εἰς τὴν ἀπελπισίαν των ἐπιάσθησαν ὅλοι ἀπὸ τὸ χέρι καὶ ἤρχισαν νὰ χορεύουν τὸν **συρτόν**. Ὑποκάτω ἠγοίγετο ἓν βάραθρον, χωρὶς τέλος. Μία μία, ἕως τὴν τελευταίαν, ἐπλησίαζεν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ θράχου, ἔρριπτεν εἰς τὸ βάραθρον τὸ παιδί της καὶ ἔπειτα ἐπήδα καὶ ἡ ἴδια.

Τοιαῦτα μεγάλα κατορθώματα ἔγιναν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἥρωας καὶ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὴν ξηράν. Τὰ ὄρατα δημοτικὰ τραγούδια ἐξύμνησαν τοὺς λαμπροὺς ἀγῶνας τοῦ Λάμπρου Κατσώνη, τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν Σουλιωτῶν. Αἱ ἥρωϊκαί ἐκεῖναι θυσίαι εἶναι τὸ ἀντάξιον προανάκρουσμα τοῦ μεγάλου Ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας.

γ. — Ἡ Ἑλληνικὴ Ἀναγέννησις τοῦ ΙΗ' αἰῶνα.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν, εἰς τὴν ἐποῖαν ἐδρισκόμεθα, τὸς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, μεγάλα γεγονότα ἐτάρασσον τὸν κόσμον. Ὀλόκληρος ἡ Εὐρώπη ἦτο ἀνάστατος, καὶ αἱ μεγάλοι ἀρχαὶ τῆς ἐλευθερίας διαδιδόμεναι εἰς τοὺς λαοὺς ἔφεραν σπουδαιστάτας ἀλλαγὰς εἰς ἕλληντὴν κοινωνίαν.

Πλουσία Ἑλληνικὴ οἰκία.

Τὸ ἀρχοντικὸν αὐτὸ σπίτι ἦτο εἰς τὰ Ἰωάννινα κατὰ τὸ 1820.

Τὸν ἴδιον καιρὸν ἐγίνετο εἰς τὴν Ἑλλάδα μεγάλῃ ἀνάπτυξις τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ζωηρότατος πόθος τῆς παιδείας διεδόθη εἰς τὸ δοῦλον ἔθνος. Ὅλη ἡ κίνησις αὐτὴ ἔδεικνυσε μίαν νέαν ζωὴν, ἡ ἐποῖα ἤρχιζε διὰ τοὺς Ἕλληνας.

Τὸ ἐμπόριον καὶ τὸ ναυτικόν.—Κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπόριον ἔφθασεν εἰς θαυμασίαν ἀνθησίαν. Μεγάλοι δὲ ἐμπορικαὶ οἰκοὶ εἶχον ἰδρυθῆ εἰς τὴν Τεργέστην, τὴν Βιέννην, τὴν Μάσσαλιαν, τὴν Ὀδησσὸν καὶ ἄλλας Εὐρωπαϊκὰς πόλεις.

Τὸ ἐμπόριον ἔχει ἀνάγκη κυρίως ἀπὸ ναυτικόν. Κατὰ τὴν ἰδίαν δὲ ἐποχὴν ἐδημιούργησαν οἱ Ἕλληνες σπουδαιότατον ἐμπορικὸν στόλον. Τὰ πολυάριθμα λαμπρῶς κατηρτισμένα πλοῖα τῶν μετεκόμεζον τὰ ἐμπορεύματα ἀπὸ τὸ ἐν μέρος τῆς Εὐρώπης εἰς τὸ ἄλλο. Εἰς ὁλόκληρον δὲ τὴν Μεσόγειον ἦτο ἀδιάλειπτος ἡ κίνησις, ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι εἶχε γίνει αὕτη πάλιν Ἑλληνικὴ θάλασσα, ὅπως εἰς τοὺς ἀρχαίους καὶ ἔπειτα εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους. Μὲ τὸ ζωηρότατον ἐμπόριον συνοιθροίσθησαν μεγάλα πλοῦτη εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ διὰδοσις τῆς παιδείας καὶ ἡ φιλοπατρία. — Οἱ Ἕλληνες ἔμποροι καὶ ναυτικοί, οἱ ὅποιοι ἐπήγαιναν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐμάνθαναν ἐκεῖ τὰς νέας ἰδέας τῆς ἐλευθερίας καὶ τὰς προόδους τοῦ πολιτισμοῦ. Συνήθως ἡ διὰδοσις τῆς παιδείας γίνεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Ἀλλὰ κατὰ τὸν 11^{ον} αἰῶνα συνέβη κατὰ τὸ ἔκτακτον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ λάμψις τῆς παιδείας ἐφώτισε διὰ μιᾶς τὸν δοῦλον Ἑλληνικὸν κόσμον, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ραγιάδες, οἱ Βούλγαροι, Σέρβοι, Ῥουμῖνοι, πολλὸν καιρὸν ἀκόμη ἔμειναν εἰς τὴν ἀμάθειαν καὶ τὸ σκότος.

Ὁ πόθος δὲ οὗτος τῆς μαθήσεως συνεδουάζετο μὲ φλογερωτάτην φιλοπατρίαν καὶ μὲ ἀσθεστον πόθον τῆς ἐλευθερίας. Εἰς ὅλων τὸ στόμα ἦτο ἡ γλυκεῖα λέξις **Γένος**. Κράτος Ἑλληνικὸν δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλ' ἔξῃ πάντοτε τὸ **Ἑλληνικὸν γένος**, τὸ ὁποῖον ἐζήτηται τὴν ἀπελευθέρωσίν του ἀπὸ τὸν τύραννον. Οἱ Ἕλληνες ἔμποροι, οἱ ὅποιοι ἦσαν μακρὰν ἀπὸ τὴν πατρίδα τῶν, εἶχον ὡς τὸ γλυκύτερον ὄνειρόν των νὰ κερδίσουν χρήματα διὰ νὰ τὰ μεταχειρισθοῦν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ γένους των. Ἐλέγοντο **φιλογενεῖς** ἢ **ὁμογενεῖς**, διότι, ἂν καὶ μακρὰν, εἶχον πάντοτε τὴν καρδίαν των πλησίον εἰς τὸ **Γένος**.

Τὰ σχολεῖα. Οἱ διδάσκαλοι τοῦ Γένους. — Μὲ τὰ ἄφθονα χρήματα τῶν ὁμογενῶν ἐδημιουργήθησαν εἰς ὀλίγον χρόνον γυμνάσια καὶ βιβλιοθήκαι εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος. Τὰ σπουδαιότερα ἦσαν εἰς τὴν Σμύρνην, τὴν Χίον, τὰς Κυθωνίας, τὰ Ἰωάννινα. Τὸ γυμνάσιον τῶν Κυθωνιῶν εἶχε 300 μαθητάς, μεγάλην βιβλιοθήκην, ἀκόμη καὶ τυπογραφεῖον.

Τὸν ἴδιον καιρὸν ἐγέννησε τὸ ἔθνος σοφοὺς διδασκάλους καὶ σπουδαίους λογίους. Ὅνομαστοὶ ἔγιναν ὁ **Ἀνθιμος Γαξῆς**, ὁ **Ἄδ.** **Ἀδαμαντίου**, Ἱστορίας Γ' Ἑλλην. ἐκδ. 2α 12—1—1925.

Ευγένιος Βούλγαρης, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος καὶ πλῆθος ἄλλων σοφωτάτων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἐδίδασκον μὲ ἔνθεον ζῆλον εἰς τὰ Ἑλληνικὰ γυμνάσια τὴν ἀθάνατον παιδείαν τῶν προγόνων.

Θὸς ὁμόμος ἀγαθὸς
Σὲ ἄσπληγος· οἴμ
ἕψηλοῖς κατοικῶν.

«Ὁ Θεὸς ὁ μόνος ἀγαθὸς
καὶ εὐσπλαγχνος, ὁ ἐν
ὑψηλοῖς κατοικῶν».

Δεῖγμα γραφῆς ἀπὸ χειρόγραφον ἐπὶ τουρκοκρατίας

† Θεοῦ τὸ δῶρον, καὶ
ἱερομονάχου πόνος.
Ἰωάννιζίου δέ, καὶ
ἠαζενδύτου.

† Θεοῦ τὸ δῶρον, καὶ

ἱερομονάχου πόνος.

Ἰωάννιζίου δέ, καὶ

ἠαζενδύτου.

† ἐν ἔτει αἰχμῶ ἐν τῷ
στύλῳ τοῦ Βιολμαῶ.

† ἐν ἔτει αἰχμῶ ἐν τῷ

στύλῳ τοῦ Βιολμαῶ.

Δεῖγμα γραφῆς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος

ἀνέγνωσε τὴν Ἱστορίαν τε, ἣτις τόσον δόδοκίμη-
σεν, ὥστε οἱ Ἑλλανοδίκαι ἔδωκαν τὰ ὀνόματα
τῶ ἐννέα Μουσῶν εἰς τὰ ἐννέα βιβλία αὐτῆς.

Τὴν τρίτην ἡμέραν ἠγωνίζοντο τὴν Πάλην,
εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἀθληταὶ γυμνασθέντες ἀλεί-
φοντο μὲ ἔλαιον, ἔπειτα ἐξίβοντο μὲ ψιλῶν

Δεῖγμα ἀπὸ ἐν τυπωμένον βιβλίον (τοῦ 1815)

(Ὁ Ἡρόδοτος εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας) «ἀνέγνωσε τὴν ἱστορίαν
του, ἣτις τόσον εὐδοκίμησεν, ὥστε οἱ Ἑλλανοδίκαι ἔδωκαν τὰ ὀνόματα
τῶν ἐννέα Μουσῶν εἰς τὰ ἐννέα βιβλία αὐτῆς.

Τὴν τρίτην ἡμέραν ἠγωνίζοντο τὴν πάλην, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἀθληταὶ
γυμνασθέντες ἀλείφοντο μὲ ἔλαιον, ἔπειτα ἐξίβοντο μὲ ψιλῶν» (ἀμμον κ.λ.).

Οἱ μεγάλοι δὲ οὗτοι διδάσκαλοι δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς τὴν διδασκαλίαν. Ἄλλ' ἐξέδιδον πολυάριθμα συγγράμματα, φιλολογικά, μαθηματικά, φιλοσοφικά. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔγινεν εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, μία ἀληθινὴ ἀναγέννησις. Ὁμοιάζει δὲ ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ ἀναγέννησις μὲ τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων καὶ τὴν μεγάλην Εὐρωπαϊκὴν τοῦ ΙΕ'—ΙΣΤ' αἰῶνος.

δ.—Οἱ πρόδρομοι τῆς Επαναστάσεως.

Ἐφραίμ Φεραῖος. Ὁ Κοραῖς. Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία.

Ἐφραίμ Φεραῖος (κατὰ τὸ 1790).— Ὁ μεγαλομάρτυρ οὗτος τῆς ἐλευθερίας ἐγεννήθη εἰς τὸ Βελεστίνον τῆς Θεσσαλίας, τὰς ἀρχαίας Φεράς (διὰ τοῦτο ὠνομάσθη Φεραῖος). Ὁ Ρήγας ἤρchiσε τὸ στάδιόν του μὲ τὸ ἐμπόριον, ὅπως οἱ καλύτεροι νέοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἄλλ' ἡ σκέψις πῶς θὰ ἠλευθερώνητο ἡ πατρίς του τὸν κατέτρωγε διαρκῶς. Εἰς τὴν ἰδέαν αὐτὴν ἐθυσίασε τὰ πάντα, κόπους, χρήμα, πνεῦμα, ἐπὶ τέλους καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν του.

Κέντρον τῶν ἐνεργειῶν του ἔκαμεν ὁ Ρήγας τὴν Βιέννην. Ἀπὸ ἐκεῖ εἶχεν ἀλληλογραφίαν μὲ ὅλους τοὺς ἐξέχοντας Ἕλληνας, ἐμποροῦς, διδασκάλους, ἐπισκόπους. Συγχρόνως δὲ ἤρchiσε νὰ ἐκδίδῃ χάριν τῶν συμπατριωτῶν του διάφορα συγγράμματα. Ἐτύπωσε χάρτην μιᾶς μεγάλης Ἑλλάδος. Ἐκαμε πολλὰ ἄσματα, τὰ ὅποια διεδόθησαν εἰς τὸν λαὸν καὶ ἐψάλλοντο παντοῦ, εἰς τὰ σχολεῖα, εἰς τὰ σπίτια, εἰς τὰ βουνά. Μὲ τὰ πολεμικά του ἄσματα ὁ Ρήγας προκαλεῖ εἰς ἐξέγερσιν ἐναντίον τῶν τυράννων τοὺς Σουλιώτας καὶ Μανιάτας, **λιοντάρια ξακουστά**, τοὺς ἀνδρείους Μακεδόνας, τοὺς νησιώτας, **δελφίνια τῆς θαλάσσης**, ὅλους τοὺς **Γραικοὺς**, ὅλους ἐν γένει τοὺς Χριστιανοὺς :

«Ὡς πότε, παλληκάρια, νὰ ζῶμεν στὰ στενά,
Μονάχοι σὰν λιοντάρια, στὶς ράχες, στὰ βουνά»;

Αἱ ἐνέργειαι ἡμῶς αὐταὶ ἀνησύχησαν τὴν Αὐστριακὴν ἀστυνομίαν. Οἱ Αὐστριακοὶ συνέλαβον τὸν Ρήγαν καὶ τὸν παρέδωκαν εἰς

τὴν Τουρκικὴν κυβέρνησιν, ἣ ὁποία διέταξε νὰ φανευθῆ. Μὲ ἀκαταδάμαστον θάρρος ὑπέστη ὁ Ρήγας εἰς ἡλικίαν 35 ἐτῶν τὴν θυσίαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος του.

Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς (κατὰ τὸ 1800).—Ὁ βίος τοῦ Κοραῆ ὑπῆρξεν ἐντελῶς διαφορετικὸς ἀπὸ τὸν βίον τοῦ Ρήγα. Ὁ Κοραῆς δὲν ἦτο ἄνθρωπος τῆς δράσεως, ἦτο εἰς σοφός, ὁ ὁποῖος ἔζησε πολὺ περιωρισμένον καὶ ἤσυχον βίον εἰς τὸ σπουδαστήριόν του.

Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς κατήγετο ἀπὸ τὴν Χίον, ἤρχισε δὲ καὶ αὐτὸς τὸ στάδιόν μὲ τὸ ἐμπόριον. Ἀλλ' ὁ πόθος τῆς παιδείας ὑπερίσχυσε ἀπὸ τῆ ἀγάπην πρὸς τὰ χρήματα. Ὁ Κοραῆς ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν, καὶ ἔπειτα ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Παρίσι, ὅπου ἐπέρασεν ὅλον του τὸν βίον. Εἶδε τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν καὶ ἐτράφη μὲ τὰς ἰδέας τῆς ἐλευθερίας, τὰς ὁποίας ἠύξησεν ἡ ἀκαταπόνητος μελέτη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων.

Τὰ συγγράμματα τοῦ Κοραῆ.—Τόσον μέγας ἔγινεν ὁ Κοραῆς, ὥστε οἱ Γάλλοι ἠθέλησαν νὰ τὸν ἐκλέξουν Ἀκαδημαϊκὸν εἰς τὴν ἔνδοξον Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν, ἀλλὰ δὲν ἐδέχθη. Τὸ καλύτερον δὲ μέσον πρὸς διέγερσιν τῆς φιλοπατρίας εὑρίσκειν, ὅτι ἦτο ἡ γνώσις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Διότι ἐκεῖνοι πρῶτοι ἐδίδασκαν εἰς τὸν κόσμον τὰ ὑψηλὰ αἰσθήματα τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Διὰ τοῦτο ἤρχισε νὰ ἐκδίδῃ τὴν Ἑλληνικὴν *Βιβλιοθήκην* εἰς πολλοὺς τόμους. Πλούσιοι Ἑλληγες, πρῶτοι οἱ *Ζωσιμάδαι*, ἔδιδον εἰς αὐτὸν τὰ ἔξοδα διὰ τὰς πολυτίμους ἐκδόσεις του.

Ὁ Κοραῆς δὲν κατέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, διότι ἦτο ἀσθενικὸς καὶ γέρων. Ἀλλὰ ἀπὸ τὸ σπουδαστήριόν του ὠφέλησεν ὅσον καὶ οἱ πολεμισταί. Τόσῃν μεγάλῃ δύναμιν ἔχει τὸ πνεῦμα, ὥστε ὁ γέρων ἐκεῖνος, κλεισμένος εἰς τὸ γραφεῖόν του, ἤγαγε φλόγας πατριωτισμοῦ εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία.—Τὸν ἴδιον καιρὸν συνεστήθη καὶ μία ἔνωσις μεταξὺ Ἑλλήνων πατριωτῶν, ἣ ὁποία ὠνομάσθη *Φιλικὴ Ἐταιρεία*. Ἰδρυτὴς αὐτῆς ἦτο ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς ἐξ Ἄρτης ὁ ὁποῖος διέμενε εἰς τὴν Ὀδησσόν. Κατ' ἀρχὰς διέδωκεν εἰς πολὺ ὀλίγους τὸν σκοπὸν του (1816), ἀργότερα δὲ ἰδρῦθη ἡ Ἐται-

ρεία. Ἄλλ' ἦτο μυστικὴ καὶ μὲ πολλὰς δυσκολίας ἐγίνοντο δεκτὰ τὰ μέλη. Ὁ μουσόμενος ὠρχίζετο ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ γονατιστὸς «νὰ μείνῃ πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα, νὰ συντρέχῃ μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις εἰς τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς καὶ νὰ μὴ φανερώσῃ τὰ μυστικὰ τῆς Ἑταιρίας».

Οἱ Φιλικοί, ὅπως ἐλέγοντο οἱ ἑταῖροι, ἔτρεχόν ἀκούραστοι παντοῦ διὰ νὰ προσηλυτίζουσι τοὺς ὁμοθενεῖς εἰς τὰς ἰδέας των. Ἐκαμναν μακρινὰ ταξίδια πρὸς συνεννόησιν μὲ τοὺς Ἑλληνας, οἱ ὅποιοι ἔζων εἰς τὸ ἐξωτερικόν, εἰς τὴν Αὐστρίαν, εἰς τὴν Ρωσίαν, ἔφθασαν ἕως τῆ Πετρούπολιν. Εἰς ὀλίγα ἔτη ἡ Ἑταιρεία ἐξετείνετο εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τὰς Ἡγεμονίας τοῦ Δουνάθωως ἕως τὴν Μάνην, ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἕως τὰς Ἰονίους νήσους. Περιελάμβανε δὲ κληρικούς, Φαναριώτας, προὔχοντας, λογίους, ἐμπόρους, ναυτικούς, κλέφτας, δηλαδή ὅλας τὰς τάξεις τοῦ ἔθνους.

Ὁ Κοποδίστριας καὶ ὁ Ὑψηλάντης.— Εἰς τὴν Πετρούπολιν ἔζων τότε δύο ἐπιφανεῖς Ἑλληνας, ὁ Ἰωάννης Κοποδίστριας καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης. Καὶ οἱ δύο ἦσαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας καὶ πολὺ ἀγαπητοὶ εἰς αὐτόν. Οἱ Φιλικοὶ ἐσκέφθησαν νὰ ἐκλέξουσι ἀρχηγὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς δύο ἐκείνους ἀνδρας διὰ νὰ δείξουσι, ὅτι ἔχουσι τὴν βοήθειαν τῆς Ρωσίας.

Κατ' ἀρχὰς ἐζήτησαν ἀρχηγὸν τὸν Κοποδίστριαν, ὁ ὅποιος ἦτο ὑπουργὸς καὶ πολὺ ἱκανὸς πολιτικός. Ἄλλ' οὗτος ἐνόμισεν ὅτι θὰ ἦτο ὠφελιμώτερος διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἂν ἔμενε πλησίον τοῦ Αὐτοκράτορος. Τότε ἔδωκεν τὴν Ἀνωτάτην ἀρχὴν εἰς τὸν Ὑψηλάντην, ὑπασπιστὴν τοῦ Αὐτοκράτορος, ὁ ὅποιος κατήγετο ἀπὸ εὐγενεστάτην Φαναριωτικὴν οἰκογένειαν. Ὁ Ὑψηλάντης ἦτο ἀνδρεῖος, εἰς μίαν μάχην μάλιστα εἶχε χάσει τὸν δεξιὸν του βραχίονα.

Ὁ Ὑψηλάντης ἔλαβεν ἄδειαν ἀπουσίας καὶ εἰσήλθε τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1821 εἰς τὴν Μολδαβίαν, διὰ νὰ ἐξεγείρῃ τὸ ἔθνος ἀπὸ τὰς Ἡγεμονίας. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει ὁ μέγας καὶ ἱερὸς Ἀγὼν τοῦ 1821, ὁ ὅποιος ἐδόξασε τὴν Ἑλλάδα καὶ μὲ ἡρωϊκὰς θυσιᾶς ἔδωκεν εἰς αὐτὴν τὴν ἐλευθερίαν.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Ὁ πόνος τῆς δουλείαςκαὶ τὸ κήρυγμα τῆς ἐλευθερίας.

Πόσον σκληρὸς ἦτο ὁ πόνος τῆς δουλείας καὶ μὲ πόσῃν χαρὰν διεσάλπισαν εἰς τὸν κόσμον οἱ Ἕλληνες τὸν πόθον διὰ τὴν ἐλευθερίαν των, θὰ ἐννοήσωμεν, ἂν ἀναγνώσωμεν μερικὰ τεμάχια ἀπὸ ὅσα ἐλέγοντο καὶ ἐγράφοντο τότε.

1ον) Ὁ ἱεροκῆρυξ *Ἡλίας Μηνιάτης* (κατὰ τὸ 1700) ἱκετεύει τὴν Παναγίαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν μὲ τοιούτους συγκινητικούς λόγους :

« Ἐως πότε, πανακίηρατε κόρη, τὸ τρισάθλιον γένος τῶν Ἑλλήνων ἔχει νὰ εὐρίσκεται εἰς τὰ δεσμὰ μιᾶς ἀνυποφέρτου δουλείας ; Ἄ, παρθένε, ἐνθυμήσου πῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα πρότερον παρά εἰς ἄλλον τόπον ἐλαμψε τὸ ζωηφόρον φῶς τῆς ἀληθινῆς πίστεως. Τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἔδωκεν εἰς τὸν κόσμον τοὺς διδασκάλους, οἱ ὅποιοι μὲ τὸ φῶς τῆς διδασκαλίας των ἐφώτισαν τὰς ἡμαυρωμένας καρδίας τῶν ἀνθρώπων. Λοιπὸν, εὖσπλαχνε Μαριὰμ, παρακαλοῦμεν Σὲ διὰ τὸ χαιρὲ ἐκεῖνο, ὅπου μᾶς ἐπροξένησε τὴν χαρὰν ἡ χάρις τοῦ τὴν προτέραν τοῦ τιμῆν ! Σήκωσε τὸ ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν εἰς τὸ Βασίλειον. Καὶ ἂν ἐτοῦται μᾶς αἰφωναί δὲν Σὲ παρακινῶσιν εἰς σπλάχνος, ἄς Σὲ παρακινήσωσιν αἰφωναί καὶ αἱ παρακλήσεις τῶν Ἁγίων Σου, ὅπου ἀκαταπαύστως φωνάζουν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς τρισάθλιου Ἑλλάδος, καὶ δεχόντας τὴν σκληροτάτην τυραννίδα τῶν ἀθλίων Ἀγαρηνῶν ἐλπίζουσιν ἀπὸ τὴν ἄκραν Σου εὖσπλαχνίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους τὴν ἀπολύτρωσιν ».

2ον) *Οἱ λόγοι τοῦ Ρήγα Φεραίου*. — Εἰς τὰς ἀνακρίσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβλήθη ὁ Ρήγας ἀπὸ τὴν Αὐστριακὴν διοίκησιν, κατέθεσεν ἀτρόμητος τὰ ἑξῆς :

« Οἱ πολυχρόνιοι ἀγῶνες καὶ αἱ θυσίαι τοῦ ἔθνους μου ὑπῆρξαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς σωτήριοι εἰς τὴν Εὐρώπην, αἱ σοφαὶ γνώσεις τῶν προπατόρων του ἐφώτισαν ἅπαντα τὸν κόσμον. Ἐπιθυμῶν καὶ ἐγὼ νὰ ἴδω τὸ ἔθνος μου ὑπὸ Χριστιανικὴν βασιλείαν ὄφειλον νὰ γράψω, ὅσα ὁ ἕπερ πατρίδος ζήλος μὲ ὠδήγει κατὰ τοῦ ἀντιχριστοῦ. Ἐὰν ὁμοῦς ὁ θεὸς ἐνθυμοσισμὸς μου καταδικασθῆ, τοῦτο δὲν μὲ φοβίξει διόλου, οὐδὲ ὁ θάνατος μὲ τρομάζει, οὐδὲ μὲ ἀπελπίζει, διότι ἤξεύρω, ὅτι *μυριάδες ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐθυσιάσθησαν*, οἱ ἀπόγονοι ὅμως αὐτῶν ἐπραγματοποίησαν τὸ ποθοῦμενον, ἔχοντες ὡς παράδειγμα τὴν διαγωγὴν τῶν προγόνων των ».

3ον) *Τὸ πολεμιστήριον σάλπισμα τοῦ Κοραῆ*. — Μὲ φλογεροὺς δὲ λόγους ὁ Κοραῆς ἤναπτε τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα εἰς τὰ στήθη

ἄλλων τῶν Ἑλλήνων. Ἴδου τὸ ἔγραφε διὰ τὸ διαβασθῆναι, ὅπως ἔλεγεν, ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἕλληνας :

« Φαντασθῆτε λοιπόν, ὅτι ἔχετε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν μητέρα μας, τὴν περιφρῆμον εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας Ἑλλάδα, ἡ ὁποία μὲ μαῦρα καὶ ξεσχισμένα φορέματα, πληγωμένη ἀπὸ τοὺς τυράννους, ὀδυρομένη καὶ κλαίουσα, τρέχει πρὸς ἡμᾶς τὰ τέκνα της, μᾶς ἀποκαλύπτει τὰς πληγὰς της, μᾶς βιάζει μὲ τὰ αἵματά της, ἐναγκαλίζεται ἕκαστον ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ζητεῖ ἀπὸ ὅλους ἐκδίκησιν μὲ ταῦτα τὰ λόγια :

« Τέκνα μου ἀγαπητά, εἰς κανένα αἰῶνα, εἰς κανένα τοῦ κόσμου τόπον ἀπ' ἐμὲ τὴν μητέρα σας, οὔτε πλέον εὐτυχῆς, οὔτε πλέον λαμπρὰ ἄλλη χαρμὰ δὲν ἐφάνη. Τὰ πρῶτα μου τέκνα, οἱ πρόγονοί σας, ἦσαν οἱ πλέον φωτισμένοι, οἱ πλέον ἀνδρεῖοι ἄνθρωποι τῆς οἰκουμένης. Τῆς ἐλευθερίας τὸ γλυκύτερον ὄνομα ἀπ' ἐκείνους εὐρέθη, ἀπ' ἐκείνων τὰ στόματα πρῶτον ἐξεφωνήθη, αὐτοὶ πρῶτοι εὐρηξαν καὶ αὔξησαν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, εἰς ἐμὲ τὴν Ἑλλάδα πρῶτην ἐγεννήθησαν ποιηταί, ῥήτορες, φιλόσοφοι, καλλιτέχναι, στρατηγοὶ τόσον μεγάλοι, ὥστε, ὅσα λέγονται περὶ αὐτῶν, ἤθελαν ἀναμφιβόλως νομισθῆ μῦθοι, ἂν δὲν εἶχαμεν τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τὰ λείψανα τῆς μεγαλοουρίας των. Αὐτοί, ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν, καὶ νόμους εὐρήκασιν καὶ πολιτείας συνέστησαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν των μὲ μεγαλοψυχίαν ἀπίστευτον ὑπεράσπισαν ἐναντίον εἰς κραταιοὺς καὶ μεγάλους βασιλεῖς μὲ στρατιώτας πολλὰ ὀλίγους, ἀλλὰ γέμοντας ἀπὸ τὸν ἅγιον τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν ».

4ον) Ἡ προκήρυξις τοῦ Ὑψηλάντου. — Μόλις εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μολδαβίαν ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ἐξέδωκε τὴν ἑξῆς προκήρυξιν εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας :

« Ἕλληνες !

« Πρὸ πολλοῦ οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης πολεμοῦντες ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν μᾶς ἐπροκάλουν εἰς μίμησιν. Ἡ Εὐρώπη προσηλώνουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ἡμᾶς ἀπορεῖ διὰ τὴν ἀκίνησίαν μας. Ἄς ἀντηγήσωσι λοιπόν ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὸν ἦχον τῆς πολεμικῆς μας σάλπιγγος, καὶ αἱ κοιλᾶδες ἀπὸ τὴν τρομερὰν κλαγγὴν τῶν ἀρμάτων μας. Ἡ Εὐρώπη θέλει θαυμάσει τὰς ἀνδραγαθίας μας, οἱ δὲ τύρρανοι ἡμῶν, τρέμοντες καὶ ὄχροί, θέλουσι φύγει ἀπ' ἔμπροσθέν μας. Ποία Ἑλληνικὴ ψυχὴ θέλει ἀδιαφορήσει εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς πατρίδος ! Στρέψατε τοὺς ὀφθαλμοὺς σας, ὧ συμπατριῶται, καὶ ἴδετε τὴν ἐλεεινὴν μας κατάστασιν ! Ἴδετε ἐδῶ τοὺς ναοὺς καταπατημένους, ἐκεῖ τὰ τέκνα μας ἀρπαζόμενα, τοὺς οἴκους μας γεγυμνωμένους, τοὺς ἀγρούς μας λεηλατημένους καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐλεεινὰ ἀνδράποδα. Τὶ θέλετε κάμει σεῖς, ὧ Ἕλληνες, πρὸς τοὺς ὁποίους ἡ πατρίς δεικνύει τὰς πληγὰς της ; Ἄς πολεμήσωμεν εἰς τοὺς τάφους τῶν πατέρων μας, οἱ ὅποιοι διὰ τὸ μᾶς ἀφήσων ἐλευθέρους, ἐπολέμησαν καὶ ἀπέθρονον εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ τὰς Θερμοπύλας ».

Π Ε Ρ Ι Λ Η Ψ Ι Σ

Εἰς τὸ Γ' μέρος: *Οἱ χρόνοι τῆς δουλείας (1453—1821)*.

Κεφ. Α' — *Ἡ ἵδρυσις τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας*. — Μὲ τὰς κατακτήσεις τοῦ Μωάμεθ Β' καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ Σουλτάνων οἱ Τούρκοι ἵδρυσαν ἓν μέγα βαρβαρικὸν κράτος εἰς τὰς χώρας τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Μεσαιῶνος. Τὸ κράτος τοῦτο ὀνομάζεται *Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία* ἀπὸ τὸν ἀρχηγέτην *Ὀθμάν*. Ἡ ἀπαίσια ἐκείνη ἐποχὴ διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἣ ὅποια διήρξεσε σχεδὸν τέσσαρας αἰῶνας, λέγεται *Τουρκοκρατία*.

Οἱ Χριστιανοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ ὅποιοι κατετρόμαξαν ἀπὸ τὴν ἰσχὴν τῶν Σουλτάνων, δὲν ἔλαυσαν νὰ κάμνουν σχέδια Σταυροφορίας, ἀλλὰ χωρὶς ἀπ' ἐλέσημα. Ἡ μόνη ἀληθινὴ προσπάθεια ἦτο τῆς Ἑνετίας, ἣ ὅποια κατόρθωσε νὰ γίνῃ ἡ *ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου*. Ὁ Τουρκοκὸς στόλος κατεστράφη ἀπὸ τὸν Χριστιανικόν, ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἐξηκολούθουν νὰ γίνωνται ἰσχυροὶ ἕως τὸ 1700

Ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία διωργανώθη στερεῶς ἀπὸ τοὺς Σουλτάνους. Οἱ ὑπόδουλοι λαοί, οἱ ραγιαδες, δὲν κατεστράφησαν. Διότι ὄφειλον νὰ πληρῶνουν τοὺς φόρους καὶ νὰ ἐργάζωνται διὰ τοὺς αὐθέντας τῶν.

Κεφ. Β'. — *Ἡ διοργάνωσις τοῦ δούλου Ἑλληνισμοῦ*. — Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἄλλοτε κυρίαρχοι εἰς τὴν Ἀνατολήν, διωργάνωσαν καὶ αὐτοὶ τὰς δυνάμεις τῶν ὀλίγων κατ' ὀλίγον.

Ὁ Μωάμεθ Β' ἔδωκε μερικὰς θρησκευτικὰς ἐλευθερίας εἰς τοὺς ραγιαδες. Ὁ ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς τῶν Ὀρθοδόξων ἦτο ὁ Ἕλλην *Πατριάρχης*, ὁ ὅποιος τὴν ἐποχὴν τῆς δουλείας ἦτο *Ἐθνάρχης*, ὡς εἰς Αὐτοκράτωρ τῶν δούλων. Οἱ ἐπίσκοποι καὶ τὰ μοναστήρια εἶχον ἀρκετὰ προνόμια.

Εἰς δὲ τὸ *Φανάριον*, ὅπου ἦσαν τὰ πατριαρχεῖα, ἐσηματίσθη μία τάξις ἀνωτέρα, οἱ *Φαναριῶται*. Ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τούτους εὐγενεῖς ἐγίνοντο οἱ μεγάλοι *διερμηνεῖς*, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀνώτατοι ὑπάλληλοι τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἀπὸ αὐτοὺς ἐστέλλοντο ἡγεμόνες εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Μολδαβίαν (τὴν σημερινὴν Ρουμανίαν). Οἱ Φαναριῶται, μεγάλοι διερμηνεῖς καὶ ἡγεμόνες, ἐπροστατεῦον εἰς κάθε περίστασιν τοὺς ὁμοεθνεῖς αὐτῶν.

Ἄλλο δὲ στήριγμα τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἡ αὐτοδιοίκησις. Εἰς πολλὰ μέρη ἀνεδείχθησαν ἐγκώριοι ἄρχοντες, οἱ *προϋχοντες* ἢ *δημογέροντες*. Οἱ Τούρκοι ἤθελον μόνον νὰ εἰσπράττων τακτικὰ τοὺς φόρους διὰ νὰ εἶναι αὐτοὶ ἥσυχοι, καὶ διὰ τοῦτο ἄφιναν κάποιαν αὐτονομίαν εἰς μερικὰς Ἑλληνικὰς χώρας.

Κεφ. Γ'. — *Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τοῦ ἔθνους.* Τὸ παλαιὸν φιλοπόλεμον πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων, διετηρήθη καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. Αἱ ὄρειναι ἰδίως γῶραι ἔμειναν σχεδὸν ἀνεξάρτητοι. Αἱ σπουδαιότεραι ἦσαν τὸ *Σοῦλι* εἰς τὴν Ἠπειρὸν καὶ ἡ *Μάνη* εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Πολλοὶ δὲ ἔτρεχαν εἰς τὰ βουνὰ διὰ νὰ ζοῦν ἐλεύθεροι, ὀνομάσθησαν δὲ οὗτοι *κλέφται*, διότι ἐλαφυραγῶγουν τοὺς *Τούρκους*. Ἐπειτα ἔγιναν τὰ *ἀρματολῳκία*, δηλαδὴ περιφέρειαι, τὰς ὁποίας ἐφύλαττον οἱ *ἀρματολῳοί*. *Οἱ κλέφται καὶ ἀρματολῳοί* ἀπετέλεσαν τὴν σπουδαιότεραν στρατιωτικὴν δύναμιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν μεγάλην Ἐπανάστασιν.

Συγχρόνως δὲ ἐσηματιζέτο καὶ ἰσχυρὰ ναυτικὴ δύναμις ἀπὸ τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Ἑλληνικῶν νήσων. Τὸν σπουδαιότερον στόλον εἶχον αἱ τρεῖς νῆσοι *Υδρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρά*. Ὁ στόλος οὗτος ἔγινε τὸ ἱερὸν πολεμικὸν ναυτικὸν τοῦ Μεγάλου καὶ Ἰεροῦ Ἀγῶνος.

Κεφ. Δ'. — *Ὁ βίος καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων.* — Αἱ Ἑλληνικαὶ γῶραι ἔπαθον μεγάλας καταστροφάς ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ὁ πληθυσμὸς τῶν ἡλιωτῶν πολλὸν ἀπὸ τὰς σφαγὰς τῶν Τούρκων, ἀπὸ τὸ παιδομάζωμα καὶ τὰς μεταναστεύσεις. Ὅσοι δὲ ἔμειναν ὑπέφερον μεγάλας καὶ καθημερινὰς συμφορὰς.

Μὲ τὸν καιρὸν ἤρχισαν νὰ ζοῦν ὑποφερτὰ οἱ Ἕλληνες εἰς τὰς πόλεις. Εἶχον στήριγμα τὸν κληρὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν. Οἱ ἔμποροι καὶ οἱ ἐπαγγελματῳαὶ εἶχον σχηματίσει τὰς *συντεχνίας* διὰ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ ἔργου τῶν καὶ τὴν ἀλληλοβοήθειαν. Ἄλλ' ἢ γλυκυτέρα παρηγορία καὶ ἐνθάρρυνσις τῶν δούλων ἦσαν αἱ συγκινητικαὶ ἀναμνήσεις, τὰς ὁποίας ἀφήζαν αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἡ προφητεία, ὅτι « *πάλι δικὰ μας εἶναι* ».

Διὰ ν' ἀναπτύξουν τὸν βίον τῶν οἱ Ἕλληνες εἰργάσθησαν πολὺ καὶ προόδουσιν εἰς τὸ ἐμπόριον. Παρ' ὅλας τὰς δυσκολίας, μερικὰ μέρη ἔγιναν πλούσια μὲ τὸ ἐμπόριον, ἰδίως αἱ *τρεῖς νῆσοι* καὶ τὰ *Ἀμπελόκια*. Εἰς τὰ μέρη δὲ αὐτὰ ἀνεπτύχθη καὶ τὸ θαυμάσιον σύστημα τοῦ *συνεταιρισμοῦ*. Ἡ ἔμφυτος δὲ κλίσις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν παιδείαν ἔκαμνεν, ὥστε νὰ μαθαίνουν ὅλοι μὲ πόθον γράμματα καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας.

Κεφ. Ε'. — *Αἱ παραμοναὶ τῆς ἐπαναστάσεως.* — Κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ 50 ἔτη, πρὶν ἀρχίσῃ ἡ Ἐπανάστασις, ὁλόκληρον τὸ ἔθνος ἦτο εἰς κίνησιν διὰ τὸν μέγαν Ἀγῶνα. Ἡ Ὁρθόδοξος Ρωσία ἤθελε νὰ φαίνεται προστάτης τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ τσαρίνα μεγάλη Αἰκατερίνα παρόρμησε τοὺς Ἕλληνας νὰ κάμουν ἐπανάστασιν (τὸ 1770). Ἄλλ' ἢ Ρωσία τοὺς ἐγκατέλειπε καὶ οἱ Τούρκοι ἠρήμωσαν τὴν Πελοπόννησον. Ὁ ἀγὼν ὁμοῦ ἐξηκολούθησεν ὑπὸ τὸν *Δάμπρον Κατσώνην*, ὁ ὁποῖος ἀνεδείχθη ἀληθινὸς ἥρω· καὶ ἐκυριάρχησε μὲ τὰ ὀλίγα πλοῖα του εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ἡρωϊκὰ δὲ κατορθώματα διέπραξαν καὶ οἱ ἀρματολῳοί.

Κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον εἰς τὴν Ἡπειρον ἀπέζησε μεγάλην δύναμιν ὁ Ἄλῃ πασῶ. Οἱ ὀλίγοι, ἀλλὰ γενναῖοι Σουλιῶται, οἱ ὅποιοι ἔξω εἰς τὰ ἀπόκρημα βουνά των, ἀντεστάθησαν μὲ ἀξιοθαυμάστους ἡρωϊσμοὺς εἰς τὴν μεγάλην δύναμιν αὐτοῦ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, τὰ τέλη τοῦ **ΙΗ'** αἰῶνος, ἀνεπτύχθη εἰς θαυμάσιον βαθμὸν τὸ ἐμπόριον τῶν Ἑλλήνων. Μέγας πλοῦτος συνηθροίσθη εἰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ πλούσιοι Ἕλληνες ἴδρυσαν πολυάριθμα σχολεῖα. Τότε ἔγινε διὰ μιᾶς μία ἀληθινὴ Ἑλληνικὴ Ἀναγέννησις εἰς τὰ γράμματα. Ἡ ἀρχαία παιδεία διεδόθη καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς ἐξήγγειραν τὸν πόθον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Τότε ἀναφαίνονται οἱ πρόδρομοι τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ **Ρῆγας Φεραῖος**, ὁ **Ἀδαμάντιος Κοραῆς** καὶ ἡ **Φιλικὴ Ἐταιρεία**.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ

Εἰς τὰς ἐνδόξους χώρας, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὴν μεγάλην Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν, ἰδρῦθη ἀπὸ τὸ 1453 ἐν ἰσχυρὸν βαρβαρικὸν κράτος, ἡ **Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία**. Ὁ ἄλλοτε κυρίαρχος λαός, οἱ Ἕλληνες, ἔγιναν δοῦλοι. Μικρὸν κατὰ μικρὸν ὅμως ἔλαβον τὴν ἐθνικὴν των συνείδησιν μὲ τὴν γλῶσσαν, τὴν θρησκείαν καὶ τὸν πολιτισμὸν.

Ὁ Μωάμεθ ὁ Β', διὰ νὰ διαρρυθμίσῃ τὸ κράτος του, ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ μερικὰς θρησκευτικὰς ἐλευθερίας εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Ἕλλην Πατριάρχης ἔγινεν ὁ **Ἐθνάρχης**. Συγχρόνως οἱ Τούρκοι ἔδωκαν μεγάλας θέσεις εἰς τοὺς Φαναριώτας καὶ ὀλίγας ἐλευθερίας εἰς μερικὰς χώρας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Ἐκκλησία, οἱ **Φαναριῶται** καὶ οἱ **προὔχοντες** ἦσαν προστάται τῶν δούλων. Εἰς πολλὰ δὲ ὄρεινά μέρη ἔξω οἱ Ἕλληνες σχεδὸν ἀνεξάρτητοι. Οἱ **κλέφται**, οἱ **ἀρματωλοὶ**, οἱ Ἕλληνες ναῦται ἔγιναν θαυμάσιοι πολεμισταί. Ἡ νοθεύσις καὶ ἡ ἀνικανότης τῶν Τούρκων ἔκαμεν, ὥστε οἱ δοῦλοι ν' ἀποκτῆσιν σηρίγματα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν των. Τοιοῦτοτρόπος ἡ εὐφροία καὶ ὁ ἀνώτερος πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων ἐπεβλήθη εἰς τὴν Τουρκικὴν βαρβαρότητα.

Ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων καὶ οἱ ἄλλοι Χριστιανικοὶ λαοὶ τῆς Χερσονήσου (οἱ Σέρβοι, οἱ Βούλγαροι, οἱ Ρουμᾶνοι) εἶχον ὑποδουλωθῆ. Ἀλλὰ μόνος ὁ ἄλλοτε κυρίαρχος λαός, δηλαδὴ ὁ Ἑλληνικός, δὲν ἔχασε τὴν ἐθνικὴν του συνείδησιν καὶ τὸν πολιτισμὸν του. Ἡ ἐνδοξὸς πτώσις τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ αἱ ὄραται παραδόσεις του ἐνίσχυσαν τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν εἰς τὰ μαρτύρια του. Διὰ δὲ τῆς παιδείας ἐφοτίσθησαν οἱ Ἕλληνες, ἐγνώρισαν πόσον μεγάλη εἶνε ἡ πατρίς των καὶ πόσον μέγα ἀγαθὸν εἶνε ἡ ἐλευθερία. Τὴν μεγάλην δὲ αὐτὴν πατρίδα ὄφειλον νὰ ἐλευθερώσων μὲ πᾶσαν θυσίαν.

Δ.—Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΕΝΑΡΞΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

(1821—1829)

- α.—*Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ὑψηλάντου.*—Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν. Ἡ καταστροφὴ τοῦ Δραγατσανίου.
 β.—*Ἡ ἐξέγερσις εἰς τὴν Ἑλλάδα.*—Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, εἰς τὰς νήσους.
 γ.—*Αἱ φοβεραὶ ἀντεκδικήσεις τῶν Τούρκων.*

α.—*Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ὑψηλάντου
 εἰς τὰς Ἡγεμονίας.*

Ἡ εἰσόδος τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν Μολδαβίαν.—Μόλις ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀγῶνος, κατέβη εἰς τὴν Ὀδησσόν. Ἀπὸ ἐκεῖ ἦλθεν εἰς συνενόησιν μὲ τοὺς ἐξέχοντας Φιλικοὺς καὶ μὲ τοὺς ἐν Ἑλλάδι ὀπλαρχηγούς. Οὗτοι ἐνόμιζον, ὅτι ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ ἡ Ἐπανάστασις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλ' ὁ Ὑψηλάντης εὔρε συμπεριώτερον ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὰς Ἡγεμονίας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ὡς μία μεγάλη Ἑλλάς. Ἀπὸ

τὸν Δούναβιν ὁ Ὑψηλάντης θὰ κατέβηκεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ θὰ εἰσῆρχετο εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ἑλλάδος.

Μὲ τὰς σκέψεις καὶ τὰς ἐλπίδας αὐτὰς ὁ Ὑψηλάντης εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μολδαβίαν (τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821).

Ἡ στρατὸς τοῦ Ὑψηλάντου.— Οἱ Ἕλληνες ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαβίας εἶχον εἰς τὰς φρουράς των πολλοὺς ἀρματωλοὺς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἀρχηγοὶ δὲ αὐτῶν ἦσαν ἔμπειροὶ πολεμισταί, ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης.

Ἐκτὸς αὐτῶν οἱ νέοι Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἐφοίτων εἰς τὰ Γυμνάσια τῆς Ῥωσίας καὶ τῆς Μολδαβλαχίας, ἀφῆκαν τὰ θρανία καὶ ἔτρεξαν νὰ πολεμήσουν διὰ τὴν πατρίδα. Ἀπὸ τοὺς νέους ἐκείνους ἐσχηματίσθη ὁ Ἱερὸς Δόχος, κατὰ μίμησιν τοῦ ἀρχαίου ἱεροῦ λόχου τῶν Θηβῶν, τὸν ὁποῖον ὠδήγει ὁ Πελοπίδας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κατηρτίσθη μικρὸς στρατὸς 8.000 περίπου ἀνδρῶν, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀρματωλοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς νέους τοῦ ἱεροῦ Δόχου. Οἱ ἱερολοχίται δὲν εἶχον βεβαίως τὴν πείραν καὶ τὴν γύμνασιν τῶν ἀρματωλῶν, ἀλλ' εἶχον ἱερὸν ἐνθουσιασμόν καὶ ἦσαν ἔτοιμοι ν' ἀποθάνουν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

Ἡ καταστροφὴ τοῦ Ἱεροῦ Λόχου.— Παρ' ὅλας ὅμως τὰς προσπαθείας ἀπέτυχεν ὁ Ὑψηλάντης. Τρεῖς πασάδες εἰσώρμησαν εἰς τὰς Ἠγεμονίας καὶ ἐφώρμησαν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ὁ στρατὸς τοῦ Ὑψηλάντου ἔπαθε μεγάλην καταστροφήν. Τριγύρω δὲ εἰς τὴν μόνην τοῦ Δραγατσανίου ἐξωλοθρέυθη σχεδὸν δλόκληρος ὁ μικρὸς Ἑλληνικὸς στρατὸς. Ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος μὲ τὸν Ἱερὸν Λόχον ἔκαμε θαύματα ἀνδρείας. Οἱ νέοι ἐκεῖνοι Ἱερολοχίται, εἰς τοὺς ὁποῖους τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα εἶχον ἐμπνεύτο Ἱερὸν πῦρ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἐτίμησαν τὸ ὄνομά των. Ἄλλ' εἶχον ἀπέναντί των ὀκταπλασίους Τούρκους καὶ διὰ τοῦτο πολὺ ὀλίγοι ἐσώθησαν.

Ὁ Ὑψηλάντης ἀπηλίπισθη ἀμέσως, ἐνόμισεν ὅτι ὅλα ἐτελείωσαν καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Αὐστρίαν διὰ νὰ εὕρῃ ἄσυλον. Ἐκεῖ ὅμως συνελήφθη ἀπὸ τοὺς Αὐστριακοὺς, ἔμεινε πολλὰ ἔτη φυλακισμένος καὶ ἐπὶ τέλους ἀπέθανε τὴν στιγμὴν ποῦ ἡ Ἑλλὰς ἐγίνετο ἐλευθέρα (1828).

Ἡ καταστροφὴ τῶν ἀρματωλῶν.— Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὑψηλάντου πολλοὶ ὀπλαρχηγοὶ ἔμειναν εἰς τὰς Ἠγεμο-

νίας και ἐξηκολούθουν ἡρωϊκώτατα τὸν ἀγῶνα. Ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης ἐκλείσθησαν εἰς ἓν μοναστήριον. Ἐκεῖ ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ πολυαριθμῶν Τούρκων. Ὁ Γεωργάκης, διὰ τὴν μὴ παραδοθῆναι, τὴν στιγμὴν ποῦ ἐπλησίαζον οἱ ἐχθροί, ἤναψε τὴν πυριταποθήκην καὶ ἔθαψεν ὑπὸ τὰ ἑρείπια τὸν ἑαυτόν του καὶ τοὺς συντρόφους του μαζί με τοὺς ἐφορμῶντας ἐχθρούς. Ὁ δὲ Φαρμάκης συνελήφθη μετ' ἄλλους, μετεφέρθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐξεδάρη ζωντανὸς καὶ ἐρρίφθη πρὸς θέαν εἰς τὰς ὁδοὺς.

Ταῦτα ἦσαν τὰ πρῶτα ἡρωϊκὰ θύματα τοῦ Ἀγῶνος. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὰς Ἡγεμανίας ἔσβυσε ταχέως, ἤναψεν ὁμως τὴν πυρκαϊὰν εἰς τὰς χώρας τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος.

β.—Ἡ ἐξέγερσις εἰς τὴν παλαιὰν Ἑλλάδα.

Ἡ ἐναρξίς τῆς Ἐπαναστάσεως.—Ὡς ἡμέραν ἐνάρξεως τοῦ μεγάλου Ἀγῶνος ἑορτάζομεν τὴν 25ην Μαΐου. Εἶναι ἡ μεγάλη ἐθνικὴ ἡμῶν ἑορτή. Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἀνυψώθη ἡ σημαία τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἡ ὁποία ὑπῆρξε τὸ σπουδαιότερον κέντρον αὐτῆς.

Ἡ πρώτη ἐξέγερσις ἐγένεν εἰς τὰς Πάτρας. Μόλις ἐξηγέρθησαν οἱ Ἕλληνας, οἱ Τούρκοι ἔτρεξαν νὰ κλεισθοῦν εἰς τὰ φρούρια. Ὁ λαὸς φωνάζει μ' ἐνθουσιασμόν: «**Ζήτω ἡ ἐλευθερία! Καὶ εἰς τὴν Πόλιν νὰ δώσῃ ὁ Θεός!**». Ὁ ἐπίσκοπος Γερμανὸς καὶ ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ἐξέδωκαν ἐπαναστατικὰς προκηρύξεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἔστειλαν δὲ καὶ εἰς τοὺς Εὐρωπαίους, εἰς τὰς ὁποίας ἔλεγον τὰ ἑξῆς:

«**Ἡμεῖς τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος τῶν Χριστιανῶν, βλέπομεν ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ σκοπεύουν τὸν ὄλεθρόν μας, ἀπεφασίσαμεν ν' ἀποθάνωμεν ὅλοι ἢ νὰ ἐλευθερωθῶμεν. Ὅντες λοιπὸν βέβαιαι, ὅτι ὅλα τὰ Χριστιανικὰ βασίλεια θέλουμ ἡμᾶς συνδράμει καὶ ὅτι ἔχουν εἰς μνήμην, ὅτι οἱ ἐνδοξοὶ πρόγονοί μας ἐφάνησάν ποτε ὠφέλιμοι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν νὰ εἴμεθα ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ μεγάλου κράτους σας.**»

Οἱ Τούρκοι ὁμως τῶν Πατρῶν ἔλαβον ἐνισχύσεις. Οἱ ἐπανα-

στάται ἤσαν ὅπως διόλου ἀσύντακτοι, μόλις δὲ εἶδον τοὺς τακτικούς Τουρκοὺς στρατιώτας κατελήφθησαν ὑπὸ φόβου καὶ διελύθησαν. Οἱ δὲ Τούρκοι ἐσκορπίσθησαν τότε εἰς τὴν πόλιν καὶ ἔκαμαν μεγάλην σφαγὴν.

Ἡ ἐξάπλωσις τῆς Ἐπαναστάσεως.—Ἡ Ἐπανάστασις ἤρχισε ταχέως νὰ ἐξαπλώνεται ἀπὸ ἀκρου εἰς ἄκρον τῆς Πελοποννήσου. Οἱ Μανιάται ἐξεγείρονται ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη καὶ πηγαίνουν εἰς τὴν Καλαμάταν. Οἱ Τούρκοι φοβισμένοι παραδίδονται εἰς τοὺς Ἕλληνας μὲ τὰς περιουσίας καὶ τὰ ὅπλα των. Οἱ νικηταὶ τοὺς ἐχάρισαν τὴν ζωὴν καὶ ἀνεκήρυξαν τὴν ἐλευθερίαν.

Ἡ Καλαμάτα ἔχει τὴν τιμὴν, ὅτι εἰς αὐτὴν ἐγένεν ἡ πρώτη συνέλευσις τῆς ἐλευθερουμένης Ἑλλάδος. Ἡ Μεσσηνιακὴ Γερουσία ἐξέδωκε ἐνθουσιώδη προκήρυξιν εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ νὰ διαλαλήσῃ τὰ δικαιώματα τοῦ ἔθνους.

Μὲ τὰς πρώτας ἐξεγέρσεις τῶν Ἑλλήνων οἱ Τούρκοι ἐκυριεύθησαν ἀπὸ φόβου καὶ ἐξήτησαν νὰ φύγουν. Ὅσοι εὐρέθησαν εἰς τὰς πόλεις τὰς ἀφήκαν βιαστικά μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά των, ἔτρεξαν καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὰ κάστρα. Ταῦτα συνέδησαν εἰς τὰς Πάτρας, τὴν Τρίπολιν, τὸ Ναύπλιον, καὶ ἐν γένει εἰς ὅλα τὰ μέρη οἱ Τούρκοι ἔτρεχον ἔντρομοι ἐξασφαλιστοῦν.

Ἡ ἐξέγερσις εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα.—Ἡ Αἰτωλία, ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ Ἠπειρος, ἐπειδὴ κατεπιέζοντο ἀπὸ τὸν Ἀλῆ-πασᾶν, εὐρίσκοντο πρὸ πολλοῦ εἰς τὰ ὅπλα διὰ νὰ ἀποκρούουν τὰς λεηλασίας καὶ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν Τούρκων.

Ἡ δὲ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς ἐξηγέρθη σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὴν Πελοπόννησον. Ὁ ὄπλαρχηγὸς Πανουργιάς συνέλεξεν ἀρματωλοὺς καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Ἀμφισσαν (τὰ Σάλωνα, ὅπως ἐλέγοντο τότε). Ὁ δὲ ὄπλαρχηγὸς Ἀθανάσιος Διάκος ἐπολιόρκησε τὴν Λιβαδιάν. Οἱ Τούρκοι τῶν Σαλώνων καὶ τῆς Λιβαδιᾶς ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας μὲ τὰ ὅπλα των. Ὀλίγον ἀργότερα ἤρχισεν ἡ Ἐπανάστασις καὶ εἰς ἄλλας χώρας.

Ἡ ἐξέγερσις τῶν νήσων.—Πρῶται δὲ ἀπὸ τὰς νήσους ἐξηγέρθησαν αἱ τρεῖς μικραὶ, ἀλλ' ἠρωϊκαὶ νῆσοι, Ὑδρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρά. Οἱ Ὑδραῖοι ἐξέδωκαν ὥραϊαν προκήρυξιν εἰς τὴν Εὐρώπην, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλεγον :

«*Ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τοῦ Παντοκράτορος!*

»Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, βεβαρυμένον πλέον νὰ στενάζῃ ὑπὸ τὸν σκληρὸν ζυγὸν τεσσάρων περιόπου αἰῶνων, τρέχει μὲ γενικὴν καὶ ὁμόφωνον ὁρμὴν εἰς τὰ ὄπλα διὰ νὰ κατασυντριψῇ τὰ βαρεῖας ἀλύτους τῶν βαρβάρων Μωαμεθανῶν. Τὸ ἱερὸν ὄνομα τῆς ἐλευθερίας ἀντηχεῖ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος...

»Οἱ ἀπόγονοι τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐτίμησαν τὸ ἀνθρώπινον μὲ τὰς ὑψηλὰς ἀρετὰς των καὶ ἐφώτισαν τὸν κόσμον, μάχονται ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των ἐναντίον εἰς τοῦ: τυράννους των βαρβάρους, τοὺς ἐξολοθρευτὰς τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν καὶ ἐχθροὺς τῆς Ἱερᾶς θρησκείας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ».

**γ'. — Αἱ φοβεραὶ ἀντεκδικήσεις καὶ σφαγαὶ
τῶν Τούρκων.**

Ἡ ἐξέγερσις τῶν δούλων εἶχε φοβερὰς συνεπειὰς δι' αὐτούς. Ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐπὶ αἰῶνας κύριοι καὶ τύραννοι, ἐξεμάνησαν, καὶ ἔκαμαν φοβερὰς σφαγὰς εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας ἀπὸ μίσος καὶ πρὸς ἐκφοβισμόν.

Αἱ σφαγαὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. — Οἱ πολυάριθμοι Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἔζων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἦσαν εἰς τὸ ἔλεος τῶν Τούρκων. Οἱ Ὀθωμανοὶ διετάχθησαν νὰ ὀπλισθοῦν καὶ νὰ εἶναι ἄγρυπνοι φύλακες. Στρατεύματα ἐκλήθησαν ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐξαπελύθησαν εἰς τὰς ὁδοὺς νὰ σφάζουν ἀδιακρίτως τοὺς Ἕλληνας. «Οἱ αἰμοβόροι Ἀσιανοὶ στρατιῶται διέτρεχον τὰς ὁδοὺς κραδαίνοντες τὴν σπάθην, ἔσφαζον χωρὶς διάκρισιν ἢ ἐλήστευον ὅσους εὔρισκον. Χωρὶς ἀποδείξεις οἱ Χριστιανοὶ παρεδίδοντο εἰς τὸ ξίφος καὶ εἰς τὴν ἀγχόνην. Ἄλλοι ἐστραγγαλίζοντο εἰς τὰς ὁδοὺς, ἄλλοι ἀπηγχονίζοντο εἰς τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν των ἐμπρὸς εἰς τοὺς συγγενεῖς των, καὶ ἄλλοι ἐρρίπτοντο εἰς τὰς φυλακάς, διὰ νὰ βασανισθοῦν μὲ φοβερὰ μαρτύρια» (κατὰ τὸν *Σπυρίδωνα Τρικούπη*).

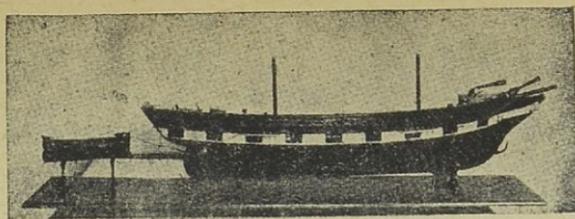
Οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ὑπαλλήλους ἐσφάγησαν,

διότι ἦσαν ὑποπτοί, ὅτι ἤρχοντο εἰς συννενοήσεις μὲ τοὺς ἐπαναστάτας. Συγχρόνως αἱ σφαγαὶ ἐπεξετάθησαν εἰς ἕλας τὰς μεγάλας πόλεις, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Σμύρνην καὶ ἀλλαχοῦ. Παντοῦ οἱ Ἕλληνες κατεδιώκοντο καὶ ἐσφάζοντο. Αἱ συγκινητικώτεραι σφαγαὶ ἦσαν οἱ ἀπαγχονισμοὶ σεβασμίων ἀρχιερέων καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ εἰς ἄλλας Ἑλληνικὰς πόλεις. Ἀποτρόπαιοι ἦσαν τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν μεγάλων κληρικῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπροξένησαν κατάπληξιν καὶ πένθος εἰς ὅλον τὸν Χριστιανικὸν κόσμον.

Ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ Γρηγορίου τοῦ Β΄.—Ὁ Γρηγόριος ἐγεννήθη εἰς τὴν Δρυμισάναν, καὶ ἐπειδὴ ἦτο πολὺ πεπαιδευμένος ἐγίνε μητροπολίτης Σμύρνης. Κατόπιν ἐκλήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα τοῦ 1821 οἱ ἄγριοι στρατιῶται τοῦ Σουλτάνου περιεφέροντο τριγύρω εἰς τὰ Πατριαρχεῖα. Ἐλειτούργει ὁ Πατριάρχης μὲ 12 ἀρχιερεῖς, καθ' ὅν χρόνον οἱ Τούρκοι ἦσαν συνηθρισμένοι ἔξω τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Πατριάρχης ἠυλόγησε τὸν λαόν, ἔλαβε τὴν θείαν μετάληψιν καὶ μὲ φωνὴν συγκεκινημένην εἶπε τὸ **Χριστὸς Ἀνέστη**. Τὴν ἱεράν ἐκείνην στιγμὴν οἱ παρευρισκόμενοι ἐνόμισαν, ὅτι ἤκουσαν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν τὴν ὑπόσχεσιν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἔθνους.

Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας ὁ Πατριάρχης ἀνέβη εἰς τὰ Πατριαρχεῖα. Ἐνῶ προσηύχετο, συνελήφθη καὶ ἐσύρθη εἰς τὴν φυλακὴν, ἔπειτα εἰς τὴν πύλην τῶν Πατριαρχείων, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐκρεμάσθη. Τρεῖς ἡμέρας ἔμεινε τὸ σεβάσιμον λείψανον ἐπὶ τῆς ἀγχόνης. Τὴν δὲ τετάρτην ἡμέραν οἱ Ἑβραῖοι τὸ ἐπῆραν καὶ τὸ ἔσυρον εἰς τὰς ὁδοὺς χλευάζοντες καὶ βλασφημοῦντες. Τέλος τὸ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν. Εἰς Ἕλληνα πλοίαρχος εὗρε τὸ λείψανον εἰς τὰ κύματα καὶ τὸ μετεκόμισεν εἰς τὴν Ὀδησσόν, ὅπου κατὰ διαταγὴν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας ἐκηδεύθη μὲ βασιλικὰς τιμὰς. Μὲ ὁμοίας δὲ τιμὰς ἐγίνε μετὰ καιρὸν ἡ ἀνακομιδὴ τοῦ λειψάνου εἰς τὴν ἐλευθέραν πατρίδα. Ἀπετέθη δὲ τοῦτο εἰς ἕν ὥρατον ἐπιτύμβιον μνημεῖον εἰς τὴν Μητρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν.

Πυρπολικόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΕΝΑΣΤΑΣΙΝ

α'.—*Ὁ χαρακτήρ τῆς Ἐπαναστάσεως.*

β'.—Οἱ μεγάλοι στρατοὶ καὶ στόλοι τῶν Τούρκων. Αἱ μικραὶ Ἑλληνικαὶ δυνάμεις.

γ'.—Οἱ ἄνδρες τῆς Ἐπαναστάσεως. — Οἱ ἀρχηγοὶ καὶ οἱ ἥρωες.

α. — Ὁ χαρακτήρ τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ὁ μέγας καὶ ἱερός Ἀγών.— Οἱ λαβόντες τὰ ὅπλα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν Ἑλληνας ἐγνώριζον, ὅτι ἡ πατρίς των ὑπῆρξε μεγάλη καὶ ἔνδοξος. Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνας ἔγιναν οἱ διδάσκαλοι τῆς ἀνθρωπότητος, οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἡμῶν Αὐτοκράτορες ἔσωσαν τὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν Χριστιανισμὸν. Ἡ ἔνδοξος λοιπὸν αὐτῇ πατρίδι ἔπρεπε νὰ ἐλευθερωθῇ. Ὁ Ἀγὼν ἦτο μέγας, καὶ συγχρόνως ἦτο ἱερός. Διὰ τοῦτο ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις καθηγγιάσθη ἀπὸ ὅλον τὸ ἔθνος ὡς **μέγας καὶ ἱερός Ἀγὼν ὑπὲρ πίστεως καὶ ὑπὲρ πατρίδος.**

Τοιαῦτα ἔλεγον εἰς τὰς προκηρύξεις των ὁ Ρήγας Φεραῖος, ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνδρες τοῦ Ἀγῶνος, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀπλοϊκότεροι ἄνθρωποι, καὶ αὐτοὶ τὴν ἰδίαν ἀντίληψιν εἶχον, ὅπως δεῖκνύουν αἱ προκηρύξεις τῶν Πελοποννησίων καὶ τῶν Ὑδραίων.

Αἱ σφαγαὶ τῶν Τούρκων.— Ὁ πόλεμος τοῦ 1821 ἦτο
Ἄδ. Ἀδαμαντίου, Ἱστορίας Γ' Ἑλλην. 2α 12—1—1926.

σκληρός, ἦτο ἄγριος πόλεμος. Ἡ ἀπανθρωπία καὶ αἱ καταστροφαι τῶν Τούρκων ἔμειναν ὡς στίγμα τῆς ἀνθρωπότητος.

Μόλις ἐξερράγη ἡ Ἐπανάστασις, αἱ Τούρκοι ἤρχισαν τὰς ἀγρίας σφαγὰς, κατόπιν δὲ ἔσον ἐπροχώρει ἡ Ἐπανάστασις, τόσον μεγαλυτέρα ἐγένετο ἡ μανία, θηριώδεις δὲ ἦσαν αἱ σφαγαὶ καὶ αἱ καταστροφαί. Εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐξηφάνισαν 120 πόλεις καὶ χωρία, εἰς δὲ τὴν πλουσίαν Ἑλληνικὴν πόλιν *Κυδωνίας* τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη δὲν ἀφήκαν λίθον ἐπὶ λίθου. Οἱ κάτοικοι ἐσφάζοντο ἀνηλεῶς, τὰ γυναικόπαιδα ἐπωλοῦντο κατὰ χιλιάδας ὡς δοῦλοι εἰς τὰς Μωαμεθανικὰς ἀγορὰς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἀφρικῆς.

Τὸ σχέδιον τῆς ἐξολοθρεύσεως τῶν Ἑλλήνων.— Αἱ ἀφρικαλεότητες αὐταὶ δὲν προήρχοντο μόνον ἀπὸ τὸν ἄγριον φανατισμόν. Ἦσαν μελετημένον σχέδιον. Ἰδοὺ ποίας διαταγὰς ἔδιδεν ἡ Πύλη εἰς τοὺς πασάδες, τοὺς ὁποίους ἔστελλε διὰ νὰ καταπνίξουν μὲ τοὺς στρατοὺς των τὴν Ἐπανάστασιν :

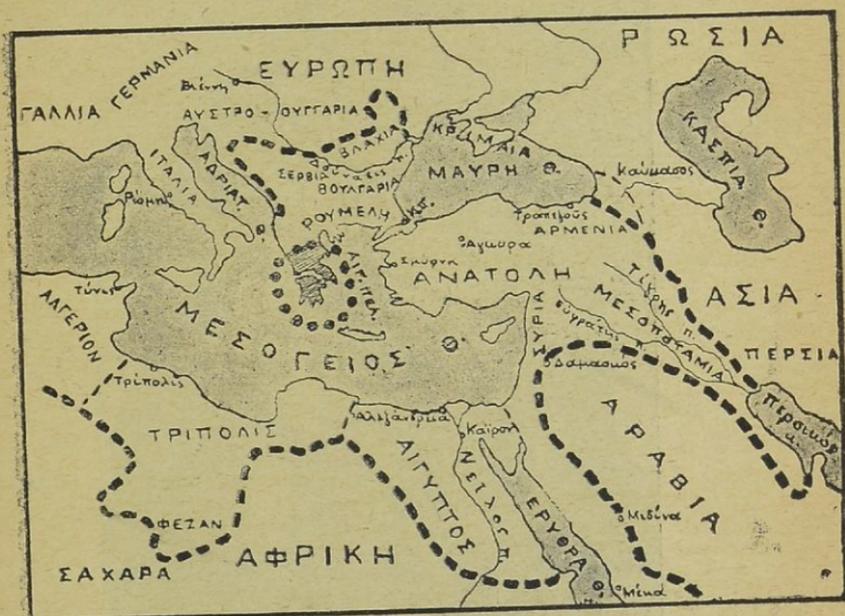
«Τὰ ἀκάθαρτα αὐτὰ ἔρπετά, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται Ἕλληνες, πρέπει νὰ θανατωθῶν διὰ τῆς ῥομφαίας, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά των νὰ γίνουιν δοῦλοι τῶν πιστῶν Μουσουλμάνων, τὰ ἀγαθὰ των νὰ μοιρασθῶν μεταξὺ τῶν νικητῶν, αἱ οἰκίαι των νὰ γίνουιν στάκη, ὥστε οὔτε φωνὴ ἀλέκτορος νὰ μὴ ἀκούεται πλέον εἰς αὐτάς. Διὰ τοῦτο σὰς διατάσσομεν νὰ κυρῶξετε εἰς τὸν στρατὸν τὸν ἐξολοθρευμὸν καὶ τὴν ἐξαφάνισίν των ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς εἶναι βοηθός ! »

Ἡ κριτερία τῶν Ἑλλήνων.— Τόσον ἄγριον πόλεμον εἶχον νὰ ὑποστοῦν αἱ Ἕλληνες. Ἄλλ' ἦσαν γεμάτοι ἀπὸ ἱερὸν ἐνθουσιασμόν, ὃ ὁποῖος τοὺς ἔκαμνε νὰ γίνωνται μάρτυρες. Οὔτε αἱ σφαγαί, οὔτε τὰ βασανιστήρια τοὺς ἐτρόμαζον, τὰ γυναικόπαιδα ἔτρεχον εἰς τὰς ἐρημίας καὶ τὰ βουνά, ὑπέφερον τὴν κούρασιν, τὸ ψῦχος, τὴν πείναν, οἱ πολεμισταὶ ἐβασανίζοντο, ἐφονεύοντο, ἀλλὰ δὲν παρέδιδον τὰ ὄπλα.

Ὁ Ἄγων ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας εἶναι ἀγὼν ἡρώων, ὃ ὁποῖος διήρκεσεν ἐννέα ἔτη. Ἡ ἱστορία του εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἡρωϊσμοὺς καὶ θυσίας, αἱ ὁποῖαι ἐπροκάλεσαν τὸν σεβασμὸν καὶ τὸν θαυμασμὸν εἰς ἕλον τὸν κόσμον. Ἀκόμη δὲ περισσότερον θὰ θαυμάσωμεν αὐτόν, ὅταν γνωρίσωμεν πόσον μικρὰ μέσα καὶ μικρὰς δυνάμεις εἶχον οἱ γονεῖς μας διὰ τοιοῦτον μέγαν ἀγῶνα.

β.—Σύγκρισις τῶν δυνάμεων
τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας.

Εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ πὺς ἠδυνήθη τὸ ἔθνος ν' ἀνθέξη εἰς ἓνα τόσον μέγαν ἀγῶνα. Ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἦτο πολὺ

Ἡ Τουρκικὴ Αὐτοκρατορία καὶ ἡ ἐπαναστατήσασα Ἑλλὰς

μεγάλῃ καὶ εἶχεν ἄφθονα χρηματικὰ μέσα. Ἡ δὲ χώρα, ἣ ὅποια ἐπανεστάτησεν, ἦτο μία μικρὰ γωνία, χωρὶς κυβέρνησιν, χωρὶς χρήματα, χωρὶς τακτικὸν στρατόν.

Αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις τῆς Τουρκίας.— Οἱ Τουρκικοὶ στρατοὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἐπαναστάσεως δὲν εἶχον τὴν παλαιὰν δυνάμιν των. Ἄλλ' ἦσαν πάντοτε ἀσυγκρίτως πολυαριθμότεροι καὶ τακτικώτεροι ἀπὸ τὸν Ἑλληνικόν. Ἐπειτα ἦσαν τελείως ὀπλισμένοι, εἶχον ἕλα τὰ χρειώδη εἰς ἓνα στρατόν, τροφάς, πολεμοφόδια, τὰ ὅποια ἔσυρον μαζί των ἐπάνω εἰς μεγάλας ἀμάξας. Τὸ σπουδαιότερον ἦτο τὸ καλὸν πυροβολικὸν καὶ ἀκόμη

Ἕλλην πολεμιστῆς τοῦ 1821.

Φορεῖ τὴν συνήθη ἐνδυμασίαν καὶ ἔχει πλήρη τὸν ὄπλισμόν του.

καλύτερον ἱππικόν. Μεγάλην δὲ βοήθειαν εἶχον οἱ Τούρκοι τὰ φρούρια, τὰ ὅποια κατεῖχον, τῆς Χαλκίδος, τοῦ Ναυπλίου κλ.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς τῆς Ἐπαναστάσεως.—Ἡ Ἐπανάστασις ἔμωσ δὲν εἶχεν ἀληθινὸν στρατόν, ἀλλὰ μᾶλλον ἄτακτα σώματα πολεμιστῶν. Οἱ πολεμισταὶ μας ἦσαν οἱ παλαιοὶ ἀρματωλοὶ ἢ καὶ ἐπαναστατημένοι χωρικοί. Ἐλέγοντο καὶ οὗτοι **παλληκάρια**, καὶ εἶχον τὴν ἰδίαν ἐνδυμασίαν.

Ὁ δὲ ὄπλισμός των συνίστατο ἀπὸ ἓν μακρὸν τουφέκι, τὸ ὅποιον ἐλέγετο **καρυοφίλι**, καὶ ἀπὸ μίαν σπάθην **καμπύλην**, τὸ

γιαταγάνι. Εἰς τὸ σελάχι: των εἶχον τὴν πιστόλαν καὶ εἰς τὸν ὄμιον ἐκρέμων τὰς πκλάσκας. Διὰ τὰ ἀμύνωνται ἕκαμναν πρόχειρα ὄχυράματα, **ταμπούρια** καὶ ἐπυροβόλου γονατιστοί. Ὅλιγον κατ' ὀλίγον ἐπροχώρουν, ὅταν δὲ ἐπλησίαζον τὸν ἐχθρόν, ἐφώρμων μὲ τὸ γιαταγάνι καὶ συνεπλέκοντο σῶμα μὲ σῶμα.

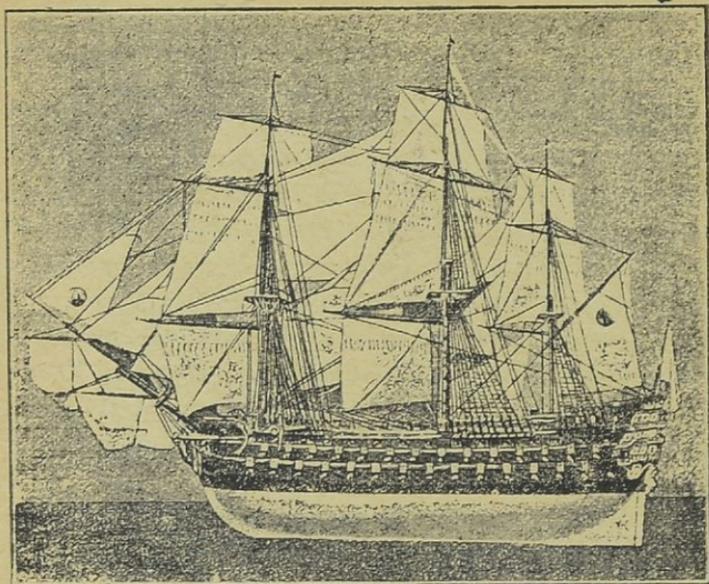
Ἡ μεγάλη ἀδυναμία τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ δὲν ἦτο μόνον ὁ μικρὸς ἀριθμὸς, ἦτο καὶ ἡ ἔλλειψις πειθαρχίας. Τὰ μικρὰ σώματα τῶν πολεμιστῶν δὲν ἐβάδιζον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἡνωμένα ὑπὸ τὰς διαταγὰς ἑνὸς ἀρχηγοῦ. Κάθε σῶμα εἶχε τὸν ἰδικὸν του καπετάνιον, ἐπολέμει μόνον του, ὅπως ἐνόμιζεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ πολεμήσῃ.

Τὸ ναυτικὸν τῶν Τούρκων.— Ἰσχυρότατον ἦτο καὶ τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν τῆς Τουρκίας. Εἰς πολεμικὸς στόλος τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνην δὲν ὠμοιάζε βεβαίως μὲ ἓνα σημερινόν. Ὅλα τὰ πλοῖα ἦσαν ἰστιοφόρα, διέφερον δὲ κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἰστιῶν. Εἰς τὸν ναῦσταθμον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐστάθμευε μέγας πολεμικὸς στόλος: πολυάρθμα μικρὰ πλοῖα, πολλὰ **φρεγάται** καὶ εἰκοσι περίπου **τρίκροτα** καὶ **δίκροτα**. Αἱ φρεγάται ἦσαν πλοῖα ἐλαφρὰ καὶ ταχύπλοα μὲ μίαν σειρὰν κανονίων, ὠμοιάζον μὲ τὰ σημερινὰ καταδρομικά. Τὰ δὲ δίκροτα καὶ τρίκροτα ἦσαν πελώρια πλοῖα μὲ δύο ἢ τρία καταστρώματα καὶ δύο ἢ τρεῖς σειρὰς κανονίων. Ἐφερον δὲ 100 περίπου κανόνια καὶ 800 ναύτας, ἦσαν ἀληθινοὶ κολοσσοί.

Τὸ ναυτικὸν τῆς Ἐπαναστάσεως.— Μὲ τὰ μικρὰ πλοῖα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν ὁμόνοιάν των, οἱ ναυτικοὶ μας πολλάκις κατετρόπωσαν τοὺς Τουρκικοὺς κολασσοὺς. Διὰ τοῦτο τὰ κατορθώματά μας εἰς τὴν θάλασσαν ἐπροκάλεσαν τὸν θαυμασμόν τῶν μεγάλων ναυτικῶν τοῦ κόσμου, καὶ ἐφημίσθησαν περισσότερον ἀπὸ τὰ κατὰ ξηράν.

Τὰ πλοῖα τῶν τριῶν νήσων κατὰ τὸ 1823 ἦσαν περίπου 150, ἀλλὰ μικρὰ. Τὰ μεγαλύτερα ἦσαν τὰ **βρίκια** καὶ αἱ **γολέτες**. Ἐλέγοντο δὲ οὕτω τὰ πλοῖα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια εἶχον δύο ἰστοὺς μὲ πολλὰ ἰστία. Τὰ πλοῖα αὐτὰ ἦσαν πολὺ εὐκίνητα, κάθε ἓν εἶχε 10 περίπου πυροβόλα καὶ 100 ναύτας.

Διὰ τὰ ἐννοήσωμεν τὴν φοβερὰν δυσαναλογίαν μὲ τὸν Τουρκικὸν στόλον, πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι τὰ Ἑλληνικά πλοῖα ἦσαν ἐμπορικά, τὰ ὅποια εἶχον μετατραπῆ εἰς πολεμικά. Τὰ Τουρκικά

Ἐν πλοῖον τῆς γραμμῆς κατὰ τὸ 1800.

Εἶναι τρίκροτον. Εἶχε μῆκος 50 μέρων καὶ 108 τηλεβόλα.

δίκροτα καὶ τρίκροτα ἦσαν ὡς «κινητὰ βουγά», ἢ «πλέοντα κάστρα», τὰ δὲ μικρὰ κανόνια τῶν Ἑλληνικῶν ἦτο ἀδύνατον νὰ τρυπήσουν τὰ παχέα τοιχώματα τῶν κολοσσῶν ἐκείνων.

Ἡ δεξιότης τῶν ναυτικῶν.—Καὶ ὅμως τὰ μικρὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ὡς λέμβοι ἀπέναντι τῶν ἐχθρικῶν, συνεχρότου νικηφόρους ναυμαχίας ἐναντίον στόλων μάλιστα. Τὸ μέγα κατόρθωμα ἔγινε δυνατόν μετὰ τὴν μεγάλην δεξιότητα καὶ πείραν τῶν ναυτικῶν μας. Μετὰ τὴν ταχύτητα ἔκαμναν τοὺς χειρισμοὺς τῶν ἱστιῶν, τοὺς ἐλιγμοὺς εἰς τὴν θάλασσαν, τὰς ἐφόδους τῶν, ὥστε ὁ Τουρκικὸς στόλος παρέλυεν. Ἀτρόμητοι οἱ ναυτικοὶ μας ἐπέτῳν ὡς ἀληθινὰ θαλασσοπούλια ἐπάνω εἰς τοὺς ἀφροὺς τῶν κυμάτων καὶ ἐτριγύριζαν τοὺς Τουρκικοὺς ἐκείνους κολοσσοὺς ἡμέραν καὶ νύκτα διαρκῶς ἐνοχλοῦντες καὶ φοβίζοντες τοὺς ἐχθροὺς.

Εἰς Γάλλος πλοίαρχος, ὁ ὁποῖος εἶδεν ἀπὸ τὸ πλοῖον τοῦ ναυμαχίας τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἐναντίον τοῦ Τουρκικοῦ, λέγει :

«*Ἀληθῶς οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἦσαν θαυμαστοί, διότι διήρχοντο μὲ τὰ πλοῖα των καὶ ἐπανήρχοντο πλησίον τῶν Τούρκων, ὑφίσταντο ἀπίοτοι τὸ φοβερὸν πῦρ, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ τοὺς ἐξοντώσῃ, οὐδὲν δὲ ἄλλο κατώρθωνε παρὰ νὰ ἐξακοντίζη ἐπάνω εἰς αὐτοὺς τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης».*

Τὰ πυρπολικά.—Οἱ ναυτικοὶ μας εἶχον καὶ ἓν ἄλλο φοβερὸν ὄπλον, τὸ ὁποῖον μόνοι αὐτοὶ ἤξευραν νὰ μεταχειρίζωνται. Τὸ ὄπλον αὐτὸ ἦσαν τὰ **πυρπολικά**. Ἐλέγοντο δὲ οὕτω μικρὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἐγεμίζοντο εὐφλέκτους ὕλας. Ἀπ' ἐξω ἐκάρφωσαν σκεπάσματα βουτηγμένα εἰς τὸ θειάφι, ἐπεριτύλισσαν τὰ σχοινιά μὲ κατράμι καὶ ἐγέμιζαν τὸ ἐσωτερικὸν μὲ θειάφι καὶ πυρίτιδα. Ὁ πυρπολητῆς ἴσταται ὄρθιος εἰς τὰ ὀπίσω, διευθύνει τὸ πυρπολικὸν τοῦ πρὸς τὸ ἐχθρικὸν καὶ τὸ προσκολλᾷ ἐπ' αὐτοῦ. Ἐπειτα δίδει φωτιὰν καὶ πηδᾷ εἰς τὴν ὀπισθεν συρομένην λέμβον, ὅπου τὸν περιμένει τὸ πλήρωμα. Ἐννοεῖται, διὰ νὰ κατορθωθοῦν ταῦτα, πρέπει, νὰ εἶναι ἀτρόμητος ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος διευθύνει τὸ πυρπολικὸν, ὁ **πυρπολητῆς**. Ἀλλὰ τοιοῦτους ἀτρόμητους εἶχε πολλοὺς τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικόν.

γ'.—Οἱ ἄνδρες τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἡ πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις.—Μία γενικὴ διοίκησις καὶ ἰσχυρὰ κυβέρνησις ἔληε τῆς Ἑλλάδος θὰ εὔρισκε χρήματα, θὰ διοργάνωνε τὰς πολεμικὰς δυνάμεις καὶ ἐν γένει θὰ ὠδήγει καλῶς τὰ κοινὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους. Ἀλλ' ἡ Ἐπαναστάσις μας δὲν ἠτύχησε νὰ ἀποκτήσῃ μίαν ἰσχυρὰν κυβέρνησιν, ἡ ὁποῖα θὰ εἶχεν ἐξουσίαν εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα. Διὰ νὰ γίνῃ δὲ τοῦτο ἔπρεπεν εἶναι αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι νὰ στείλουν ἀντιπροσώπου, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους νὰ ἀποτελεσθῇ ἡ Κυβέρνησις.

Μετὰ πολλὰς ἐνεργείας συνήλθον ἐπὶ τέλους πλησίον τῆς ἀρχαίας Ἐπιδαύρου ἀντιπρόσωποι ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, τὰς νήσους καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα (τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1822).

Ἡ συνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου συνέταξε τὸ **πρῶτον προσωπεινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος**. Ἦτο δὲ τοῦτο τὸ πρῶτον **Σύνταγμα**, δηλαδὴ οἱ θεμελιώδεις νόμοι, κατὰ τοὺς ὁποῖους ἔπρεπε

νά κυβερνάται ἡ χώρα. Ἡ συνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου ὤρισεν ὡς ἔθνικὴν σημαίαν τὴν κυανόλευκον.

Ἡ προσπάθεια τῶν Ἑλλήνων νὰ κάμουν ἰσχυρὰν Κυβέρνησιν δὲν ἐπέτυχε, διότι πολλοὶ ἤθελον νὰ ἄρχουν καὶ κανεὶς δὲν ὑπετάσσετο μὲ εὐχαρίστησιν εἰς τὸν ἄλλον. Οἱ πρόκριτοι ἐνόμιζον ὅτι αὐτοὶ ἦσαν κατὰλληλοι, ἀλλ' οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἤθελον νὰ ὑπακούωνται, ἀφοῦ αὐτοὶ ἐπολέμουν καὶ ἐκινδύνευον. Ἡ διχόνοια ἐπέεινε πολὺν καιρὸν ἐτάραξε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἐξησθένισεν ἐν μέσῳ τῶν φοβερῶν κινδύνων αὐτῆς.

Τὰ οἰκονομικά.— Τὸ μέγα ζήτημα διὰ τὰ ἔθνη, καὶ ἰδίως ὅταν διεξάγουν πόλεμον, εἶναι τὸ οἰκονομικὸν ζήτημα, δηλαδή ἡ εὐρεσις καὶ ἡ καλὴ χρησιμοποίησις τῶν χρημάτων. Ἡ Κυβέρνησις κατῴρθωνε νὰ συναθροίσῃ ὀλίγα χρήματα ἀπὸ φόρους. Ἀλλὰ τὰ περισσότερα χρήματα συνηθροίζοντο ἀπὸ τοὺς εὐπόρους Ἑλληνας, οἱ ὅποιοι ἔκαμνον μεγάλας θυσίας καὶ πρὸς τοὺς ὁποίους τὸ ἔθνος ὀφείλει εὐγνωμοσύνην ὄχι μικροτέραν ἀπὸ τοὺς πολεμιστάς.

Αἱ τρεῖς νῆσοι.— Τὰς μεγαλυτέρας χρηματικὰς θυσίας ὑπὲρ τοῦ Ἀγῶνος ἔκαμαν αἱ τρεῖς νῆσοι Ἰδρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρά. Οἱ προὔχοντες τῶν τριῶν νήσων ἔδωκαν ἐκουσίως εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τόσα χρήματα, ὅσα ἔλη σχεδὸν ἡ ἅλλη Ἑλλάς. Κάθε μία ἀπὸ τὰς τρεῖς νήσους εἶχε τοὺς ἰδικούς της δημογέροντας, ἀλλ' αἱ ναυτικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐγίνοντο μὲ κοινὴν ἀπόφασιν, καὶ ἔλα ἦσαν κοινά, οἱ ἀγῶνες, αἱ θυσίαι, ἡ δόξα. Ἀλλ' ἡ Ἰδρα ὑπερτέρει ὡς πρὸς τὰ πλοῖα καὶ τὸν πλοῦτον, διὰ τοῦτο εἶχε τὰ πρωτεῖα. Πρῶτος δὲ εἰς τὴν Ἰδραν ἦτο ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, γεμᾶτος ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν πατρίδα.

Οἱ σπουδαιότεροι ἀρχηγοί.— Μολοντί μὲ τόσον μικρὰς δυνάμεις ἤρχισεν ὁ Ἀγὼν, ὅμως ἐθριάμβευσεν. Διότι ἔλα μὲν οἱ Ἕλληνες ἔκαμαν θυσίας, εὐρέθησαν δὲ καὶ μερικοὶ ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους, οἱ ὅποιοι ἐγκατέλειψαν τὰ πάντα καὶ ἀφιέρωσαν ἔλον τὸν βίον των εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος.

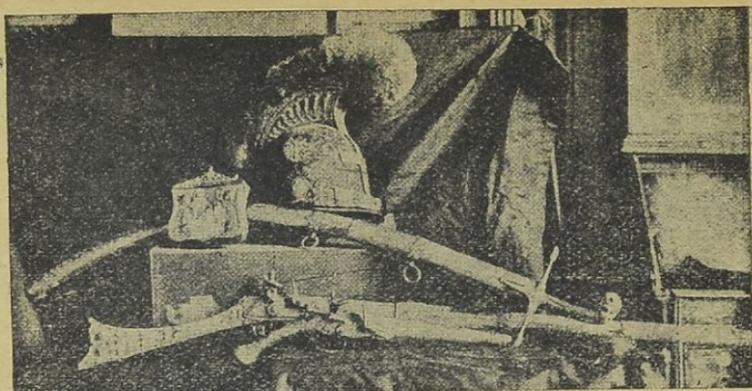
Ὡς πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ διεκρίθησαν κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν δύο εὐγενεῖς Φαναριῶται, ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Ὁ πρῶτος ἦτο νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ. Ἦτο μικρὸς τὸ σῶμα καὶ ἀσθενικός, ἀλλ' εἶχε γενναίαν

ψυχὴν, ὅσῳκις δὲ ἐχρειάζετο ἔκαμνε τὸ καθήκον του καὶ ὡς στρατιώτης. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἦτο πολὺ μορφωμένος καὶ εἰργάσθη μὲ μεγάλην αὐταπάρησιν καὶ ἀφοσίωσιν.

Περισσότερον ὅμως ἐφημίσθησαν δύο γενναῖα ἀρχηγοὶ τῶν πολεμικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους καθ' ἑλλην τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Ἄνδρέας Μιαούλης. Ὁ «γέρος τοῦ Μοριά», ὅπως ἐλέγετο ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ σπουδαιότερος ὄπλαρχηγὸς εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἦτο μεγαλόσωμος, εἶχε μακρὰν κόμην καὶ βροντώδη φωνήν, ἔλα ἐν γένει τὰ χαρίσματα ὅσα ἐχρειάζοντο διὰ τὴν ἐπιβάλλεται. Ὁ δὲ Ὑδραῖος Μιαούλης ἔγινεν ὁ ἀρχιναύαρχος τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Ἦτο ἀτρόμητος, εἶχεν ἄκαμπτον χαρακτῆρα, μόλις συνελάμβανεν ἐν σχέδιον, τὸ ἐξετέλει ἀμέσως μὲ ἀξιοθαύμαστον ἐπιμονὴν καὶ τόλμην.

Οἱ ἥρωες τῆς Ἐπαναστάσεως.— Ἀκαταγώνιστον δὲ δύνάμιν ἔδωκεν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν ὁ ἀθάνατος ἡρωϊσμός τῶν ἀτρομήτων πολεμιστῶν αὐτῆς. Πολυάριθμοι εἶναι οἱ ἥρωες τῆς Ἐπαναστάσεως, μεταξὺ δ' αὐτῶν εὐρίσκομεν πολλοὺς κληρικούς. Ἐν γένει ὁ κληρὸς ἔλαβε πολὺ ἐνεργὸν μέρος καὶ ἔδωκεν εἰς τὸν Ἀγῶνα τὰς εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας.

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἥρωας τῆς Ἐπαναστάσεως ἔζησαν καὶ εἶχον τὴν εὐτυχίαν νὰ ἴδουν ἐλευθέραν τὴν πατρίδα των. Ἄλλοι ἐφάνησαν ὡς μία λάμψις καὶ ἔσβυσαν ἀμέσως. Εἰς ὅλους αὐτοὺς, γνωστοὺς καὶ ἀγνώστους ἥρωας, ἀφείλομεν οἱ ἀπόγονοι ἀλησιμόνητον εὐγνωμοσύνην. Τὸ τίμιον αἷμα αὐτῶν ἐστερέωσε τὸν Ἰερὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους, ὅπως καὶ τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων εἶχε στερεώσει τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ.

Τὰ ὄπλα τοῦ Κολοκοτρώνη (Μουσεῖον τῆς Ἱστορικῆς Ἐταιρείας).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ. - Ο ΑΓΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΞΗΡΑΝ

(1821—1823).

- α.—Αἱ νῆκαι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Πελοπόννησον.
 β.—Κατορθώματα εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα.—Ἡ Ἀλαμάνα, καὶ τὸ Χάνι τῆς Γραβιῆς.
 γ.—Ἡ ἔκστρατεία καὶ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλι.—Ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς.

α.—Αἱ νῆκαι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Τὰ πρῶτα ἡρωϊκὰ κατορθώματα διεπράχθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ἀμέσως τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀγῶνος οἱ Ἕλληνες ἐπεκράτησαν. Ἡ Πελοπόννησος ἀνεδείχθη ἡ Ἀκρόπολις τῆς Ἐπαναστάσεως.

Αἱ πρῶται κινήσεις τῶν Ἑλλήνων.—Ἐξῆς ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἐπαναστάσεως ἐπεβλήθη ὡς ἀρχηγὸς εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ γενναῖος ὄπλαρχηγὸς Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Καλαμάτας ὁ Κολοκοτρώνης ἐσκέφθη νὰ κυριεύσῃ τὴν Καρύταιναν καὶ ἔπειτα νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Τριπόλεως. Ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου συνηθροίσθησαν

6000 περίπου χωρικοί με τούς ὄπλαρχηγούς των καὶ ἐτέθησαν ὄλοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἄλλ' οἱ συγκεντρωθέντες Ἕλληνες δὲν εἶχον πειθαρχίαν, δὲν εἶχον ὅπλα καὶ ἦσαν ἀγύμναστοι. Μόλις δὲ ἐφάνησαν οἱ Τούρκοι στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι ἤρχοντο νὰ βοηθήσουν τούς ἐν Καρυταίνῃ πολιορκουμένους, ἀμέσως οἱ Ἕλληνες διεσκορπίσθησαν. Ὁ Κολοκοτρώνης ὁμως ἐφώνησεν εἰς τούς ὄπλαρχηγούς: «Δὲν πάγω πουθενά. Ἐγὼ θὰ μείνω ἐδῶ, ἔπου καὶ τὰ πουλιά μὲ γνωρίζουν. Ἄν χαθῶ, κάλλιο νὰ μὲ φᾶν αὐτά».

Ὅλοι οἱ ὄπλαρχηγοὶ ἔφυγαν καὶ ἔλυποῦντο τὸν Κολοκοτρώνην διὰ τὴν ἀνοησίαν του. Εἰς μάλιστα διέταξεν ἓνα στρατιώτην νὰ μείνῃ. «Βρέ, μείν' ἐσὺ μαζί του, νὰ μὴν τὸν φᾶν οἱ λύκοι». Ὁ Κολοκοτρώνης ἔμεινε μόνος του. Ἄμα ἐνύκτωσεν, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου, ἐστάθη ἔμπρὸς εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου καὶ ἔκαμε τὸν σταυρὸν του. Αἶφνης τοῦ ἐφάνη ὡς νὰ ἤκουσεν αὐτὸν ἡ Παναγία καὶ νὰ τὸν διεβεβαίωσεν ὅτι ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος εἶχεν ἀποφασισθῆ ἀπὸ τὸν Θεόν.

Ὁ Κολοκοτρώνης.

Τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη.—Ὁ κύριος σκοπὸς τῶν Ἑλλήνων, κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ Κολοκοτρώνη, ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως. Διότι αὕτη ἦτο ἡ πρωτεύουσα τοῦ Μορέως καὶ εἰς αὐτὴν εἶχον συρρεύσει οἱ περισσότεροι Τούρκοι τῆς Πελοποννήσου.

Ὅταν ὁ Κολοκοτρώνης ἔμεινε μόνος, ἐπήρε τὸ δρόμον μὲ ἓνα στρατιώτην. Χωρὶς ν' ἀπελπισθῆ, χωρὶς νὰ κουρασθῆ, ἔγραφεν ἀδιακόπως, ἔστελλε παντοῦ ἀπεσταλμένους εἰς τούς ὄπλαρχηγούς. Ἐπὶ τέλους εἶδε μὲ χαρὰν νὰ σχηματίζεται μικρὸς στρατὸς τριγύρω του, καὶ τότε ἀμέσως κατέλαβε τὰ βουνὰ καὶ τὰ χωρία τριγύρω τῆς Τριπόλεως.

Ἄλλ' ἰσχυραὶ Τουρκικαὶ δυνάμεις ἤρχοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα διὰ νὰ πνίξουν τὴν Ἐπανάστασιν. Εἰς στρατὸς

ἐστάλη εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ στρατηγὸν τὸν Μουσταφάμπεην, ὃ ὅποιος κατώρθωσε καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Τρίπολιν. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπρότεινε νὰ καταλάβουν οἱ Ἕλληνες τὸ χωρίον Βαλτέτσι. Ὁ Μουσταφάμπεης εἶχε σκοπὸν νὰ κυριεύσῃ τὸ Βαλτέτσι, νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Λακωνίαν, νὰ καθυποτάξῃ αὐτήν, καὶ τότε θὰ ἦτο εὐκολὸς ἢ ὑποδούλωσις ἐλοκλήρου τῆς Πελοποννήσου. Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι εἶχον συναθροισθῆ εἰς τὸ Βαλτέτσι, ἦσαν μόνον 1000 περίπου. Ὁχυρώθησαν προχείρως καὶ εἶχον ἐντὸς τοῦ ναοῦ τὰ πολεμοφόδιά των.

Ὁ θρόμβος τῶν Ἑλλήνων.—Ὁ Μουσταφάμπεης ὥρμησε τὴν αὐγὴν ἐναντίον τοῦ Βαλτετσίου. Οἱ πολιορκούμενοι ἀντεστάθησαν μὲ μεγάλην γενναϊότητα. Εἰς τὸ μεταξύ ἔτρεξεν καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὃ ὅποιος ἦτο ἐκεῖ πλησίον, καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί. Τὰ μεσάνυχτα οἱ Ἕλληνες κατώρθωσαν ὄλοι γεμάτοι χαρὰν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ Βαλτέτσι.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν οἱ πολιορκούμενοι Ἕλληνες ἐξώρμησαν ἐναντίον τῶν Τούρκων μὲ τόσῃ ὀρμῇ, ὥστε τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοχωρήσουν. Ἀπ' ἐξω οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ὀπλαρχηγοί ἐπετέθησαν ἐναντίον των. Μόλις κατώρθωσε νὰ σωθῆ ὁ Μουσταφάμπεης. Ἐξακόσιοι Τούρκοι ἐφονεύθησαν καὶ μόνον τέσσαρες Ἕλληνες. Αἱ ἀποσκευαὶ τῶν Τούρκων, αἱ ζωτροφίαι, τὰ ὄπλα των ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἰδικῶν μας, καὶ οἱ Ἕλληνες διὰ πρώτην φοράν ἐκυρίευσαν πολλὰ λάφυρα (13 Μαΐου 1821).

Ἄλλαι ἐπιτυχίαι Ἑλλήνων.—Τὴν νίκην τοῦ Βαλτετσίου ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλαι ἐπιτυχίαι τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Μουσταφάμπεης ἤθελε νὰ λάβῃ ἐκδίκησιν. Ἐξεστράτευσε μὲ 6000 πεζοὺς καὶ ἵππεῖς ἐναντίον 200 Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἦσαν στρατοπεδευμένοι εἰς τὴν Δολιανά. Καὶ ἐκεῖ κατετροπώθησαν οἱ Τούρκοι, ἀληθινὸς δὲ ἦρως ἀνεδείχθη ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Κολοκοτρώνη Νικητάς. Τόσῃ σφαγῇν ἔκαμεν εἰς τοὺς Τούρκους ὁ Νικητάς, ὥστε ἐπωνομάσθη *Τουρκοφάγος*.

Οἱ Τούρκοι, κατῆσχυμένοι ἀπὸ τὴν νέαν αὐτὴν ἦτταν, εἰσῆλθον τὴν νύκτα εἰς τὴν Τρίπολιν. Οἱ δὲ Ἕλληνες μετ' ὀλίγον ἐκυρίευσαν τὴν Μονεμβασίαν καὶ τὸ Ναβαρίνον.

Ἡ πολιορκία τῆς Τριπόλεως.—Τότε οἱ Ἕλληνες,

ἐνθουσιασμένοι ἀπὸ τὰς νίκας των, ἔτρεξαν διὰ νὰ κυριεύσουν τὴν πρωτεύουσαν τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ πολιορκία τῆς Τριπόλεως δὲν ὁμοίαζε καθόλου μὲ τὰς πολιορκίας, τὰς ὁποίας γνωρίζομεν. Διότι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον οὔτε πυροβολικόν, οὔτε ἱππικόν. Ἦσαν ὠχυρωμένοι καὶ αὐτοὶ εἰς τὰ βουνὰ τριγύρω τῆς Τριπόλεως. Οἱ Τούρκοι ἔκαμναν ἐξόδους, διὰ νὰ εὔρουν τροφὰς εἰς τὴν πεδιάδα. Τότε κατέβαινον μερικοὶ Ἕλληνες ἀπὸ τὰ ὄχυράματά των διὰ νὰ τοὺς κυνηγοῦν. Οἱ Ἕλληνες ἐπυροβόλουν ἀπὸ μακρὰν, συνήθως γονατιστοί, ἐπροσπάθουν πάντοτε νὰ κρύπτονται ὀπισθεν ἐνὸς βράχου ἢ ἐνὸς τοίχου. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐβαρύνοντο ἀπὸ τοιοῦτον ἀνωφελῆ πυροβολισμόν, ἔσυρον τὴν σπάθην καὶ ἐπετίθεντο κατὰ τῶν Τούρκων. Τότε ἤρχοντο εἰς χεῖρας μὲ τοὺς ἐχθρούς, ἐπάλαιον σῶμα μὲ σῶμα. Τὴν νύκτα ἔπαυεν ἡ μάχη καὶ κάθε ἕνας ἀπεσύρετο εἰς τὸ στρατόπεδόν του.

Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως.—Εἰς τὴν Τρίπολιν ἤρχισεν ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα. Οἱ Τούρκοι ἦσαν ἀηλιπισμένοι. Ἐπὶ τέλους μίαν ἡμέραν μερικοὶ Ἕλληνες κατώρθωσαν νὰ ἀνέβουν εἰς τὸ περιτείχισμα, πατώντες οἱ μὲν ἐπάνω εἰς τὸν ὤμον τῶν ἄλλων, ἔστησαν τὴν σημαίαν των ἐπὶ τοῦ τείχους. Ἐπειτα ἤνοιξαν μίαν θύραν, καὶ τότε οἱ πολιορκηταὶ ἔτρεχον ἀπὸ παντοῦ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν πόλιν. Οἱ νικηταὶ ἐπέφεραν πολὺ μεγάλην σφαγὴν εἰς τοὺς Τούρκους. Οἱ δρόμοι ἐγέμισαν ἀπὸ πτώματα. Παντοῦ ἦσαν πυροβολισμοὺς, σπαθισμοὺς, κραυγὰς ἀπελπισίας.

β. — Ἡ Ἀλαμάνα καὶ τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ὁμέρ Βριώνη.— Πολυάρθμος Τούρκικὸς στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ὁμέρ Βριώνη καὶ κατήρχετο πρὸς Νότον μὲ 9.000 πεζοὺς καὶ ἱππεῖς διὰ νὰ καταστείλῃ τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ σπουδαιότεροι ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἦσαν ὁ Πανουργιάς, ὁ Δυοβουνιώτης καὶ ὁ Διάκος. Ἀπεφάσισαν καὶ οἱ τρεῖς ἠνωμένοι νὰ ἀντισταθοῦν. Τότε ἐγιναν ἀθάνατα κατορθώματα, τὰ ὁποῖα ὀφείλονται εἰς δύο λαμπροὺς ἥρωας.

Ὁ Ἀθανάσιος Διάκος καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος. — Ὁ Διάκος ἦτο νέος ὠραῖος καὶ ρωμαλέος. Εἶχε γίνεи καλόγηρος, ἀλλ' ἀφήκε τὸν μοναχικὸν βίον καὶ ὤμοσεν ἐκδιχῆσαι ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐξήγγειρε τοὺς συμπατριώτας του εἰς τὴν Λιβαδιὰν νὰ λάβουν τὰ ὄπλα καὶ νὰ διώξουν τοὺς Τούρκους.

Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος ἦτο υἱὸς τοῦ περιφήμου κλέφτου Ἀνδρουτσοῦ, ὁ ὅποιος εἶχε δοξασθῆ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Ὁ Ἀνδρουτσοῦς ἦτο ἀνδρείος, ἀλλ' ὀρμητικὸς καὶ πανούργος, δὲν εἶχε τὴν ἀδολὴν ψυχὴν τοῦ Διάκου. Ἄλλ' ἔτρεξε καὶ αὐτὸς μὲ προθυμίαν νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν Ἐπανάστασιν.

Ἡ γέφυρα τῆς Ἀλαμάνας. — Οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχη-

Ἀθανάσιος Διάκος.

γοί, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὸν Ὁμὲρ Βριώνην, κατέλαβον τὰς διόδους τριγύρω εἰς τὰς Θερμοπύλας μὲ 1500 ἄνδρας. Εἰς τὸ μέσον ἐστάθη ὁ Διάκος μὲ τοὺς συντρόφους του διὰ νὰ φυλάξῃ τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχεῖοῦ ποταμοῦ Ἀλαμάναν, ἀπὸ τὸ ἐν δὲ μέρος καὶ τὸ ἄλλο ἦσαν ὁ Πανουργιάς καὶ ὁ Δυσουινιώτης

Ἄλλ' ὁ Ὁμὲρ Βριώνης δὲν τοὺς ἄφησε καιρὸν νὰ συγκεντρωθοῦν καὶ νὰ ὀχυρωθοῦν. Πρῶτον ἐπέπεσεν ἐναντίον τοῦ Πανουργιά καὶ τοῦ

Δυσουινιώτη, οἱ ὅποιοι θὰ ἐπροστάτευον τὸν Διάκον ἀπὸ τὰ πλάγια. Αἱ μεγάλαὶ Τουρκικαὶ δυνάμεις ἐσχόρπισαν τὰ ὀλίγα παλληκάρια τῶν δύο ὀπλαρχηγῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Διάκος ἐγκατελείφθη ἀπὸ τοὺς στρατιώτας του, ἔμεινε δὲ μόνον μὲ 40 πιστὰ παλληκάρια. Καὶ τότε διεπράχθη εἰς τὰς Θερμοπύλας, τὰς ὁποίας εἶχε δοξάσει ἄλλοτε ὁ Λεωνίδας μὲ τοὺς τριακοσίους Σπαρτιάτας, ἡρωϊκὸν κατόρθωμα ἀντάξιον τοῦ παλαιοῦ (22 Ἀπριλίου 1821). Ὁ Διάκος μὲ τοὺς γενναίους του σκεπάζονται κυριολεκτικῶς ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Μὲ ἀπελπισίαν πολεμοῦν ὡς λέοντες. Ἐπὶ τέλους ὁ Διάκος μένει μὲ 10 μόνον παλληκάρια, ὁ ψυχογιὸς του φέρει ταχύτατον ἵππον διὰ νὰ φύγῃ, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲ ὑπερ-

φάνειαν ἀποκρίνεται «ὁ Διάκος δὲν φεύγει!» καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ μάχεται μὲ τοὺς ὀλίγους ἀνδρείους του. Τὸ αἷμα καὶ ὁ ἰδρῶς τρέχουν ποτάμι ἀπὸ τὸ σῶμα του, καὶ τὸ τραγοῦδι τοῦ λαοῦ λέγει :

«Σχίσθηκε τὸ τουφέκι του κ' ἐγίνηκε κομμάτια,
Καὶ τὸ σπαθὶ του ἔσυρε, καὶ στὴ φωτιά ἐμβήκεν.
Ἐκοψε Τούρκους ἄπειρους...
Πλὴν τὸ σπαθὶ του ἔσπασεν ἀπ' ἀπὸ τὴν φοῦχταν,
Κ' ἔπεσ' ὁ Διάκος ζωντανὸς εἰς τῶν ἐχθρῶν τὰ χέρια».

Ἐν θριάμβῳ καὶ ἀλαλάζοντες οἱ Τούρκοι ᾠδήγησαν τὸν Διάκον εἰς τὴν Λαμίαν, ὅπου οἱ πασάδες ἐπροσπάθησαν νὰ τὸν δελεάσουν μὲ χρήματα καὶ μὲ μεγάλας τιμάς. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲ ἀκαταδάμαστον καρτερίαν ἠρνεῖτο νὰ ὑποταχθῆ. Τότε τὸν ἔσυραν εἰς τὸ μαρτύριον. Ἡ δημοτικὴ μας ποίησις ἐξύμνησε καλύτερα ἀπὸ κάθε περιγρηφὴν τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸ μαρτύριον τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλαμάνας :

«Γίνεσαι Τούρκος, Διάκο μου, τὴν πίστιν σου ν' ἀλλάξεις,
Νὰ προσκυνῶς εἰς τὸ τζαμί, τὴν ἐκκλησιά ν' ἀφήσης ;
Κι' ἐκεῖνος τ' ἀπεκρίθηκε...
Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θεὸς ν' ἀποθάνω...
Τὸν Διάκο τὸν ἐπήρανε καὶ στὸ σουβλί τὸν βάλαν.
Ὅλοθρο τὸν ἐστήσανε, κ' αὐτὸς χαμογελοῦσε...
Ἐμένα κ' ἂν σουβλήσατε ἕνας Γραικὸς ἐχάθη...
Γιὰ δὲς καιρὸ ποῦ διάλεξε ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
Τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαριά καὶ βγάινι ἡ γῆ χορτάρι!»

Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς.— Μὲ τοιαύτας φρικαλεότητας ἐνόμιζον οἱ Τούρκοι, ὅτι θὰ ἐνέπνεον τρόμον εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλὰ τοῦναντίον ἔδωκαν εἰς τοὺς Ἕλληνας δύναμιν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐκδικήσεως. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ συνήλθον εἰς τὸ χωρίον **Γραβιά** (μεταξὺ τῆς Ἀφίσεως καὶ τῆς Λιβαδίας) διὰ νὰ σκεφθοῦν τί νὰ κάμουν. Ἀπὸ ἐκεῖ διέρχεται ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν Ἀμφισαν. Εἰς τὸ χωρίον ἐκεῖνο ἐδρίσκετο ἕν χάνι, πτωχικὸν κτίριον, κτισμένον μὲ πλίνθους. Οἱ Ἕλληγες κατέλαβον τὴν ὁδὸν ἀπὸ τὸ ἕν καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος. Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρότσος ἀνέκραξε : «Ἐ, παιδιά! ὅποιος θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ, ἄς πιασθῆ εἰς τὸν χορὸν». Ἐκατὸν εἴκοσι γενναῖοι ἐπιάσθησαν χέρι μὲ χέρι, ἐμπρὸς δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς ἔσυρε τὸν χορὸν καὶ ὅλοι χορεύοντες μὲ τὴν σειρὰν των εἰσῆλθον εἰς τὸ χάνι, ὡς νὰ ἐπήγαιναν εἰς πανηγῦρι.

Εἰς ὀλίγην ὥραν ἐφάνησαν ἀπὸ μακρὰν οἱ Τούρκοι, τότε οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ἔφυγαν καὶ ἔμεινε μόνος ὁ Ὀδυσσεύς, ὅπως καὶ ὁ Διάκος εἰς τὴν Ἀλαμάναν. Ὀλόκληραι αἱ δυνάμεις τῶν Τούρκων ἔπεσαν ἐπάνω εἰς τὸ χάνι. Ἄμα ἐπλησίασαν, ἐστάθησαν, ὅπως συνήθιζον, διὰ νὰ κάμουν δέησιν, καὶ κατόπιν εἰς δερβίσης ἔριππος ἐπροχώρησεν ἐμπρὸς εἰς τὸ χάνι.

Ὀδυσσεύς Ἀνδρουῖτος.

Ὁ δερβίσης λέγει εἰς τὸν Ἀνδρουῖττον ὅτι, ἂν προσκυνήσῃ, ὁ Ὁμὲρ Βριώνης θὰ τὸν κάμῃ πασὰν ἔλης τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ὀδυσσεύς ἐξυβρίζει αὐτὸν καὶ ἔπειτα τὸν πυροβολεῖ. Οἱ Τούρκοι γίνονται μανιώδεις καὶ ὄρμουν ἀλαλάζοντες νὰ συναρπάσουν τὸ χάνι. Οἱ Ἕλληνες ἀτρόμητοι ἀρχίζουν βραχδαῖον τουφεκισκόν, οἱ δὲ Τούρκοι ἀναγκάζονται νὰ υποχωρήσουν. Πάλιν ἐφορμοῦν καὶ πάλιν ἀποκρούονται. Τέσσαρες

μανιώδεις ἔφοδοι ἀποτυγχάνουν. Ὁ Ὁμὲρ Βριώνης καὶ οἱ Τούρκοι ἀφρίζουν ἀπὸ τὴν λύσσαν.

Ἦλθεν ἡ νύξ καὶ οἱ Τούρκοι ἐπερικύκλωσαν τὸ χάνι. Ἐπερίμεναν νὰ τοὺς ἔλθουν τὴν ἄλλην ἡμέραν κανόνια ἀπὸ τὴν Λαμίαν. Ἄλλ' αἰφνιδίως τὰ μεσάνυχτα οἱ Ἕλληνες ὄρμουν ὅλοι μαζί ἔξω ἀπὸ τὸ χάνι φωνάζοντες: «ἐπάνω τοὺς θρέ παιδιά!» Ἡ ὄρμη καὶ ἡ ἀνδρεία τῶν γενναίων ἐκείνων εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε κατορθώνουν νὰ διαφύγουν τοὺς Τούρκους καὶ σώζονται ἐπάνω εἰς τὰ βουνά. Δὲν ἔχασαν παρὰ μόνον 6 νεκρούς, ἐνῶ ὁ Ὁμὲρ Βριώνης εἶχε χιλίους νεκρούς καὶ τραυματίας.

Ἡ ἀποτυχία τῆς Τουρκικῆς ἐκστρατείας.— Οἱ Ἕλληνες εἶχον σταματήσει τὸν Ὁμὲρ Βριώνην μὲ δύο ἐνδόξους μάχας, εἰς τὴν Ἀλαμάναν καὶ εἰς τὴν Γρασιάν, καὶ εἶχον ἀδυνατίσει τὸν στρατὸν του. Τόσον τρόμον ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Τούρκους ἡ ἀνδρεία τῶν Ἑλλήνων, ὥστε ὁ Ὁμὲρ Βριώνης δὲν ἐτόλμησε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Αἰφνιδίως ἔγινε γνωστόν, ὅτι μεγάλη βοήθεια ἀπὸ 8.000 ἀνδρας ἤρχετο εἰς τὸν Βριώνην ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν. Τότε οἱ ὀπλαρ-

χηγοὶ Δουβουνιώτης καὶ Γκούρας ἀπεφάσισαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἔνωσιν τοῦ Βριώνη μετὸν νέον Τουρκικὸν στρατὸν καὶ κατέλαβον τὴν θέσιν Βασιλικὰ, πλησίον τῆς Ὑπάτης. Οἱ Τούρκοι ἦσαν τετραπλάσιοι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, εἶχον πυροβολικὸν, ἵππικὸν καὶ ἐπετέθησαν μετὰ τὰς δυνάμεις. Μετὰ πείσμα ἐγένετο ἡ μάχη, εἰς τὸ τέλος οἱ Τούρκοι ἐτρέπησαν εἰς ἀτακτον φυγὴν. Οἱ ἔχθροὶ ἔχασαν 2,000 ἄνδρας, πολλὰς σημαίας. Ἰπποὺς, 600 ἀμάξας γεμάτας πολεμοφόδια καὶ τροφάς. Οἱ Τούρκοι ἔφυγαν τότε πρὸς Βορρᾶν εἰς ἀθλίαν κατάστασιν.

Ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ Βασιλικὰ ἦτο λαμπροτάτη καὶ ἡ μάχη αὐτὴ εἶχε σπουδαῖα ἀποτελεσματα. Ὁ Βριώνης ἔμεινε ἀδοκίμητος καὶ ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῆ μετὸν στρατὸν τοῦ εἰς τὰ Ἰωάννινα Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν κίνδυνον.

Ἡ Ἑλληνικὴ λοιπὸν Ἐπανάστασις ἤρχισε μετὰ λαμπρὰ ἀποτελέσματα. Ἡ νίκη τοῦ Βαλιετοίου καὶ ἡ ἄλλωσις τῆς Τριπόλεως, αἱ μάχαι τῆς Ἀλαμάνας, τῆς Γραβιάς καὶ τῶν Βασιλικῶν ἦσαν τὰ ἔνδοξα κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων. Πολλὰ μεγάλα κατορθώματα ἔμελλον κατόπιν νὰ ἐπακολουθήσουν, ἀλλ' οἱ πρῶτοι ἐκεῖνοι ἡρωϊκοὶ ἀγῶνες ἔδωκαν ἀπ' ἀρχῆς λάμψιν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν καὶ ἐστερέωσαν τὸ μέγα ἔργον αὐτῆς. Κατὰ τὸ τέλος λοιπὸν τοῦ πρώτου ἔτους τοῦ 1821 ἡ Ἐπανάστασις ἐθριαμβεύει.

γ — Ἡ ἔκστρατεία τοῦ Δράμαλης. Καταστροφὴ τῶν Τούρκων

Ἡ μεγάλη ἐκστρατεία τῶν Τούρκων. — Τὸ δευτερον ἔτος τοῦ πολέμου συνεκεντρώθη εἰς τὴν Λάρισσαν μέγας στρατὸς ἀπὸ 30 χιλ. ἄνδρας μετὰ ἰσχυρὸν ἵππικόν, μετὰ πλοῦσινα ἐφόδια καὶ μεταγωγικὰ μέσα. Εἰς τὸν στρατὸν τοῦτον ἦσαν πολλοὶ πασάδες καὶ βέηδες, ἦτο δὲ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πασᾶ τῆς Δράμας, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦτο ἐλέγετο Δραμ-ἀλής, καὶ συνήθως Δράμαλης.

Ὁ πολυάριθμος ἐκεῖνος στρατὸς εἰσβάλλει εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἐρημώνει τὰς χώρας καὶ φθάνει εἰς τὴν Μεγαρίδα. Οἱ

Ἄδ. Ἀδαμαντίου, Ἱστορίας Γ' Ἑλλην. ἔκδ. 3η 12—1—1926 9

κάτοικοι φεύγουν ἔντρομοι. Ὁ Δράμαλης λεηλατεῖ ἀνηλεῶς τὴν χώραν καὶ ἐνσπείρει παντοῦ τὸν τρόμον. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον διέρχεται τὸν Ἰσθμόν, φθάνει εἰς τὴν Κόρινθον καὶ πλημμυρίζει μὲ τὸν στρατὸν τοῦ τὴν πεδιάδα τῆς Ἀργολίδος.

Οἱ Τούρκοι, πρὶν προχωρήσουν, ἔπρεπε νὰ κυριεύσουν τὸ φρούριον τοῦ Ἄργους, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐνισχύσει ὁ Ὑψηλάντης. Ἡ πολιορκία αὐτὴ ἔδιδε καιρὸν εἰς τὸν Κολοκοτρώνη. Ὁ γέρος τοῦ Μοριά ἐκκινεῖ ἀπὸ τὴν Τρίπολιν μὲ ἀρκετὸν στρατὸν, εἰς τὸν δρόμον ὅλοι ἐνθουσιασμένοι τρέχουν νὰ συνενωθοῦν, καὶ φθάνει μὲ στρατὸν 9.000 εἰς τοὺς Μύλους, πλησίον τοῦ Ἄργους. Οἱ πολιορκούμενοι λαμβάνουν βοήθειαν καὶ κατορθώνουν νὰ ἐξέλθουν σῶσι ἀπὸ τὸ φρούριον.

Ἐποχώρησις τοῦ Δράμαλη.—Ὁ Δράμαλης, ὁ ὁποῖος εἶχε κυριεύσει τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα χωρὶς ἐμπόδιον, ἐνόμιζεν, ὅτι θὰ ἔκαμνεν ἕνα περίπατον καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἄλλ' ὁ στρατὸς τότε ἤρχισε νὰ στενοχωρῆται ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν καὶ ὕδατος, οἱ δὲ Ἕλληγες δὲν τοὺς ἄφιναν οὔτε μίαν στιγμὴν ἡσύχους. Κρουμμένοι εἰς τὰ ἀμπέλια καὶ τίς βεμματιῆς διαρκῶς ἠνώχλουν τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν καὶ ἐφόνευον πολλοὺς Τούρκους. Διὰ τοῦτο ὁ Δράμαλης, διὰ νὰ σώσῃ τὸν στρατὸν τοῦ, ἀπεφάσισε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Κόρινθον.

Τὰ ἐνδοξὰ Δερβενάκια.—Ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄργους φέρουν εἰς τὴν Κόρινθον στενὰ μεταξὺ ὄρεων, τὰ ὁποῖα λέγονται Δερβενάκια. Ὁ Κολοκοτρώνης καὶ μερικοὶ ἄλλοι ὄπλαρχηγοὶ εἶχον καταλάβει πρωτύτερα τὰ στενὰ ἐκεῖνοι. Μόλις δὲ ἐφάνη ἕν σῶμα τῶν Τούρκων, ἐκεῖ ἔπου εἶναι ὁ Ἅγιος Σώστης, πίπτουν οἱ Ἕλληγες ἐναντίον αὐτῶν. Οἱ Τούρκοι προσπαθοῦν νὰ φύγουν, ἀλλ' ἔχουν περικυκλωθῆ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Μὴ εὐρίσκοντες δίοδον ἀναρριχῶνται εἰς τὰ βουνά, ἀκόμη καὶ οἱ ἵππεῖς προσπαθοῦν νὰ ἀνέβουν μὲ τοὺς ἵππους των. Ἄλλ' ὑποκάτω εἶναι βαθεῖαι χαράδραι, οἱ Ἕλληγες ἀπὸ τὰς κορυφὰς τοὺς κτυποῦν, πίπτουν λοιπὸν ἄνδρες, ἵπποι, κάμηλοι ἀνακατωμένοι εἰς τὰς χαράδρας, ὁ εἰς ἐπάνω εἰς τὸν ἄλλον.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἠγωνίζοντο οἱ Τούρκοι νὰ περάσουν τὰ στενὰ (26—28 Ἰουλίου 1822), καὶ ἔπαθαν ἀληθινὴν πανωλεθρίαν.

Οἱ ἥρωες ἦσαν ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ ἀνεψιός του Νικήτας ὁ Τουρκοφάγος καὶ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης.

Τὸ οἰκτρὸν τέλος τῆς ἐκστρατείας.— Ἐπὶ τέλους ὁ Δράμαλης κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ εἰς τὴν Κόρινθον τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του. Ἀπὸ τὴν Κόρινθον ἐπροσπάθησε νὰ ἐξέλθῃ καὶ νὰ προχωρήσῃ εἰς Πάτρας. Ἄλλ' ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε καταλάβει ἄλους τοὺς δρόμους καὶ ἐπερίμενεν ἄγρυπνος. Οἱ Τούρκοι ἔπαθαν καὶ ἄλλας συμφοράς, ὁ δὲ Δράμαλης ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν λύπην του. Τότε τὰ φρούρια τοῦ Ἄργους καὶ τοῦ Ναυπλίου ἐκυριεύθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας.

Οὕτως ἐσώθη ἡ Πελοπόννησος καὶ ἐλόκληρος ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τὴν φθερὰν ἐκείνην ἐκστρατείαν τῶν Τούρκων. Ἄντὶ νὰ ἐπιτύχῃ ὁ Σουλτάνος τὰ μεγάλα ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα ἐπερίμενε, δηλαδὴ τὴν υποδούλωσιν πάλιν τῆς Ἑλλάδος, ἔβλεπε νὰ καταστρέφονται οἱ στρατοὶ του. Οἱ Τούρκοι εἶχον χάσει 25.000 ἄνδρας μόνον εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὅλοι δὲ οἱ Ἕλληνες ὠμολόγουν, καὶ ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατός, ὅτι ἡ σωτηρία ὠφείλετο κυρίως εἰς τὸν Κολοκοτρώνην, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦτο ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου.

δ'.— Ὁ ἀγὼν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ἀνταρσία τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ.— Τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ἐβοήθησε κατ' ἀρχὰς ἡ ἀνταρσία τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ ἐναντίον τοῦ Σουλτάνου. Διότι μέγας στρατός τῶν Τούρκων ἦτο ἀπησχολημένος εἰς τὰ Ἰωάννινα διὰ νὰ καταβάλλῃ τὸν ἰσχυρὸν ἐκεῖνον σατράπην τῆς Ἠπειροῦ.

Ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον τῶν Ἰωαννίνων ἀπεσπῶντο τὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἀπεστέλλοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ καταστείλουν τὴν Ἐπανάστασιν. Ἄλλ' αἱ μεγάλαι δυνάμεις τῶν Τούρκων ἦσαν ἀπησχολημέναι εἰς τὴν Ἠπειρον. Μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας ὁ στρατός τοῦ Σουλτάνου κατέστειλε τὴν ἀνταρσίαν καὶ ὁ Ἀλῆς ἐφύευθη. Τότε ὁ Τουρκικὸς στρατός ἔμεινεν ἐλεύθερος, καὶ τότε ἐγένετο ἡ μεγάλη ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη, τῆς ὁποίας γνωρίζομεν τὸ οἰκτρὸν τέλος. Ἄλλος στρατός ἐστράφη ἐναντίον τῶν Σουλταν-

τῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐπιστρέφει εἰς τὴν πατρίδα τῶν. Ἐν ἔπιπτε τὸ Σοῦλι, ὅλαι αἱ Τουρκικαὶ δυνάμεις θὰ ἦσαν ἐλεύθεραι νὰ ἐπιπέσουν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Μέγας λοιπὸν ἦτο ὁ κίνδυνος. Διὰ τοῦτο ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν ὁ Μαυροκορδάτος μὲ ὄπλαρχηγούς

Μάρκος Μπότσαρης.

καταστροφή των ἦτο βεβαία, καὶ ὅμως ἔμειναν καὶ ἐπόλεμησαν μὲ ἡρωϊσμόν, σχεδὸν ὅλοι ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος, εἶναι τὰ τιμημένα θύματα ἑνὸς ἱεροῦ ἀγῶνος.

Τότε οἱ Σουλιῶται ἦλθον εἰς τὴν ἀνάγκη νὰ συνθηκολογήσουν μὲ τοὺς Τούρκους. Τὸ Σοῦλι παρεδόθη, αὐτοὶ δὲ ἔμειναν ἐλεύθεροι νὰ ἀπέλθουν, ὅπου ἤθελον. Τὰ γυναικίκοπαῖδά των ἐστάλησαν εἰς τὴν Ἐπτάνησον.

Τὸ Μεσολόγγι.— Ἡ Ἐπανάστασις λοιπὸν ἐκινδύνευε νὰ σβύσῃ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Βλέπων τοῦτο ὁ Μαυροκορδάτος, ἔπεισε μερικὸς Σουλιώτας καὶ κατέλαβον τὸ Μεσολόγγι. Ἀρχηγὸς τῶν Σουλιωτῶν ἦτο ὁ ἀνδρεῖος **Μάρκος Μπότσαρης**. Οἱ περισσότεροι, βλέποντες πόσον δύσκολον θὰ ἦτο νὰ φρουρηθῇ ἡ πόλις, ἤθελον νὰ φύγουν. Ἄλλ' ὁ Μαυροκορδάτος ἀπήντησεν: «Ἐν ἐγκαταλείψωμεν τὸ Μεσολόγγι, τότε οἱ ἐχθροὶ θὰ προχωρήσουν χωρὶς ἐμπόδιον καὶ ὅλα εἶναι χαμένα. Θὰ μείνω λοιπὸν καὶ θ' ἀποθάνω ἐδῶ.—Καὶ ἐγώ», ἐφώναξεν ὁ Μάρκος Μπότσαρης.

Τὸ Μεσολόγγι ἔμελλεν ἀργότερα νὰ δοξάσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶρα ἐγιναν ἐκεῖ ἡρωϊκὰ κατορθώ-

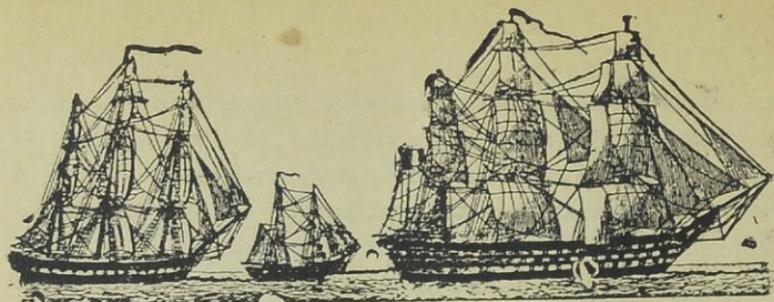
ματα. Πολυάριθμοι Τούρκοι ἔτρεξαν νὰ πολιορκήσουν τὴν μικρὰν ἐκεῖνην πόλιν, τῆς ὁποίας οἱ ὑπερασπισταὶ ἦσαν πολὺ ὀλίγοι. Οἱ Ἕλληγες ὁμῶς ἐπέφερον εἰς αὐτοὺς καταστροφὰς καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ στρατόπεδόν των (31 Δεκεμβρίου 1822).

Ἡ θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.—Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1823) ἰσχυρὸς Τουρκικὸς στρατὸς ἀπὸ 14.000 ἄνδρας εἰσέβαλεν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἡ Κυβέρνησις διώρισε στρατηγὸν τὸν Μᾶρκον Μπότσαρη. Ἄλλ' ὅταν ὁ γενναῖος ἐκεῖνος Σουλιώτης ἐνόησεν ὅτι οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ δυσηρεστήθησαν, ἠσπάσθη τὸ ἔγγραφον, εἰς ἔνδειξιν σεβασμοῦ, ἔπειτα τὸ ἔσχισε καὶ εἶπεν: «Ὅποιος εἶναι ἄξιος παίρνει τὸ δίπλωμά του ἐμπρὸς στὸν ἐχθρόν».

Ἡ πρωτοπορεία τοῦ ἐχθροῦ, περίπου 5.000 ἄνδρες, ἐστρατοπέδευσε πλησίον εἰς τὸ Καρπενῆσι. Ὁ Μπότσαρης ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῆ μετ' ὅσον μόνον Σουλιώτας. Τὸ μεσονύκτιον τῆς 9 Αὐγούστου ὤρμησεν ὁ Μᾶρκος καὶ εἰσεχώρησε μετ' ὀλίγους ἀνδρείους του εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον. Μεγάλῃ σύγχυσις καὶ ταραχῇ γίνεται. Ἀκούραστοι οἱ Σουλιῶται σφάζουν τοὺς Τούρκους. Οἱ ἐχθροὶ ρίπτουν τὰ ὅπλα καὶ τρέπονται εἰς φυγὴν. Ὁ Μπότσαρης τρέχει εἰς μίαν μάνδραν καὶ ὑψώνει τὴν κεφαλὴν διὰ νὰ ἴδῃ. Ἄλλ' ἀφηνιδίως πίπτει νεκρὸς κτυπημένος ἀπὸ μίαν σφαῖραν. Οἱ σύντροφοὶ του ἐξακολουθοῦν τὴν σφαγὴν ἕως τὰ ἕξήμερῶματα. Τότε μόνον παραλαμβάνουν τὸ πτώμα τοῦ ἀρχηγοῦ των καὶ ἐπιστρέφουν μετ' ὀλίγα λάφυρα.

Ἡ ἥρωϊκὸς θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη κατελύθησεν ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Διότι ὁ φονευθεὶς ἀρχηγὸς δὲν ἦτο μόνον γενναῖος, ἀλλ' εἶχε καὶ μεγάλην ψυχὴν.

Ὁ δὲ Τουρκικὸς στρατὸς, ἀφοῦ ἔπαθε καὶ ἄλλας καταστροφὰς, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ἐν ἀταξίᾳ καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἥπειρον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσώθη καὶ ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς, ὁ δὲ Μαυροκορδαῖος ἐφρόντισε τότε νὰ ὀχυρώσῃ τὸ Μεσολόγγι ὡς τὸ μέλλον προπύργιον τῆς Ἑλλάδος.

Γολέττα — Βρίκι — Τρίκορον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ—Ο ΑΓΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΑΛΑΣΣΑΝ

(1821—1825).

- α'.—Τὰ πρῶτα κατορθώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.
 β'.—Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν.
 γ'.—Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἕως τὸ 1825.

α'.— Τὰ πρῶτα κατορθώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

Τὸ ἔργον τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ.—Ὁ Ἑλλη-
 νικὸς στόλος ἔδωκε μεγάλην βοήθειαν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν καὶ
 ἐδόξασεν αὐτήν. Τὸ ἔργον αὐτοῦ ὑπῆρξε μέγα. Διότι ἀπέκλειε καὶ
 αὐτὸς ἀπὸ τὴν θάλασσαν τὰ φρούρια, τὰ ὅποια ἐπολιόρκουν οἱ
 Ἕλληνες ἀπὸ τὴν ξηρὰν, ὅπως τὸ Ναύπλιον, τὰς Πάτρας. Κατ'
 αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Τουρκικὸς στόλος δὲν ἠδύνατο νὰ τὰ βοηθήσῃ
 οὔτε μὲ στρατόν, οὔτε μὲ τροφάς. Τοῦναντίον ὁ Ἑλληνικὸς στό-
 λος ἐβοήθει τὰ φρούρια, τὰ ὅποια ὑπερησπίζοντο οἱ Ἕλληνες,
 ὅπως τὸ Μεσολόγγι. Προσέτι δὲ ἠμπόδιζε τὴν μεταβίβασιν Τουρ-
 κικοῦ στρατοῦ ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν εἰς τὴν Εὐρώπην. Μόλις
 ἐξήρχετο ὁ Τουρκικὸς στόλος, ἔτρεχεν ὁ Ἑλληνικὸς καὶ τὸν ἠνάγ-
 καζε νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ νὰ κλεισθῇ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον.

Αἱ πρῶται ἐπιχειρήσεις.— Αἱ τρεῖς νῆσοι, Ὑδρα, Σπέ-
ται καὶ Φαρά, ἠγνωμένοι εἶχον, ὡς γνωρίζομεν, 150 περίπου
ἰσιοφόρα. Ἄλλ' ὠπλιζον, δηλαδὴ ἀρμάτων, ἐκ περιτροπῆς ἀπὸ
60 πλοῖα, τὰ ὅποια ἀπετέλουν τὸν Ἑλληνικὸν στόλον καὶ ἐξήρ-
χοντο εἰς τὸ πέλαγος διὰ τὸν πόλεμον. Ἐχρειάζοντο δὲ πολλὰ
χρήματα διὰ νὰ ἐτοιμασθοῦν τὰ πλοῖα, διότι ἡ παρασκευὴ ἑνὸς
στόλου εἶναι δυσκολωτέρα παρὰ ἑνὸς στρατοῦ. Τὰ μεγάλα ἐξοδα
τὰ κατέβαλλον μὲ ζηλευτὴν ὁμόνοια, αἱ τρεῖς νῆσοι. Κάθε μιὰ
εἶχε τὸν ναύαρχόν της, ὡς ἀρχιναύαρχος δὲ ἀνεγνωρίζετο ὁ ἰκα-
νώτερος ἀπὸ ἑλοῦς, ὁ Ὑδραῖος Ἀνδρέας Μιαούλης.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἦσαν συλλήψεις
πλοίων. Ἡ δὲ πρώτη συμφορὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἦτο ἡ κατα-
στροφὴ ἑνὸς δικρότου εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ εἰς τὴν Μυτι-
λήνην. Ὁ Φαριανὸς Παπανικολῆς ἐκόλλησε τὸ πυρπολικόν του
εἰς τὸ δίκροτον καὶ ἀνετινάχθη τοῦτο εἰς τὸν ἀέρα μὲ 400 ναύτας
(27 Μαΐου 1821). Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐτρόμαξε καὶ ἔτρεξε νὰ
κλεισθῇ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου.— Ὁ ἦσυχος λαὸς τῆς
ὠραίας νήσου Χίου ἐπαναστάτησε μόνον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822.
Διὰ νὰ ἐμπνεύσῃ τρόμον εἰς τοὺς Ἑλληνας, ὁ Σουλτᾶνος διέταξε
τὸν ναύαρχον Καρᾶ Ἀλῆν νὰ πλεύσῃ μὲ τὸν στόλον εἰς τὴν Χίον.
Πρὶν προφθάσῃ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ὁ Καρᾶ Ἀλῆς ἐδομβάρδισε
τὴν πόλιν καὶ ἔπειτα ἀπεβίβασεν εἰς τὴν νήσον φανατικὸν στρα-
τόν. Τὰ ἄγρια στίφη τῶν Τούρκων ἐσκορπίσθησαν εἰς τὴν νήσον.
Χωρία, μοναστήρια, νοσοκομεῖα, ἔλα ἐκάησαν. Ἄνδρες γυναῖκες,
παιδιά, ἐσφάζοντο ἀδιακρίτως, οἱ νέοι καὶ αἱ νέαι ἠρπάζοντο καὶ
ἐπωλοῦντο ὡς δοῦλοι εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς.

Ἡ καταστροφὴ τῆς νήσου ἦτο τελεία. Ἀπὸ 100.000 κατοί-
κους δὲν ἔμειναν παρὰ 30.000. Οἱ Ἕλληνες ἔδλεπον πλέον, ὅτι
ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἐξολοθρευσεῶς των ὡς ἔθνοους.

Ὁ θρίαμβος τοῦ Κανάρη.— Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δὲν
εἶχε προφθάσει νὰ σώσῃ τὴν Χίον, ἔφθασε πολὺ ἀργά. Ἐπλευσε
πéριξ τῆς νήσου καὶ ἔσωσε πολλοὺς κατοίκους. Κατόπιν οἱ Ἕλ-
ληνες ἐπέστρεψαν εἰς Φαρά καὶ ἀπεφάσισαν νὰ καύσουν τὸν
Τουρκικὸν στόλον μὲ πυρπολικά.

Οἱ ἐκλεγέντες ὡς πυρποληταί, ὁ Ὑδραῖος Πιπίνος καὶ ὁ Φα-

ριανός Κανάρης, πρὶν ἐπιβιθασθοῦν εἰς τὰ πυρπολικά των, ἐπῆ-
γαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ μετέλαβαν. Ἀμέσως ἔπειτα διηυθύνθη-
σαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου. Ἡ νύξ ἦτο σκοτεινή. Ἄλλ' ὁ λιμὴν
ἐφωτίζετο ἀπὸ τὰς φωταψίας τῶν Τουρκικῶν πλοίων, διότι οἱ
Τούρκοι εἶχον τότε ἑορτὰς καὶ διασκεδάσεις. Μὲ θαυμαστὴν τόλ-
μην οἱ δύο πυρποληταὶ εἰσῆλθον εἰς
τὸ μέσον τῶν ἐχθρικῶν πλοίων. Τὸ
πυρπολικόν, τὸ ὁποῖον ὠδήγει ὁ ἀ-
τρόμητος Κανάρης, προσεκολλήθη εἰς
τὴν ναυαρχίδα καὶ μὲ τρόπον, ὥστε
ὁ ἄνεμος νὰ φέρῃ τὰς φλόγας πρὸς
τὸ πλοῖον. Ἡ ναυαρχὶς ἐπῆρεν ἀμέ-
σως φωτιάν. Φοβερὰ ἀναστάσις ἐγι-
νεν εἰς τὸ πλήρωμα καὶ ὅλοι ἔσπευ-
δον διὰ νὰ σωθοῦν. Τὸ πῦρ μετεδόθη
εἰς τὴν ἀποθήκην τῆς πυρίτιδος καὶ
ὀλόκληρον τὸ πλοῖον ἀνετινάχθη εἰς
τὸν ἀέρα (6 Ἰουνίου 1822). Τὰ κα-
νόνια ἐξεπυρσοκρότου μόνον των, αἱ

Ὁ πυρπολητὴς Κανάρης.

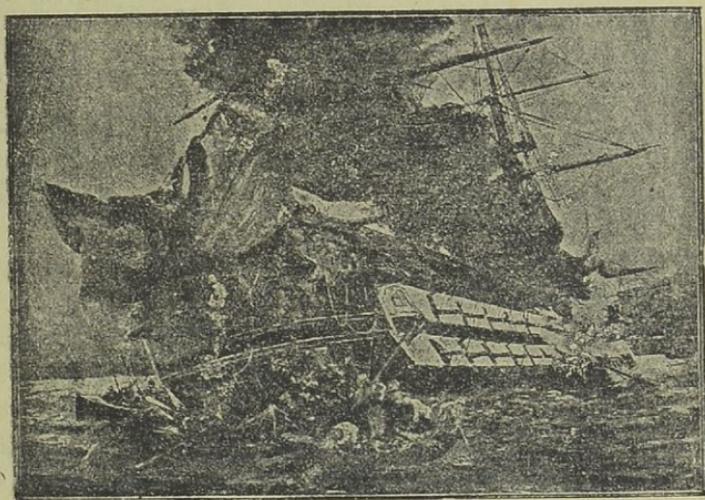
φλόγες κατέπινον τοὺς Τούρκους
ναύτας. Οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, ὁ Τούρκος ναύαρχος, ὅλοι ἐφο-
νεύθησαν. Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἔτρεξε νὰ κρυφθῇ εἰς τὸν Ἑλλή-
σποντον καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ.

Ἡ ἐπάνοδος τῶν πυρπολητῶν. — Κατὰ τὴν σύγχυ-
σιν, ἣ ὁποία ἐπεκράτησε, κατῴρθωσαν αἱ λέμβοι τῶν πυρπολικῶν
νὰ διέλθουν διὰ μέσου τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Ὅλοι ἐπανῆλθον
σῶοι εἰς τὰ Ψαρά. Οἱ πυρποληταὶ ἦσαν ἔτοιμοι, ἀν συνελαμβά-
νοντο, νὰ ἀνατινάξουν ἑαυτοὺς εἰς τὸν ἀέρα, τώρα ἐπανήρχοντο
ἐν θριάμβῳ. Εἰς τὰ Ψαρά ὁ λαὸς τοὺς ὑπεδέχθη μὲ ἐπευφημίας,
καὶ ὅλοι μαζί ἐπῆγαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διὰ νὰ εὐχαριστήσουν
τὸν Θεόν.

Τὰ κατορθώματα πλησίον τοῦ Ναυπλείου. — Μετ'
ὀλίγους δὲ μῆνας νέους θριάμβους ἐκέρδισε πάλιν ὁ Ἑλληνικὸς
στόλος. Τὸ Ναύπλιον ἐπολιορκεῖτο ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας καὶ οἱ ἐν
αὐτῷ Τούρκοι ἤρχισαν νὰ πεινοῦν.

Μέγας Τουρκικὸς στόλος ἐξῆλθεν εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ διηυθύνθη

εις Ναύπλιον. Ἀπετελείτο ἀπὸ 84 σκάφη, πᾶσι ἦσαν δίκροτα καὶ φρεγάτες. Ἀμέσως ἔτρεξεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ὃ ὅποιος εἶχε 60 μικρὰ πλοῖα, ἀλλὰ ναύαρχον τὸν Ἀνδρέαν Μιαούλην. Ὁ μικρὸς Ἑλληνικὸς στόλος ἀντιπαρετάχθη ἐναντίον τοῦ Τουρκικοῦ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου. Τόσον μεγάλην στενοχωρίαν ἔφερον εἰς αὐτὸν ὁ Μιαούλης, ὥστε ὁ φοβερὸς ἐκεῖνος στόλος τῶν ἐχθρῶν ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Ναύπλιον (τὸν Σεπτεμβρίον τοῦ 1822).

Ἡ πυρπόλησις τῆς Τουρκικῆς Ναυαρχίδος.

Ἀπὸ τὸν ἐν Μονάχῳ πίνακα τοῦ Γερμανοῦ ζωγράφου Ἔς.

Νέον κατόρθωμα τοῦ Κανάρη.—Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἤραξε πλησίον τῆς Τενέδου, ὅπου ἐνόμιζεν, ὅτι ἦτο ἀσφαλές. Τὴν νύκτα δύο Ἑλληνικὰ πυρπολικά εἰσδύον εἰς τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Τὸ ἐν τὸ διευθύνει ὁ ἀτρόμητος ἥρως Κανάρης καὶ τὸ προσκολλᾷ εἰς ἓν δίκροτον, τὸ ὅποιον ἀνατινάσεται εἰς τὸν ἀέρα μὲ ὄλον τὸ πλήρωμά του.

Τὸ ὄνομα τοῦ Κανάρη ἐγένεν ἐξακουστόν. Ἐπῆρξε, λέγει εἰς Γάλλος ναύαρχος καὶ ἱστορικός, εἰς ἀπὸ τοὺς γενναϊότερους ἀνδρας, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ἡ ἱστορία. Οἱ ναῦται ὄλου τοῦ κόσμου

δὲν θὰ παύσουν νὰ τὸν θαυμάζουν». Ἐντὸς ἑξ μηνῶν ὁ Κανάρης εἶχε καταστρέψει δύο δίκροτα καὶ 3,000 ἔχθρους.

Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐπῆγε πάλιν ἔντρομος νὰ κλεισθῆ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Τὰ Τουρκικὰ πυλεμικὰ δὲν ἐτόλμων πλέον νὰ ἐμφανισθοῦν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Καὶ μόνον τὰ ὀνόματα τοῦ Κανάρη καὶ τοῦ Μιαούλη ἔτρεπον εἰς φυγὴν τοὺς στόλους τῶν Τούρκων. Οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἦσαν πάλιν κύριοι τῆς θαλάσσης, ὅπως καὶ εἰς τοὺς παλαιοὺς χρόνους.

β.— Μεγάλαι καταστροφαι. Ἡρωϊκαὶ ναυμαχίαι (1821—1824).

Ἡ καταστροφὴ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου.— Μετὰ τὰς συμφορὰς, τὰς ὁποίας ἔπαθον οἱ Τούρκοι εἰς τὴν θάλασσαν, ὁ Σουλτάνος ἐξεμάνη καὶ διέταξε φοβερὰς καταστροφὰς Ἑλληνικῶν χωρῶν.

Οἱ Χριστιανοὶ τῆς Κρήτης εἶχον ἐπαναστατήσει καὶ εἶχον κυριεύσει ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν μεγαλόνησον. Διὰ νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης, ὁ Σουλτάνος διέταξε τὸ 1824 νὰ ὑπάγῃ στόλος καὶ στρατεύματα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Ὁ στρατὸς τῶν Αἰγυπτίων, καλῶς ἐφωδιασμένος, ἀπεβιδάσθη εἰς τὴν νῆσον. Ἀμέσως ἐπροχώρησεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῆς καίων, λεηλατῶν, σφάζων, καὶ οὕτω μὲ φοβερὰς καταστροφὰς συνεπληρώθη ἡ κατάκτησις τῆς Κρήτης.

Τὰς ἰδίας συμφορὰς ἔπαθε καὶ ἡ νῆσος Κάσος. Οἱ μὲν ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες ἐσφάγησαν, οἱ δὲ νέοι καὶ οἱ παῖδες ἐστάλησαν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα.

Ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῶν Ψαρῶν.— Περισσότερον δὲ τραγικὴ ἦτο ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν. Φοβερὸς Τουρκικὸς στόλος ἀπὸ 176 πλοῖα μὲ πολυάριθμον στρατὸν ἐνεφανίσθη αἰφνιδίως ἐμπρὸς εἰς τὴν μικρὰν νῆσον. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἦσαν τότε 30.000, οἱ πολεμιστὰι δὲν ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ 3 000, καὶ ἔπρεπε ν' ἀνισταθοῦν εἰς ἑξαπλάσιον στρατὸν. Οἱ Ψαριανοὶ ἀπεφάσιον νὰ μείνουν ἔλοι εἰς τὴν νῆσον των, καὶ νὰ σώσουν αὐτὴν ἢ νὰ καταστραφοῦν, διὰ τοῦτο ἀφήρσαν μάλιστα τὰ πηδάλια τῶν πλοίων των.

Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐπλησίασεν εἰς τὴν νῆσον, καὶ παρ' ἄλλην τὴν γενναίαν ἀντίστασιν τῶν Ψαριανῶν κατώρθωσε νὰ ἀποβιδάσῃ

στοατὸν εἰς διάφορα μέρη τῆς νήσου. Ἐπειτα ἐβάδισαν ὅλοι μαζί καὶ ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν.

Ἡ καταστροφὴ τῶν Φαραῶν.— Τότε ἐγινε φοβερωτάτη σφαγὴ καὶ καταστροφὴ. Ἀπὸ τὸν ἀνηλεῆ φόνον ἡ θάλασσα ἐδάφη μὲ αἷμα. Μόνον εἰς ἓν μικρὸν φρούριον, τὸ Παλιόκαστρον, εἶχον κλεισθῆ ὀλίγοι πολεμισταὶ καὶ πολλὰ γυναικόπαιδα. Ἐπὶ τέλους οἱ Τοῦρκοι εἰσώρμησαν εἰς τὸ ἀδύνατον ὀχύρωμα. Τότε οἱ πολιορκούμενοι ἔβαλαν φωτιὰν εἰς τὴν πυριταποθήκην. Ἐκρηξίς φοβερὰ διέσχισε τὸν ἀέρα. Οἱ ὑπερασπισταὶ, τὰ γυναικόπαιδα, οἱ ἐχθροί, ὅλα ἐγιναν θρύμματα.

Τὰ Φαρά εἶχον ἐντελῶς καταστραφῆ καὶ ἐρημωθῆ. Οἱ Φαριανοὶ ἔχασαν τὰ πάντα, καὶ τὴν πατρίδα καὶ τὴν ζωὴν. Τοὺς ἔμειναν ὅμως ἀθάνατος ἡ δόξα, τὴν ὁποίαν ἔψαλεν ὁ ἔθνικός μας ποιητῆς Σολωμός :

« Στῶν Φαραῶν τὴν ὀλόμανρη ράχη
Περπατῶντας ἡ δόξα μονάχη,
Μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
Καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ,
Γινομέν' ἀπὸ λίγα χορτάρια
Ποῦ χαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ ».

Αἱ ἥρωϊκαὶ ναυμαχίαι.— Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δὲν εἶχε προφθάσει νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῶν Φαραῶν δι' ἔλλειψιν χρημάτων. Ἄλλ' ἡ συμφορὰ τῆς ἥρωϊκῆς νήσου ἐπλήρωσεν ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα. Ἐπὶ τέλους κατωρθώθη νὰ ἐτοιμασθοῦν οἱ Ἑλληνικοὶ στολίσκοι καὶ ἐξέπλευσαν διὰ νὰ καταδιώξουν τὸν ἐχθρικόν.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Φαραῶν ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐκινήθη ἐναντίον τῆς Σάμου. Ἰσχυρότατος δὲ στόλος ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον ἦλθεν εἰς βοήθειάν του, καὶ ἀπετελέσθη οὕτω φοβερὰ ἐχθρικὴ δύναμις. Οἱ ἐχθροὶ εἶχον 400 πλοῖα πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ, ναύτας καὶ στρατιώτας 50.000 καὶ 2500 κανόνια. Ὁ ἰδικὸς μας στολίσκος δὲν εἶχε παρὰ μόνον 70 πλοῖα καὶ 300 μικρὰ κανόνια. Ὅλον τὸ πέλαγος ἐσκεπάσθη ἀπὸ πλοῖα, ὡς νὰ ἦσαν κινούμενον δάσος. Καὶ τότε ἐγιναν ἐκεῖ τριγύρω εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Σάμου μεγάλα κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων θαλασσιῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μιαούλη.

Ὁ μικρὸς Ἑλληνικὸς στόλος ἀντιπαρετάχθη μὲ τόλμην ἐναν-

τίον τοῦ Τουρκικοῦ. Αἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων καὶ αἱ ναυμαχίαι διήρκουν πολλὰς ἡμέρας κατὰ συνέχειαν. Πάντοτε τὰ Ἑλληνικά πλοῖα εὗρισκοντο ἐμπρὸς των, πάντοτε τὰ πυρπολικά μας ἐφόρμων καὶ ἔφερον τὴν σύγχυσιν καὶ τὸν τρόμον. Ἐπὶ τέλους οἱ φοβεροὶ ἐχθρικοὶ στόλοι, ἔχασαν πολλὰ πλοῖα καὶ ναύτας, κατετροπώθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν. Τότε ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐπανῆλ-

Ὁ Μιαούλης.

θεν εἰς τὴν Ὑδραν, ἀφοῦ ἐπὶ τέσσαρας σχεδὸν μῆνας διαρκῶς ἐπολέμει (ἀπὸ τὸν Αὐγουστον ἕως τὸν Νοέμβριον τοῦ 1824).

Ἡ μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντος. — Ἰδίως ἀξιοθαύμαστος ἦτο ἡ ναυμαχία ἡ ὁποία ἔγινεν εἰς τὸν *Γέροντα*, ὅπως ὀνομάζεται εἰς κόλπος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὸς Νότον τῆς Σάμου.

Ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἐπετέθη μὲ οὖριον ἄνεμον ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ. Τὰ ἰδικά μας ἕως πλοῖα δὲν ἠδύναντο νὰ κινηθοῦν, διότι εἶχον πέσει εἰς νηνεμίαν. Πολλὰ μάλιστὰ εἶχον μείνει εἰς τὸν κόλπον Γέροντος, ὡς νὰ ἦσαν κλεισμένα εἰς μίαν μάνδραν. Οἱ ἐχθροὶ ἤλπιζον, ὅτι θὰ κατέστρεφον εὐκόλως τὸν Ἑλληνικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἦτο εἰς ἀκινήσιάν. Ἐφοβοῦντο νὰ πλησιάσουν, ἀλλ' ἀπὸ μακρὰν ἐπυροβόλουν ἀκαταπαύστως καὶ μὲ μανίαν.

Οἱ Ἕλληνες ἕως ναῦται κατώρθωναν μὲ τρικυμίαν καὶ μὲ γαλήνην νὰ γίνωνται νικηταί. Μόλις ἔπνευσεν ὀλίγος ἄνεμος, ἀρχίζουσι τὰ δύο τμήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου νὰ προσελθύνουν. Οἱ ἐχθροὶ ἀρχίζουσι νὰ ὑποχωροῦν. Ὁ Μιαούλης διατάσσει νὰ προσελάσουν τὰ πυρπολικά καὶ δύο ἰσχυρὰ πλοῖα τῶν ἐχθρῶν πυρπολοῦνται. Οἱ ἄνδρες καίονται, πνίγονται, ἄλλοι συλλαμβάνονται αἰχμάλωτοι. Τότε οἱ ἐχθροὶ τρέπονται εἰς βιαστικὴν φυγὴν.

«Τρύπια ἦσαν τὰ πανιά ὅλων τῶν πλοίων, ἀλλ' ὅλοι εὗρισκοντο παρόντες, κανέν Ἑλληνικὸν πλοῖον δὲν κατεστράφη. Ὅλην τὴν ἡμέραν οἱ ναῦται μας ἦσαν νησιτικοί, μαῦροι ὡς πίσσα ἀπὸ τὴν πυρίτιδα, καὶ τὸ βράδυ ὅλοι μαζί ἐκάθισαν νὰ φάγουν τὸ λιτὸν δειπνον. Ὅλοι ἔφαγαν

ἄρτον καὶ ὀλίγας ἐλαίας μὲ φαιδρὰ πρόσωπα δοξάζοντες τὸν Θεὸν ὅτι τοὺς ἐδώρησε τὰ νικητήρια καὶ ἐλυπήθη τοὺς ὑπερμάχους τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ» (κατὰ τὸν Σπετοιώτην (*Ἀνάγυρον Ἀναγύρου*)).

γ'. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἕως τὸ 1825.

Τὰ τέσσαρα πρῶτα ἔτη τῆς Ἐπαναστάσεως.—Τὸ τέταρτον ἔτος τοῦ μεγάλου Ἀγῶνος εἶχε συμπληρωθῆ καὶ ἡ Τουρκία δὲν εἶχε κατορθῶσει τίποτε τὸ σπουδαῖόν. Ὅλαι αἱ ἐκστρατεῖαι, τὰ ὁποίας εἶχε στείλει ὁ Σουλτάνος ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος εἶχον ἀποτύχει κατὰ σειράν: τοῦ Ὁμὲρ Βριώνη (1821), ἡ μεγάλη ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη (1822), δύο ἄλλαι, ἡ μία εἰς τὴν Ἀνατολικὴν καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα (1824).

Οἱ δὲ Ἕλληνες θαλασσινοὶ εἶχον ἐπιτελέσει ἀθάνατα ἔργα. Οἱ μεγάλοι στόλοι τῶν Τούρκων εἶχον πάθει καταστροφὰς ἀπὸ τὰ πυρπολικά καὶ εἶχον κατανικηθῆ εἰς ναυμαχίας ἐκ παρατάξεως. Μετὰ τὰ παθήματά των ἔμειναν κλεισμένοι εἰς τὸν Ἑλλησποντον. Τὸ μόνον δὲ ὄπλον, τὸ ὅποιον ἔμεινεν εἰς τὸν Σουλτάνον, ἦτο ἡ ἀγριότης. Διὰ τοῦτο ἔστελλε τοὺς κολοσσιαίους στόλους του νὰ ἐρημώνουν τὰς Ἑλληνικὰς νήσους, καὶ τότε ἐγίναν αἱ φοβεραὶ καταστροφαι τῆς Χίου, τῆς Κρήτης, τῆς Κάσου, τῶν Ψαρῶν.

Ὁ θαυμασμὸς τῶν Εὐρωπαϊκῶν.—Γεμάτοι θαυμασμὸν οἱ Εὐρωπαῖοι ναύαρχοι καὶ πρέσβεις, οἱ ὅποιοι ἦσαν τότε εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐπληροφόρουν τὰς Κυβερνήσεις των διὰ τὰ Ἑλληνικὰ κατορθώματα. Ὁ Γάλλος Ναύαρχος ἔγραφεν:

«Αἱ φοβεραὶ λοιπὸν τῶν Τούρκων παρασκευαὶ εἰς οὐδὲν ἀποτέλεσμα κατέληξαν. Ἴδου συμπληροῦται τὸ τρίτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ οἱ ἠνωμένοι ἀγῶνες τῶν Ὀθωμανικῶν στόλων καὶ στρατῶν τίποτε δὲν κατώρθωσαν. Οἱ Τούρκοι μόνον των δὲν δύνανται νὰ καθυποτάξουν τοὺς Ἕλληνας».

Ἡ δὲ Γαλλικὴ Πρεσβεῖα ἔγραφεν εἰς τὴν Κυβέρνησίν της κατὰ τὸ 1824:

«Τὰ λαμπρὰ κάτορθώματα, ὅσα ἐπέτυχον οἱ ἐπαναστάται κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἐστερέωσαν τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν».

Τόσον δὲ ἀκλόνητος ἦτο ἡ καρτερία τῶν Ἑλλήνων, ὥστε ὅλοι οἱ ξένοι ὠμολόγουν, ὅτι «οἱ Τούρκοι δὲν δύνανται νὰ νικήσουν τοὺς Ἕλληνας, μόνον νὰ τοὺς ἐξοντώσουν δύνανται».

Αἱ διχόνοιαι τῶν Ἑλλήνων.— Κατὰ τὸ τέλος λοιπὸν τοῦ 1823 ἐφαίνετο ὅτι ἐθριάμβευεν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις. Ἄν δὲ ὑπῆρχε τότε ἰσχυρὰ Κυβέρνησις καὶ ὁμόνοια μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, αἱ καταστροφαὶ τῶν Τούρκων θὰ ἦσαν πολὺ μεγαλύτεραι καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος θὰ ἐγίνετο ταχύτερον.

Ἄλλ' ὅταν ἀπηλλάγησαν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὰς φοβεράς ἐκστρατείας τῶν Τούρκων, δὲν ἐφρόντισαν νὰ ἐτοιμασθοῦν διὰ νὰ ἀποκραύσουν πάντα κίνδυνον, ἀλλὰ κατέτριψαν τὸν χρόνον εἰς ἔριδας. Ἀπὸ τὸ ἐν μέρος οἱ προεστώτες, ἀπὸ τὸ ἄλλο οἱ στρατιωτικοὶ ἦσαν εἰς διάστασιν, ἡ ὁποία μάλιστα ἐφθασε καὶ ἕως ἐμφύλιον πόλεμον. Πολὺ δὲ λυπηρὰ ἀποτελέσματα ἐπῆλθον τότε ἀπὸ τὴν διαίρεσιν τῶν Ἑλλήνων.

Κατὰ τὴν θλιβερὰν ἐκείνην περίοδον κατέπεσεν ἡ φήμη τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου. Ὁ ἥρωὸς τῆς Γραβιᾶς μετὰ τὸ κατόρθωμά του δὲν ἐδείχθη ἀντάξιός τῶν ἐλπίδων τοῦ ἔθνους, δὲν ὑπῆκουεν εἰς κανένα καὶ ἐφέρετο ὡς ἀντάρτης. Διὰ τοῦτο συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἐτελείωσεν ἀναξίως τὸν βίον του.

Ἡ ἔλλειψις χρημάτων.— Ἐξ ἄλλου τὰ χρήματα, τὰ ὅποια ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ ἡ κυβέρνησις διὰ τὸν Ἀγῶνα, ἦσαν πολὺ ὀλίγα. Ὁ τόπος ἦτο ἐντελῶς ἐξηντηλημένος, πολὺ ὀλίγοι λοιπὸν φόροι εἰσεπράττοντο. Οἱ πλούσιοι δὲν εἶχον πλέον νὰ συνεισφέρουν. Τὸ δὲ θλιβερότερον εἶναι, ὅτι ἡ διχόνοια ἔκαμνε νὰ σπαταλῶνται ἀσκόπως καὶ τὰ ὀλίγα χρήματα, τὰ ὅποια διέθετεν ἡ Κυβέρνησις.

Ἡ ἔλλειψις αὕτη τῶν χρημάτων ἐβλαπτε κυρίως τὸν στόλον, ὃ ὅποιος ἐχρειάζετο πολλὰ διὰ νὰ κινηθῇ. Εἰς τὰς ἀρχὰς οἱ πλούσιοι νησιῶται εἶχον συνεισφέρει ἑκατομμύρια διὰ νὰ ἐτοιμασθῇ ὁ στόλος, ἀλλὰ τώρα καὶ αὐτοὶ πλέον δὲν ἦσαν εἰς κατάστασιν νὰ τὸν συντηρήσουν. Διὰ τοῦτο ἡ Κυβέρνησις ἐπροσπάθει νὰ εὑρῇ δάνειον εἰς τὴν Ἀγγλίαν διὰ νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα.

Αἱ κυβερνήσεις τῶν Δυνάμεων.— Αἱ Εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις ἦσαν δυσμενεῖς πρὸς τὴν Ἐπανάστασιν. Διότι οἱ βα-

οιείς τῆς Εὐρώπης ἐφοβοῦντο τὰς ἐξεγέρσεις τῶν λαῶν. Ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Αὐστρίας Μέτερνιχ, ὁ ὁποῖος ἦτο φιλότουρκος, ἔλεγεν: «Ἐκεῖ κάτω (εἰς τὴν Ἀνατολήν), καὶ ἂν κρεμασθοῦν 300 ἢ 400 χιλιάδες ἄνθρωποι, τοῦτο δὲν ἔχει καμμίαν σημασίαν».

Ἄλλὰ τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ σφαγαὶ τῶν Τούρκων ἤλλαξαν τὰ πράγματα. Ὅταν μάλιστα ἔγινεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν πρωθυπουργὸς ὁ Κάνιγγ καὶ εἰς τὴν Ρωσίαν Αὐτοκράτωρ ὁ Νικόλαος Α', τότε αἱ Κυβερνήσεις κατέστησαν εὐμενέστεραι. Οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ Ρῶσοι ἤρχισαν νὰ συνεννοοῦνται μὲ τοὺς Γάλλους διὰ νὰ ἐπέμβουν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ πραγματικὴ ὁμως ἐνέργεια τῶν Δυνάμεων ἤργησε πολὺ, καὶ οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀκόμη νὰ ὑποφέρουν μεγάλας δυστυχίας.

Οἱ Φιλέλληνες καὶ ὁ Φιλελληνισμὸς.—Ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς Τουρκοκρατίας οἱ περιηγηταὶ εἶχον διαδώσει τὸ ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν ἀπογόνων τῆς ἐνδόξου ἀρχαίας Ἑλλάδος. Μόλις δὲ ἐξερράγη ἡ Ἐπανάστασις, πολλοὶ Εὐρωπαῖοι, ἰδίως Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι, ἔτρεξαν μ' ἐνθουσιασμὸν ν' ἀγωνισθοῦν καὶ αὐτοὶ μαζὶ μὲ τοὺς Ἕλληνας. Εἰς ἐξ αὐτῶν ἔλεγε τὴν παραμονὴν τῆς ἐν Πέτρα καταστροφῆς: «Ἀπὸ τὴν νεότητά μου ἐπολέμησα εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Τώρα ἐν μόνον ποθῶ, ν' ἀποθάνω ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς ἡγιασμένης αὐτῆς γῆς ἢ νὰ ἴδω τὴν ἐλευθερίαν ἀναθάλλουσαν ἐν αὐτῇ».

Εἰς δὲ τὴν Εὐρώπην, ἰδίως εἰς τὴν Γαλίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν, ἰδρύθησαν **Φιλελληνικοὶ Σύλλογοι** διὰ νὰ ἐνισχύσουν τὸν Ἀγῶνα. Αἱ ἡρωϊκαὶ θυσίαι τῶν Ἑλλήνων ἐνθουσίασαν τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Χρήματα καὶ πολεμοφόδια ἤρχισαν νὰ στέλλωνται εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ δὲ ἐνθουσιασμὸς τῶν λαῶν ἠνάγκασεν εἰς τὸ τέλος καὶ τὰς Κυβερνήσεις νὰ εὐνοήσουν τὸν Ἀγῶνα.

Ὁ λόρδος Βύρων.—Ἀπὸ ὅλων τοὺς Φιλέλληνας ἀληθινότητος εἶναι ὁ μέγας Ἄγγλος ποιητὴς Βύρων. Ἡ ἀφιξίς του εἰς τὴν Ἑλλάδα διήγειρεν ἐνθουσιασμὸν. Ὁ Βύρων ἦτο ἐκτάκτως ὄρατος καὶ ἐλκυστικὸς, κατήγετο ἀπὸ μεγάλῃν οἰκογένειαν καὶ τὸ ὄνομά του εἶχε γίνει περιλάλητον, διότι ἦτο μέγας ποιητὴς. Ἐδωκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν περιουσίαν, τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματος, τέλος καὶ τὴν ζωὴν του.

Ὁ Βύρων ἔτρεξεν εἰς τὸ ἡρωϊκὸν Μεσολόγγι με μεγάλα σχέδια. Ἔδωκε χρήματα πολλὰ ὑπὲρ τοῦ Ἀγῶνος, ἐφρόντισε διὰ τὸ δάνειον ἀπὸ τῆν Ἀγγλίαν καὶ ἐπροσπάθησε νὰ καταρτίσῃ τακτικὸν στρατὸν ἀπὸ τοῦ ἀγαπημένου του Σουλιώτας. Ἀλλὰ τὸ νο-

Ὁ λόρδος Βύρων.

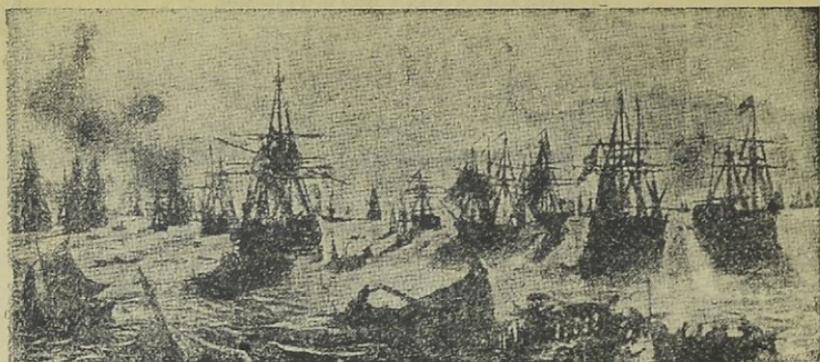
σηρὸν κλίμα ἐπέδρασεν ὀλεθρίως εἰς τὴν υγείαν του καὶ μετ' ὀλίγους μῆνας ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 37 ἐτῶν (7 Ἀπριλίου 1824). Ἡ κηδεία του ἔγινεν εἰς τὸ Μεσολόγγι με μεγάλας τιμᾶς. Ὅλη ἡ Ἑλλάς ἐδυσθίσθη εἰς πένθος.

Αἱ διχόνοιαὶ τῶν Ἑλλήνων ἔκαμναν ἔλους ν' ἀπελπίζονται. Αἰφνιδίως ἔμως αἱ διχόνοιαὶ κατέπαυσαν. Διότι μεγάλαὶ συμφοραὶ εἶχον ἐπέλθει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥπως ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν,

και τώρα η απόβασις του Ἰβραὶμ πασαῦ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Τὸ ἀποτρόπαιον σχέδιον.— Αἱ ἀποτυχίαι, τὰς ὁποίας υπέστη ὁ Σουλτᾶνος, τὸν ἠνάγκασαν νὰ ταπεινωθῆ καὶ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν ἀπὸ τὸν ἀντιβασιλέα τῆς Αἰγύπτου **Μεχμέτ Ἀλῆν**. Ὁ Σουλτᾶνος υπεσχέθη εἰς αὐτὸν τὸ πασαλίκιον, δηλαδὴ τὴν διοίκησιν τῆς Πελοποννήσου, μὲ τὸ ἀντάλλαγμα δὲ τοῦτο ὁ Μεχμέτ πασᾶς, ὁ ὁποῖος εἶχε μεγάλας φιλοδοξίας, ἀνέλαβε προθύμως νὰ δώσῃ βοήθειαν.

Τὸ σχέδιον τῶν δύο ἡγεμόνων ἦτο ὄχι μόνον νὰ σβύσουν καθ' ὁλοκληρίαν τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξολοθρεύσουν τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Σουλτᾶνος μὲ ἰδικόν του στρατὸν θὰ καθυπέτασσε τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, οἱ στόλοι θὰ κατέστρεφον ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς νήσους μὲ τὰ φοβερὰ Ἀσιατικὰ στίφη. Ὁ δὲ Μεχμέτ Ἀλῆς θὰ καθυπέτασσε τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐπειδὴ αὕτη ἦτο ἀκμαιοτέρα Ἑλληνικὴ χώρα, διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἐκριζωθῆ εἰς αὐτὴν τελείως ὁ Ἑλληνισμός. Οἱ κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου θὰ μετεφέροντο εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ οἱ Ἀραβες θὰ ἐλάμβανον τὴν θέσιν των. Ἦτο ἀπείσιον τὸ σχέδιον, ἀντάξιον τῆς Μουσοουλμανικῆς βαρβαρότητος. Ὁ κίνδυνος λοιπὸν ἦτο τρομακτικός. Ὅλη ἡ Εὐρώπη ἐταράχθη, ἀλλὰ δὲν ἔκαμε τίποτε διὰ νὰ τὸν προλάβῃ.

Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ—Ἡ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ἸΒΡΑΪΜ

(1825—1829).

- α'.—Ὁ Ἰβραΐμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.
β'.—Ἡ ἐνδοξος πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.—Ἡ ἡρωϊκὴ ἄμυνα.
γ'.—Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης. Ἡ καταστροφή τοῦ Φαλήρου.
δ'.—Τὸ Ναβαρίνον.—Ἡ ἐκδίωξις τοῦ Ἰβραΐμ. Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος.

α'. Ὁ Ἰβραΐμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Οἱ Ἄραβες εἰς τὴν Πελοπόννησον.—ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰβραΐμ πασᾶ, υἱοῦ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, ἀπεβιάσθησαν, τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1825, 11 χιλ. Ἄραβες, ὅπως ἐλέγοντο οἱ Αἰγύπτιοι, εἰς τὴν Πελοπόννησον. Κατὰ διαστήματα δὲ νέα ἐνισχύσεις ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον.

Ὁ Ἰβραΐμ πασᾶς εἶχεν ἐκπαιδευθῆ εἰς τὴν τέχνην τοῦ πολέμου, ἦτο ἐπίμονος καὶ ἱστοληρὸς. Τίποτε δὲν τὸν ἔκομνε νὰ ματαιώσῃ τὰ σχέδιά του. Ὁ δὲ στρατὸς, τὸν ὅποιον ὠδήγει, εἶχεν εἰς τὰ ἐφόδια, λαμπρὸν ἵππικὸν καὶ πυροβολικόν, ἦτο ἐν γένει τέλειος στρατὸς. Ἡ ἀπόβασις λοιπὸν τοῦ Ἰβραΐμ πασᾶ εἰς τὴν

Πελοπόννησον ἔπεσεν ὡς κεραυνός. Πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ φοβεροῦ κινδύνου ἡ Κυβέρνησις ἐψήφισε γενικὴν ἀμνηστειάν, διότι «*ἡ σύμπνοια καὶ ἡ σύμπραξις ὄλων τῶν Ἑλλήνων ἦτο τὸ μόνον ἀκαταμάχητον ὄπλον ἐναντίον τοῦ ἀσπόνδου ἐχθροῦ τῆς πατρίδος.*»

Ἡ κατάληψις τοῦ Ναβαρίνου.—Τὸ σχέδιον τοῦ Ἰβραΐμ ἦτο νὰ στερεωθῇ καλῶς εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ κατακτήσῃ ὅλην τὴν Πελοπόννησον. Καὶ πρῶτον ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὸ **Ναβαρίνον**, ὅπως λέγεται κοινῶς ἡ Πύλος. Εἰς τὸ Ναβαρίνον ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος του θὰ εἶχεν ὡς βάσιν τῶν ἐπιχειρήσεών του ἰσχυρὸν κάστρον καὶ πρὸ παντὸς θαυμάσιον λιμένα. Ἡ εἴσοδος τοῦ μεγάλου λιμένος κλείεται ἀπὸ μίαν νησιδα, τὴν **Σφακτηρίαν**. Ὀλίγα Ἑλληνικὰ πλοῖα καὶ ἄνδρες ἔτρεξαν νὰ τὴν φυλάξουν. Ὁ Ἰβραΐμ περιεκύκλωσε τὴν νῆσον μετὰ τὸν στόλον του καὶ κατῴρθωσε νὰ τὴν κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου. Οἱ περισσῆτες ἀπὸ τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς ἐφρονεύθησαν ἢ ἠχμηλωτίσθησαν.

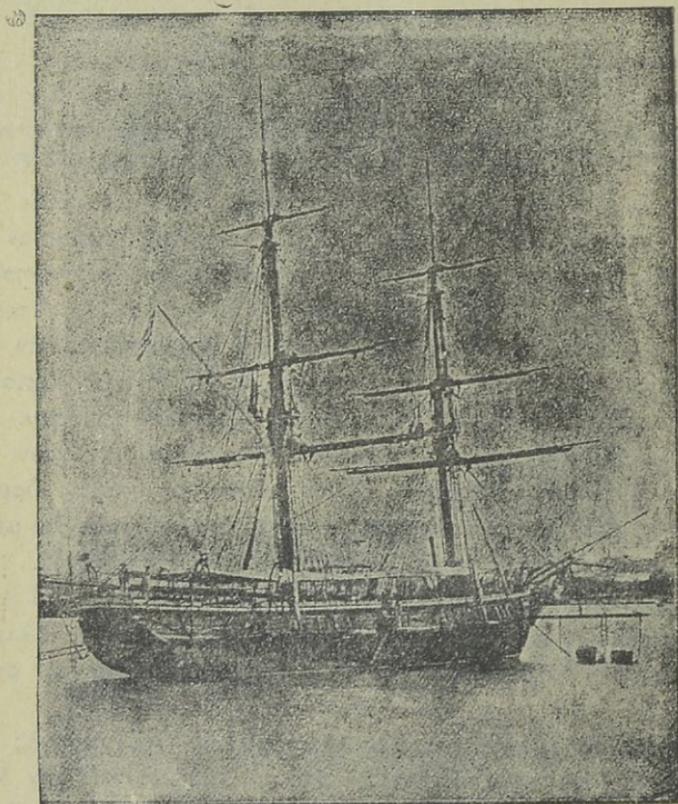
Τὰ δὲ ὀλίγα Ἑλληνικὰ πλοῖα κατῴρθωσαν νὰ διαφύγουν. Τελευταῖον ἔμεινε τὸ περίφημον πλοῖον **Ἄρης**, τὸ ὁποῖον ὤρμησε νὰ ἐξέλθῃ. Ὁ Ἄρης κατῴρθωσε νὰ σωθῇ ἀφοῦ ἐπέρασε διὰ μέσου ἔλου τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου κανονισβολούμενος ὑπ' αὐτοῦ.

Ἡ ἀντίστασις τοῦ φρουρίου ἦτο πλέον ἀδύνατος, διότι ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος ἐπλησίασε καὶ ἐκανονισβόλει αὐτό. Οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ νὰ παραδώσουν τὸ φρούριον.

Ἡρωϊκὴ μάχη εἰς τὸ Μανιάκι.—Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν Παπαφλέσας ἔτρεξεν ἀπὸ τὸ Ναύπλιον εἰς τὴν Μεσσηνίαν διὰ νὰ σταματήσῃ τὸν Ἰβραΐμ. Ὁ Παπαφλέσας ἦτο ἀτρόμητος πολεμιστὴς. Μὲ χιλίους ἄνδρας κατέλαβε τὴν θέσιν Μανιάκι πρὸς τὰ ΒΑ. τῆς Πύλου. Ἄλλ' ἔταν τὰ περίξ ἐσκεπάσθησαν ἀπὸ Αἰγυπτιακὰ στρατεύματα, οἱ περισσότεροι ἄνδρες τὸν ἐγκατέλειψαν, καὶ ἔμεινε μόνον μετὰ 300 ἐναντίον 6,000 Αἰγυπτίων, τοὺς ὁποίους κώδηγει ὁ ἴδιος ὁ Ἰβραΐμ. Τότε ἐγινεν εἰς τὸ Μανιάκι μίαν ἠρωϊκωτάτη θυσία τῆς Ἐπαναστάσεως.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐφόρμων μετὰ τὰς λόγχας ἐφ' ἔπλου. Οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον παρὰ μόνον τὰ ξίφη. Ἐπάλαισαν ὡς λέοντες σῶμα μετὰ σῶμα. Ὅλοι ἐφρονεύθησαν, ἀφοῦ ἐφόνευσαν διπλασίους ἐχθρούς.

Ὅταν ἔφεραν ἐπώπιον τοῦ Ἰβραῖμ τὴν κεφαλὴν τοῦ Παπαφλέσα, τὴν ἐκίτταξε σιωπηλῶς καὶ εἶπεν ἔπειτα εἰς τοὺς ἀξιωματικούς του: «ἀλήθεια! ἦτο γενναῖος ὁ ἀνὴρ».

Τὸ βρείκιον "Ἀρης".

Τὸ ἠρωϊκὸν πλοῖον ἐσώζετο ἕως πρὸ ὀλίγου.

Ἡ προέλασις τοῦ Ἰβραῖμ.— Μόνος ὁ Κολοκοτρώνης θὰ ἠδύνατο νὰ ἐμπεύσῃ θάρρος εἰς τοὺς κατοίκους καὶ νὰ συναθροίσῃ στρατὸν. Ὁ «γέρος τοῦ Μοριά» ἔτρεξεν ἀκούραστος, ἡ δυνατὴ φωνὴ του ἀντήχησεν ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Πελοποννήσου καὶ ἔδωκε παρηγορίαν εἰς τοὺς φοβισμένους κατοίκους. Ἄλλὰ μὲ τὸν ὀλίγον στρατὸν του δὲν κατώρθωσε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προέ-

λασιν τοῦ Ἰβραΐμ. Ὁ Αἰγύπτιος στατηγός, ἀφοῦ ἐλεγκάτησε τὴν Μεσσηνίαν, ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἐκυρίευσεν τὴν Τρίπολιν καὶ ἔπειτα εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀργολίδα. Ὁ σκοπὸς τοῦ ἦτο νὰ καταλάβῃ τὸ Ναύπλιον, ὅπου ἤδρευεν ἡ Κυβέρνησις διὰ νὰ γίνῃ κύριος τῆς Πελοποννήσου. Δὲν τὸ κατώρθωσεν ὁμοῦς, διότι εὗρε μεγάλην ἀντίστασιν ἐμπρὸς εἰς τὸ Ἄργος, εἰς τοὺς Μύλους, καὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Τρίπολιν.

Εἰς ὅλας τὰς χώρας, ἀπὸ τὰς ὁποίας διήρχετο ὁ Ἰβραΐμ, ἐπέφερε φοβεράς καταστροφάς. Ἦρχισε δὲ τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς ἀπὸ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1825 καὶ τὸ ἐξηκολούθησεν ἀδιακόπως ἕως τὸ τέλος τοῦ 1827. Ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ τίποτε σπουδαῖον, μόνον τὸν παρηκολούθει κατὰ πόδας καὶ τὸν παρηνώχλει μὲ κάθε τρόπον.

Ἡ ἐσθήμωσις τῆς Πελοποννήσου. — Ἡ καρτερίαι τοῦ ἔθνους. — Κατὰ τὰς μεγάλας ἐκείνας συμφοράς τὸ ἔθνος ἀνεδείχθη ἄξιον θαυμασμοῦ διὰ τὴν καρτερίαν καὶ ἀφαισίωσίν του. Καὶ ἄλλοτε ἢ Ἑλληνικὴ ἱστορία ἀναφέρει φοβεράς ἡμέρας, ὅπως τὴν συμφορὰν τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Εἰρξοῦ. Ἄλλ' αἱ δοκιμασίαι τῶν Ἑλλήνων διήρχεσαν τότε τρεῖς μόνον μῆνας. Τώρα ἢ φρικτὴ δοκιμασία διήρκει τρία ἐλόκληρα ἔτη.

Ὅπου διέρχεται ὁ Ἰβραΐμ, τὰ πάντα καταστρέφονται. Σφάζει τοὺς κατοίκους, σῦρει εἰς αἰχμαλωσίαν τὰ γυναικόπαιδα, κόπτει σύρριζα τὰ δένδρα, καίει τὰ σπαρτὰ καὶ τὰς ζωτροφίας. Ἡ ἀνάμνησις τῶν φρικτῶν καταστροφῶν ἔμεινεν ἕως σήμερον εἰς τὸν λαόν: «σὰν νὰ πέρασεν ὁ Ἰβραΐμης!» Ἄλλ' οἱ Πελοποννήσιοι δὲν υποτάσσονται. Οἱ γέροντες καὶ τὰ γυναικόπαιδα κρύπτονται εἰς σπήλαια ἀποκρήμνων βουνῶν. Ἐκεῖ μένουσιν ἐλοκλήρους μῆνας, πεινοῦν, κρυώνουσι, ἀλλὰ δὲν παραδίδονται. Οἱ πολεμισταὶ φονεύονται, ἀλλὰ δὲν παραδίδουσι τὰ ὅπλα. Αὐτὸς ἦτο ὁ βίος τῶν πατέρων μας ἐπὶ τρία ἐλόκληρα ἔτη. Εἰς καμμίαν ἱστορίαν ἄλλου λαοῦ δὲν ἀναφέρονται τοιαῦτα ἡρωϊκὰ θυσίαι.

β'. — Ἡ ἐνδοξὸς πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Τὸ μέγα κατώρθωμα. — Καθ' ὃν χρόνον κατεστρέφετο ἡ Πελοπόννησος, ἤρχισε καὶ ἡ περίφημος πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

γίου, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἓν ἔτος (ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1824 ἕως τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1825). Τὸ Μεσολόγγι ἦτο, ὡς εἶδομεν, μικρὰ πόλις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἔξοδον τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Ἦτο κτισμένη εἰς τὸ ἄκρον μιᾶς χαμηλῆς ξηρᾶς, ἡ ὁποία προχωρεῖ εἰς τὴν θάλασσαν, τριγύρω δὲ τὰ νερά εἶναι ἀβαθῆ καὶ διὰ τοῦτο λέγονται λιμνοθάλασσα. Ἀπὸ δὲ τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς εἶχεν ὡς ἄμυναν πολὺ ἀδύνατον τεῖχος.

Ἡ πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἡρωϊσμοῦ καὶ θυσίας. Ἐδόξασε τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα περισσότερον ἀπὸ τόσα ἄλλα ἡρωϊκὰ ἔργα καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ νέα Ἑλλάς εἶχε τέκνα ἀντάξια τῶν προγόνων. Αἱ περισσότεραι Ἑλληνικαὶ νῆσοι εἶχον ὑποδουλωθῆ, ἡ Πελοπόννησος ἐκαίετο, πρὸς Βορρᾶν τοῦ Ἰσθμοῦ ἡ Ἐπανάστασις εἶχε σβῦσει, καὶ μόνον εἰς τὸ Μεσολόγγι εἶχε περιορισθῆ ἡ ἐλευθερία. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἐχθροὶ ἔλας τὰς δυνάμεις των κατέβαλλον διὰ νὰ τὸ κυριεύσουσιν, οἱ δὲ Ἕλληνες προσέφεραν τὴν ζωὴν των διὰ νὰ τὸ σώσουσιν.

Ἡ ἄμυνα τοῦ Μεσολογγίου.—Τὸ ἀσθενὲς τεῖχος τῆς ξηρᾶς ἐνισχύθη μὲ πύργους καὶ προτειχίσματα. Ἐπὶ τοῦ τεύχους ἐτέθησαν 50 περίπου κανόνια Ἡ φρουρὰ ἠρίθμει 4,000 ἀνδρας, πολλοὶ ἦσαν Σουλῳῳται. Ὁ Σουλτᾶνος ἔστειλε τὸν καλύτερον στρατηγόν του, τὸν Ρεσίτ πασᾶν, ὁ ὁποῖος εἶναι γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα **Κιουταχῆς**. Τοῦ εἶχεν εἶπει: «Τὸ Μεσολόγγι ἦ τὴν κεφαλὴν σου». Ὁ Ρεσίτ ἔφθασεν εἰς τὸ Μεσολόγγι τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1825 μὲ ἐκλεκτὸν στρατὸν ἀπὸ 30,000 πεζοῦς καὶ ἵππεις, Τούρκους καὶ Ἀλβανούς.

Ἡ πολιορκία ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ.—Πολὺν χρόνον ὁ Κιουταχῆς ἐπολιόρκησε τὸ Μεσολόγγιον. Πρὶν ἐπιχειρήσῃ γενικὴν ἐφοδον, ἔστειλεν ἀπεσταλμένους ζητῶν νὰ παραδοθῆ ἡ φρουρά. Οἱ πολεμισταὶ καὶ ὁ λαὸς ἐβόησαν. «Πόλεμος!» Ἐδόθη δὲ ἡ ἐξῆς ἀπάντησις: «*Ἄν παραδώσωμεν τὸ κάστρον, ὄχι μόνον δὲν θὰ εὖρωμεν τόπον νὰ ζήσωμεν, παρὰ οὔτε διὰ τὸ ὄνομά μας θὰ ἐρωτήσῃ κανένας. Τόσον μισητοὶ θὰ εἴμεθα, τόσον ἀπὸ τὸν Θεὸν ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν ἀνθρωπότητα. Ὁ Ρούμελης (ὁ Κιουταχῆς) νὰ ἡξεύρη καλά, ὅτι χωρὶς νὰ κάμη γιουροῦσι νὰ ἐμβῆ μὲ τὸ σπαθὶ του, Μεσολόγγι δὲν παίρνει*».

Αἱ ἐφοδοὶ καὶ ἡ φυγὴ τῶν Γούρκων.—Τότε δ

Κιουταχῆς διέταξε γενικὴν ἔφοδον. Μὲ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἐφόρμησαν ἄθροοι οἱ Τουρκαλθανοί. Πυροβολισμοὶ καὶ κλαγγαὶ ὄπλων, κραυγαὶ καὶ οἰμωγαὶ ἀνθρώπων συνταράσσουσιν τὸ πᾶν. Ἡ πόλις καλύπτεται ἀπὸ καπνόν. Ὁ πασᾶς βλέπει τοὺς στρατιώτας του νὰ ἐφορμῶσιν μὲ γενναϊότητα. Τοὺς βλέπει νὰ ἀναβαίνουν τὸ τεῖχος, νὰ φθάνουσιν εἰς τὴν κορυφὴν. Ἐπειτα αἰφνιδίως νὰ κρημνίζονται ἀπὸ τὰ χαρακώματα καὶ νὰ τρέπωνται μὲ ἀταξίαν εἰς φυγὴν. Τρεῖς φορὰς ἐπετέθησαν οἱ ἐχθροὶ, καὶ τρεῖς φορὰς ἐκρημνίσθησαν ἀπὸ τὰ τεῖχη. Τώρα ἐξορμῶσι οἱ Ἕλληνες καὶ καταστρέφουσιν μέγα μέρος τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Δὲν ἔμειναν εἰς τὸν πασᾶν παρά μόνον 3,500 στρατιῶται. Μὲ τὰ ἔλλεινὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του ἀπεμακρύνθη τότε πρὸς Βορρᾶν διὰ νὰ σωθῆ.

Ἡ εἶδησις τῆς νίκης ἐπέταξεν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐγένεμισε χαρὰν καὶ ἐνθουσιασμόν τοὺς Ἕλληνας

Ὁ Ἰβραῆμ εἰς τὸ Μεσολόγγι.—Τὴν ταπεινώσιν τοῦ Κιουταχῆ ὁ Ἰβραῆμ ἤκουσε μὲ κάποιαν χαρὰν, διότι ἀνύψωνε τὴν ἰδικὴν του δόξαν. Τὸ Μεσολόγγι εἶχε καταστρέψει δύο μεγάλους Τουρκικοὺς στρατοὺς, ἀλλ' εἰς τὸν ἰδικόν του ἦτο ἀδύνατον ν' ἀντισταθῆ.

Ὁ Ἰβραῆμ λαθῶν νέας ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, 10 χιλ. ἄνδρας, ἐνεφανίσθη μὲ στόλον καὶ στρατὸν εἰς τὸ Μεσολόγγι (τὸν Δεκεμβρίον τοῦ 1825). Ἐνῶ οἱ κάταικοι τοῦ Μεσολογγίου ἦσαν ἥσυχοι, αἰφνιδίως παρελαύνουσιν πομπῶδως ἐνώπιόν των οἱ Ἄραβες μὲ παράταξιν καὶ μὲ κρότον ὀργάνων. Ἐπὶ κεφαλῆς ἢ μουσικῆ, ἔπειτα τὸ πυροβολικόν, τὸ πεζικόν καὶ τὸ ἵππικόν. Οἱ πολιορκούμενοι ἔδλεπον μὲ ἀπάθειαν νὰ παρελαύνουσιν οἱ Στραβαραπάδες, ὅπως τοὺς ὠνόμασαν.

Μόλις ἔφθασεν ὁ Ἰβραῆμ ἐπέπληξε τὸν Κιουταχῆν: «Πῶς δὲν ἠμπόρεσες, τοῦ εἶπεν, 8 μῆνας νὰ κυριεύσῃς αὐτὸν τὸν φράκτην»; Ὁ Ἰβραῆμ ἀνέλαβε μόνος νὰ κυριεύσῃ τὸν φράκτην ἐκεῖνον εἰς 15 ἡμέρας. Πρὶν ἀρχίσῃ τὴν πολιορκίαν, ἔστειλε νὰ προτείνῃ συμβιβασμὸν εἰς τοὺς πολιορκουμένους, Ὅλοι, στρατὸς καὶ λαός, μὲ ἐν στόμα ἐφώνησαν ἄλλιν: «**Πόλεμος!**»

Ἡ ἀπότυχία τοῦ Ἰβραῆμ.—Καὶ μὲ τὸν στρατὸν καὶ μὲ τὰ πλοῖα του ἀπέκλεισεν ὁ Ἰβραῆμ τὸ Μεσολόγγιον. Οἱ πολιορκούμενοι ἀπὸ τροφὰς μόνον εἶχον ἀνάγκην. Ὁ Μιαούλης διεσκόρ-

πισε δύο φορές τὸν ἐχθρικὸν στόλον καὶ ἔφερε τροφὰς εἰς τοὺς πολιορκουμένους.

Ὁ Ἰβραΐμ ἦτο ἐκεῖ σχεδὸν δύο μῆνας καὶ δὲν εἶχε κατορθώσει ἀκόμη τίποτε. Ἐπὶ τέλος ἐπεχείρησε γενικὴν ἔφοδον. Μετὰ λυσσώδη μάχην οἱ Ἀραβες ἀποκρούονται, οἱ Ἕλληνες τοὺς καταδιώκουν εἰς τὰ ὀχυρώματά των καὶ κυριεύουν πολλὰ ὄπλα καὶ αἰχμαλώτους. Ὁ Ἰβραΐμ ἐξεμάνη, ὁ Κιουταχῆς ἐβλεπεν ἀπὸ μακρὰν ἠὲ χαριστήμενος. Τότε οἱ δύο πασάδες συνήνωσαν τοὺς στρατοὺς των.

Ἡ πολιορκία ἀπὸ ὅλων τὸν ἐχθρικὸν στρατόν.

— Οἱ πασάδες ἀπηλπίσθησαν, ὅτι θὰ ἐκυρίευσεν τὸ Μεσολόγγιον μὲ ἐφόδους. Ἐξηκολούθουν γὰρ τὸ κανακεραυνώνουν μὲ τὸ πυροβολικὸν των, καὶ ἀπεφάσισαν γὰρ μεταχειρισθῶν φοβερῶτερον ὄπλον, τὴν πείναν. Ἐπεχείρησαν γὰρ κυριεύσουν πρῶτον τὰ μικρὰ νησιῖδα, τὰ ὅποια εἶναι εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν. Ἐρριψαν εἰς τὰ νερά πολλὰ πλοιαῖρια καὶ τὰ ἐκυρίευσαν, μὲ μεγάλας ὄμως ἀπωλείας. Ἡρωϊκωτάτη δὲ ἰδίως ἦτο ἡ ἄμυνα εἰς τὴν **Κλεισόβαν**, τὴν ὁποίαν ἐφύλασσαν μόνον 130 ἄνδρες ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλ-ἔλαν. Καὶ ὁ Κιουταχῆς καὶ ὁ Ἰμβραΐμ εἶχαν ἐπιτεθῆ, καὶ οἱ δύο τράπησαν εἰς αἰσχρὰν φυγὴν. Ἡ λιμνοθάλασσα ἐγένετο μὲ 15000 πτώματα τῶν ἐχθρῶν.

Ἡ τελευταία ἄμυνα. — Ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου ἀπῆντα πάντοτε ὑπερηφάνως εἰς τὸν Ἰμβραΐμ, ὁ ὁποῖος ἐπρότεινε συμβιβασμόν: «Δὲν σᾶς δίνομε τὰ αἱματωμένα μας ἄρματα». Ὁ μέγας ὄμως ἐχθρὸς ἦτο ἡ πείνα. Οἱ ἄνθρωποι ἐτρέφοντο μὲ γάτας καὶ μὲ ποντικούς. Ἀκόμη καὶ μὲ δέρματα καὶ μὲ φύκη τῆς θαλάσσης ἐπροσπάθουν γὰρ καθησυχᾶσθαι τὴν πείναν των, εἶχον γίνεαι ὡς σκελετοί. Ὅμοιοι μὲ φαντάσματα, σκεπασμένοι μὲ αἱματωμένα ράκη, ἐτριγύριζαν εἰς τὸ μέσον τῶν πτωμάτων, τὰ ὅποια δὲν εἶχον τὴν δύναμιν γὰρ θάψου. Μὲ τὴν πείναν ἤλθε καὶ ἡ ἀρρώστια. Οἱ περισσότεροι ἀπέθνησκον ὄχι ἀπὸ τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἀπὸ τὰς νόσους καὶ τὴν πείναν.

Εἰς τοιαύτην οἰκτρὰν κατάστασιν εὕρισκοντο οἱ πολιορκουμένοι. Καὶ ὄμως εἰς κανένα, οὔτε ἄνδρα οὔτε γυναῖκα, δὲν εἶχεν ἔλθει ἡ ἰδέα γὰρ παραδοθῶν. Καὶ δὲν παρεδόθησαν. Ἀπεφάσισαν

ν' ανοίξουν δίοδον διὰ μέσου τῶν πολιορκητῶν καὶ νὰ σωθοῦν, ὅσοι θὰ τὸ κατώρθωσαν.

Ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου. — Τὴν νύκτα τῆς 10ης—11ης Ἀπριλίου τοῦ 1826 ὅσοι πολεμισταὶ εἶχον μείνει, 3 χιλ. ὤρμησαν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. Τὴν παραμονὴν εἶχον κάμει λειτουργίαν, καὶ εἶχον πάρει τὴν θείαν μετάληψιν. Συνέβη τότε σκηνὴ ἐξόχως συγκινητικὴ, ἣ ὁποία ἐνθυμίζει τὴν παραμονὴν τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Καὶ τότε ὁ Ἀυτοκράτωρ καὶ ὁ λαὸς του, τὴν τελευταίαν νύκτα τῆς καταστρώφης, εἶχον κοινωνήσει εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν.

Οἱ πολιορκούμενοι ἔκαμαν τὴν ἔξοδον μὲ ἐλπίδας. Διότι εἶχον εἰδοποιήσει καὶ τοὺς ἔξω ὀπλαρχηγοὺς νὰ τρέξουν εἰς βοήθειαν. Ἄλλ' ὁ Ἰβραὶμ ἐπερίμενον ἕτοιμος μὲ τὸν στρατὸν του. Οἱ πολιορκούμενοι ὤρμησαν ἔξω εἰς τὸ σκότος τῆς νυκτός. Οὔτε τὰ γιαταγάνια τῶν Τουρκαλθανῶν, οὔτε αἱ ξιφολόγχαι τῶν Ἀράβων δὲν τοὺς ἀνεχαίτισαν. Ἐμπρὸς ἦσαν οἱ πολεμισταί, εἰς τὸ μέσον οἱ γέροντες καὶ αἱ γυναῖκες, κατόπιν ἠκολούθου ἄλλοι πολεμισταί. Αἱ νεαρώτεραι γυναῖκες ἐφόρεσαν ἐνδύματα ἀνδρῶν καὶ ὠπλίσθησαν καὶ αὐταὶ μὲ τουφέκια.

Ἡ ὁρμὴ τῶν ἐφορμώντων Ἑλλήνων ἦτο τόσο μεγάλη, ὥστε εἰς μίαν στιγμὴν ἐπήδησαν ἔλα τὰ ὀχυρώματα καὶ συμπαρέσυραν τοὺς ἐχθρούς. Ἄλλ' ἔξω ἐνῶ τοὺς ἐσάρωναν, αἴφνης ἔπρσαν εἰς τὴν ἐνέδραν. Στίφη Ἀλθανῶν ἔρριψαν πρὸς τὰ ὀπίσω τὰ γυναικόπαιδα. Τότε ἐγινε φοβερὰ σύγχυσις. Τὸ ἄοπλον πλῆθος τρέχει ὀπίσω πρὸς τὸ Μεσολόγγι. Αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά καταπατῶνται, σφάζονται. Φωναί, οἰμωγαὶ ἀναμιγνύονται μὲ τοὺς πυροβολισμοὺς καὶ τὸν κρότον. Οἱ Σουλῳῖται ἐνώνονται πάλιν καὶ προχωροῦν, νομίζοντες ὅτι τοὺς περιμένουν οἱ ἀπ' ἔξω ὀπλαρχηγοί. Ἄλλ' ἡ βοήθεια δὲν εἶχεν ἔλθει, διότι ὁ σπουδαιότερος ὀπλαρχηγός, ὁ Καραϊσκάκης, ἦτο ἀσθενής. Ἐμπίπτουν καὶ πάλιν εἰς τοὺς ἐχθρούς, διαπερῶσι καὶ τούτους, ὅπως δύνανται, καὶ τρέπονται εἰς τὰ βουνά. Μόλις 1300 ἀπὸ τὴν φρουρὰν ἔφθασαν εἰς τὴν Ἀμφισσαν. ἔπου τοὺς ὑπεδέχθησαν οἱ κάτοικοι μὲ δάκρυα. Τὰ γυναικόπαιδα εἶχον ἔλα κατασφαγῆ.

Ἡ ἠρωϊκὴ θυσία. — Περισσότερον τραγικὰ ἦσαν ὅσα συνέβαινον εἰς τὴν πόλιν. Ὅσοι ἔμειναν, ὅλοι σχεδὸν ἀπωλέσθη-

σαν, ἀλλὰ μὲ θαυμαστάς θυσίας. Ὄταν, κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, εἶδον τοὺς Τούρκους, τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ τοὺς Ἀραβας, νὰ εἰσρρομοῦν εἰς τὴν πόλιν, συνηθροίσθησαν ἔλοι εἰς τὰς οἰκίας, εἰς τὰς ὁποίας εἶχον συσσωρεύσει πυρίτιδα. Εἰς τὰς ὁδοὺς, τὰς οἰκίας, τὰς ἐκκλησίας φοβεροὶ ἀγῶνες ἐγένοντο, ἰδίως τῶν γυναικῶν ἐναντίον τῶν θαρβάρων. Ὅσοι δὲν ἠδύναντο νὰ εὔρουν τὸν θάνατον μαχόμενοι, ἐρρίπτοντο μὲ τὰ βρέφη των, ἄλλαι εἰς τὰς φλόγας, ἄλλαι ἀπὸ τὰς στέγας τῶν οἰκιῶν. Ὅσοι δ' εἶχον συναθροισθῆ εἰς τὰς πυριταποθήκας, ἀνετινάσσοντο εἰς τὸν ἀέρα. Φοβεραὶ ἐκπυροσροτήσεις διαδέχονται ἢ μία τὴν ἄλλην. Ὅλα κρημνίζονται καὶ οἱ Μεσσολογίται θάπτονται ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς πατρίδος των, ψάλλοντες πατριωτικὰ ᾄσματα καὶ νεκρωσίμους ὕμνους καὶ ἀναφωνοῦντες τὸ «Μνήσθητί μου, Κύριε». Εἰς ὀλίγον χρόνον τὸ ἡρωϊκὸν Μεσολόγγι δὲν ἦτο παρὰ εἰς σωρὸς ἐρειπίων, ἀπὸ τὰ ἑποία ἐξήρχοντο φλόγες καὶ καπνός.

Ἡ ἀθάνατος πτώσις.— Ἑλληγες ἐχάθησαν κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἔξοδον 10 χιλ. περίπου, ἐχθροὶ 30 χιλιάδες. Ἡ ἱστορία δὲν ἀναφέρει ἄλλην καταστροφὴν τόσον τραγικὴν, ἀλλὰ καὶ τόσον ἔνδοξον. Τοιαύτη πτώσις ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν λαμπροτέραν νίκην, ὃ κόσμος συνεκινήθη καὶ ἐθαύμασεν. Οἱ Φιλελληγνικοὶ σύλλογοι τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς ἔκαμψαν μεγάλας ἐνεργείας ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἔστειλαν τροφάς, πολεμοφόδια, χρήματα. Ὁ ἐνθουσιασμός δὲ οὗτος τῶν λαῶν ἠγάγκασε καὶ τὰς Εὐρωπαϊκὰς κυβερνήσεις νὰ γίνουσι εὐμενέστεραι. Τὸ Μεσολόγγι ἔπεσεν, ἀλλ' ἡ ἀθάνατος πτώσις αὐτοῦ ἐζητήριξε τὴν Ἑλλάδα.

γ.—Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Ὁ Κιουταχῆς εἰς τὴν Ἀττικὴν.— Τὸ ἰσχυρὸν προπύργιον τῆς Ἐπαναστάσεως, τὸ Μεσολόγγι, εἶχε πέσει. Ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ ἀποτελειώσῃ τὴν καταστροφὴν αὐτῆς.

Ὁ δὲ Κιουταχῆς, ἀφοῦ συνεπλήρωσε τὸν στρατὸν του, ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Κατέκτησε τὰς ἄλλας

ἐπαρχίας καὶ κατέβη εἰς τὴν Ἀττικὴν. Μὲ ὀλίγον κόπον ἐκυρίευσεν τὰς Ἀθήνας. Τότε ἤρχισεν ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον κλεισθῆ οἱ πολεμισταί. Ὅλη ἡ προσοχὴ τῶν Ἑλλήνων ἐστράφη τότε εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ὅπως πρὶν τὸ Μεσολόγγι, τώρα ὁ ἱερὸς ἐκεῖνος βράχος ἔπρεπε νὰ γίνῃ τὸ προπύργιον τῆς Ἑλλάδος. Ἐδῶ εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰς τὰ Βόρεια διεξήχθη ἡ τελευταία φάσις τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἡ Ἑλλάς εὐρίσκετο εἰς μέγιστον κίνδυνον. Τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτῆς ἦτο εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Οἱ κάτοικοι ἔφευγον διὰ νὰ σωθοῦν εἰς τὰ παράλια, καὶ στρατὸς δὲν ὑπῆρχεν. Ὁ δὲ ἀνηλεὲς ἐχθρὸς ἐξηκολούθει τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου.

Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης.— Εἰς τὸ μέσον τῆς ἀπελπισίας ἐκείνης ἐνεφανίσθη ὁ ἐπλαρχηγὸς Γεώργιος Καραϊσκάκης, ὁ ὁποῖος ἔδωκε ζωὴν καὶ ἐλάμπρυνε τὴν τελευταίαν ἐποχὴν τοῦ Ἀγῶνος. Ὁ ὄπλαρχηγὸς οὗτος δὲν εἶχεν ἔως τώρα ἀκουσθῆ. Ἦτο ἰσχνὸς καὶ ἀσθενικός, ἀλλὰ πολὺ γενναῖος. Ὁ ἄτακτος βίος καὶ ὁ θυμώδης χαρακτήρ του τὸν εἶχον ἐμποδίσει νὰ διακριθῆ. Εἰς τὴν ἀπελπιστικὴν ἐκείνην περίστασιν ἡ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ τὸν διορίσῃ ἀρχιστράτηγον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Μόλις ὁ Καραϊσκάκης ἐπῆρε τὸν διορισμὸν του, ἔγινεν ὄλως διόλου ἄλλος ἄνθρωπος. Ἄν καὶ ἦτο ἀμόρφωτος, ὅπως ἐν γένει οἱ ἥρωες τῆς Ἐπαναστάσεως, ἔδειξεν ὅμως ἔκτακτον στρατηγικὴν ἰδιοφυΐαν. Ὁ κίνδυνος τῆς πατρίδος ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν ὑψηλά αἰσθήματα. Ἦτο σχεδὸν πάντοτε ἀσθενής, πολλάκις τὸν κατέτρωγεν ὁ πυρετός. Ἀλλ' ἡ ψυχὴ του ἦτο ἰσχυρά, ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ ἔδιδε δύναμιν, ἠγείρετο ἀπὸ τὴν κλίνην καὶ ἔτρεχεν ἀτρόμητος εἰς τὴν μάχην.

Μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τρεῖς μεγάλοι μορφαὶ ἐπιβάλλονται, ὁ Κολοκοστρώνης, ὁ Μιαούλης καὶ

ὁ Καραϊσκάκης. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν πάλιν κινεῖ περισσότερον τὸν θαυμασμὸν μὲ τὰ λαμπρὰ κατορθώματα καὶ τὴν ἀκράτητον ἀνδρείαν καὶ ὀρμὴν τοῦ ὁ Καραϊσκάκης. Εἰς ὅλην τὴν Τουρκοαρβανιτικὴν ἔμεινεν ὡς παροιμία ἢ φράσις: «Μωρέ, τί τρέχεις σὰν νὰ σὲ κυνηγᾷ ὁ Καραϊσκάκης»!

Ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. — Ὁ Καραϊσκάκης συνεκέντρωσε τὸν στρατὸν τοῦ εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Ὁ Κιουταχῆς ἐπολιορκεῖ τὴν Ἀκρόπολιν μὲ πολυάριθμον στρατὸν ἀλλὰ δὲν ἐπετύγχανε τίποτε. Οὐτε καὶ οἱ Ἕλληνες ὅμως κατώρθωναν νὰ διαλύσουν τὴν πολιορκίαν. Πολλαὶ μάχαι συνεκροτήθησαν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἀλλὰ χωρὶς σπουδαῖον ἀποτέλεσμα.

Τότε ὁ Καραϊσκάκης ἔβαλεν εἰς ἐφαρμογὴν ἄλλο σχέδιον, νὰ ἐκστρατεύσῃ πρὸς Βορρᾶν καὶ νὰ ἀποκλείσῃ τὰς συγκοινωνίας τοῦ Κιουταχῆ. Μὴ δυνάμενος πλέον αὐτὸς νὰ λαμβάνῃ τροφὰς ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν, θὰ ἤναγκάζετο νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Συγχρόνως δὲ θὰ ἐνίσχυε τὴν Ἐπαναστασίαν εἰς ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Ἡ νικηφόρος ἐκστρατεία. — Ὁ Καραϊσκάκης μὲ ἐκλεκτὴν δύναμιν διηυθύνθη εἰς τὸν Παρνασσὸν διὰ νὰ αἰχμαλωτίσῃ τοὺς ἐκεῖ Τούρκους. Πρὸς βοήθειαν αὐτῶν ἔσπευσε στρατὸς ἀπὸ ἀνδρείους Ἀλβανούς. Οἱ δύο στρατοὶ κατέλαβον θέσεις τριγύρω εἰς τὸ χωρίον Ἀράχωθα ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ. Τόσον δὲ στενῶς ὁ Καραϊσκάκης περιέκλεισε τοὺς Τούρκους, ὥστε οὗτοι εἶδον ὅτι μόνον μὲ φυγὴν θὰ ἐσώζοντο.

Ἦτο μὴν Νοέμβριος (τοῦ 1826), ἡ δὲ νύξ ἐκείνη ἦτο παγερά, σωροὶ χιόνος ἔστρωνον τὴν γῆν, ὁ Βορρᾶς ἄγριος ἐμυκάτο κατερχόμενος ἀπὸ τὰς κορυφὰς τοῦ Παρνασσοῦ. Οἱ Τουρκαλβανοὶ ὤρμησαν νὰ φύγουν. Ἄλλ' οἱ φεύγοντες ἐνέπιπτον εἰς τοὺς καταδιώκοντας Ἕλληνας καὶ ὑπέστησαν ἀληθινὴν πανωλεθρίαν. Ὅλοι, ὅσοι ἐσώζοντο ἀπὸ τὸ ξίφος, τῶν Ἑλλήνων, εὗρισκον τὸν θάνατον ἀπὸ τὸ ψῦχος, ἢ ἐπιπτον εἰς κρημνοὺς καὶ βάραθρα. Ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς μόλις 170 ἐσώθησαν, Ἕλληνες δὲ μόνον 4 ἐφρονεύθησαν.

Ὁ Κιουταχῆς, μανθάνων τὰ τρόπαια τοῦ Καραϊσκάκη, ἔστειλε πολλοὺς στρατοὺς ἐναντίον τοῦ. Ἄλλ' ὁ ἀτρόμητος στρατηγὸς ἐκέρδισε καὶ ἄλλας τρεῖς νίκας πλησίον τοῦ Διστόμου. Ἡ ἐκστρα-

τεία τοῦ Καραϊσκάκη διήρκεσε 4 μῆνας (κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1826 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1827). Ὅταν ἀνεχώρησεν ἄπὸ τὴν Ἐλευσίνα, δλόκληρος ἡ Σπερεὰ Ἑλλάς ἦτο ὑπόδουλος εἰς τοὺς Τούρκους, ἔταν ἐγύρισεν, δλόκληρος ἦτο ἐλευθέρα.

Ἡ πολιορκουμένη Ἀκρόπολις.— Καθ' ὃν χρόνον ἐθριάμβευεν ὁ Καραϊσκάκης εἰς τὴν Σπερεὰν Ἑλλάδα, οἱ Ἕλληγες τῆς Ἀκροπόλεως εὐρίσκοντο εἰς πολὺ κακὴν θέσιν. Διότι ἤρχισαν νὰ ὑποφέρουν ἀπὸ ἔλλειψιν τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων.

Εἰς τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον ἐπροσπάθει ν' ἀπελευθερώσῃ τὴν Ἀκρόπολιν, ἦτο καὶ ἓν σῶμα τακτικοῦ στρατοῦ. Τὸ εἶχε καταρτίσει εἰς ἐνθουσιώδης Γάλλος Φιλλέην, ὁ στρατηγὸς Φαδιέρος. Μὲ ἀξιθαύμαστον τόλμην κατώρθωσεν ὁ Φαδιέρος νὰ φέρῃ πολεμοφόδια εἰς τοὺς πολιορκουμένους. Διέρχεται νύκτὰ τὰ χαρακώματα τῶν ἐχθρῶν, εἰσέρχεται θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἀναπετρώνει τὸ θάρρος τῶν πολιορκουμένων (1 Δεκεμβρίου 1826).

Ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος.— Αἱ νίκαι τοῦ Καραϊσκάκη καὶ μεγάλαι βοήθειαι εἰς χρήματα καὶ πολεμοφόδια, τὰ ὁποῖα ἤλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν, εἶχον ἀνακουφίσει τοὺς Ἕλληνας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1827. Τότε ἐφθασαν καὶ δύο νέα πλοῖα, ἡ λαμπρὰ φρεγάτα Ἑλλάς καὶ τὸ ἀτμοκίνητον **Καρτερία**.

Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἤρχισαν αἱ Εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις νὰ συζητοῦν πῶς θὰ ἠδύναντο νὰ βοηθήσουν τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ἕλληγες εὗρον τότε κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν νὰ κάμουν νέαν Ἐθνικὴν συνέλευσιν. Συνήλθε δὲ αὕτη εἰς τὴν Τροιζῆνα καὶ ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ συγκεντρώσῃ ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖρας ἑνὸς ἱκανοῦ ἀνδρός. Ἐξέλεξε δὲ ὡς **Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος**, ὅπως τὸν ὠνόμασε, τὸν Ὑπουργὸν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας Ἰωάννην Καποδίστριαν. Ἐπίσης διώρισε δύο Ἀγγλοὺς Φιλέλληνας ἀρχηγοὺς τῶν πολεμικῶν δυνάμεων, τὸν Τζώρτζι, ἀρχιστράτηγον τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων καὶ τὸν Λόρδον Κόχραν στόλαρχον, δηλαδὴ ἀρχιναύαρχον. Οἱ μεγάλοι Ἕλληγες ἀρχηγοί, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Μιαούλης, ἐδήλωσαν ὅτι χάριν τῆς πατρίδος εὐχαρίστως ὑπηρετοῦν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν ξένων.

Ἡ ἐπίνοδος τοῦ Καραϊσκάκη.— Ὅταν ἐπέστρεφεν ὁ Καραϊσκάκης ἀπὸ τὴν νικηφόρον ἐκστρατεῖαν του εἰς Στερεὰν Ἑλλάδα, ἔσπευσαν μὲ προθυμίαν οἱ πολεμισταὶ πλησίον του, καὶ οὕτως ἐσχηματίσθη Ἑλληνικὸν στράτευμα εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ 10 χιλ. ἀνδρας. Ὁ Καραϊσκάκης μὲ πολλοὺς ἀγῶνας κατώρθωσε νὰ ἐκβάλῃ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὰ ὀχυρώματά τῶν καὶ νὰ κάμῃ ἐν μέγα Ἑλληνικὸν στρατόπεδον ἀπὸ τὸ Κερατσίνι ἕως τὸ Φάληρον (κατὰ τὰ μέσα Ἀπριλίου 1827).

Ὁ Καραϊσκάκης εἶχε σχέδιον νὰ προχωρῇ ὀλίγον κατ' ὀλίγον μὲ μικρὰς μάχας καὶ νὰ περικυκλώσῃ τὸν ἐχθρόν, διότι οἱ ἄτακτοι στρατιῶται ἦσαν ἔμπειροι εἰς τοὺς τοιοῦτους πολέμους. Ἄν ἐξετελεῖτο τὸ στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη, βεβαίως ὁ Κιουταχῆς θὰ ἠναγκάζετο νὰ καταθέσῃ τὰ ὄπλα, καὶ θὰ ἤλυθε-ρώνητο ἢ Ἀκρόπολις καὶ ἔλη ἢ Στερεὰ Ἑλλάς. Ἀλλ' οἱ δύο ξένοι στρατηγοί, ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τζώρτζ, ἤθελον νὰ ἐπιτεθοῦν ἀμέσως ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης, διὰ νὰ μὴ φέρῃ στενοχωρίας, ὑπεχώρησεν.

Καθ' ὃν χρόνον ὅμως ἤτοιμάζετο ὁ Καραϊσκάκης διὰ τὴν ἐφοδόν, ἔγινε μία μικρὰ συμπλοκὴ μὲ τοὺς Τούρκους. Ὁ Καραϊσκάκης ἦτο ἀσθενὴς μὲ πυρετόν, ἐγείρεται ἀπὸ τὴν κλίνην, τρέχει καὶ προλαμβάνει τὴν μάχην. Ἀλλ' εἶχε τραυματισθῆ, καὶ ὅταν ἐπέστρεψε εἰς τὴν σκηνὴν του, μετ' ὀλίγας ὥρας ὁ λαμπρὸς ἦρωσ καὶ στρατηγὸς ἀπέθανεν. Ἡ κηδεῖα του ἔγινεν εἰς τὴν Σαλαμίνα μὲ μεγάλας τιμὰς καὶ θρήνους.

Ἡ ἐπίθεσις καὶ ἡ καταστροφὴ.— Ποτὲ θάνατος ἀνδρὸς δὲν ἔδειξε τί ἤξιζεν οὗτος. Τρεῖς χιλιάδες ἀνδρες ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ τὸ Φάληρον τὴν νύκτα τῆς 23 Ἀπριλίου βαδίζουσι πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν. Εἶναι οἱ ἐκλεκτότεροι μαχηταὶ τῆς Ἑλλάδος, Σουλιῶται καὶ Κρήτες, Πελοποννήσιοι καὶ Ἀθηναῖοι, ἐπίσης οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ Φιλέλληνας. Ἀλλ' ἡ πορεία πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν ἔγινε χωρὶς σχέδιον καὶ πολὺ ἀτάκτως. Τὸ πρῶτ' ἄλλο ἐν μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἦτο πλησίον τῆς Ἀκροπόλεως, ἐνῶ οἱ περισσότεροι εὗρισκοντο ἀκόμη πλησίον τῆς παραλίας.

Ὁ Κιουταχῆς, ὅταν εἶδε τόσον ὀλίγους πολεμιστάς, δὲν ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ, ὅτι θὰ εἶχον τὴν τόλμην νὰ ἐπιτεθοῦν. Ἐπερίμενεν, ὅτι συγχρόνως θὰ ἐγίνετο ἐξοδος τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει.

Ἄλλ' ἀφοῦ εἶδεν ὅτι δὲν εἶχεν ἐνώπιόν του παρὰ μόνον τοὺς 3,000 ἄνδρας, ἔδωκεν ἀμέσως τὸ σημεῖον τῆς μάχης. Ἦρξισε τὸ Τουρκικὸν πυροβολικόν, ἔπειτα ἐπετέθη τὸ πεζικόν καὶ ἀπὸ τὰ πλάγια τὸ ἵππικόν.

Οἱ Ἑλληγες ἀπέκρουσαν γενναίως δύο ἐφόδους, ἀλλ' ἡ ἐπίθεσις τοῦ ἵππικοῦ διέσπασε τὰς τάξεις αὐτῶν. Οἱ φεύγοντες παρασύρουν καὶ τοὺς ἄλλους, οἱ ὅποιοι ἐξηκολούθουν νὰ προχωροῦν, ὄλοι μαζί καταδιώκονται, καταπατῶνται ὑπὸ τῶν ἵππων καὶ σφάζονται. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀπωλέσθησαν εἰς τὸ Φαλήρον περὶ τοὺς 1500 καὶ οἱ γενναϊότεροι Ἑλληγες πολεμισταί. Ἡ καταστροφή αὕτη εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Φαλήρου ἦτο ἡ μεγαλύτερα ἤττα τοῦ Ἀγῶνος.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ συγκρατηθῆ καὶ τὸ στρατόπεδον διελύθη ἀμέσως. Οἱ πολιορκούμενοι ἐσυνθηκολόγησαν μὲ τοὺς Τούρκους καὶ μετεφέρθησαν εἰς τὴν Σαλαμίνα. Μὲ ἐκστρατεῖαν 4 μόνον μηνῶν ὁ Καραϊσκάκης εἶχεν ἀπελευθερώσει τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Τὸ μέγα ἔργον του κατεστράφη εἰς ὀλίγας ὥρας κατὰ τὴν μάχην τοῦ Φαλήρου, καὶ ἡ Ἐπανάστασις ἔσθυσεν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

δ.—Τὸ Ναβαρῖνον.—Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνες.— Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη (1825, 1826 καὶ 1827) δὲν ἔγιναν μεγάλα ναυτικὰ κατορθώματα, ὅπως κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Ἐπαναστάσεως.

Οἱ δύο σπουδαιότεροι σκοποὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἦσαν: 1ον) νὰ σώσουν τὸ Μεσολόγγι, καὶ 2ον) νὰ ἐμποδίσουν τὰς συγκοινωνίας τοῦ Ἰβραΐμ μὲ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Οἱ Ἑλληγες ναυτικοὶ δὲν κατόρθωσαν αὐτοὺς δι' ἔλλειψιν χρημάτων. Ἐκαμαν ὅμως ἄλλας τολμηρὰς ἐπιχειρήσεις, καὶ πλοῖα ἐχθρικά ἔκαυσαν μὲ πυροπολικά καὶ εἰς ναυμαχίας ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους.

Ἀργότερα ὁ Ἑλληνικὸς στόλος εἶχε καὶ τὰ δύο μεγάλα πλοῖα, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Καρτερίαν, ἡ ὁποία μάλιστα ἦτο τὸ πρῶτον ἀτμοκίνητον πολεμικόν. Ἄλλ' ὁ Ἄγγλος ναύαρχος δὲν ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ τίποτε παρόμοιον μὲ τὰ λαμπρὰ κατορθώματα τῶν μικρῶν Ἑλληνικῶν πλοίων, διότι ταῦτα ὠδηγοῦντο ἀπὸ ἓνα Κανάρην καὶ ἀπὸ ἓνα Μιασούλην.

Ἡ **ἑπανάστασις** Ἑλλάς ἦτο κυρίως ἡ πρὸς Νότον τοῦ Ὀλύμπου, ἡ χώρα ἐκείνη, ἢ ὅποια καὶ εἶς τὴν ἀρχαίω-
τατα ἦτο ἡ κυρίως Ἑλλάς καὶ ἡ ὅποια ἀπέτελλε, πρὸ τῶν τελευταίων πολέμων, τὸ **Ἑλληνικὸν Βασίλειον**.

Αἱ μεγάλαὶ χώρας τῆς Ἑλλάδος εἶχον καὶ κατὰ τὴν ἑπανάστασιν, ὅπως καὶ σήμερον, τὰ γνωστὰ ὀνόματα: Ὁ ε-
σαλίαι, Ἡπειρός, Αἰτωλία, Βοιωτία κ. λ. Ἀλλὰ ἡ πρὸς Νότον τῶν Θερμοπυλῶν Ἑλλάς, ἡ σήμερον Στερεὰ Ἑλλάς,
ἐλέγχετο ἰδιαίτερος Ρομέλη. Γενικῶς Ρομέλη = χώρα τῶν Ρομί, τῶν Ρωμαίων, δηλαδή τῶν Ἑλλήνων, ἐλέγχετο ὅλη
ἡ Νοτιὰ χερσόνησος τοῦ Αἴμου ἀπὸ τὴν Θράκην ἕως τὸν Ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου.

Ἡ κατὰ τὴν ἑπανάστασιν κυβερνήσις τῆς Ἑλλάδος εἶχε χωρίσει τὴν Στερεάν Ἑλλάδα εἰς **Δυτικὴν** καὶ εἰς **Ἀνα-
τολικὴν Ἑλλάδα**. Πρὸς Νότον δὲ τοῦ Ἴσθμοῦ ἦτο ἡ Πελοπόννησος, ὁ **Μορέας** (Μοριάς), ὅπως ἐλέγχετο ἀπὸ τὸν καιρὸν
τῆς Φραγκοκρατίας. Ἀπὸ τότε δὲ εἶχον ἐπιζωοῦνται καὶ πολλά ἄλλα δημόδεε ὀνόμασιαι. Αἱ σπουδαιότερα εἶναι:

Ζητὸνι (Δαμιά), Βοστίσια (Αἰγίον), Βοστίσια (Αἰγίον).

Τὸ μεγάλα κέντρα τῆς ἑπανάστασις ὑπῆσαν: Εἰς τὴν Ἡπειρὸν κατ' ἀρχάς τὸ **Σοῦλι**, Εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα
τὸ ἐνδοξὸν **Μεσολόγγι**. Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἡ **Δεβαδιά**, εἰς τὸ τέλος ἡ Ἄκροπολις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸ
Φάληρον. Καθ' ὅλην δὲ τὴν ἑπανάστασιν, ἡ μεγάλη ἐστία ἦτο ἡ Πελοπόννησος, ὁ **Μορέας**.

II ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων.— Μεταξὺ τῶν μεγάλων Δυνάμεων εἶχον ἀρχίσει ἀπὸ τὸ 1825 νὰ γίνωνται διαπραγματεύσεις διὰ τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἐπὶ τέλους (τὰ μέσα τοῦ 1872) ὑπεγράφη μεταξὺ τῶν Δυνάμεων εἰς τὸ Λονδίνον συνθήκη, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ῥωσία ἐζήτησαν ἀπὸ τοὺς ἐμπολέμους τὴν κατάρπασιν τῶν ἐχθροπραξιῶν.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ Ἑλλάς εὕρισκετο εἰς δεινὴν θέσιν. Δὲν ἔμενεν ἐλευθέρα (ἐκτὸς τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῆς Μάνης) παρὰ μόνον ἡ Ἀνατολικὴ γωνία τῆς Πελοποννήσου, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο καὶ ἡ πρωτεύουσα, τὸ Ναύπλιον. Ὁ δὲ Ἰβραῖμ εἶχε λάβει ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον μεγάλας βοηθείας. Εἰς τὴν Πύλον ἔφθασεν ἰσχυρὸς στόλος ἀπὸ 90 πλοῖα μὲ παντὸς εἶδους πολεμοφόδια καὶ νέον τακτικὸν στρατόν.

Αἱ Δυνάμεις ἀνεκοίνωσαν εἰς τοὺς ἐμπολέμους τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου καὶ τοὺς ἐκάλεσαν νὰ καταθέσουν τὰ ὅπλα. Οἱ Ἑλληγες ἀπεδέχθησαν τὴν ἀνακωχὴν. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος ἀπέκρουσεν αὐτὴν ἀγερῶχος, ὁ δὲ Ἰβραῖμ ἐξηκολούθησε τὰς καταστροφάς. Διὰ τοῦτο οἱ στόλοι τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ῥωσίας συνεκεντρώθησαν εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιβάλουν τὴν θέλησίν των διὰ τῆς βίας. Οἱ στόλοι τῶν Συμμάχων εἰσῆλθον εἰς τὸ Ναβαρίνον, καὶ τότε ἤρχισε φοβερὰ ναυμαχία μεταξὺ τοῦ Τουρκοαιγυπτιακοῦ καὶ τοῦ Συμμαχικοῦ στόλου.

III ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου.— Οἱ ἠνωμένοι στόλοι ἀπετελοῦντο ἀπὸ 26 πολεμικὰ ὀπλισμένα μὲ 1300 κανόνια. Γενικὸς ναύαρχος ἦτο ὁ Ἀγγλος **Κοδρικιῶν**. Ὁ δὲ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἤριθμεῖ 120 πλοῖα, πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ, ὀπλισμένα μὲ 2400 κανόνια.

Ἡ ναυμαχία ἤρχισε τὴν 8 Ὀκτωβρίου 1827, ἡμέραν Σάββατον εἰς τὰς 3 τὸ ἀπόγευμα. Ὁ ἐχθρικός στόλος ἦτο παρατεταγμένος εἰς τρεῖς ἀλλεπαλλήλους σειράς. Οἱ Σύμμαχοι ἐπροχώρησαν εἰς μίαν γράμμην. Καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ ναῦται ἠγωνίσθησαν γενναϊότατα. Τέσσαρας ὥρας ἐξηκολούθησεν ἡ φοβερὰ μάχη. Εἰς τὰ 7 τὸ βράδυ ἀπὸ τὸν λαμπρὸν Τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον δὲν ὑπῆρχον παρὰ μόνον ὀλίγα πλοῖα.

II ἐκδίωξις τοῦ Ἰβραῖμ.— Πολλὰ μέγιστα ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναβαρίνου. Ὁ Σουλτάνος ἐξη-

γριώθη, ὁ δὲ τσάρος Νικόλαος Α' ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Πύλης. Ἡ Γαλλία ἔστειλε στρατὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τὸν Ἰσραῆμ, ἤρχισαν δὲ καὶ οἱ Πελοποννήσιοι νὰ συναθροίζουσαν στρατὸν. Τότε ὁ Ἰσραῆμ ἐνόησεν ὅτι ἡ Πελοπόννησος ἦτο χαμένη δι' αὐτόν, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν μὲ τὰ ἔλεεινὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του (τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1828).

Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος.—Ὁ Ρωσικὸς στρατὸς διέβη τὸν Δούναβιν καὶ κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν. Ὁ Σουλτάνος ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ εἰρήνην, καὶ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν ὑπεγράφη ἡ συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Τουρκία ἠναγκάζετο νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος (8 Αὐγούστου 1829). Ὅλον τὸ ἔδαφος πρὸς Νότον μίᾳ γραμμῆς ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον ἕως τὸν κόλπον τοῦ Βόλου μὲ τὰς Κυκλάδας ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν Ἀυτοκρατορίαν. Τὸ ἔδαφος τοῦτο ἀπετέλεσε τὸ ἀνεξάρτητον Ἑλληνικὸν κράτος.

Ὅταν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἶδε πόσον περιωρισμένη ἦσαν τὰ ὅρια τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ἀπεφάσισε νὰ ἐξακόλουθῆσθαι τὸ πόλεμον. Οἱ Τούρκοι ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, κατατροπωθέντες εἰς τὸ χωρίον Πέτρας τῆς Βοιωτίας (12 Σεπτεμβρίου 1829). Ἡ μάχη τῆς Πέτρας ἐτελείωσεν ἐνδόξως τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας.

Ὁ Κυβερνήτης Καποδίστριας.—Ὁ Καποδίστριας, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκλεχθῆ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν καὶ ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Τσάρου. Ἡ Κυβέρνησις εἶχε μεταφερθῆ εἰς τὴν Αἴγιναν, ὅπου ἔκαμεν ἐπίσημόν ὑποδοχὴν εἰς τὸν Κυβερνήτην. Διὰ πρώτην φοράν τὰ εἰς τὸν λιμένα Ἀγγλικὰ καὶ Γαλλικὰ πολεμικὰ ὕψωσαν τὴν κυανόλευκον Ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ τὴν ἐχαιρέτισαν μὲ κανονισβολισμοὺς (12 Ἰανουαρίου 1828).

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ἀγῶνος.—Ἡ χώρα, ἡ ὁποία ἐγίνετο ἐλευθέρη καὶ τὴν ὁποίαν ἤρχετο νὰ κυβερνήσῃ ὁ Καποδίστριας, ἦτο σχεδὸν ὀλόκληρος κατεστραμμένη. Σκληρὰ δουλεία, ἡ ὁποία διήρκεσεν αἰῶνας, ἔπειτα ἡρωϊκὸς ἀγὼν 9 ἐτῶν τὴν εἶχεν ἐρημώσει. Φυσικὰ οὔτε ἐκπαίδευσις ὑπῆρχεν, οὔτε νόμοι ἐλειτούργουν, τὸ χεῖρότερον δὲ ἦτο ὅτι ὁ λαὸς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐγίνετο τώρα ἐλεύθερος, εἶχε ζῆσει ἐπὶ πολλὰς γενεὰς εἰς τὴν φο-

βερωτέρα τυραννίαν, κατόπιν δὲ εἰς τὸν σκληρότερον πόλεμον, καὶ ἦτο ἀσυνήθιστος εἰς καλὴν διοίκησιν.

Ἡ διοίκησις τοῦ Κυβερνήτου.—Ἡ πρώτη φροντίς τοῦ Κυβερνήτου ἦτο νὰ εὑρῇ χρήματα. Ὁ ἴδιος ἔδωκεν ἑλγὴν τὴν περιουσίαν του, κατώρθωσε δὲ καὶ ἔλαβε δάνειον ἀπὸ τὰς Δυνάμεις. Τότε διὰ πρώτην φοράν ἔκοψεν ἡ Ἑλλάς νομίσματα. Ὄνομάζοντο δὲ ταῦτα **Φοίνικες**, διότι ἔφερον ὡς σύμβολον ἕνα φοίνικα, ὁ ὁποῖος γεννᾶται ἐκ τῶν φλογῶν, ἕπως καὶ τὸ ἐλευθερωθὲν Ἑλληνικὸν κράτος.

Μὲ ἀφοσίωσιν καὶ μὲ ἀκούραστον δραστηριότητα εἰργάσθη ὁ Καποδίστριας διὰ τὴν διοίκησιν, διὰ τὸν στρατὸν καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν. Μέγαν δὲ ἰδίως ζήλον κατέβαλεν εἰς τὸ νὰ κάμῃ σχολεῖα καὶ νὰ διαδώσῃ τὴν ἐκπαίδευσιν. Διότι ἤθελε μὲ τὴν ἐκπαίδευσιν νὰ ἀναγεννηθῇ ἡ Ἑλλάς. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις εἶχεν ἀρχίσει μὲ μεγάλας ἐλπίδας. Διὰ νὰ ἐπιτύχουν ἕμως καὶ αὐτὰ οἱ πατέρες μας τοῦ 1821, ὑπέστησαν συμφορὰς καὶ θυσίας, τὰς ὁποίας αἰωνίως θὰ θαυμάζῃ ἡ ἀνθρωπότης.

ΑΝΑΣΚΟΗΣΙΣ

Εἰς τὸ Δ' μέρος: **Ἡ μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις.**

Κεφ. Α'. — **Ἡ ἔκρηξις τῆς Ἐπανάστασεως.**—Ὁ μέγας καὶ ἱερὸς ἀγὼν τοῦ ἔθνους ἀρχίζει ἀπὸ τὴν εἴσοδον τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὰς Ἡγεμονίας. Ἡ προσπόθεια ἐκεῖνη ἀπέτυχε, ἦναψεν ὅμως τὴν Ἐπανάστασιν εἰς τὰς χώρας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος (τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1821).

Πρώτη ἐξγήροθη ἡ Πελοπόννησος μὲ ἀρχηγὸν τὸν **Πετρόμπετην** καὶ τὸν **Κολοκοτρώνην**. Ἐπειτα ἠκολοῦθησαν ἡ **Στερεὰ Ἑλλάς** καὶ αἱ νῆσοι, ἰδίως αἱ τρεῖς **μικρὰ**, ἀλλ' ἡρωῖ καὶ νῆσοι **Ὑδρα**, **Σπέτσαι** καὶ **Ψαρὸ**. Ἡ ἐξέγερσις ὅμως τῶν δούλων εἶχε τριγυκὰς συνεπειάς, διότι οἱ Τούρκοι ἔκαμαν φοβεράς ἀντεκδικήσεις καὶ σφαγὰς. Μέγα πένθος ἔρριψαν εἰς τὸ ἔθνος τὰ μαρτύρια τῶν ἀρχιερέων καὶ ἰδίως τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'.

Κεφ. Β'. — *Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν.* — Οἱ Ἕλληνες ἐμάχοντο μὲ ὅλας τὼν τὰς δυνάμεις, διότι ὁ ἀγὼν ἦτο διὰ τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν, *ἀπὲρ πίστεως καὶ πατριδῶς*. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις προκαλεῖ θαυμασμόν, ἰδίως ὅταν σκεφθῶμεν ὅτι πολὺ μικρὰ μέσα ὑπῆρχον διὰ τέσον μέγαν ἀγῶνα. Οὔτε καλὴ κυβέρνησις ὑπῆρχεν, ἡ ὁποία νὰ καθοδηγήσῃ τὸν ἀγῶνα, οὔτε χορήματα, οὔτε τακτικὸς στρατὸς. Τὰ *πλληγκάρια* ὅμως ἐμάχοντο μὲ ἰερόν ἐνθουσιασμόν, καὶ ἐδρῆσαν ἱκανοὶ ἄνδρες, οἱ ὁποιοὶ ἔγιναν ἀρχηγοί.

Κεφ. Γ'. — *Ἡ πρώτη περίοδος (1821—1825).* — *Ὁ ἀγὼν εἰς τὴν ξηρὰν.* Τὰ πρῶτα κατορθώματα διεπράχθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ τὴν ἡρωϊκὴν ὁρμὴν τοῦ Κολοκοτρώνη. Οἱ Πελοποννήσιοι κατετρόπωσαν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ *Βαλιέτσι* καὶ τὰ *Δολιγὰ*. Ἐπειτα ἐκυρίευσαν τὴν πρωτεύουσαν, τῶν πασάδων, τὴν *Τρίπολιν*.

Εἰς δὲ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα ἐλάμπρυνε τὴν Ἐπανάστασιν ἡ ἡρωϊκὴ θυσία τοῦ *Ἀθανασίου Διάκου* εἰς τὴν Ἀλαμάναν καὶ ἡ ἡρωϊκὴ ἄμυνα τοῦ Ὀδυσσεῶς *Ἀνδρουτσου* εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβίας (τὸν Ἀπρίλιον καὶ τὸν Μάιον τοῦ 1821). Κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ πολέμου συνεκτεινῶθη εἰς τὴν Λαριῶσιν μέγας στρατὸς ἀπὸ 30 χιλ. ἄνδρας ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ Δράμαλη. Οἱ Τούρκοι ἠρμύσαν τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ εἰσέλασαν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλ' ὁ πολυθάρσιμος Τουρκικὸς στρατὸς κατεστράφη σχεδὸν ὁλόκληρος (τέλος τοῦ 1821).

Οἱ Τουρκοὶ οὗτοι στρατοὶ ἀνήκον εἰς τὸ μέγα Τουρκικὸν στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον εἶχε σχηματισθῆ εἰς τὰ Ἰωάννινα διὰ νὰ καταστείλῃ τὴν ἀνταρσίαν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Μετὰ τὸν ἀφόνον τοῦ Ἀλῆ ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἐκυρίευσεν τὸ Σούλι καὶ ἠνάγκασε τοὺς Σουλιώτας νὰ διασκορπισθοῦν. Τότε ὁ Μανροκορδίτης ἔκαμε προμαχῶνα τῆς Ἀντικῆς Ἑλλάδος τὸ Μεσολόγγι. Οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν κατὰ τὸ 1823 καὶ δύο ἄλλας ἐκστρατείας εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ αἱ δύο ἀπέτυχον. Εἰς μίαν ὅμως ἀπὸ αὐτὰς ἐφανεύθη εἰς ἡρωϊκώτατος μαχητῆς, ὁ Σουλιώτης Μάρκος Μπότσαρης.

Κεφ. Δ'. — *Ἡ πρώτη περίοδος (1821—1825).* — *Ὁ ἀγὼν εἰς τὴν θάλασσαν.* — Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ἀποτελούμενος ἀπὸ τὰ πλοία τῶν τριῶν νήσων, ἔδωκε μεγάλην βοήθειαν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν καὶ ἐδόξασεν αὐτὴν.

Διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν οἱ Τούρκοι ἐπέστειλαν ἰσχυρὸν στόλον καὶ ἔκαμαν μεγάλην σφαγὴν εἰς τὴν Χίον. Ὁ ἥρως πυρπολῆς τῆς *Κανάρης* ἐκώσθη τὴν Τουρκικὴν ναυαρχίδα (τὸν Ἰούλιον τοῦ 1821). Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἀφβηθεῖς ἐκλείσθη εἰς

τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἦσαν κύριοι τῆς θαλάσσης.

Ἀλλὰ τὸ 1824 οἱ Τούρκοι ἔκαμαν μεγάλας καταστροφὰς εἰς Ἑλληνικὰς νήσους, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κάσον, ἠρῆμωσαν δὲ ἐντελῶς τὰ Ψαρά. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος μὲ ναύαρχον τὸν Μιαούλην ἔσωσε τὴν Σάμον καὶ ἐξετέλεσε μεγάλα κατορθώματα. Τὰ μικρὰ μας πλοῖα εἰς πολλὰς ναυμαχίας ἐκ παρατάξεως κατετρόπωσαν φοβεροῦς στόλους τῶν ἐχθρῶν (κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1821).

Κεφ. Ε'. — *Δεύτερα περίοδος (1825—1829). Οἱ ἀντίπαλοι πολεμοὺν μὲ βοήθειαν.*— Ὁ Σουλτᾶνος ἀπηλπίσθη νὰ καθυποτάξῃ μὲ τὰς ἰδικὰς του δυνάμεις τὴν Ἐπανάστασιν καὶ ἐζήτησε βοήθειαν ἀπὸ τὸν Ἀντιβασιλέα τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Μεχ. ἐτ' Ἀλῆς ἔστειλε τακτικὸν στρατὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ ἀρχηγὸν τὸν υἱὸν του *Ἰβραΐμ πασᾶν*. Ἀπὸ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1825, ὅτε ἀπεβιβάσθη ὁ Ἰβραΐμ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἤρχισαν μεγάλαι συμφοραὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Τὰ ἔτη 1825, 1826, 1827 ἡ Πελοπόννησος κατστρέφεται καὶ γίνεται μία μεγάλη ἐρημία. Ἀξιοθαύμαστος ὑπῆρξε τότε ἡ καρτερία τοῦ ἔθνους ἡμῶν.

Ἄλλη μεγάλη καταστροφή, γεμάτη ἡρωϊσμοὺς καὶ δόξαν, ἦτο ἡ *ἀλωσις τοῦ Μεσολογγίου* ἀπὸ τοὺς ἠνωμένους στρατοὺς τοῦ Κιουταγῆ καὶ τοῦ Ἰβραΐμ. Ἡ ἀθάναιος πῶσις τοῦ Μεσολογγίου (τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1825) ἐλάμπρυνε τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν καὶ διήγειρε τὸν θαυμασμὸν ὅλου τοῦ κόσμου.

Μετὰ τὴν πῶσιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ Κιουταγῆς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, καθυπέταξεν αὐτήν, καὶ ἐπολιόρρησε τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Τότε ἡ Κυβερῆσις διώρισε ἀρχιστράτηγον τὸν Γεώργιον Καραϊσκάκη, ὁ ὁποῖος ἀνεδείχθη λαμπρότατος ἦρωσ καὶ στρατηγός. Ὁ Καραϊσκάκης ἔκαμεν ἐκστρατεῖαν εἰς τὸν Παρνασσὸν καὶ ἐκέρδισεν ἐνδόξους νίκας ἐναντίον τῶν Τούρκων. Κατόπιν ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ ἐπίθεσις ἐναντίον τοῦ Κιουταγῆ. Ἀλλὰ τὴν παραμονὴν εἰς μίαν συμπλοκὴν μὲ τοὺς Τούρκους ἐφονεύθη ὁ Καραϊσκάκης. Ἡ ἐπίθεσις ἔγινε τὴν ἄλλην ἡμέραν μὲ ἀταξίαν καὶ ἐπέφερε καταστροφὴν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν.

Ἡ Ἐπανάστασις ἐκινδύνευσε νὰ σβύσῃ. Ἀλλὰ τότε ἐπενήθησαν αἱ Δυνάμεις Οἱ ἠνωμένοι στόλοι τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας κατέστρεψαν εἰς τὸ Ναβρῆνον τὸν Τουρκοαγυπτιακὸν (Ὀκτώβριον 1827). Ὁ Ἰβραΐμ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Αἱ δὲ Δυνάμεις ἀνεγνώρισαν τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος.

Πρώτος *Κυβερνήτης* τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ὑπῆρξεν ὁ Ἰωάννης *Καποδίστριας*, ὁ ὁποῖος ἀφωσιώθη μὲ ὅλην τὴν δύναμίν του εἰς τὴν ἀναδημιουργίαν αὐτῆς (1830).

ΓΕΝΙΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ

Ἡ ἔνδοξος πῶσις τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ἔδωκε δυνάμεις εἰς τὸ Ἔθνος νὰ διέλθῃ τοὺς τέσσαρας αἰῶνας τῆς σκληρᾶς δουλείας. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἦτο κοινὸν ἔργον ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοι εἶχον γίνεαι οἱ διδάσκαλοι τῆς ἀνθρωπότητος, οἱ Χριστιανοὶ Αὐτοκράτορες εἶχον σώσει τὸν πολιτισμὸν. Ἡ μεγάλη αὐτὴ πατρίς ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἐλευθέρη. Διὰ τοῦτο ὅλον τὸ Ἔθνος ὡς εἰς ἄνθρωπος ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις εἶναι ὁ *μέγας καὶ ἱερός Ἀγὼν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος*. Τὰς ψυχὰς ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἐνέπνεεν *ἱερός ἐνθουσιασμός*. Χωρὶς χρήματα καὶ χωρὶς τακτικὸν στρατόν, μὲ μικρὰ πλοῖα κατέστρεψαν ἰσχυροὺς στρατοὺς καὶ στόλους τῶν Τούρκων. Οὔτε αἱ κακουχίαι, οὔτε τὰ βασανιστήρια τοὺς ἔζαμαν νὰ ἀποθαρσύνωνται. Ἀπίστευτοι ἡρωϊκαὶ θυσίαι καθηγίασαν τὸν Ἀγῶνα. Ὅπως οἱ παλαιοὶ μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας, ὁμοίως καὶ οἱ ἠγωνισταὶ τοῦ 21, ἐθεμελίωσαν μὲ τὸ αἷμα των τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν.

Αἱ διχόνοιαι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν παρ' ὀλίγον νὰ καταστρέψουν τὴν Ἑλλάδα. Ὑπερίσχυσε ὅμως ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα. Κατὰ τὸν καιρὸν τῶν μεγάλων κινδύνων συνηθόντο ὅλοι, ἐλησιζόμενοι τὰς διαφορίας των, καὶ ἠγωνίζοντο μὲ ὅλας τὼν τὰς δυνάμεις ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος.

Τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων, αἱ υπεράνθρωποι θυσίαι των διήγειρον τὸν θαυμασμὸν ὅλου τοῦ κόσμου. Αἱ Δυνάμεις ἐπενέβησαν, καὶ οὕτως ἀπληθευερώθησαν αἱ χῶραι τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἔδειξεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ δεικνύει εἰς τοὺς ἀπογόνους τί δύναται νὰ κατορθώσῃ ὁ ἱερός ἐνθουσιασμός *ὑπὲρ τῆς Πίστεως, τῆς Πατρίδος καὶ τῆς Ἐλευθερίας*.

Ε.—Η ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ

ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ (1830—1926).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ

(1830—1912).

αΰ.—Τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα.— Ἀπελευθέρωσις τῶν Χριστιανικῶν λαῶν.
βΰ.—Τὸ Ἑλληνικὸν Βασίλειον.— Ἡ πρώτη βασιλεία Ὁ Θεῖος Ἄγγελος.
γΰ.—Τὸ Ἑλληνικὸν Βασίλειον.— Ἡ δευτέρα βασιλεία Ὁ Γεώργιος Α΄.

α΄. Τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα τὸν ΙΘ αἰῶνα.

Τὰ Βαλκανικὰ Κράτη.

Ἡ μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἤγαγε πυρκαϊάν εἰς τὴν Χερσονήσον τοῦ Αἴμου. Διότι καὶ οἱ ἄλλοι Χριστιανικοὶ λαοὶ τῆς Χερσονήσου, οἱ ὅποιοι εἶχον γίνει ὑπόδουλοι εἰς τοὺς Τούρκους, ἐζήτησαν νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐλευθερίαν των.

Οἱ Βαλκανικοὶ λαοί.— Οἱ Χριστιανικοὶ λαοὶ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου εἶναι, ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων, οἱ Σέρβοι, οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Ρουμᾶνοι. Ἡ Χερσονήσος τοῦ Αἴμου συνήθως λέγεται Βαλκανικὴ ἀπὸ τὰ ὄρη Βαλκάνια (τὸν ἀρχαῖον Αἴμον). Διὰ τοῦτο καὶ οἱ λαοὶ αὗτοὶ λέγονται **Βαλκανικοὶ λαοί**. Οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Βούλγαροι εἶναι **Σλαβικοὶ λαοί**, δηλαδή συγγενεῖς με τοὺς Ῥώσους. Οἱ δὲ Ῥουμᾶνοι, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο πρωτύτερα Βλάχοι, συγγενεύουν με τοὺς ἀρχαίους Ῥωμαίους.

Οἱ Σέρβοι.— Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δουλείας των οἱ Σέρβοι ἐθασανίσθησαν, ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐπή-

γαίαν εις τὰ ὄρη καὶ ἐγίνοντο κλέφται. Ἀπὸ τὰς μεγάλας πιέσεις οἱ Σέρβοι ἐπανεστάτησαν, ἥρωα δὲ τῆς Σερβίας ἐγίνεν ὁ **Καραγιώργης**. Μετὰ ἀγῶνας 30 ἐτῶν ἐπὶ τέλους, τὸ 1830, ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἡ Σερβία ὡς **ὑποτελής ἡγεμονία**. Ἀργότερα (1878) ἡ Σερβία ἐγίνεν ἐντελῶς ἀνεξάρτητος, καὶ ἔπειτα ἀνηγορεύθη εἰς Βασίλειον (1882).

Οἱ Ῥουμᾶνοι.—Τὸ δὲ Ῥουμανικὸν ἔθνος ἦτο χωρισμένον εἰς δύο χώρας, τὴν **Μολδαβίαν** καὶ τὴν **Βλαχίαν**. Αἱ χώραι αὗται, ὡς γνωρίζομεν, ἐκυβερνῶντο ἀπὸ εὐγενεῖς Φαναριώτας. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος οἱ Μολδαβοὶ καὶ οἱ Βλάχοι ἐζήτησαν νὰ σχηματίσουν ἓνα λαόν, καὶ ἐσχημάτισαν τὸν Ῥουμανικὸν λαόν. Ἡ Ῥουμανία ἀνεγνωρίσθη καὶ αὕτη πρῶτον ὡς **ὑποτελής ἡγεμονία** (1862), καὶ τέλος ἀνυψώθη εἰς ἐλεύθερον Βασίλειον (1882).

Οἱ Βούλγαροι.—Οἱ Βούλγαροι ἔμειναν εἰς τὴν δουλείαν περισσότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους Βαλκανικοὺς λαούς. Οὗτοι δὲν ἐπανεστάτησαν μόνοι, ὅπως οἱ Ἕλληνας καὶ οἱ Σέρβοι, ἀλλ' ἐπωφελήθησαν ἀπὸ διαφόρους εὐκαιρίας διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν αὐξήσιν αὐτῶν. Κατόπιν ἐνὸς μεγάλου πολέμου μετὰ τῆς Ῥωσίας καὶ τῆς Τουρκίας ἀνεκηρύχθη ἡ Βουλγαρία **ὑποτελής ἡγεμονία** (1878). Τὸ Βόρειον δὲ μέρος τῆς Θράκης ἐγίνεν αὐτόνομος ἐπαρχία μὲ τὸ ὄνομα Ἀνατολικὴ Ῥουμιλία καὶ μὲ πρωτεύουσάν τὴν Ἑλληνικὴν πόλιν **Φιλιππούπολιν**. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγα ἔτη οἱ Βούλγαροι κατέλαβον τὴν Ἀνατολικὴν Ῥουμιλίαν καὶ τὴν προσήρτησαν εἰς τὸ κράτος των (1885). Ἀργότερα πάλιν (τὸ 1908) ἤθραν ἄλλην εὐκαιρίαν διὰ νὰ προδιβάσουν τὴν ἡγεμονίαν των εἰς Βασίλειον.

Οἱ Ῥωσοτουρκικοὶ πόλεμοι.—Οἱ Τσάροι τῆς Ῥωσίας δὲν ἔπαυσαν νὰ θεωροῦν ἑαυτοὺς ὡς προστάτας τῶν Χριστιανῶν τῆς Ανατολῆς. Ἔνεκα τούτου προήλθον πολλοὶ πόλεμοι μετὰ αὐτῶν καὶ τῶν Σουλτάνων. Ἀλλ' αἱ Δυτικαὶ Δυνάμεις δὲν ᾔθελον νὰ λάθῃ ἡ Ῥωσία μεγάλην δύναμιν. Διὰ τοῦτο, ὅταν αὕτη ἐκίχησε τὸ 1854 πόλεμον ἐναντίον τῆς Τουρκίας, ἐβοήθησαν αὐτήν. Ὁ πόλεμος διεξήχθη εἰς τὴν Κριμαϊκὴν χερσόνησον τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη **Κριμαϊκὸς πόλεμος**. Μετὰ

πολλὰς πεισματοῦδεις μάχας οἱ Ἀγγλογάλλοι ἠνάγκασαν τοὺς Ῥώσους νὰ συνθηκολογήσουν μὲ τοὺς Τούρκους.

Ἄλλος δὲ μέγας πόλεμος μεταξὺ τῆς Ῥωσίας καὶ τῆς Τουρκίας ἔγινε τὸ 1877. Οἱ Ῥῶσοι διέβησαν τὸν Δούναβιον καὶ ἔφθασαν ἕως τὸν Ἅγιον Στέφανον, πολὺ πλησίον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Διὰ κανονισθοῦν εἰς τὰ ζητήματα, αἱ μεγάλαι Δυνάμεις ἔκαμαν συνέδριον εἰς τὸ Βερολίνον (1878). Ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου ἔδιδε πολλὰ ὠφελήματα εἰς τὰ Βαλκανικὰ κράτη. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ πόλεμοι καὶ ἡ ἀνάμιξις τῶν Δυνάμεων εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀπέτελεσαν τὸ λεγόμενον **Ἀνατολικὸν ζήτημα**, τὸ ὅποιον συνδέεται καὶ μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου.

β. — Τὸ Ἑλληνικὸν Βασίλειον.

Ἡ πρώτη βασιλεία: Ὀθων Α΄.

Ὁ θάνατος τοῦ Καποδίστρια. — Εἰς τὰς ἀρχάς, ὅταν ἦλθεν ὁ Κυβερνήτης, τὸν ὑπεδέχθησαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες μὲ μέγαν ἐνθουσασμὸν. Ὁ Καποδίστριας εἶχεν ὑπερόχους ἀρετάς. Εἰργάζετο χωρὶς ἀνάπαυσιν, ἔζη λιτώτατον βίον, εἶχε μέγαν πατριωτισμὸν καὶ ἦτο πολὺ θρησκός. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ χώρα εὕρισκετο εἰς ἀναρχίαν, ἠναγκάζετο νὰ διοικῆ μὲ μεγάλην αὐστηρότητα. Διὰ τοῦτο πολλοὶ δυσσηρεστήθησαν, ἔγινε συνωμοσία ἐναντίον του καὶ ἐδολοφονήθη εἰς τὸ Ναύπλιον (27 Σεπτεμβρίου 1831).

Τὸν θάνατον τοῦ Καποδίστρια ἐπηκολούθησαν μεγάλαι ταραχαί. Ἄλλ' αἱ τρεῖς Δυνάμεις, αἱ ὅποιαί ἦσαν αἱ **Προστιάτιδες Δυνάμεις**, ἔκαμαν νέαν σύμβασιν, ἀνετίθασαν τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν τάξιν **Βασιλείου** καὶ ἀνηγόρευσαν βασιλέα αὐτῆς τὸν υἱὸν τοῦ Βασιλέως τῆς Βαυαρίας Ὀθωνα.

Τὸ ἐλεύθερον Βασίλειον καὶ ἡ ὑπόδουλος Ἑλλάς. — Πολὺ μικρὸν ἦτο τὸ Ἑλληνικὸν Βασίλειον. Ἐξω αὐτοῦ ἔμενον μεγάλαι Ἑλληνικαὶ χῶραι, πρὸς Βορρᾶν ἢ Θεσσαλία, ἢ Ἡπειρος ἢ Μεκεδονία, πρὸς Ἀνατολὰς δὲ ἡ παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μὲ τὰς πλησίον νήσους, καὶ τέλος ἡ μεγαλόνησος Κρήτη. Τὸ ἐλεύθερον Βασίλειον δὲν ἔπαυσε νὰ ἔχῃ ἐστραμμένον τὸ βλέμμα πρὸς τοὺς δούλους ἀδελφούς.

Ἡ ἔλευσις τοῦ Ὀθωνος.—Ὅλοι ἐπερίμεναν τὴν ἄφιξιν τοῦ Ὀθωνος ὡς σωτηρίαν. Ὅτε δὲ ἀπεδιδάσθη ὁ πρῶτος βασιλεὺς εἰς τὸ Ναύπλιον (τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1833), ἄπειρος λαὸς λαὸς ἔτρεξε νὰ τὸν ὑποδεχθῇ. Ὁ Ὀθων Α' εἶχεν ἀνατραφῆ μὲ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν Ἑλλάδα, διότι ὁ πατὴρ του Λουδοβίκος, ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας, ἦτο θερμότατος Φιλέλληγ.

Ἡ ἀντιβασιλεία.—Ἐπειδὴ ὁ Ὀθων ἦτο ἀνήλικος, ἐκυβέρνησε τὸ Κράτος ἀντιβασιλεία, ἡ ὁποία ἀπετελέσθη ἀπὸ τρεῖς Βαυαροὺς.

Οἱ ξένοι οὗτοι εἶχον μεγάλην διάθεσιν νὰ ἐργασθοῦν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ἐπροσπάθησαν νὰ διορθώσουν τὰ οἰκονομικὰ καὶ νὰ δημιουργήσουν τακτικὸν στρατόν. Ἐκαμαν νόμους, ἐφρόντισαν διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν δικαιοσύνην. Ἄλλ' ἔπεσαν εἰς μεγάλα σφάλματα, διότι δὲν ἐγγώριζον οὔτε τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε τὸν τόπον καὶ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ.

Οἱ ἀγωνισταί.—Τὸ μέγα λάθος αὐτῶν πρὸ παντὸς ἦτο, ὅτι παρημέλησαν τοὺς ἀγωνιστάς. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν μας ἐσχηματίσθη εἰς τὸ ἔθνος μία ἐκλεκτὴ τάξις ἀνθρώπων, ἡ ὁποία ἐνέπνεεν ἰδιαίτερον σεβασμόν. Ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ παλαιοὶ προὔχοντες, ἰδίως οἱ ἀγωνισταί, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὑποστῆ μεγάλας θυσίας καὶ εἶχον χύσει τὸ αἷμα των διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς χώρας. Πολὺ δὲ φυσικὰ οἱ ἀγωνισταί ἐπερίμεναν ἀπὸ τὸν πρῶτον βασιλέα τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους νὰ λάβουν τιμὰς καὶ ἀξιώματα, ἀλλ' ἡ Ἀντιβασιλεία ἐφέρθη πρὸς αὐτοὺς μὲ ἀδιαφορίαν.

Ἐν ἀπὸ τὰ μεγάλα κακά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὑπέφερον ἡ χώρα κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐλευθερίας της, ἦτο ἡ **ληστεία**. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ληστὰς ἦσαν παλαιὰ παλληκάρια, διότι ἡ ἀστοργία τῆς Κυβερνήσεως εἶχε κάμει μερικοὺς πολεμιστάς τοῦ 1821 νὰ γίνουν πάλιν κλέφται εἰς τὰ βουνά.

Αἱ Ἀθῆναι πρωτεύουσαι.—Ὡς πρωτεύουσα ἐξελέγησαν αἱ Ἀθῆναι. Ἡ ἄλλοτε λαμπρὰ πόλις ἦτο τώρα ἐν ἐλεεινῶν χωρίων. Πλησίον εἰς τὰς πτωχὰς καλύβας ἔδλεπες τὰ λαμπρὰ εἰρήπια τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ ἐνδοξον ὄνομα τῆς πόλεως καὶ τὰ ἀθάνατα μνημεῖα προσείλκουν πάντοτε καὶ τοὺς ξένους καὶ τοὺς ἐντοπίους. Ὁ βασιλεὺς, ἡ Κυβέρνησις, οἱ ἐπίσημοι μετέβησαν εἰς τὴν ἀθάνατον πόλιν μὲ μεγάλας ἐλπίδας.

Ἡ ἀπολυταρχία τοῦ Ὀθωνος.—Ὅταν ὁ Ὀθων ἐγένεν ἐνήλικος (1835), ἀνέλαθεν ὁ ἴδιος τὸν θρόνον. Μετ' ὀλίγον δὲ ἐνυμφεύθη μίαν Γερμανίδα ἡγεμονίδα, τὴν Ἀμαλίαν. Καὶ οἱ δύο βασιλεῖς εἶχον θερμοτάτην ἀγάπην πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ἦσαν αὐταρχικοί, καὶ ὁ Ὀθων ἐκυβέρνηα ὡς ἀπόλυτος κύριος. Δὲν ἐξίδεε Σύνταγμα εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατήρτιζεν αὐτὸς τὴν κυβέρνησιν, ὅπως τοῦ ἤρεσε, καὶ δὲν ἤθελε νὰ ἀκούσῃ τοὺς καλοὺς συμβούλους. Ἐπὶ τέλους ἐγένινεν ἐπανάστασις εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ὁ στρατὸς ἠναγκάσει τὸν Ὀθωνα νὰ παραχωρήσῃ τὸ Σύνταγμα.

Οἱ ἀγῶνες διὰ τὰ ὑπόδουλα μέρη.—Ἡ δὲ πτωχεία τοῦ Κράτους ἤρξανε τὰς δυσκολίας. Ἡ χώρα ἦτο κατεστραμμένη. Οὔτε γεωργία, οὔτε βιομηχανία ὑπῆρχε, διὰ τοῦτο ἐζήτησαν ὅλοι μίαν θέσιν ὑπαλλήλου καὶ ἡ Κυβέρνησις δὲν ἠδύνατο νὰ εὐχαριστήσῃ ὅλους.

Ἐν τούτοις ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ἑλλήνων ἦτο τόσοσ μέγας, ὥστε καὶ μετὰ τὴν πτωχείαν, δὲν ἐλησμόνουν τοὺς ἀδελφοὺς των, οἱ ὅποιοι εἶχον μείνει εἰς τὴν δουλείαν. Ἰδίως ἡ Κρήτη δὲν ἔπαυσε νὰ κάμνῃ ἐπαναστάσεις διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τὴν ἑνωσίν της μετὰ τὴν μητέρα Ἑλλάδα.

Ἡ ἐκθρόνισις τοῦ Ὀθωνος.—Τὰ ἐπαναστατικὰ αὐτὰ κινήματα, τὰ ὅποια ἐγένοντο μετὰ τὸν ἐνθουσιασμόν, ἐσταίχιζαν πολλὰ χρήματα εἰς τὸ Κράτος. Ὁ βασιλεὺς ἐξηκολούθει νὰ κυβερνᾷ αὐταρχικῶς, ὁ δὲ λαὸς ἐζήτηε νὰ κυβερνᾷ αὐτὸς διὰ τῶν ἀντιπροσώπων, ὅπως οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, δηλαδὴ νὰ ἔχῃ πραγματικὰς συνταγματικὰς ἐλευθερίας. Ἐπὶ τέλους ἡ δυσἀρέσκεια ἠῤῥξησε τόσοσ πολύ, ὥστε ἐξεργάγησαν στάσεις εἰς διαφόρους πόλεις καὶ τέλος εἰς τὰς Ἀθήνας. Μετὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἠναγκάσθη ὁ Ὀθων καὶ ἡ Ἀμαλία νὰ ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα (τὸ 1862).

γ'.—Ἡ βασιλεία τοῦ Γεωργίου Α'.

Ἡ ἀνοδος εἰς τὸν θρόνον τοῦ Γεωργίου Α'.—Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ὀθωνος ἐγένιν ἐθνοσυνέλευσις, ἥ ὅποια ἐξέλεξε βασιλέα τὸν Γεωργίον τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας

Χριστιανού. Ο νεαρός βασιλεὺς ἔγινε δεκτὸς εἰς Ἀθήνας με χαρὰς καὶ ὤρκισθη ἐνώπιον τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ὅτι θὰ τηρῇ εὐλαβῶς τὸ Σύνταγμα (1863). Τότε ἡ Ἀγγλία, ἣ ὅποια κατεῖχε τὰς Ἴονίους νήσους, παρέχώρησεν αὐτὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ εὐχαρίστου τούτου γεγονότος, τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου Α' ὑπῆρξαν πολὺ ἀνώμαλα. Τὰ Ἰπουργεῖα ἤλλαξαν συχνά, ἡ διοικήσις καὶ τὰ οἰκονομικὰ ἦσαν εἰς κακὴν κατάστασιν.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης.— Κατὰ τὸ 1866 εἰς Κρήτες ἐκήρυξαν τὴν ἐνωσιν μετὰ τὴν Ἑλλάδα. Φυσικὰ τὸ ἐλεύτερον Κράτος ἦτο ἀδύνατον νὰ βοηθήσῃ τὴν Κρήτην εἰς τὸ φανερόν. Πολλοὶ ὅμως ἐβελονταὶ μετέβησαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἀκόμη καὶ πολεμοφόδια ἐστάλησαν.

Ἡ ἐπανάστασις διήρκεσε τρία ἔτη. Ἡ Τουρκία ἐστειλε μεγάλας δυνάμεις, ἀλλ' οἱ Κρήτες μετὰ ἕλας τὰς στερήσεις των ἐπολέμησαν γενναϊότατα. Εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἀρκαδίου πλησίον τῆς Ρεθύμνης εἶχαν καταφύγει πολλὰ γυναικόπαιδα. Ὅταν οἱ ἐχθροὶ εἰσώρμησαν, ὁ ἡγούμενος ἔθηκε πῦρ εἰς τὴν πυριταποθήκην καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα καὶ τὰ γυναικόπαιδα καὶ οἱ εἰσορμῶντες Τούρκοι. Ἡ θυσία τοῦ Ἀρκαδίου ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀλλ' ἡ ἡρωϊκὴ νῆσος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ καὶ ἔμεινε πάλιν εἰς τὸν Τουρκικὸν ζυγόν.

Ἡ ἐπέκτασις τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος.— Κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1877 ἐξεργράγη νέα ἐπανάστασις εἰς τὴν Κρήτην, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἠπειρον. Εἰς τὸ **Συνέδριον τοῦ Βερολίνου** (1878) ἐνεγνωρίσθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Σερβίας τῆς Ρουμανίας καὶ τῆς Βουλγαρίας. Διὰ τῆς προστασίας δὲ τῆς Ἀγγλίας παρεχωρήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἕλη ἡ Θεσσαλία, καὶ ἐκ τῆς Ἠπείρου ἡ περιοχὴ τῆς Ἄρτας.

Αἱ κυβερνήσεις ἐπὶ Γεωργίου τοῦ Α'.— Κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Γεωργίου Α' ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐστερεώθη ἡ τάξις. Τὰ κόμματα ὅμως δὲν ἔπαυσαν νὰ ἀνταγωνίζωνται πάντοτε μετὰ πείσμα καὶ διὰ τοῦτο ἐγένοντο συχνάκις ἀλλαγαὶ τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ Ἑλλὰς ἔκαμεν ἰδίως προόδους ὑπὸ τὴν πρωθυπουργίαν τοῦ Τρικούπη, ὁ ὅποιος ἐβελτίωσε τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἐφρόντισε νὰ κατασκευασθοῦν πολλὰ δημόσια ἔργα.

Ἡ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897.—

Ἀκούραστοι οἱ Κρήτες ἐξηγγέρθησαν καὶ πάλιν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Τούρκοι προέβησαν εἰς σφαγὰς, ἡ Ἑλλὰς ἔστειλε στρατὸν καὶ κατέλαβε τὴν μεγαλόνησον (1897). Ἐπηκολούθησε μεταξύ τῶν δύο κρατῶν πόλεμος, κατὰ τὸν ὅποιον ἡ Ἑλλὰς ἐνικήθη, ἐπειδὴ ἦτο ἀκόμη ἀπαράσκευος. Ἡ Κρήτη ἀνεκηρύχθη αὐτόνομος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Δυνάμεων καὶ ἡγεμῶν αὐτῆς ὠρίσθη ὁ Ἑλλην βασιλόπαις Γεώργιος.

Ἡ Μακεδονικὸς ἀγῶν.— Οἱ Βούλγαροι, οἱ προαιώνιοι ἐχθροὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἴδρυσαν εἰς τὴν Σόφειαν μίαν ἐταιρείαν (κομιτᾶτον) πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἀρπάσουν τὴν Μακεδονίαν. Τὸ κομιτᾶτον ἔστειλεν ἀντάρτας (κομιτατζήδες) εἰς τὴν Μακεδονίαν, οἱ ὅποιοι ἐκράτουν εἰς τρόμον τοὺς κατοίκους καὶ κατέστρεφον τὰ Ἑλληνικὰ χωρία. Τότε ἐσχηματίσθησαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνταρτικὰ σώματα, τὰ ὅποια εἰσέβαλλον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἠγωνίζοντο μὲ μεγάλην γενναϊότητα ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ Βουλγαρία ἔγινε Βασίλειον (1908).

Τὸ ἴδιον ἔτος οἱ Κρήτες ἐκήρυξαν πάλιν τὴν ἔνωσιν μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ τοὺς βοηθήσῃ. Ἡ κατάστασις αὐτὴ ἐπροξένει μεγάλην δυσἀρέσκειαν εἰς τὸν λαόν. Διὰ τοῦτο, πολλοὶ ἀξιωματικοὶ συνήλθον καὶ συνέστησαν τὸν **Στρατιωτικὸν Σύνδεσμον**, ὁ ὅποτος ἐκάλεσεν ἐκ Κρήτης τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον ὡς πρωθυπουργόν. Τότε ἡ Ἑλλὰς ἔκαμε σύντονον ἐργασίαν πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν δυνάμεων αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΘ' ΑΙΩΝΑ

α'.—Τὰ μεγάλα *Εὐρωπαϊκὰ κράτη*.—Ὁ Γαλλογερμανικὸς πόλεμος.
β'.—Ὁ σύγχρονος *Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς*.—Ἡ βιομηχανία καὶ τὸ
ἐμπόριον. Ἡ συγκοινωνία. Τὰ γράμματα.

α'.—Τὰ μεγάλα *Εὐρωπαϊκὰ κράτη τοῦ 10' αἰῶνος*.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος αἱ ἰδέαι τῶν ἐλευθεριῶν
διεδόθησαν περισσότερο εἰς τοὺς λαοὺς. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸ 1830
συνέβησαν πολλοὶ πόλεμοι καὶ ἄλλα σπουδαῖα γεγονότα.

Ἡ κατ' ἄρσην τῆς δουλείας.—Ἐν ἀπὸ τὰ μεγάλα
κακὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἦτο ἡ δουλεία καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα
καὶ κατὰ τὸν Μεσαιῶνα. Ἐγίνοντο δὲ δούλοι οἱ αἰχμάλωτοι τοῦ
πολέμου, οἱ ὅποιοι ἐπωλοῦντο εἰς τὰς ἀγορὰς τῶν μεγάλων πό-
λεων. Ἄλλ' ἀπὸ τότε ποῦ οἱ λαοὶ ἔγιναν ἐλεύθεροι, δὲν ἦτο πλέον
δυνατὸν νὰ μείνῃ ἡ δουλεία. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατηργήθη, καὶ
ἀπὸ τὸ 1870 δὲν ὑπάρχουν πλέον δούλοι οὔτε εἰς τὴν Εὐρώπην,
οὔτε εἰς τὴν Ἀμερικὴν.

Ἡ ἔνωσις τῆς Ἰταλίας.—**Ἡ ἔνωσις τῆς Γερμα-
νίας.**—Δύο μεγάλαι χῶραι τῆς Εὐρώπης, ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Γερ-
μανία, δὲν εἶχον ἀκόμη ἐνωθῆ κάθε μία εἰς ἓν κράτος. Ἦσαν καὶ
αἱ δύο διηρημέναι ἀπὸ τὸν Μεσαιῶνα εἰς πολλὰ κράτη. Κατὰ τοὺς
τελευταίους χρόνους οἱ πατριῶται τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γερμανίας
ἐζήτησαν, ὥστε αἱ χῶραι των, αἱ ὅποια ἀνήκον εἰς ἓν ἔθνος,
ν' ἀποτελέσουν καὶ ἓν κράτος.

Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔγιναν ὀνομαστοὶ διὰ τοὺς ἀγῶνας πρὸς ἔνω-
σιν ὁ μέγας πολιτικὸς *Καβούρ* καὶ ὁ γενναῖος *Γαριβάλδης*. Πρῶ-
τος δὲ βασιλεὺς τῆς ἠνωμένης Ἰταλίας ἔγινεν ὁ *Βίκτωρ Ἐμμη-
νουήλ* (1861).

Ἀπὸ δὲ τὰ Γερμανικὰ κράτη τὰ σπουδαιότερα ἦσαν ἡ *Πρωσ-
σία* καὶ ἡ *Ἀυστρία*, αἱ ὅποια ἤριζον διὰ τὴν ἡγεμονίαν ὅλης τῆς

Γερμανίας. Ἡ ἀντιζηλία αὐτῶν κατέληξεν εἰς πόλεμον (1866). Ἡ Αὐστρία ἐνίκηθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀφήσῃ μόνην τὴν Πρωσσίαν κυρίαν εἰς ἕλην τὴν Γερμανίαν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Πρωσσία κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐνότητα τῆς Γερμανίας. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἔγινεν **Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας**.

Ὁ Γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870.—

Ἡ μεγάλη δύναμις τῆς Πρωσσίας ἐκίνησε τὴν ἀντιζηλίαν ἕλης τῆς Εὐρώπης. Ἰδίως ἡ Γαλλία ἠσθάνθη ὅτι ἐκινδύνευεν ἀπὸ ἓνα τόσο ἰσχυρὸν γείτονα καὶ ἔκαμε τὸ λάθος νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Πρωσσίας. Τότε ἔλοι οἱ Γερμανοὶ ἐβάδισαν ἠνωμένοι κατὰ τῆς Γαλλίας. Ὁ Γαλλικὸς στρατὸς ἦτο ὀλίγος καὶ δὲν εἶχε καλὴν διοργάνωσιν, οἱ Γερμανοὶ ἦσαν περισσότεροι καὶ εἶχον ἔξοχον στρατόν. Ὅλοι λοιπὸν οἱ Γαλλικοὶ στρατοὶ ἐνίκηθησαν, οἱ δὲ Γερμανοὶ ἔφθασαν ἕως τὸ Παρίσι καὶ τὸ ἐπολιόρχησαν. Οἱ Γάλλοι ἠναγκάσθησαν νὰ συνάψουν εἰρήνην, νὰ πληρώσουν μεγάλην ἀποζημίωσιν καὶ νὰ δώσουν εἰς τὴν Γερμανίαν δύο μεγάλας ἐπαρχίας, τὴν Ἀλσατίαν καὶ τὴν Λορραίνην.

Ἡ Βρετανικὴ Αὐτοκρατορία.— Οἱ Ἄγγλοι, κατακτήσαντες τὰς Ἰνδίας, ἔγιναν κύριοι μιᾶς ἀπεράντου χώρας μὲ 300 ἑκατομμ. κατοίκους. Κατόπιν ἔκαμαν καὶ ἄλλην μεγάλην ἀκοικίαν, τὴν Αὐστραλίαν. Ἐγκατεστάθησαν δὲ καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ κατέκτησαν τὴν Νοτίαν Ἀφρικὴν. Δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον σπουδαία θέσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἄγγλία νὰ μὴ ἔχῃ βάλῃ τὸν πῶδα τῆς. Διὰ νὰ προστατεύσῃ δὲ τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς κτήσεις αὐτῆς, ἐδημιούργησε τὸν ἰσχυρότερον πολεμικὸν στόλον τοῦ κόσμου.

Οἱ Ρῶσοι καὶ οἱ Ἰάπωνες.— Πολὺ δὲ ἰσχυρὰ ἔγινε καὶ ἡ Ρωσία, ἡ ὁποία ἀπέκτησε μεγάλας χώρας εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἰς δὲ τὴν ἄπω Ἀνατολήν ὑπάρχουν δύο μεγάλα ἀνεξάρτητα κράτη, ἡ **Κίνα** καὶ ἡ **Ἰαπωνία**. Ἡ Κίνα δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν, καὶ διὰ τοῦτο εὐρίσκεται σήμερον εἰς κατὰ πτωσιν. Τοῦναντίον οἱ Ἰάπωνες ἐμιμήθησαν τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν καὶ ἔκαμαν μεγάλας προόδους.

Εἰς τὸ Βόρειον μέρος τῆς Κίνας ἡ Ρωσία καὶ ἡ Ἰαπωνία ἐπο-

λέμησαν με ἕλας τὰς δυνάμεις των. Ἡ Ρωσία ἐνίκηθη (1904) καὶ ἡ Ἰαπωνία ἔγινε τὸ ἰσχυρότερον κράτος τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Γερμανία.— Μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ 1871 ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς ἡ Γαλλία εἰργάσθη ἀέντως διὰ τὴν ἀναρρωθῆναι.

Ἰσχυρότατον δὲ κράτος ἔγινεν ἡ Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία αὐτῆς ἐπεξετάθησαν εἰς ἕλον τὸν κόσμον. Ἐδημιούργησεν ὄχι μόνον ἰσχυρὸν στρατὸν, ἀλλὰ καὶ πολυάριθμον στόλον πολεμικὸν καὶ ἐμπορικόν.

Αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς.— Μεγάλῃ δυνάμει ἔγιναν καὶ αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς, αἱ ὁποῖαι σήμερον περιλαμβάνουν 48 κράτη καὶ ἔχουν 110 ἑκατομμ. κατοίκους. Ἡ κυρία βᾶσις τῆς δυνάμεως τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν εἶναι ἡ ἐργασία. Μετὰ τὴν ἀκούραστον δραστηριότητά των οἱ Ἀμερικανοὶ ἐξεμεταλλεύθησαν μεγάλας πηγὰς πλοῦτου, ὅπως τὰ μεταλλεῖα, μετὰ τὸν ἀφθονον δὲ πλοῦτον αὐτῶν ἐδημιούργησαν ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ στόλον.

β'. — Ὁ σύγχρονος Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς.

Κατὰ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὅποιον ἠγωνίζοντο οἱ λαοὶ καὶ τὰ κράτη διὰ τὴν μεγαλώσασθαι, οἱ σοφοὶ καὶ οἱ ἐπιστήμονες δὲν ἔπαυσαν νὰ ἐργάζωνται. Μετὰ τὴν ἀδιάκοπον ἐργασίαν ἔγιναν τὸν ΙΘ' αἰῶνα αἱ μεγαλύτεραι ἐπιστημονικαὶ ἀνακαλύψεις.

Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἐπιστημῶν.— Οἱ ἐπιστήμονες προσπαθοῦν μόνον νὰ εὑροῦν τὴν ἐπιστήμην. Οἱ δὲ μηχανικοὶ ἐφαρμόζουν τὴν ἐπιστήμην διὰ τὴν παράγουν ἀντικείμενα χρήσιμα εἰς τὸν βίον, μηχανάς, χρώματα, φωταέριον κλπ. Τοῦτο λέγεται *ἐφαρμογὴ τῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν βιομηχανίαν*. Μετὰ τὰς μεγάλας ἀνακαλύψεις καὶ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἐπιστήμην ἡ συγκοινωνία, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον ἔκαμαν κολοσσιαίας προσόδους καὶ ὁ βίος ἐκαλυτέρευεν εἰς μέγαν βαθμὸν.

Αἱ συγκοινωνίαι καὶ τὸ ἐμπόριον.— Κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα ἠλλαξαν ἐντελῶς τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας καὶ ἔφθασαν εἰς ἀπάνταστον βαθμὸν ταχύτητος καὶ τελειότητος. Καὶ εἰς τὴν

θάλασσαν και εις την Ξηράν ἐχρησιμοποιήθη ὁ **ἀτμός**, διὰ τοῦ ὁποίου κινουῦνται τὰ **ἀτμόπλοια** και οἱ **σιδηρόδρομοι**.

Αἱ τελειοποιήσεις αὗται τῆς συγκοινωνίας ἔφεραν κολοσσιαίαν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου. Τὰ ἐμπορεύματα δύνανται νὰ μεταδιβάζονται μὲ τεραστίαν ταχύτητα εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου και μὲ πολὺ ὀλιγώτερα ἀπὸ πρὶν ἔξοδα. Συγχρόνως δὲ τὰ ταξίδια ἔγιναν εὐκόλα, και τοῦτο ἐχρησίμευσεν εἰς τὸ νὰ γνωρίσουν οἱ Εὐρωπαῖοι ὅλον τὸν κόσμον.

Τὰ δημόσια ἔργα.—**Αἱ Τράπεζαι.**— Διὰ νὰ εὐκολυνθῇ ἡ συγκοινωνία και τὸ ἐμπόριον, τὰ κράτη ἔκαμαν μεγάλα τεχνικὰ ἔργα, ὅπως ὁδοὺς, γεφύρας, λιμένας.

Ἐπρεπεν ὁμοῦ νὰ εὐρεθῇ και ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον θὰ ᾔτο δυνατόν νὰ στέλλωνται ταχέως χρήματα. Διὰ τοῦτο ἰδρύθησαν αἱ **Τράπεζαι**, αἱ ὁποῖαι εὐκολύνουν τὴν συναλλαγὴν μὲ τὰς **ἐπιταγὰς**.

Διὰ νὰ γίνῃ δὲ εὐκολώτερον μία μεγάλη ἐπιχείρησις, μία ἀτμοπολιτικὴ ἑταιρεία, εἰς σιδηρόδρομος, ἔρχονται πολλοὶ εἰς συμφωνίαν και καταθέτουν χρήματα. Τὸ μέγα ποσὸν μοιράζεται εἰς μερίδια, τὰ ὁποῖα λέγονται **μετοχαί**, και τὰ κέρδη τῆς ἐπιχειρήσεως μοιράζονται ἀναλόγως εἰς τοὺς μετόχους.

Αἱ προόδου τοῦ βίου.— Σπουδαιόταται ἀνεκαλύψεις ἢ τελειοποιήσεις, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν μὲ τὰς κοπιώδεις ἐρεῦνας τῶν σοφῶν, εἶναι ὁ **τηλέγραφος**, τὸ **τηλέφωνον**, ὁ **ἀσύρματος τηλέγραφος** τὸ **ἠλεκτρικὸν φῶς**, ἡ **φωτογραφία** και ἄλλαι πολλαί.

Τὸ ἐμπόριον και συγκοινωνία εὗρον ἀκόμη ταχύτεραν ἀνάπτυξιν μὲ τὰ **αὐτοκινητα** και μὲ τὰ **ἀερόπλοια**. Πρὸς εὐκολωτέραν δὲ διάδοσιν τῶν προϊόντων ἤρχισαν νὰ γίνωνται αἱ **διεθνεῖς ἐκθέσεις**, αἱ ὁποῖαι χρησιμεύουν και ὡς ἐν εἶδος σχολείου βιομηχανίας.

Μὲ ἄλλας δὲ ἐφευρέσεις ἐτελειοποιήθη εἰς μέγαν βαθμὸν ἡ βιομηχανία. Ἐφευρέθησαν διαφόρων εἰδῶν μηχαναί, αἱ ὁποῖαι μόναι των και μὲ ταχύτητα κατασκευάζουν διαφόρων εἰδῶν προϊόντα (νήματα, ὑφάσματα, χρώματα, παντοειδῆ ἐργαλεῖα κλ.). Ἐπίσης ἀνεκαλύφθησαν νέα φάρμακα, μεγάλοι δὲ ἰατροί, πρῶτος ὁ Γάλλος **Παστέρ**, εὗρον νέας θεραπευτικὰς μεθόδους. Αἱ περισσότερα ἀσθένεια προξενουῦνται ἀπὸ τὰ **μικρόβια** τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἀπκρεῦγωμεν ἰδίως μὲ τὴν καθαριότητα.

Ἡ τέχνη καὶ τὰ γράμματα.— Συγχρόνως μὲ τὰς μεγάλας αὐτὰς προόδους τοῦ βίου ἔγιναν καὶ μεγάλαι προοδοὶ τοῦ πνεύματος. Τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἐφθασαν εἰς μεγάλην ἀνθησιν. Ἐξῆς συγγράμματα καὶ ποιήματα ἐγράφησαν. Μεταξὺ τῶν ἄλλων μεγάλων ποιητῶν ἰδιαίτερος πρέπει νὰ ἐνθυμούμεθα τὸν γνωστὸν μας Ἄγγλον λόρδον **Βύρωνα**, ὁ ὁποῖος ἐθυσίασε τὴν ζωὴν του διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὸν Γάλλον **Βικτωρα Οὐγκώ**, ὁ ὁποῖος ἔψαλε τὰς ἡρωϊκὰς θυσίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Μεγάλοι δὲ γλύπται καὶ ζωγράφοι ἔκαμαν ἀξιοθαύμαστα ἔργα τέχνης.

Ἐπίσης κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα εἰργάσθησαν πάρα πολὺ τὰ κράτη διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ. Πολυάριθμα σχολεῖα, μικρὰ καὶ μεγάλα, ἰδρύθησαν, προσέτι πολλὰ βιβλιοθῆκαι καὶ Μουσεῖα. Τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως δὲν περιορίζονται πλέον εἰς ὀλίγους. Σήμερον ὁποιοσδήποτε θέλει νὰ μάθῃ γράμματα, δύναται νὰ τὸ κατωρθώσῃ χωρὶς νὰ ἐξοδεύῃ, καὶ ὁ λαὸς διαρκῶς ἀναπτύσσεται καὶ ἐξυψώνεται περισσότερο.

Ὁ κόσμος τὰ τέλη τοῦ ΙΘ' αἰῶνος.— Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὁ πολιτισμὸς, ὡς γνωρίζομεν, δὲν ἐξετείνετο μακρὰν ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς ἠῤῥῆσε τὸν γνωστὸν κόσμον. Ἄλλ' εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν ὁ πολιτισμὸς ἐξηπλώθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἡ τόσον μεγάλη διάδοσις τοῦ πολιτισμοῦ ἔγινε μὲ τὰς **μεταναστεύσεις** καὶ τὰς **ἀποικίας**.

Πολλοὶ Εὐρωπαῖοι πηγαίνουν εἰς ἄλλας ἡπείρους διὰ νὰ ζήσουσιν εὐκολώτερον. Οἱ μετανάσταί οὗτοι συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Πολὺ δὲ περισσότερο αἱ μεγάλαι ἀποικίαι τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, πρωτίστως τῆς Ἀγγλίας, ἔπειτα τῆς Γαλλίας, αἱ ὁποῖαι δὲν ὁμοιάζουν μὲ τὰς ἀρχαίας Ἑλληνικὰς ἀποικίας, ἀλλ' εἶναι χῶραι ὑπῆκοοι εἰς τὰς μητροπόλεις, δηλαδὴ εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη.

Αἱ τεράστιαι αὗται προοδοὶ τοῦ πολιτισμοῦ, αἱ ἀντιζηλία μεταξὺ τῶν μεγάλων κρατῶν κυρίως πρὸς διάδοσιν τῆς βιομηχανίας των, ἔκαμαν τοὺς λαοὺς νὰ φθοιοῦν καὶ νὰ υποβλέπουν ἀλλήλους. Χρειάζονται τὰς ἀποικίας των διὰ νὰ διαδίδουν τὰ βιομηχανικὰ των προϊόντα εἰς τὸν κόσμον, εἶναι αὗται **ἀγοραὶ καταναλώσεως**,

ὅπως λέγόμεν. Πρὸς προστασίαν λοιπὸν τῶν ἀποικιῶν, πρὸς διάδοσιν τοῦ ἐμπορίου ἔκαμαν τὰ κράτη μεγάλους στόλους καὶ στρατούς. Ἡ Εὐρώπη ἦτο εἰς εἰρήνην, ἀλλ' ἦτο αὕτη *ἐνοπλος εἰρήνη*. Ὅλοι ἐφοβοῦντο ἓνα μέγαν πόλεμον, ὃ ὅποιος πραγματικῶς ἔγινε τὰ τελευταῖα αὐτὰ ἔτη καὶ ἤλλαξε τὴν μορφήν τῆς Εὐρώπης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΕΤΩΝ

1912—1923.

- α.— *Οἱ βαλκανικοὶ πόλεμοι*. — Ὁ Ἑλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος. — Αἱ νίκαι τῶν Ἑλλήνων.
 β.— Ὁ *μέγας Ἐνωσρωπαϊκὸς πόλεμος*. — Οἱ ἀντίπαλοι. Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Γερμανία. — Ἡ νίκη τῶν Συμμάχων. — Ὁ πόλεμος εἰς τὴν Ἀνατολήν.

α'. — *Οἱ Βαλκανικοὶ πολέμοι.*

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἀπὸ τὸ 1912 ἕως τὸ 1923, ἔγιναν μεγάλοι πόλεμοι εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀνατολήν. Πρῶτοι ἤρchiσαν τοὺς πολέμους οἱ Χριστιανικοὶ λαοὶ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου διὰ νὰ ἀπελευθερωθοῦν ἐντελῶς ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Ἡ ἀνάκτησις τῆς Μακεδονίας. — Εἰς τὴν Τουρκίαν εἶχε γίνει ἐσχάτως ἐπανάστασις ἀπὸ τοὺς νεωτερίζοντας Τούρκους. Οἱ *Νεότουρκοι*, ὅπως ὠνομάζοντο οὗτοι, ἐζήτησαν νὰ καταστρέψουν τὴν ἐθνικότητα τῶν Χριστιανικῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους εἶχον ἀκόμη εἰς τὴν κυριαρχίαν των. Διὰ τοῦτο τὰ Βαλκανικὰ κράτη, ἡ Ἑλλάς, ἡ Σερβία καὶ ἡ Βουλγαρία, συνεμάχησαν καὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Τουρκίας (τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1912).

Οἱ σύμμαχοι στρατοὶ εἰσῆλθαν εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ὤρμησε μὲ ἐνθουσιασμόν, διέβη τὰ παλαιὰ σύνορα καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Κατατροπῶναι τοὺς Τούρκους

εἰς τὸ **Σαρανιάπορον**, προχωρεῖ μὲ ὀρμὴν καί, ἀπελευθερώνων παλαιὰς Ἑλληνικὰς χώρας, προελαύνει ἕως τὰ **Γιανισά** ἔμπροσθεν τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου εἶχε συγκεντρωθῆ ὁ Τουρκικὸς στρατός. Μετὰ πεισματώδη μάχην κατατροπώνει τοὺς Τούρκους καὶ ἀπελευθερώνει τὴν Θεσσαλονίκην. Μόλις ἀνεκτίθη ἡ Θεσσαλονίκη μετέβη καὶ διέμενον εἰς αὐτὴν ὁ Γεώργιος Α'. Μετὰ 500 ἔτη πρῶτην φοράν Ἑλλήν βασιλεὺς διέτριβεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην Βυζαντινὴν πόλιν.

Ἡ ἔκστρατεία τῆς Ἡπείρου.— Συγχρόνως μικρὸς Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπροχώρει εἰς τὴν Ἡπειρον, τὴν ὁποίαν ἀπηλευθέρωσεν. Μεγάλαι ἐπιθεσεις ἐγίναν διὰ νὰ ἀπελευθερωθοῦν τὰ **Ἰωάννινα**, ἀλλ' ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εὗρε μεγάλην ἀντίστασιν. Ὅταν ὁμως ἦλθεν ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος, ἔκαμε γενικὴν ἐφοδὸν καὶ κατέλαβε τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἡπείρου.

Οἱ ἀγῶνες τοῦ ναυτικοῦ.— Πολὺ δὲ μεγάλην βοήθειαν εἰς τὸν πόλεμον τῶν συμμάχων ἔδωκεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ὁ ὅποιος, ἔχων ναύαρχον τὸν Παῦλον Κουντουριώτην, ἀπέκλεισε τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἐκυρίευσεν ὅλας τὰς ἔμπροσθεν αὐτοῦ μεγάλας καὶ μικρὰς νήσους (Θάσον, Ἰμβρον, Τένεδον, Λήμνον κλπ.), καὶ συγχρόνως ἀπηλευθέρωσε τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐπεχείρησε τρεῖς φορές νὰ διέλθῃ ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον, ἀλλ' ὁ Ἑλληνικὸς συνήπτε πεισματώδεις ναυμαχίας καὶ τὸν ἠνάγκασε πάντοτε νὰ κλείεται εἰς τὰ στενά.

Καθ' ὃν χρόνον ἡ Ἑλλὰς ἐπανηγύριζε τὰς νίκας αὐτῆς, ἐδόλοφονήθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὁ βασιλεὺς Γεώργιος. Τότε ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ **Κωνσταντῖνος**.

Αἱ διαπραγματεύσεις διὰ τὴν εἰρήνην.— Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον ἐπροχώρουν καὶ οἱ σύμμαχοι. Οἱ Βούλγαροι εἶχον προελάσει εἰς τὴν Θράκην καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Σέρβων ἐκυρίευσαν τὴν Ἀδριανούπολιν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς ὀλίγας ἑβδομάδας οἱ Χριστιανικοὶ στρατοὶ εἶχον ἀφαιρέσει ἀπὸ τοὺς Τούρκους ὅλην τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν. Δὲν ἔμεινον εἰς τοὺς κατακτητὰς 400 ἐτῶν παρὰ μικρὸν μέρος τῆς Θράκης, ὅπου εἶναι ἡ Κωνσταντινούπολις. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἠναγκάσθη νὰ ταπεινωθῆ καὶ νὰ ζητήσῃ εἰρήνην. Αἱ μεγάλαι Δυνάμεις ἐμεσολάβησαν καὶ συνήχθη εἰρήνη εἰς τὸ Λονδίνον τὸν Μάϊον τοῦ 1913. Ἡ Τουρκία

ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς συμμάχους μέγα μέρος τῆς Θράκης, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Κρήτην.

Πόλεμος μεταξὺ τῶν συμμάχων.— Ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν γνωρίζομεν τοὺς μεγάλους πολέμους μεταξὺ τῶν Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων Αὐτοκρατόρων. Καὶ τώρα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ποῦ ἐγένεν ἡ Βουλγαρία Βασίλειον, ἤρχισε πάλιν τὰς παλαιὰς φιλοδοξίας.

Αἱ χῶραι, τὰς ὁποίας ἠναγκάσθη ν' ἀφήσῃ ἡ Τουρκία, ἐπρόκειτο νὰ μοιρασθοῦν μεταξὺ τῶν νικητῶν. Οἱ Βούλγαροι ἐνόμισαν κατάλληλον τὴν περίστασιν νὰ οἰκιοποιηθοῦν αὐτοὶ τὰ μεγαλύτερα ὠφελήματα, ἡ δὲ πλεονεξία καὶ δολιότης αὐτῶν ἐπροκάλεσε δεῦτερον Βαλκανικὸν πόλεμον. Αἰφνιδίως ἐπιτίθενται ἐναντίον καὶ τῶν Σέρρων καὶ τῶν Ἑλλήνων (17 Ἰουνίου 1913).

Προέλασις τῶν Ἑλλήνων.— Ἀμέσως οἱ Ἕλληνες ἠνάγκασαν τὸν Βουλγαρικὸν στρατὸν, ὃ ὅποτος ἦτο εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, νὰ παραδοθῇ. Κατόπιν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπετέθη ἐναντίον τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Ὁ στρατὸς ἐμοιράσθη εἰς σώματα, τὰ ὁποῖα ἐπροχώρουν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις καταδιώκοντα τοὺς ἐχθρούς. Τὸ κύριον σῶμα ἐπροχώρησε πρὸς τὴν σιδηροδρομικὴν Θεσσαλονίκης—Σερρών. Εἰς τὰ ὑψώματα καὶ τὰ στενὰ τοῦ *Κιλκίς* ἐγένε πεισματώδης μάχη ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, καὶ ἐπὶ τέλους οἱ Ἕλληνες ἐδίωξαν διὰ λόγχης τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ τὰς θέσεις τοῦ.

Ἀεὶ μάχαι τῆς μεγάλης Κλεισουράς.— Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐξηκολούθησε νὰ προχωρῇ. Αὐσώδῃ ἀντίστασιν ἔκαμαν οἱ Βούλγαροι εἰς τὴν Κλεισουραν τοῦ *Δεμιρ-Ἰσάρ*, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ποταμὸς Στρυμῶν ἐκβάλλει εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Σερρῶν. Οἱ Ἕλληνες ἐξετόπισαν αὐτοὺς καὶ κατόπιν τῆς νίκης ταύτης κατέλαβον τὰς Σέρρας.

Οἱ Βούλγαροι ἔφευγον ὑποχωροῦντες εἰς τὴν Βορείαν Μακεδονίαν. Καταδιωκόμενοι ἔφθαναν εἰς τὰ στενὰ τῆς *Κρέσνας*. Ἡ Κλεισουρά αὕτη εἶναι πολὺ μακρὰ (ἔχει μῆκος 20 χιλιομέτρων), οἱ δὲ Βούλγαροι ὠχυρώθησαν ἰσχυρότατα εἰς τὰ στενὰ καὶ τὰ ἐκατέρωθεν ὄρη. Ἡ ἐπίθεσις τῶν Ἑλλήνων διήρκεσε 4 ἡμέρας. Ἄλλ' ἦτο τόσοσ ὀρμητικὴ, ὥστε οἱ ἐχθροὶ καὶ πάλιν κατετροπώθησαν. Εἰς

τὰ στενά ἐκεῖνα πρὸ 900 ἐτῶν εἶχε κατασυντρίψει τοὺς Βουλγάρους ὁ Βασίλειος Β΄ ὁ Βουλγαροκτόνος. Οἱ Ἕλληνες διήλθον τὰ στενά καὶ ἔφθασαν πλησίον τῶν συνόρων τῆς παλαιᾶς Βουλγαρίας. Ἡ καταδίωξις ἐκεῖνη τῶν Βουλγάρων ἦτο μίᾳ ἡρωϊκῇ πορείᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ἡ συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου.— Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον ὁ Ἑλληνικὸς στόλος κατελάμβανε τὴν Καβάλλαν καὶ ἄλλα μέρη. Συγχρόνως ἐπροχώρουν καὶ οἱ Σέρβοι, ἐπίσης καὶ οἱ Ρουμᾶνοι. Ἡ Βουλγαρία ἠγαγκάσθη νὰ ζητήσῃ εἰρήνην, ὑπεγράφη δὲ ἡ Συνθήκη εἰς τὸ **Βουκουρέστιον**. Διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου ἔλαβε χώρας καὶ ἡ Σερβία καὶ Ρουμανία. Ἡ Ἑλλὰς ἔλαβε σχεδὸν ὅλην τὴν Νοτίαν Μακεδονίαν. Ἀνεγνωρίσθη δὲ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἡ κυριαρχία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς Κρήτης καὶ ἐπὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους.

β'.—Ὁ μέγας Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος.— Ὁ πόλεμος εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Ὁ παγκόσμιος πόλεμος (1914—1919).—

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν μεγάλων κρατῶν ἐφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον. Ὁ πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἐκράτει εἰς ἀνησυχίαν τὴν Εὐρώπην, δὲν ἤργησε νὰ ἐκραγῇ.

Ὅλους ἐφόδιζεν ἡ ὑπερβολικὴ δύναμις τῆς Γερμανίας, ἡ ὁποία ἐπροσπάθει νὰ λάθῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Εὐρώπης. Ἐγινε μίᾳ πεπεριπλοχῇ, καὶ ἐξερράγη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1914 μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης φοδερὸς πέλεμος, ὁ ὁποῖος διήρκεσε περισσότερον ἀπὸ 4 ἔτη. Κατὰ τὸν μέγαν τοῦτον **Εὐρωπαϊκὸν ἢ παγκόσμιον πόλεμον** ὁ κόσμος διηρέθη εἰς δύο στρατόπεδα. Ἀπὸ τὸ ἓν μέρος ἦσαν ἡ Γερμανία, ἡ Αὐστρία, ἡ Τουρκία καὶ Βουλγαρία. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ **Σύμμαχοι**, δηλαδὴ ἔλα σχεδὸν τὰ ἄλλα κράτη, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ σπουδαιότερα ἦσαν ἡ Γαλλία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ρωσία, ἡ Ἰταλία, ἡ Ἀμερικὴ.

Ἡ νίκη τῶν Συμμάχων.— Οἱ Γερμανοὶ ἐπιτίθενται μὲ ἔλας τὰς δυνάμεις τῶν ἐναντίον τῆς Γαλλίας καὶ φθάνουν πλησίον τῶν Παρισίων. Εἰς δὲ τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον νικοῦν τοὺς Ρώσους

καί τοὺς Σέρβους, ἄπο ἔτη μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου οἱ Γερμανοὶ ἦσαν κύριοι δλοκλήρου τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης.

Τότε αἱ Ἠνωμένοι πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς ἔλαβον μέρος εἰς τὸν πόλεμον ὡς σύμμαχοι τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων. Ἐξ ἄλλου ἡ Γερμανία ἀπηλλάγη ἀπὸ τὴν Ρωσία, διότι εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν χώραν ἐγινε μία τρομερὰ ἐπανάστασις ἐναντίον τοῦ Τσάρου καὶ τῶν εὐγενῶν. Οἱ ἐπαναστάται αὐτοὶ ὀνομάζονται Μπολσεβίκοι καὶ ἡ ἐπανάστασις τῶν ἔρριψε τὴν Ρωσίαν εἰς τὸ χάος.

Εἰς τὴν Βορείαν Γαλλίαν, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ἀμερικὴ εἶχον συγκεντρώσει στρατεύματα, τὰ ὅποια μετὸν Γαλλικὸν στρατὸν ἀπετέλεσαν τεραστίαν πολεμικὴν δύναμιν. Τότε ἤρχισαν οἱ Σύμμαχοι φοβερὰν ἀντεπίθεσιν. Μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας διέσπασαν τὰς Γερμανικὰς γραμμὰς καὶ ὁ ἰσχυρὸς στράτος τῶν Γερμανῶν διελύθη. Ἐπίσης ἐνίκηθησαν καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι τῆς Γερμανίας, οἱ Ἀυστριακοί, οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Βούλγαροι.

Ἡ συνθήκη τῶν Βερσαλλιῶν.—Οἱ Γερμανοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσουν εἰρήνην. Εἰς τὰς Βερσαλλίας πλησίον τῶν Παρισίων συνήλθε διάσκεψις ἕλων τῶν κρατῶν, τὰ ὅποια ἔλαβον μέρος εἰς τὸν πόλεμον. Διὰ τῆς υπογραφείσης συνθήκης ἐγιναν μεγάλοι ἀλλαγαι εἰς τὴν Εὐρώπην (1919).

Αἱ ἀρχαί, αἱ ὅποιαί ἐπεκράτησαν τώρα, ἦσαν ὅπως διόλου διαφορετικαὶ ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ *Συνεδρίου τῆς Βιέννης* (1815). Τότε ἀκόμη οἱ βασιλεῖς ἐνόμιζον, ὅτι οἱ λαοὶ ἀνήκον εἰς αὐτοὺς, τοὺς διέθετον λοιπὸν, ὅπως ἤθελον, ὡς νὰ ἦσαν ποίμνια. Ἐλάμβανον καὶ ἐδίδον τὰς χώρας αὐτῶν χωρὶς νὰ τοὺς ἐρωτήσουν. Τώρα οἱ λαοὶ ἔχουν ἀποκτῆσαι ἐλευθερίας καὶ δύνανται νὰ διαθέτουν οἱ ἴδιοι τοὺς ἑαυτοὺς των, ὅπως θέλουν. Δηλώνουν δὲ τὴν θέλησίν των, ὡς ἂν χρειάζεται, μετὰ μίαν γενικὴν ψηφοφορίαν, ἢ ὅποια λέγεται *δημοψήφισμα*.

Ἡ νέα διακορύφισις τῆς Εὐρώπης.—Αἱ σπουδαῖα μεταβολαὶ εἰς τὸν χάρτην τῆς Εὐρώπης εἶναι αἱ ἑξῆς:

Ἡ *Ἀλσατία* καὶ ἡ *Λορραίνη* ἐδόθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἡ *Αὐστροουγγρικὴ* Αὐτοκρατορία διελύθη, καὶ οἱ διάφοροι λαοὶ, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν αὐτήν, ἀπέκτησαν τώρα τὴν ἐλευθερίαν των. Ἐν νέον κράτος ἐδρῆθη ἡ *Τσεχοσλοβακία*. Ἐπίσης οἱ *Πολωνοὶ*

ἔγιναν ἀνεξάρτητοι καὶ ἀπετέλεσαν τὸ Πολωνικὸν κράτος. Ἡ δὲ Ἀυστρία καὶ ἡ Οὐγγαρία ἔγιναν μικραὶ δημοκρατίαι.

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία, ἔπαυσε νὰ ὑπάρχῃ, διότι οἱ Τούρκοι ἐκράτησαν σχεδὸν μόνον τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ περιωρίσθησαν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀπὸ δὲ τὰ Χριστιανικὰ κράτη τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου ἡ μὲν Σερβία ἔγινε μέγα κράτος καὶ ὠνομάσθη **Γιουγκοσλαβία (Νοτιοσλαβία)**, πολὺ δὲ μικρὰ ἡ Βουλγαρία. Ἡδῆθησαν δὲ καὶ ἡ Ρουμανία καὶ ἡ Ἑλλάς.

Ἡ Ἑλλάς καὶ οἱ Σύμμαχοι.—Μόλις ἐξερράγη ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος, ἡ Ἑλλάς ἐδῆλωσεν ὅτι θὰ ἔδιδεν εἰς τοὺς Συμμάχους πᾶσαν εὐκολίαν πρὸς διεξαγωγὴν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐφοβεῖτο νὰ λάβῃ μέρος ἀμέσως ἡ Ἑλλάς εἰς τὸν πόλεμον. Ἀλλ' ὁ Βενιζέλος ἐπέμενε νὰ ἐξέλθῃ ἀμέσως ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τὴν οὐδετερότητα. Ὁ Βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ νεώτερος υἱὸς του Ἀλέξανδρος. Τότε ὅλη ἡ Ἑλλάς ἐτέθη μὲ τὸ μέρος τῶν φυσικῶν αὐτῆς συμμάχων.

Ἡ ἦρτι τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Τούρκων.—Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην εἶχον ἐγκατασταθῆ οἱ Σύμμαχοι, ἰδίως οἱ Γάλλοι καὶ Ἄγγλοι. Ὅταν ἠτοιμάσθησαν, ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν Γερμανοβουλγάρων. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπόλεμισε μὲ μεγάλην γενναϊότητα, καὶ εἰς ὀλίγας ἡμέρας οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Τούρκοι διεσχορπίσθησαν. Οἱ Σύμμαχοι κατέλαβον προσωρινῶς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Κατὰ τὸν μέγαν ἐκεῖνον πόλεμον οἱ Τούρκοι εὗρον εὐκαιρίαν νὰ ἐξολοθρεύσουν τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἔκαμαν μεγάλας σφαγὰς τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀρμενίων.

Ἡ Ἑλλάς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.—Ὁ πόλεμος μεταξὺ τῶν μεγάλων κρατῶν εἶχε τελειώσει, καὶ ἡ Ἑλλάς ἐγίνετο μεγάλη. Ἡ Ἑλληνικὴ Θράκη ἐδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν μεγάλην πόλιν **Ἀδριανούπολιν**. Ἐλαβε δὲ ἐντολήν ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τὰς Δυνάμεις νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀπεδιβάσθη εἰς τὴν Σμύρνην, καὶ ἡ ὄρισθεῖσα διὰ τὴν Ἑλλάδα χώρα διωργανώθη μὲ Ἑλληνικὴν διοίκησιν.

Ἐν τῇ μεταξὺ ὄμωσ εἰς Τούρκος στρατηγός, ὁ **Μουσταφᾶ Κεμάλ**, εἰργάσθη πολὺ δραστηρίως διὰ νὰ ἀνορθώσῃ τὴν πατρίδα του.

Κέντρον δὲ τῆς ἐνεργείας του ἔκαμε τὴν πόλιν *Ἀγκυρὰν* εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Διὰ νὰ ἐμποδίσουν οἱ Ἕλληνες τὸν στρατὸν τοῦ Κεμάλ νὰ προχωρήσῃ ἔπρεπε νὰ καταλάβουν ἰσχυρὰς θέσεις. Διὰ τοῦτο ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς προήλασε μὲ ἐνθουσιασμὸν εἰς τὴν χώραν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε δοξασθῆ ὁ Ἑλληνισμὸς μὲ τοὺς πολέμους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ἔπειτα τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων. Μαχόμενοι ἀκαταπαύστως οἱ Ἕλληνες κατῴρθωσαν νὰ κυριεύσουν πολλὰ ἰσχυρὰ μέρη.

Ἄλλ' ὁ Κεμάλ ἐξηκολούθησε νὰ ἐτοιμάζεται μὲ βλασ τὰς δυνάμεις του, κατῴρθωσε δὲ νὰ λαμβάνῃ ἀπὸ τὴν Εὐρώπην πόλλα πολεμοφόδια. Ὅταν παρεσκευάσθη τελείως, ἔκαμεν ἰσχυρὰν ἐπιθεσιν, τὴν ὁποίαν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνθέξῃ καὶ ἡ Ἑλλὰς ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς προχωρῶν ἐπροξένησε φρικτὰς καταστροφὰς καὶ σφαγὰς εἰς ὅλην τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἰδίως εἰς τὴν Σμύρνην.

Αἱ προσπάθειαι τῆς Ἑλλάδος.— Ὁ ἐπανερχόμενος εἰς τὰς Ἀθήνας στρατὸς ἔκαμεν ἐπανάστασιν καὶ ἔγινε νέα Κυβέρνησις. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπανέλθει, ἐξεθρονίσθη πάλιν ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ ὁ πρωτότοκος υἱὸς του Γεώργιος Β'.

Μετὰ πολλὰς διαπραγματεύσεις ἐπὶ τέλους ὑπεγράφη εἰς τὴν Λωζάννην (1923) ἡ εἰρήνη. Οἱ Τούρκοι κατῴρθωσαν νὰ στερήσουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ δικαιώματά της. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔχουν καταφύγει πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀπὸ τὴν Θράκην, σχεδὸν 1 ἑκατομ. τοὺς ὁποίους ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ τρέφῃ ἡ κοινὴ πατρίς. Αἱ συμφοραί, τὰς ὁποίας ἔπαθεν ἡ Ἑλλὰς, ἡ προσπάθειαι πρὸς ἀναδημιουργίαν ἐπέφερε τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας καὶ τὴν καθίδρυσιν τῆς Δημοκρατίας (1924).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ
ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Αἱ πρόοδοι τοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ.

Ἡ Ἑλλάς ὡς κράτος.— Ἡ προσεχῶς συμπληρουμένη Ἑκατονταετηρίς τοῦ ἐλευθέρου βίου τῆς Ἑλλάδος ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ μεγάλας προόδους τοῦ ἔθνους.

Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἤργησε περισσότερο νὰ ἀποκτήσῃ ἡ Ἑλλάς, ἦτο ἡ τάξις καὶ ἡ ἐπιβολὴ τῶν νόμων. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς μετὰ δουλείαν αἰῶνων δὲν ἦτο εὐκολον νὰ συνηθίσῃ ἀμάσως εἰς τὸν σεβασμὸν τῶν νόμων καὶ τὴν καλὴν διοίκησιν.

Κατὰ τὸ πολίτευμά μας, εἰς ἀνώτατος ἄρχων κυβερνᾷ τὸ κράτος, κυρίαρχος ὅμως εἶναι ὁ λαὸς. Διότι αὐτὸς ἐκλέγει ἐλευθέρως τοὺς ἀντιπροσώπους του, τοὺς ὁποίους στέλλει εἰς τὴν Βουλὴν. Ἀπὸ τοὺς βουλευτὰς ἐκλέγεται ἡ Κυβέρνησις καὶ σχηματίζει αὐτὴν ὁ ἔχων τὴν πλειονοψηφίαν. Ὁ λαὸς λοιπὸν ὀφείλει νὰ ἔχη τὴν ἀνάπτυξιν ἐκείνην, ἡ ὁποία χρειάζεται, διὰ νὰ γνωρίζῃ καλῶς τὰ καθήκοντά του.

Ἡ αὔξησης τοῦ Κράτους.— Ἡ βελτίωσις τῆς διοικήσεως καὶ τοῦ στρατοῦ ἔφεραν καὶ τὴν αὔξησην τοῦ Κράτους καὶ τὴν βελτίωσιν τοῦ βίου. Σήμερον ἡ Ἑλλάς εἶναι τριπλασία ἀπὸ ὅ,τι ἦτο, ὅτε ἀπελευθερώθη. Ὁ πληθυσμὸς τῆς τότε μόλις ἔφθανεν εἰς 750 χιλιάδας, σήμερον εἶνε ὑπὲρ τὰ 6 ἑκατομμ. κατοίκων.

Ἄλλ' ἐκεῖνο, διὰ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ θαυμάσωμεν, εἶναι ἡ αὔξησης καὶ ἡ ἀνέγερσις νέων πόλεων. Κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν δὲν ὑπῆρχον παρά ὀλίγαι μικραὶ πόλεις, τὸ Ναύπλιον, ἡ Αἴγινα, αἱ Σπέτσαι, ἡ Ὑδρα καὶ μερικαὶ ἄλλαι. Σήμερον ἡ Ἑλλάς ἔχει μεγάλας πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν φθάσει ὡς πρὸς τὴν εὐπρέπειαν τὰς Εὐρωπαϊκάς. Ὁ Πειραιεύς, ἡ Θεσσαλονίκη, αἱ Πάτραι, ἡ Σύρος, ὁ Βόλος εἶναι ἐξαιρεταὶ πόλεις, ἀθηθινὴ δὲ μεγαλοῦπολις αἱ Ἀθῆναι.

Ἡ παιδεία καὶ τὰ γράμματα.— Πρῶτος ὁ Καποδίσ-

στριας ἐφρόνισε διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ καὶ ἵδρυσεν πολλὰ δημόσια σχολεῖα. Κατόπιν διαρκῶς ἠϋξάνοντο τὰ σχολεῖα τῆς λαϊκῆς ἐκπαιδεύσεως, ὡς καὶ τὰ σχολεῖα τῆς μέσης, δηλαδὴ τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ τὰ Γυμνάσια. Σήμερον τὸ Κράτος ἐξοδεύει πολλὰ ἑκατομμύρια διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν σχολείων τούτων ἱδρύθησαν καὶ εἰδικαὶ σχολαί. Πρῶται ἢ **Στρατιωτικὴ Σχολή** καὶ ἢ **Σχολὴ τῶν Ναυτικῶν Δοκίμων**, ἔπειτα ἱερατικαί, γεωργικαὶ καὶ ἐσχάτως πολλαὶ ἐμπορικαὶ σχολαί. Εἰς δὲ τὰς μεγάλας πόλεις ἱδρύθησαν σχολεῖα λαϊκῆς καὶ τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως, τὰ ὁποῖα λειτουργοῦν τὴν νύκτα, διὰ νὰ πηγαίνουν μετὰ τὴν ἐργασίαν των οἱ θέλοντες νὰ μάθουν τέχνας.

Τὸ Πανεπιστήμιον.—Τὰ δύο ἀνώτερα σχολεῖα εἶναι τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὸ Πολυτεχνεῖον, τὰ ὁποῖα ἔχουν σήμερον τελειοποιηθῆ εἰς τὴν διδασκαλίαν. Εἰς τὸ Πανεπιστήμιον διδάσκονται ὅλαι αἱ ἐπιστήμαι. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐξέρχονται οἱ θεολόγοι, οἱ καθηγηγαὶ οἱ νομικοί, οἱ ἱατροὶ καὶ ἄλλοι ἐπιστήμονες εἰς τὴν Φυσικὴν καὶ τὴν Χημείαν.

Τὸ ἔθνος μὲ μεγάλην στοργὴν ἐφρόντισεν ἐνωρὶς ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ὁθωνος νὰ ἔχη Πανεπιστήμιον. Διότι οἱ Ἕλληνες πάντοτε ἠγάπων τὰς ἐπιστήμας. Εἶναι συγκινητικόν, ὅτι, μόλις ἱδρύθη τὸ Πανεπιστήμιον, πλούσιοι καὶ πτωχοί, ἔσπευσαν νὰ κάμουν δωρεὰς εἰς αὐτό. Τὸ Ἑλληνικὸν Πανεπιστήμιον ἐμόρφωσε πολλοὺς ἐπιστήμονας, οἱ ὅποιοι διεκρίθησαν καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς Ἐπιστήμης ἐκαλλιεργήθησαν καὶ τὰ γράμματα καὶ ἡ λογοτεχνία. Πολλοὶ λόγιοι ἐκδίδουν διάφορα βιβλία, γράφουν καλὰ ποιήματα, διηγήματα, καὶ ἡ νέα Ἑλληνικὴ γλῶσσα προσοδεύει. Ἐπίσης καὶ αἱ ὠραῖαι λεγόμεναι τέχναι ἔκαμαν πρόδους. Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, τὴν γλυπτικὴν, τὴν ζωγραφικὴν τέχνην ἐγιναν ἀξιόλογα ἔργα ἀπὸ Ἑλλήνων καλλιτέχνων.

Ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον.—

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιστάτους χρόνους οἱ Ἕλληνες εἶχον σπανίαν ἱκανότητα διὰ τὸ ἐμπόριον. Καὶ σήμερον ἡ Ἑλλὰς ἔχει κάμει μεγάλας προόδους, καὶ ἀξιόλογον ἐμπορικὸν στόλον ἔχει καὶ μεγάλους ἐμπορικὸς λιμένας, ἕως τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Θεσσαλο-

νίκη. Ἀρχετὰς δὲ προόδους ἔκαμε καὶ ἡ γεωργία, ἐπίσης καὶ ἡ βιομηχανία. Ἀλλὰ βεβαίως εὐρίσκονται ἀκόμη πολὺ ὀπίσω. Διὰ τὴν βιομηχανίαν εἶναι ἀπαραίτητοι οἱ γαιάνθρακες, ἡ δὲ χώρα ἡμῶν τοὺς φέρει ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν. Ἐπίσης χρειάζονται πολλὰ *πρῶτα ὕλαι*, ὡς λέγομεν, δηλαδὴ τὰ πρῶτα ὕλικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γίνονται τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα. Καὶ αὐτὰ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ τὰ φέρωμεν ἀπ' ἔξω. Παρ' ὅλας ὁμως τὰς δυσκολίας τὸ Κράτος προσπαθεῖ νὰ ἐμψυχώσῃ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν, διότι αὐταὶ αὐξάνουσι τὸ ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον φέρει τὸν πλοῦτον καὶ τὴν εὐημερίαν.

Τὰ δημόσια ἔργα.—Τὸ κράτος δὲν ἠδυνήθη ταχέως νὰ κατασκευάσῃ ὁδοὺς καὶ ἄλλα μέσα συγκοινωνίας, διότι εἶναι πτωχόν, τὰ δὲ ἔργα αὐτὰ ἀπαιτοῦν μεγάλας δαπάνας. Ἐν τούτοις κατασκευάσθησαν πολλὰ ἀμαξίται ὁδοί, γέφυραι καὶ σιδηρόδρομοι. Πλεῖστα παράλια πόλεις ἔχουν λιμένας καλοὺς. Σπουδαιότατον δὲ ἔργον διὰ τὴν ταχύτητα τῆς συγκοινωνίας εἶναι ἡ διώρυξ τῆς Κορίνθου, διὰ τῆς ὁποίας διέρχονται τὰ ἀτμόπλοια, ἀντὶ νὰ περιπλέουν τὴν Πελοπόννησον.

Τὸ συνηθέστερον μέσον συγκοινωνίας διὰ τόσον ναυτικὴν χώραν, ὅπως ἡ Ἑλλάς, εἶναι τὰ ἀτμόπλοια. Ἰδρύθησαν λοιπὸν διάφορα ἀτμοπλοϊκὰ Ἐταιρεῖαι. Τὰ ἀτμόπλοια κρατοῦν τὴν τακτικὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ τῶν παραλίων πόλεων, τῆς Στερεᾶς καὶ τῶν νήσων.

Αἱ Ἑλληνικαὶ παροικίαι.—Ὄνομασται ἔγιναν, ὡς γνωρίζομεν, αἱ ἀρχαῖαι Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι. Σήμερον δὲ τὰ μεγάλα Εὐρωπαϊκὰ κράτη ἔχουν εὐρυτάτας ἀποικίας εἰς μακρινὰς χώρας. Τὸ Ἑλληνικὸν κράτος δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ κάμῃ μακρινὰς κτήσεις, ἀλλὰ τὴν ἔλλειψιν αὐτὴν ἀνεπλήρωσεν ἡ φυσικὴ δραστηριότης τῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας ἤρχισαν οἱ Ἕλληνες νὰ φεύγουν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Αἱ κοινότητες δέ, τὰς ὁποίας ἐσχημάτισαν εἰς ξένα μέρη, λέγονται *παροικίαι*.

Αἱ Ἑλληνικαὶ παροικίαι μὲ τὴν ἐργατικότητά των ἔγιναν πολὺ πλούσιαι, γνωρίζομεν δὲ πόσον ὠφέλιμοι ὑπῆρξαν διὰ τὸν ἱερὸν Ἀγῶνα τοῦ ἔθνους. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἤνθησαν πάλιν αἱ Ἑλληνικαὶ παροικίαι τοῦ ἐξωτερικοῦ. Αἱ σπουδαιότεραι εἶναι εἰς τὴν Ρουμανίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀμερικὴν. Δὲν ὑπάρχει δὲ

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ

Εἰς τὸ Ε΄ μέρος : *Ἡ Ἐκατονταετηρὶς τοῦ ἐλευθέρου Βασιλείου.*

Κεφ. Α΄. — *Ἡ Ἑλληνικὴ Χερσονήσος. Τὸ Ἑλληνικὸν κράτος.* — Ὅπως καὶ ἡ Ἑλλάς, καὶ οἱ ἄλλοι Χριστιανικοὶ λαοὶ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου ἐξήγησαν καὶ ἐπέτυχον τὴν ἐλευθερίαν των. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἰδρύθησαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Χερσονήσον, ἡ ὁποία λέγεται Βαλκανικὴ, ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, τὰ *Βαλκανικὰ κράτη*, ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Ρουμανία.

Ἡ δὲ Ἑλλάς ἔγινε Βασίλειον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδίστρια. Ὁ πρῶτος βασιλεὺς ὑπῆρξεν ὁ *᾽Οθων Α΄* ἀπὸ τὴν Βαυαρίαν. Ἡ διοίκησις τοῦ ᾽Οθωνος ἦτο ἀπολυταρχικὴ, διὰ τοῦτο ἔγινεν ἡ ἐπανάστασις καὶ ὁ ᾽Οθων ἐξεθρονίσθη (1833—1862).

Μετὰ τὸν ᾽Οθωνα ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος ὁ *Γεώργιος Α΄* ἀπὸ τὴν Δανίαν. Κατὰ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ἔγιναν ἀρκεταὶ προόδου εἰς τὸ Κράτος, ἐπίσης δὲ μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας ἐμεγάλωσαν τὰ σύνορά του. Μία ἀπὸ τὰς πολλὰς ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης ἠνάγκασε τὴν Ἑλλάδα νὰ ἔλθῃ εἰς ἓνα ἀτυχή πόλεμον μετὰ τὴν Τουρκίαν. Ἡ ἥττα ἐκείνη τοῦ 1897 ἔκαμε τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐργασθῇ, καὶ ἀπὸ τὸ 1910 ἤρχισε νὰ διοργανώνεται καὶ ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος.

Κεφ. Β΄. — *Ἁ ἸΘ' αἰῶν.* — Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἸΘ' αἰῶνος οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἔκαμαν πολλοὺς ἀγῶνας διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὰς ἐλευθερίας των. *Ἡ Ἰταλία* καὶ *Γερμανία* ἐπέτυχον τὴν ἑνωσιν αὐτῶν εἰς κράτη. Ἡ δὲ Γερμανία ἔγινε τόσον ἰσχυρά, ὥστε ἐνίκησε τὴν Γαλλίαν (1871).

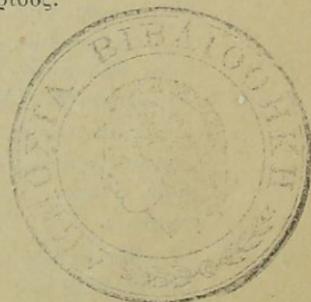
Ὁ δὲ Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς ἔκαμε κατὰ διάρκειαν τοῦ ἸΘ' αἰῶνος πολλὰ μεγάλας προόδους. Αἱ ἐπιστῆμαι ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν, μετὰ τὴν βοήθειαν δὲ αὐτῶν ἔγιναν σπουδαῖαι ἐφευρέσεις, αἱ ὁποῖαι ἔκαμαν εὐκολώτερον τὸν βίον. Ἐξηπλώθη δὲ ὁ Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς εἰς ὅλον τὸν κόσμον μετὰ τὰς μεταναστεύσεις τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, ἰδίως τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας. Ὁ ἀνταγωνισμὸς ὁμοῦ τῶν Δυνάμεων ἔκαμεν, ὥστε νὰ διατηροῦν μεγάλους στόλους καὶ στρατοὺς.

Κεφ. Γ΄. — *Οἱ πόλεμοι τῶν τελευταίων ἐτῶν.* — Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἀπὸ τὸ 1912 ἕως τὸ 1922, ἔγιναν μεγάλοι πόλεμοι εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀνατολήν. Πρῶτος ἦτο ὁ Βαλκανικὸς

πόλεμος τοῦ 1912. Οἱ Ἕλληνες, οἱ Σέρβοι, καὶ οἱ Βούλγαροι ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ διεμοιράσθησαν τὸ μέγιστον μέρος τῶν Εὐρωπαϊκῶν αὐτῆς κτήσεων. Ἡ ἀπληστία ὅμως τῶν Βουλγάρων ἐγένεν ἀφορμὴ δευτέρου πολέμου μεταξὺ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων Βαλκανικῶν κρατῶν. Οἱ σύμμαχοι συνέτριψαν τὴν Βουλγαρίαν, μεγάλας δὲ νίκας κατήγαγον οἱ Ἕλληνες ἐναντίον τῶν Βουλγάρων.

Ἄλλ' ὁ μέγας Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος ὁ ὁποῖος μὲ φόβον ἀνεμένετο, ἐξερράγη τὸ 1914. Οἱ κύριοι ἀντίπαλοι ἦσαν ἀπὸ τὸ ἓν μέρος οἱ Γερμανοί, ἀπὸ τὸ ἄλλο οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι. Ὅλα σχεδὸν τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη ἔλαβον μέρος, ἐπίσης καὶ ἡ Ἑλλάς, ἀκόμη καὶ αἱ Ἡνωμένα πολιτεία τῆς Ἀμερικῆς. Ὁ πόλεμος διήρκεσε 4 ἔτη (1914—1918). Μετὰ μεγάλας μάχας οἱ Σύμμαχοι ἐνίκησαν τὴν Γερμανίαν. Διὰ τῆς Συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν διερρυθμίσθησαν κατὰ νέον τρόπον τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης Ἡ Ἑλλάς ἐπέτυχε μεγάλην αὔξησιν τοῦ ἐδάφους αὐτῆς. Ἔστειλε δὲ καὶ στρατὸν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον μὲ τοὺς Τούρκους. Αἱ μεγάλαί ὅμως προσπάθειαι τῆς ἀπέτυχον, καὶ μὲ τὴν εἰρήνην τῆς Λωζάνης (1923) ἔχασε πολλὰ δικαιώματά της. Πάλιν ὅμως ἐξηλθεν ἀρχετὰ μεγάλη ἀπὸ τοὺς μακροὺς πολέμους τῶν τελευταίων ἐτῶν.

Κεφ. Δ'. — Ἡ παρελθούσα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσιν Ἐκατονταετηρὶς ἔχει νὰ δεῖξῃ πολλὰς προόδους τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ μικρὸν ἐβελτιώθη ἡ διοίκησις, τὰ ὄρια τοῦ κράτους ἐμεγάλωσαν, ἡ παιδεία διεδόθη, ἀνεπτύχθησαν ἐν γένει τὰ γράμματα, ἀκόμη καὶ ἡ τέχνη. Μέγα δὲ ἔργον τῶν Ἑλλήνων εἶναι αἱ πολυάριθμοι παροικίαι αὐτῶν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Οἱ Ἕλληνες ὁμογενεῖς καὶ δωρηταὶ ἔχουν γίνει παράδειγμα πατριωτισμοῦ εἰς τὸν κόσμον. Τὸ δὲ Κράτος ἔχει πλεόν διοργανωθῆ καὶ ἔχει δημιουργήσει ἐθνικὸν στρατὸν καὶ στόλον πρὸς ὑπεράσπισιν τὰς πατρίδας.

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ
ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς
τὸν κ. Ἀδ. Ἀδαμαντίου
Συγγραφεὶα διδασκικῶν βιβλίων

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν, ὅτι δι' ἡμετέρας πράξεως, τῇ 10 τοῦ λήγοντος μηνὸς ἐκδοθείσης καὶ τῇ 29 τοῦ αὐτοῦ δημοσιευθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 7 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ἐνεκοίθη τὸ πρὸς κοίσιν ἐν χειρογράφῳ ὑποβληθὲν ὑμέτερον βιβλίον «*Ἑλληνικὴ Ἱστορία*» πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς Γ' τάξεως τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων.

Ἐντολῇ τοῦ Ὑπουργοῦ
Ὁ Τμηματάρχης

Π. ΖΑΓΑΝΙΑΡΗΣ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

- 1) *Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος* ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἕως τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν. Διὰ τὴν Α' τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου.
- 2) *Ἑλληνικὴ Ἱστορία* (Ἑλληνιστικοὶ Ρωμαϊκοὶ καὶ Βυζαντινοὶ χρόνοι). Διὰ τὴν Β' τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ.
- 3) *Ἑλληνικὴ Ἱστορία* ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Διὰ τὴν Γ' τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ.
- 4) *Ἑλληνικὴ Ἱστορία* διὰ τὴν Α' τάξιν τῶν Γυμνασίων.
- 5) *Ρωμαϊκὴ Ἱστορία* διὰ τὴν Β' τάξιν τῶν Γυμνασίων.
- 6) *Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας* διὰ τὴν Γ' τάξιν τῶν Γυμνασίων.

